T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET ARŞİVİ BELGERİNE GÖRE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK - ARAP İLİŞKİLERİ (1950-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAVUZ KANAY

ANABİLİM DALI : ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER

PROGRAMI : SİYASİ TARİH

KOCAELİ, 2008

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET ARŞİVİ BELGERİNE GÖRE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK ARAP İLİŞKİLERİ (1950-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAVUZ KANAY

ANABİLİM DALI : ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER

PROGRAMI : SİYASİ TARİH

DANIŞMAN : YRD. DOÇ. DR. BEKİR GÜNAY

KOCAELİ, 2008

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET ARŞİVİ BELGERİNE GÖRE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİ (1950-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: YAVUZ KANAY

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 11/10/2008-2008/25

Prof.Dr. Hasret ÇOMAK Yrd.Doç.Dr. Bekir GÜNAY Yrd.Doç.Dr. Mert SUNAR

KOCAELİ, 2008

SUNUŞ

Demokrat Parti dönemi cumhuriyetin ilanından sonra Türk dış politikasında en büyük değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimini içermektedir. Batı ittifakına üye olmak amacıyla başlayan bu 10 yıllık sürede Türkiye kendini Orta Doğu'da zamanın iki büyük gücünün hegemonya mücadelesi arasında bulacaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Atatürk ve Milli Şef dönemlerinde Arap ülkeleri ile olan ilişkiler anlatılacaktır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı ittifakına üyelik yolunda diğer ülkelerle kurulan münasebetlere de yine bu bölümde değinilecektir. İkinci bölümde Türkiye'de çok partili hayata geçilmesi ile Demokrat Parti'nin iktidara gelişini içeren iç politik konular incelenecektir. Daha sonra Demokrat Parti'nin dış politikası genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu iki bölüm Demokrat Parti ve Türk-Arap ilişkilerinde tarihsel arka planın genel bir değerlendirmesi olması sebebiyle ikinci el kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Üçüncü bölüm asıl konu olan Demokrat Parti Dönemi Türk-Arap ilişkilerini içermektedir. Bu bölümde önce NATO'ya girebilmek için izlenen politikalar ve bunun sonucunda Arap ülkeleri ile kurulmaya çalışılan ilişkiler incelenecektir. NATO'ya üye olunması ile beraber Orta Doğu Komutanlığı, ardından Amerika'nın bölgeye yönelik hedefleri doğrultusunda kurulan Bağdat Paktı, bu gelişmelerinden sonra ise bölgede yaşana kriz ve buhranlar ile beraber bölümün incelemesi tamamlanacaktır. Son olarak dördüncü bölümde ise Demokrat Parti Dönemi Türk-Arap ilişkilerinin sonuçları değerlendirilecektir.

Tez hazırlanırken öncelik Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerine verilmiştir. Çünkü ülkemizde bu konuya ilişkin yayınlanan kitap, makale ve tezler sınırlı sayıda olmakla beraber, kaynak olarak arşiv belgesi kullanılanların miktarı da hayli azdır. Ciddi nitelikte olan çalışmalar ise Amerikan, İngiliz ve Alman arşivlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Hal böyle olunca da Türk-Arap ilişkileri yabancıların gözünden değerlendirilmek zorunda kalınmıştır. Tabii ki bunun sebebi Türkiye'deki arşivlerin kısıtlı ve

büyük bir kısmının kullanıma açık olmamasıdır. Bu çalışma hazırlarken en büyük sıkıntı da bu hususta olmuştur. Cumhurbaşkanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına arşivlerinden yararlanmak için yapılan müracaatlardan olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bulunabilen kaynaklar ise Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde yapılan katalog taraması sonucu ulaşabilen belgelerden ibarettir. Ayrıca tasnifi yapılmamış daha birçok belge de gün ışığına çıkmayı beklemektedir. Kataloglardan ulaşılan yaklaşık 600 kadar belge arasından tezde kullanabilecek belgelerin temininden sonra, öncelikle belgelerin analizleri yapılarak çalışma kağıtları hazırlanmıştır. Konuyla ilgili kitap ve makalelerden edinilen bilgiler dahilinde belgeler içerisinde ikinci el kaynaklardan farklı olan bilgilerin edinilmesine dikkat edilmiştir. Çünkü daha başlangıçta yöntem olarak malumun ilanından öte bir çalışma hazırlamak hedeflenmiştir. Nitekim belgeler ve kitaplar arasında farklı olan ve diğer kaynaklarda kullanılmayan bilgilere tezde yer verilmesine özen gösterilmiştir. Böylelikle konuya az da olsa bir yenilik getirebilecektir.

Bu tez benim ilk arşiv çalışmam oldu. Daha önce hazırlamış olduğum ödevler, ilgili konuları öğrenmekten öte gidememişti. Halbuki olayları birinci el kaynaklar ile değerlendirmek araştırmacıların öncelikli olarak benimsemesi gereken yöntemdir. Lakin yazılan makale ve kitaplarda gözlemlenen kısır döngüden tek çıkış da bu yoldur. Bu durum bir cismin fotoğrafının çekilmesine benzemektedir. Fotoğrafçının kullandığı açı çoğaldıkça o cismin hakkında edineceğimiz bilgiler de o oranda artacaktır. Tezin asıl can alıcı noktası ise kaynakların kendi arşivlerimizin bu döneme ilişkin bir çalışmada yer bulmasıdır. Bu belgelere ek olarak Meclis zabıtlarından da yararlanılmıştır. Eksik kaldığını düşünülen yerler ise ikinci el kaynaklardan faydalanarak tamamlanmaya çalışılmıştır. Haddim olmamakla beraber temennim, tam manası ile yeterli olmamalarına karşın mevcut arşiv belgeleri ile konuya ilişkin yapılacak olan incelemelere bir nebze de olsa elimden geldiğince katkıda bulunmaktır.

Öncelikle çalışmam sırasında her daim yapıcı eleştirileri ve öğrettiği yöntemler ile tezimin alt yapısını oluşturan, anlayışından ve teze ilişkin her türlü sorunuma bir çözüm getirmesinden ötürü saygıdeğer hocam

Yrd.Doç.Dr. Bekir GÜNAY'a, tezime yapmış oldukları yapıcı eleştiriler sebebi ile Yrd.Doç.Dr. Mert SUNAR'a, Yüksek Lisans eğitimim sırasında bana her türlü anlayışı gösteren sayın komutanlarım Fatih KOÇANALI, Ertunç TEKİPEK ve Serhat YAPICI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak hayatım boyunca beni destekleyen ve bugünlere getiren annem Kamile KANAY ve babam Cahit KANAY'a sonsuz minnet duygularımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ…….....I

İÇİNDEKİLER.....IV

ÖZET.....1

ABSTRACT.....2

KISALTMALAR.....4

GİRİŞ.....5

I. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR TÜRK ARAP İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ (1923-1950).....6

A. ATATÜRK DÖNEMİ.....**6**

B. MİLLİ ŞEF DÖNEMİ.....**16**

1. II. Dünya Savaşı Sonrası Batı İttifakına Yaklaşma Çabaları.....**16**
2. Arap Ülkeleri ile Yakınlaşma Çabaları.....**22**
3. Arap –İsrail Anlaşmazlığı ve Türkiye'nin Tutumu.....**24**

II. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI VE DIŞ POLİTİKA.....27

A. DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARA GELİŞİ.....**28**

B. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ.....**29**

III. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK ARAP İLİŞKİLERİ (1950-1960).....32

A. TÜRKİYE'NİN NATO ÜYELİĞİ **32**

1. Sovyet Tehdidi.....**32**
2. Doğu Akdeniz Paktı.....**36**
3. Kore Savaşı.....**38**
4. İngiltere'nin İtirazlarının Giderilmesi ve NATO Üyeliği.....**43**

B. ORTA DOĞU KOMUTANLIĞI …….....**46**

1. Türkiye'nin Orta Doğu Komutanlığı'na Girişi.....**47**
2. Rusya'nın Ilımlı Politikası.....**60**
3. Mısır ve Suriye'nin Muhalefeti.....**63**

C. BAĞDAT PAKTI.....**68**

1. Amerika'nın Kuzey Kuşağı Stratejisi.....**68**
2. Paktın Kuruluşu.....**73**
3. Paktın Genişletilmesi.....**78**
4. Pakta Karşı Arap Ülkelerinin Muhalefeti.....**86**
5. Amerika'nın Bağdat Paktı ile İlişkileri.....**90**
6. İsrail'in Pakta Karşı Tutumu.....**93**

D. SÜVEYŞ KRİZİ.....**94**
1. Krizin Ortaya Çıkışı.....**94**
2. Mısır'ın Kanalı Millileştirmesi.....**95**
3. Londra Konferansları.....**96**
4. Mısır-İsrail Savaşı.....**98**
5. Türkiye'nin Kriz Karşısında Tutumu.....**100**
   a. Bağdat Paktı Toplantısı.....**100**
   b. İngiltere ve İsrail'e Karşı Tutumlar.....**102**
6. Krizin Sonucu ve Eisenhower Doktrini.....**103**
7. Rusya'nın Orta Doğu'ya Nüfuzu.....**107**

E. ORTA DOĞU BUHRANLARI VE TÜRKİYE.....**109**
1. Suriye Buhranı **110**
2. Irak'ta Monarşinin Yıkılması.....**117**
3. Lübnan ve Ürdün İhtilalleri.....**121**
4. Bağdat Paktı'nın Sonu ve CENTO'nun Kuruluşu.....**125**

SONUÇ…...128

KAYNAKLAR……130

EKLER…….…….....146

ÖZGEÇMİŞ.…….…….....240

ÖZET

II. Dünya Savaşı sonrası beliren Rus tehdidi Türkiye'yi İngiltere ve özellikle de Amerika'nın desteğini aramaya zorlamıştır. Bu amaç doğrultusunda demokratik düzene geçmek artık zaruri bir hal almıştır. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ile Türkiye'nin iç politikasında köklü bir değişiklik yaşanmıştır. Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti ile artık dış politikada zorlu bir döneme girilmiştir. Kore Savaşı'na katılma kararı ve bununla beraber Atlantik Paktı'na üyelik için içerisinde bulunulan yoğun diplomatik çabalar sonucunda Demokrat Parti ilk diplomatik başarısını Kuzey Atlantik İttifakına üye olarak kazanmıştır.

Ancak üyeliğin bedeli olarak İngiltere, kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'nin Orta Doğu'da bir ittifaka dahil olmasını istemektedir. Böylelikle Türkiye Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini İngiliz politikaları çerçevesinde belirlemeye başlamıştır. İngiltere'nin başarısız politikaları zamanla yerini Amerika'nın Kuzey Kuşağı Stratejisi'ne bırakacaktır.

Amerika'nın ön ayak olduğu Bağdat Paktı ile beraber Türkiye 1923'ten beri sırt çevirmiş olduğu Orta Doğu ülkelerine karşı tutumunu değiştirmiştir. Türkiye Arap ülkelerini Pakta dahil etmek için mücadele vermeye başlamıştır. Fakat Arap ülkeleri Batılı ülkelerin ön ayak olduğu bir ittifaka dahil olma niyetinde değildir. Bu arada Batılı güçler ve Rusya arasındaki anlaşmazlık bölgede bazı krizler yaşanmasına sebep olmuştur. Önce Süveyş krizi, ardından Suriye buhranı ile zaten kötü olan Türk Arap ilişkilerini kopma noktasına gelmiştir.

Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum ve iç politikaya dair kaygılar dış politikada belirleyici unsurlar halini almıştır. Amerika'nın askeri ve ekonomik yardımına ihtiyaç duyan Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkileri bu sayede Batılı güçlerin yönlendirmesi ile belirlenmiştir. Diğer taraftan Türkiye Mısır ile bölgede liderlik mücadelesine girmiştir. Fakat Türkiye Irak hariç hiçbir Arap ülkesini Pakta dahil edememiştir. Irak'ın da Pakttan ayrılması ile beraber Türkiye sonuç olarak sadece Arap ülkelerinin nefretini kazanmıştır.

ABSTRACT

The emergence of the Russian threat following World War II, Turkey was forced to look for the support from England and especially America. Democratic arrangements became a necessity after these attempts. With the establishment of the Democratic Party in January 7, 1946, there appeared a radical change in the domestic policy of Turkey. Following the rulership of the Democratic Party on May 1950 elections, foreign policy in Turkey entered a hard period. The decision to join the Korean War, diplomatic efforts to be a member in Atlantic Pact and after all these attempts the first success of the Democratic Party came out as the membership of the North Atlantic Treaty Organization (NATO).

In exchange for this membership, England, regarding her benefit, forced Turkey to take a part in a treaty in the Middle East. In this way, Turkey started to determine the status of her relations with the Middle East countries within the framework of England's policies. However in the course of time, unsuccessful policies of England gave to yield America's North Zone Strategies.

With the Baghdad Pact that was initiated by America, Turkey changed her policies towards the Middle East countries, which had been disregarded since 1923. Turkey started to persuade Arab countries to be into this pact; however Arab countries would have preferred to be away from such a pact which was initiated by a Western country. Meanwhile the conflict between Western forces and Russia had started to result in some crisis in the region. First the Suez crisis followed by the Syrian depression, Turkey-Arab relations were shaken a lot with a risk of coming to an end.

The economic depression the country in and the uneasiness regarding the domestic policies became determining factors for the foreign policy of Turkey. In the need of military and economic support of America, Turkey determined her relations with the Arab countries considering the Western forces directions. Meanwhile, Turkey started a leadership war with Egypt in the area. However, Turkey could not become successful in including any Arab countries except for Iraq into that pact. Following the detachment of

Iraq from the pact, Turkey just achieved the hatred of Arab countries as a result.

KISALTMALAR

ABD :Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e. :Adı geçen eserde
a.g.m. :Adı geçen makalede
AÜSBFD: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BAC :Birleşik Arap Cumhuriyeti
B.C.A. :Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz. :Bakınız
CENTO :Merkezi Anlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization)
CHP :Cumhuriyet Halk Partisi
Der. :Derleyen
NATO :Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organization)
ODK :Orta Doğu Komutanlığı
ODSO :Orta Doğu Savunma Organizasyonu
SEATO :Güneydoğu Asya Anlaşma Teşkilatı (South East Asia Treaty Organization)
TBMM :Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından iki yıl kadar süren bağımsızlık mücadelesi, Batılı güçlerin ülke topraklarından çıkarılması ile son bulmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti artık köklü reformlar ile yeni düzenin temellerini atma çabası içerisine girmiştir. Savaş sonunda Batılı güçlerin mandası altına giren Arap ülkelerinde ise zaten var olan Batı karşıtlığı, verilen sözlerin yerine getirilmemesi ile beraber daha da artış göstermiştir. Türkiye'deki modern Avrupa ulus devlet sisteminin kurulmasına yönelik reformlar, özellikle de Laikliğin ilan edilmesi Arap devletleri tarafından İslamiyet'ten kopuş olarak yorumlanmıştır.[1]

Lozan Antlaşması'nın ardından Türkiye doğuda Sovyetler Birliği, güneyde Irak'ı mandası altında bulunduran İngiltere ile Suriye'de mandater devlet olan Fransa, batıda ise On iki ada ve Meis adasını ele geçirdiği için İtalya ile sınır komşusu olmuştur. Sınırları güçlü ülkelerle çevrili olan Türkiye dış politikasında artık kritik adımlar atmak zorundadır.[2]

[1] Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası,** Ankara, 2006, s.226-227
[2] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938),** Ankara, 1990, s.52

I. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE KADAR TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ (1923-1950)

A. ATATÜRK DÖNEMİ

Bu dönemde Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkileri daha çok Orta Doğu'daki mandater devletler aracılığı ile kurulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası Suriye ve Lübnan Fransız mandası altına girmiştir. Savaşın bir diğer galip ülkesi olan İngiltere ise Irak ve Ürdün'ü mandası altına almıştır. Ayrıca Mısır ve Sudan da İngilizlerin denetimi altında bulunmaktadır.[3]

Kurtuluş Savaşı sonrası imzalanan Lozan Antlaşması ile Irak sınırı hariç tüm sınırlarımız belirlenmiştir. Boğazlar sorununda ise tam olarak çözüm sağlanamamış olsa bile Türkiye adına olumlu gelişmeler kaydedilerek kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Artık iç düzenin oluşturulmasına ağırlık verilebilmesi için Lozan'dan arta kalan pürüzlerin çözülmesi gerekmektedir. Bu sorunlardan öncelikli olanı Musul meselesidir.[4]

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Musul'un büyük bir bölümü Türk ordusunun elindedir.[5] Mütareke hükümlerine göre birliklerin o gün itibari ile bulundukları yerde kalmaları gerekmektedir.[6] Misak-ı Milli'ye göre Türkiye, Mondros Mütarekesi imzalandığı gün ordumuzun fiili olarak bulunduğu yerleri sınır olarak kabul etmiştir. Ancak Mondros sonrası İngilizler Mütarekenin 7. maddesini[7] sebep göstererek Musul'u işgal etmiştir.[8]

Lozan'da Musul hakkındaki müzakereler oldukça çetin geçer. Hatta Türkiye ile İngiltere arasında zaman zaman kesilen görüşmeler yeni bir savaş tehlikesini de beraberinde getirebilecek seviyeye ulaşmıştır.[9]

---

[3] Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler-I (1923-1968)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** C:23, S:3, Ankara, 1968, s.268
[4] Ülman, **a.g.m.,** s.245
[5] Yaşar Canatan, **Türk-Irak Münasebetleri,** Ankara, 1996, s.11
[6] Semih Yalçın, "Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası –Makaleler-,** Haz: Berna Türkdoğan, Ankara, 1985, s.80-82
[7] İtilaf devletleri kendi emniyetlerini tehdit edecek bir durumda herhangi bir stratejik mevkii işgal edebileceklerdir. Bkz: İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C:I,** Ankara, 2000, s.12
[8] Kadir Mısırlıoğlu, **Musul Meselesi ve Irak Türkleri,** İstanbul, 1985, s.80-82
[9] Ömer Kürkçüoğlu, **Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri,** Ankara, 2006, s.316-317

İngiltere'nin görüşüne göre bölgede halk çoğunlukla Kürt kökenli olmakla beraber nüfusun ancak 1/12'si Türklerden oluşmaktadır. Türkiye'nin teklifi bölgede plesibit yapılması yönündedir. Buna karşın İngiltere Araplar ve Kürtlerin bunu istemeyeceği, Kürtlerin bunun ne anlama geldiğini dahi bilmedikleri gerekçesi ile teklifi reddeder. Ayrıca bölgede bulunan Hıristiyan nüfus sebep gösterilerek Musul'un Türkiye'ye verilemeyeceği öne sürülür.[10]

Türkiye Misak-ı Milli sınırları içinde olan Musul konusunda son derece kararlıdır. İsmet İnönü'nün sunduğu raporda, bölgede Kürtler ve Türklerin çoğunluğu oluşturduğu, Kürtlerin de Türklerle aynı soydan gelmeleri sebebi ile ayrı bir millet olarak değerlendirilmemesi gerektiği savunulmaktadır. Kaldı ki Arapların azınlıkta olduğu bir bölgenin Irak'a bağlanması da yanlış bir karar olacaktır.[11]

Türkiye'nin Lozan'da öne sürdüğü gerçekçi tezler İngiltere'yi güç durumda bırakmıştır. Ayrıca Irak ile aralarında bir anlaşma olmaması sebebi ile İngiltere'nin tezleri kamuoyunda sömürgeci emellerine yönelik bir toprak mücadelesi olarak nitelendirilmeye başlanır. İngiltere'nin elini kuvvetlendirmek için zamana ihtiyacı vardır. Bu nedenle sorunun çözümüne karşı sürekli zorluklar çıkarma yolunu seçer.[12] Lozan'daki görüşmelerden bir sonuç alınamaz. Antlaşmanın 3. maddesinin 2. fıkrası gereği Türkiye-Irak sınırı dokuz ay içerisinde Türkiye ve İngiltere arasında dostça halledilecektir. Eğer anlaşma sağlanamazsa konu Milletler Cemiyeti Konseyi'ne sunulacaktır.[13]

Bu kararın ardından taraflar arasında meseleyi görüşmek üzere 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da bir konferans düzenlenir. Konferansta Türk heyeti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı Fethi Okyar bölgede çoğunluğun Türk ve Kürtlerden oluştuğunu, coğrafi olarak da bölgenin Türkiye'nin bir parçası olduğunu savunur.[14] İngiltere bu teklifi sadece reddetmekle kalmayarak, Türkiye'nin elinde bulunan Hakkari'nin de bir kısmının etnik sebeplerden ötürü Irak'a dahil edilmesini istemektedir. Çünkü

---

[10] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s.335
[11] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s.340
[12] Mim Kemal Öke, **Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926),** İstanbul, 2002, s.177
[13] Soysal, **a.g.e.,** s.95-96
[14] Mehmet Gönlübol, Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1985),** Ankara, 1996, s.71

Lozan Antlaşması imzalandığı sırada her iki ülkenin de işgali altında bulunmayan Hakkari'de Hıristiyan olan Asuriler yaşamaktadır. Bu sebeple İngiltere bölgedeki Türk askerlerinin çekilmesi gerektiğini öne sürer.[15] Taraflar arasında bir anlaşma sağlanamayınca sorun Lozan Antlaşması gereği Milletler Cemiyeti'ne iletilir.

20 Eylül 1920'de sorunun Milletler Cemiyeti'nde görüşülmesine başlanır. Türk temsilcisi Fethi Okyar daha önce olduğu gibi bölgede plesibit yapılması gerektiğini savunur. Ancak İngiltere meseleyi sadece sınır sorunu olarak görmektedir. Taraflar arası anlaşmazlık olması sebebi ile Meclis status quo bozulmadan Musul halkının isteklerini tespit etmek maksadı ile bölgeye bir komisyon gönderilmesine karar verir. Macaristan, İsveç ve Belçikalı görevliler tarafından üçlü bir komisyon kurulur.[16]

Komisyonun çalışmaları sırasında İngiltere her türlü zorluğu çıkartır. Ayrıca Lozan Anlaşması'na aykırı olarak sınır bölgesinin kuzeyine doğru işgallere de devam eder. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti Meclisi 29 Ekim 1924 günü aldığı kararla sınırı geçici olarak belirler.[17]

Üçlü Komisyon hazırladığı raporda Türkiye'nin plesibit önerisini ilke olarak kabul etmektedir. Ancak böyle bir faaliyetin icra edilmesinin zorluklarını da raporunda belirtir.[18] Milletler Cemiyeti Meclisi'ne sunulan rapora göre Musul vilayetinde çoğunluk Kürtlerden oluşmaktadır. Bu nedenle de iktisadi olarak Irak'a bağlanması gerekmektedir. Ayrıca 1928'de sona erecek İngiliz Mandasının 25 yıl uzatılması, Kürtlere bu bölgede özerklik tanınması ve bu hususlara uyulmadığı takdirde Musul'un Türkiye'ye bırakılması gerekmektedir. İngiltere'nin Hakkari üzerindeki iddiaları ise reddedilmektedir. Ancak bu rapor Türkiye tarafından kabul edilecek gibi değildir.[19]

---

[15] Özden Zeynep Alantar, "Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi", **Türk Dış Politikasının Analizi,** Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2004, s.108
[16] Gönlübol, Sar, **a.g.e.,** s.65-66
[17] Canatan, **a.g.e.,** s.12, Öke, **a.g.e.,** s.200-201
[18] Öke, **a.g.e.,** s.203
[19] İlhan Yerlikaya, "Yabancı Basında (1925) Musul-Kerkük Sorunu", **Askeri Tarih Bülteni,** S:39, Ankara, 1995, s.20

Milletler Cemiyeti'nin problemin çözümüne ilişkin 5. ve 15. maddeleri bulunmaktadır. Beşinci maddeye göre öncelikle taraflar arasında ittifak sağlanması gereklidir. Yani Türkiye'nin kabul etmeyeceği bir kararın Meclis kararı olarak kabul edilmesine imkan bulunmamaktadır. 15. maddede ise Meclis'in vereceği kararların ancak tavsiye niteliğinde olduğunu belirtilmektedir. Bu nedenle Meclis tarafından alınacak olan kararlar soruna kesin bir çözüm getirmeye yeterli değildir. Milletler Cemiyeti ise bahse konu maddelerin hükümlerine ilişkin bir çözüme ulaşmak maksadı ile Lahey Divanı'na danışır. Lahey Divanı bu çelişkiye cevaben sorunun kati suretle Meclis kararı ile çözülmesi gerektiğini bildirir. Böylelikle Musul sorunu için Milletler Cemiyeti Antlaşması'nın maddeleri dahi tadilata uğratılmış olur. Milletler Cemiyeti sınırların o sırada Türk ve İngiliz işgali altında bulunan topraklardan ibaret olduğuna karar verir. Ancak Türkiye Musul'la ilgili elindeki son koza kadar direnme niyetindedir. Meclisin vermiş olduğu bu karar da Türkiye tarafından kabul edilmez.[20]

1925 yılı başında çıkan Şeyh Said isyanı ise şüphesiz Musul meselesinde Türkiye'nin elini güçsüzleştiren önemli bir olay olmuştur. İsyanın oldukça sert bastırılması uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin kendi topraklarında yaşayan Kürtlerle bile barış içinde yaşayamadığı şeklinde yorumlanır.[21] İngiltere de Türkiye'nin bölgedeki Hıristiyanlara zulüm yaparak onları göçe zorlamaya çalıştığını iddia eder. İngiltere 16 Aralık 1925 tarihinde Milletler Cemiyeti'nde bu konuda kendi istediği doğrultusunda bir karar çıkmasını da sağlar.[22]

Artık pek bir çıkar yolu kalmayan Türkiye, İngiltere ile anlaşma zemini arayarak bu ülkenin dostluğunu kazanmaya çalışacaktır. 5 Haziran 1926'da Ankara'da imzalanan bir antlaşma ile sınırlar 29 Ekim 1924'te Milletler Cemiyeti'nin kararlaştırdığı şekli ile kabul edilir. Ayrıca Antlaşmanın 14. maddesi gereği Irak Hükümeti Türkiye'ye 25 yıl süre ile bölge petrollerinden %10'luk bir hisse verecektir.[23] Bu antlaşma sonucunda

---

[20] Yusuf Hikmet Bayur, **Türkiye Devletinin Dış Siyasası,** Ankara, 1995, s.168-170
[21] Yerlikaya, **a.g.m.,** s.24
[22] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s.383
[23] Soysal, **a.g.e.,** s.318-324, Irak hükümetinin 1935-1941 yılları arasında ödemeleri yaptığı görülmektedir. Ancak diğer yıllara ait kayıtlarda Musul'dan elde edilen petrol geliri olduğuna dair bir hususa rastlanmamaktadır. Maliye Bakanlığı alacağımız olduğunu iddia etse de Dışişleri

I. Dünya Savaşı'ndaki düşmanımız İngiltere ile ilişkilerimiz artık yoluna girmeye başlamıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında İngiltere'nin Yunanistan'ı ve azınlıkları desteklemesinin ardından Musul'un Irak Mandasına verilmesi kararı Türkiye'de İngilizlere karşı bir tepki yaratmıştır. Bu kırgınlık 17 Aralık 1925'te Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile dostluk antlaşması imzalanmasına da katkıda bulunmuştur.[24]

Lozan'dan arda kalan sınır anlaşmazlıklarının bir diğeri de İskenderun Sancağı (Hatay) meselesidir. Musul gibi İskenderun da Mondros Mütarekesi imzalandığı gün Türk kuvvetlerinin elindedir. Ayrıca bölgede nüfusun çoğunluğunu da Türkler oluşturmaktadır. İngiltere gibi Fransa da mütarekenin imzalanmasından sonra Sancak'ı, daha sonra Urfa, Antep Adana ve Mersin bölgelerini işgal etmiştir. Milli mücadelenin devam ettiği dönemde güney sınırının çözüme bağlanması, kuvvetlerin batı cephesine kaydırılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu maksatla 20 Ekim 1921'de Fransa ile yapılan Ankara Ön Protokol Antlaşması neticesinde güney sınırımız geçici olarak belirlenir. Antlaşma gereği İskenderun Sancağı Suriye sınırları dahilinde bırakılır.[25] Ancak bölgede yaşayan Türklerin de hakları korunacaktır. Bunun yanında ileride bölgeye muhtariyet verilmesini sağlayacak şartlar antlaşmaya dahil edilmiştir.[26] Antlaşmanın bir diğer önemli sonucu da Ankara Hükümeti'nin Batılı bir devlet tarafından hukuksal alanda resmen tanınmış olmasıdır. Böylelikle doğu sınırından sonra artık güney sınırı da tayin edilmiştir. Antlaşmadan sonra Fransa hükümeti Büyük Taarruza kadar Türkiye'ye askeri malzeme yardımı da sağlayacaktır.[27] Bu antlaşma ne Fransız ne de Türk Meclisi tarafından onaylanmadığı için gerçek bir anlaşma mahiyeti taşımamaktadır. Trabzon milletvekili Hafız Mehmet Bey'in dediği gibi "Sevr'e göre iyi, Misak-ı Milli'ye göre fena" bir antlaşmadır.[28] Daha sonra Lozan Antlaşması'nın 3. maddesi ile de yapılan ön

---

Bakanlığından konuya ilişkin bir açıklama gelmemiştir. Ayrıca bkz: Feridun Ergin, "Musul Sorunu ve Körfez Petrolleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C:7, S:7, Ankara, 1991, s.173

[24] George Lenczowski, **The Middle East In World Affairs,** New York, 1953, s.130-131

[25] Soysal, **a.g.e.,** s.539

[26] Gönlübol, Sar, **a.g.m.,** s.127

[27] Bige Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşaması", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler-,** Ankara, 2000, s. 225

[28] Soysal, **a.g.e.,** s. 539

protokol anlaşması teyit edilmiştir. 30 Mayıs 1926'da Ankara'da Fransa ile Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi'nin imzalanması ile artık Suriye sınırımız belirlenmiş olur.[29]

Aradan geçen on yıllık süre içerisinde Suriye'yi mandası altında bulunduran Fransa ve Türkiye arasındaki ilişkiler dostluk içerisinde geçer. Ancak 9 Eylül 1936'da Fransa, Suriye ile bir anlaşma imzalar. Bu anlaşmaya göre Suriye'ye 3 yıl içerisinde bağımsızlık verilecektir.[30] Türkiye Fransa'ya aynı gün verdiği nota ile Suriye'ye verilen bağımsızlığın Sancak'a da verilmesi ister. Ancak Fransa Lübnan'a verdiği bağımsızlığı göz ardı ederek, Suriye'yi bölmek gibi bir haklarının bulunmadığını öne sürer.[31]

Milletler Cemiyeti'ne götürülen sorun 14-16 Aralık 1936'da olağanüstü bir toplantı ile görüşülmeye başlanır. Bu toplantıda Türkiye tarafı görüşlerini açıklayarak bölgede yaşanan kanlı olaylara karşı tedbirlerin alınmasını ister. Fransa'nın önerileri kabul etmemesi halinde bölgedeki Türk nüfusunu korumak için sınırın üç ayrı bölgesine Türk birliklerinin gönderileceğini açıklar. Bunun üzerine İngiltere elçisi Türkiye'nin askeri bir yığınak yapması halinde Türk tezlerini destekleyemeyeceğini bildirir. İngiliz elçi Sancak konusu ile yakından ilgilendiklerini ve amaçlarının Orta Doğu'da kalıcı barışın sağlanması olduğunu belirtir. [32]

Yapılan toplantı neticesinde Milletler Cemiyeti Meclisi İsveç temsilcisi Rickard Sandler'i Sancak meselesi için raportör olarak tayin eder. Sandler'in hazırladığı rapora göre bölgeye 3 kişilik gözlemci heyeti gönderilmeli, Meclisin Ocak 1937'deki toplantısına kadar da taraflar raportörle temas halinde görüşmeleri sürdürmelidir.[33]

Raporun Meclis tarafından tasdik edilmesinin ardından teşkil edilen 3 kişilik heyet Sancak'a gider. Paris'te yapılan Türkiye-Fransa görüşmelerinde Türkiye Fransa'ya bölgede kurulacak düzene ilişkin bir dizi teklifte bulunur.

---

[29] Mustafa Budak, "Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerine Tartışmalar", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler-,** Ankara, 2000, s. 271
[30] Suriye'deki Fransız Mandası 27 Eylül 1941'de sona erecektir. Bkz: Soysal, **a.g.e.,** s.540
[31] Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994),** Ankara, 2003, s. 97
[32] Alantar, **a.g.m.,** s.122
[33] Gönlübol, Sar, **a.g.m.,** s.129

Bu tekliflerden en önemlisi Sancak'ın bağımsız bir devlet olmasıdır. Ancak Fransa bu tekliflere olumsuz yanıt verir.[34]

Bu sırada bölgede Fransız polisi ve Türk halkı arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Artık soruna müdahale edilmesi zaruri bir hal alır. Ocak ayında yapılan Milletler Cemiyeti Meclisi toplantısında Sancak sorununa dair bir ilke antlaşmasına varılır. Antlaşmaya göre İskenderun ve Antakya içişlerinde bağımsız fakat Suriye ile gümrük birliği halinde ayrı bir siyasal varlık olacaktır. Türkçe'nin resmi dil olmasıyla beraber Sancak'ın toprak bütünlüğünün Türkiye ve Fransa tarafından sağlanacak olması antlaşmanın diğer önemli maddeleridir.[35]

Konseyin 20 Şubat 1927 tarihinde yaptığı oturumda Sancak'ın Statü ve Anayasa metinlerinin hazırlanması için 5 kişilik bir Uzmanlar Komitesinin kurulması kararlaştırılır. Bu komitede Türkiye'yi Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Mermercioğlu temsil eder. Uzmanlar komitesi Sancak'tan döndüğünde hazırlanan Statü, Anayasa ve Sancağın sınırlarını gösteren belge Sandler'e açıklanır. Komitenin raporu Sandler tarafından 29 Mayıs 1937'de Konsey'e sunulur. Rapor Konsey tarafından oy birliği ile kabul edilir ve Sancak ayrı bir varlık sayılarak hukuksal olarak kurulur.[36]

Milletler Cemiyeti'nin 29 Mayıs 1937'de kabul ettiği statü ve anayasa ile aynı gün Türkiye ve Fransa arasında yapılan görüşmeler neticesinde Sancak'ın milli bütünlüğünü garanti altına alan antlaşma imzalanır.[37] Ancak bu iki önemli gelişme de sorunun kesin çözümünü getirecek nitelikte değildir. Sancak'ın statü ve anayasasının yürürlüğe girmesi yapılacak olan seçimlere bağlıdır. Türkiye'nin sorunu bir an önce çözmeye yönelik çabalarına karşın Suriye'de Araplar antlaşmayı protesto ve isyanlarla karşılar. Fransız idaresi de bölgedeki diğer halkları Türklere karşı kışkırtmaktadır.[38] Yaşanan bu kargaşalar sebebi ile Türkiye, Suriye sınırına 30.000 kişilik askeri kuvvet yığar. Türkiye'nin bu ciddi tutumu karşısında

---

[34] Soysal, **a.g.e.,** s.541-542
[35] Sander, **a.g.e.,** s.97
[36] Soysal, **a.g.e.,** s. 542-543
[37] Gönlübol, Sar, **a.g.m.,** s. 131
[38] Hamit Pehlivanlı, Yusuf Sarınay, Hüsamettin Yıldırım, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939),** Ankara, 2001, s. 82

Fransa daha ılımlı davranmayı tercih eder. Bölgedeki Fransız vali görevinden alınarak yerine Türk bir vali atanır.[39]

Bölgenin kaderini tayin edecek olan seçimler öncesi Fransa seçmenlerin hangi usule göre kayıt yaptıracağı konusunda endişelidir. Çünkü bölgede nüfusun çoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır. Ayrıca %15'lik Ermeni nüfusu mevcuttur. Fakat bunların dışında kalan halk çok çeşitli topluluklardan oluşmaktadır. Bu toplulukların da kendilerini Türk olarak kaydettirmeleri durumunda Türkler büyük bir çoğunluğa sahip olacaktır. Bu durumda Türkiye plesibit isteyebilecek, böylelikle de Hatay Türkiye'ye bağlanabilecektir.[40]

Orta Doğu'da bu problemler yaşanırken Avrupa'da giderek tehlikeli bir duruma gelen konjonktür Fransa'yı Türkiye ile yakınlaşmaya iter. 20 Haziran 1938'te Antakya'da Türkiye ve Fransa arasında askeri bir antlaşma imzalanır. Bu olayı yeni bir Dostluk Antlaşmasının imzalanması takip eder.[41] Dostluk Antlaşmasına ve ortak demeçlere göre taraflar birbirlerine yönelik siyasi ya da iktisadi bir anlaşmaya girmeyecek, taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğeri saldırgana yardımda bulunmayacaktır. Ayrıca taraflar Sancak'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan 1937 Antlaşmasından dolayı kendilerine düşen yükümlülüklerinin yerine getirilmesini gerektiren bir durumda, birbirlerine karşılıklı kolaylıklar göstermek için görüşmelerde bulunacaklardır. Son olarak 29 Mayıs 1937'de kabul edilen Sancak'ın statüsü ve anayasasının yürürlüğe girmesi ile Sancak'ta Türklerin üstünlüğü kabul edilir. Bununla beraber meselenin Türkiye için toprak sorunu olmadığı da teyit edilir. Bu madde ile Sancak'ın Türkiye'ye ilhakının önüne geçilmiş olunur. Ancak bu antlaşma taraflarca onaylanmadığı için yürürlüğe girmeyecektir. Bu sebeple Türkiye açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır.[42] Askeri Antlaşma ve Ek Protokolü gereğince ise Sancak'ta güvenliğin sağlanması 6000 kişilik bir kuvvet tarafından sağlanacaktır. Bu kuvvetlerin 1000'i Sancak'tan, geri kalanı ise yarı yarıya

---

[39] Fahir Armaoğlu, **XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** İstanbul, 1991, s. 350
[40] Alantar, **a.g.m.,** s. 126
[41] Soysal, **a.g.e.,** s. 546
[42] Yusuf Sarınay, "Atatürk'ün Hatay Politikası", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası- Makaleler-,** Ankara, 2000, s. 425

Türk ve Fransız askerilerinden kurulacaktır. Antlaşmanın yapılmasından iki gün sonra Türk kuvvetleri Sancak'a girer.[43]

Yaşanan tüm bu kargaşaların ardından temmuz sonunda yapılan seçimler neticesinde Atatürk'ün de aday gösterdiği Tayfur Sökmen 2 Eylül 1938'de Hatay cumhurbaşkanlığına getirilir. Aynı gün devletin adı da Hatay olarak kabul edilir.[44]

Seçimler sonucunda 40 milletvekilliğinden 22'sini Türk vekiller alır. Yapılan ilk meclis toplantısında devletin resmi dili Türkçe ve Arapça olduğu halde bütün vekiller yeminlerini Türkçe ederler.[45]

Hatay devletinin geçici olarak kurulduğu ortadadır. Lakin 1939 yılının Mart ayında Türkiye'de yapılacak olan milletvekili seçimlerinde Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Antalya'dan, Başbakan Abdurrahman Melek'in ise Gaziantep'ten aday olarak gösterilmeleri Hatay'ın anavatana ilhak edilmek üzere olduğunu göstermektedir.[46]

Sorunun çözülmesinin ardından Türkiye-Fransa ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanır. 23 Haziran 1939 tarihinde iki devlet arasında Türkiye ile Suriye arasındaki sorunu kesin olarak çözüme ulaştıran antlaşma imzalanır. Bu anlaşma ile Türkiye-Suriye sınırı ve Hatay'daki vatandaşların statüleri belirlenir. Antlaşmanın imzalanmasının ardından 29 Haziran 1939'da Hatay Meclisi son toplantısını yapar ve oybirliği ile Anavatana katılma kararı alır.[47] Türkiye 7 Temmuz 1939'da çıkarılan bir yasa ile Hatay ilini kurar ve bağlanma işlemini kesinleştirir.[48]

Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmesi Türkiye-Suriye ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. Çünkü Suriye bağımsızlığını kazanması ile beraber Hatay meselesini dış politika malzemesi yapacak ve "mağdur ülke" olduğunu iddia ederek bu sorunu Filistin sorunu ile bir tutacaktır.

---

[43] Gönlübol, Sar, **a.g.m.,** s. 132
[44] Ergünoz Akçora, "Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler-,** Ankara, 2000,s. 348
[45] Armaoğlu, **a.g.e.,** s. 351
[46] Akçora, **a.g.m.,** s.348
[47] Gönlübol, Sar, **a.g.m.,** s.133
[48] Soysal, **a.g.e.,** s. 550

Böylelikle de Türk-Arap ilişkilerinin olumsuz yönde seyretmesine önemli katkılarda bulunacaktır.[49]

Türkiye Lozan'dan kalma sorunlarını çözdükçe dış politikasında Sovyet dostluğunun yanında Batılı devletlerle olan ilişkilerini de iyileştirme yoluna girmiştir. Batılı devletlere karşı olan güvensizlik de azalmaktadır. İtalya ile ilişkiler iyi gitmektedir. Ancak Mussolini'nin iktidara gelmesi ile İtalya'nın yaylımcı bir politika izlenmesi Türkiye'yi haklı olarak endişelendirmektedir. Mussolini 1934 Mart ayında yaptığı bir konuşmada, İtalya'nın geleceğinin Avrupa'da değil, Asya ve Afrika'da olduğunu; bu kıtalara hızlı ulaşım araçları sayesinde birer, ikişer saatlik uzaklıkta bulunduğunu söyler.[50]

Bu tehdide karşılık Türkiye batıda Balkan Antantı ile İtalya'ya karşı bir tampon bölge oluşturur. Ancak güney ve doğu sınırları henüz emniyete alınmamıştır. Bu maksatla iyi ilişkiler içerisinde bulunduğu İran ve Irak ile bir pakt kurmak için girişimlerde bulunmaya başlar.[51]

Türkiye, İran ve Irak ile yapılan müzakereler neticesinde ikili antlaşmalardan öte bölgesel bir pakt kurma niyetindedir. Bu niyetini Sovyetler Birliği ve İngiltere'ye bildirir. 1929 tarihli Türk-Sovyet protokolü gereği Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden onay alması gerekmektedir. Sovyetler Birliği bu öneriye olumlu yanıt verir ve hatta Afganistan'ın da bu pakta dahil edilmesini teklif eder. İngiltere ise 27 Ağustos 1928 tarihli Kellog-Briand Paktı varken böyle bir pakta gerek olmadığını belirtir ancak paktın kurulmasına da engel olmaz. Nitekim 8 Temmuz 1935 tarihinde Türkiye, Afganistan, İran ve Irak arasında Tahran'daki Sadabad Sarayı'nda pakt antlaşması imzalanır. Kurulan bu pakt bir savunma paktı değil, saldırmazlık ve iyi komşuluk paktıdır.[52] Yapılan antlaşmaya göre taraf ülkelerden hiçbiri diğerinin güvenlik ve istiklaline karşı saldırıda bulunmayacaktır. Pakta taraf ülkeler bugüne kadar ayrılma talebinde

---

[49] Mustafa Albayrak, "Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları (1920-1960)", **Orta Doğu Araştırmaları Dergisi,** C:3, S:2, Elazığ, 2005, s. 7
[50] Ülman, **a.g.m.,** s.251-252
[51] Canatan, **a.g.e.,** s. 57
[52] Soysal, **a.g.e.,** s. 590

bulunmamıştır. Ancak Orta Doğu'da yaşanan savaşlar nedeni ile Pakt'ın artık bir anlamının da kalmadığını söyleyebiliriz.[53]

B. MİLLİ ŞEF DÖNEMİ

1. II. Dünya Savaşı Sonrası Batı İttifakına Yaklaşma Çabaları

II. Dünya Savaşı'nın çıkmak üzere olduğu günlerde Avrupa'da Mihver Devletlerin yaylımcı politikalar izlemesi Türkiye'yi endişelendirmektedir. Dönemin büyük güçlerinin çatışmaya doğru sürüklendiği bu ortamda Türkiye'nin en büyük korkusu siyasal bir yalnızlığa itilmektir. Sovyetler Birliği Boğazlar üzerinde etkinliğini artırmak istemektedir. Akdeniz'de de İtalyan tehlikesi belirmiştir. Almanya da Balkanlarda yaylımcı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu tehlikeler karşısında Türkiye askeri ve ekonomik olarak güçlü bir devletin güvencesini almak istemektedir. Bu sebeple Batı ittifakına yönelmeyi tercih eden Türkiye savaşın başlamasından kısa bir süre sonra 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım antlaşması imzalar. Böylelikle Batı ittifakı üyeliğine doğru ilk adım atılmış olur.[54]

Üç ülke arasında imzalanan ittifak antlaşmasına göre; İngiltere ile Fransa, Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı takdirde Türkiye'ye yardım edecektir. Aynı şekilde bir Avrupa devletinin saldırısıyla başlayan ve İngiltere ile Fransa'nın katılacakları savaş Akdeniz'e intikal ettiği takdirde, Türkiye de müttefiklerine yardım edecektir. Ayrıca İngiltere ve Fransa tarafından Romanya ile Yunanistan'a verilen güvencenin yerine getirilmesinde yine Türkiye müttefiklerine yardımda bulunacaktır. Askeri teçhizat bakımından yoksun bulunan Türkiye'ye müttefik devletler silah yardımında da bulunacaktır. Bu maddelere ek olarak Türkiye antlaşmaya, vermiş olduğu taahhütlerin kendisini Sovyetler Birliği ile savaşa sürüklemeyeceğine dair ihtirazi bir kayıt da eklenmesini sağlamıştır.[55]

---

[53] Sander, **a.g.e.,** s. 108
[54] İlter Turan, Dilek Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi,** Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2004, s.153
[55] Sander, **a.g.e.,** s.109

Türkiye'nin beklentisi Sovyetler Birliği'nin Batı ittifakına dahil olacağıdır. Ancak Sovyetler Birliği, İngiltere'nin Almanya'ya karşı kendisini yalnız bırakacağını düşünerek 23 Ağustos 1939 tarihinde Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalar. Böylelikle Türkiye'nin uzun süredir peşinde olduğu ittifak sistemi de ikiye bölünür.[56]

Türkiye savaş sırasında Rusya'nın da teminatını alma çabasındadır. Ancak Ruslar Boğazların ortak korunmasını istemektedir. Ayrıca İngiltere ve Fransa ile savaş çıkması durumunda 19 Ekim 1939 tarihli ittifak antlaşmasının geçersiz kalmasını da şart koşmaktadır. Batı yanlısı bir antlaşma yapmak maksadı ile Moskova'ya gitmiş olan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Batılı müttefiklerini hedef alan bu öneriler karşısında görüşmelerden bir sonuç alamadan Türkiye'ye döner.[57]

30 Ocak 1941'de Churchill ve İnönü arasında Adana'da yapılan toplantıda İngiltere Türkiye'nin savaşa dahil olmasını ister. Türkiye'nin bu konuda iki adet çekincesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Almanya'nın Boğazları ele geçirerek zaten yetersiz olan sanayi tesislerinin Alman bombardımanı ile etkisiz hale getirilmesidir. Diğer çekince ise Almanya'nın yenik düşmesi halinde Rusların Boğazlar üzerinde hak iddia etmesi ihtimalidir. Savaş sırasında Türkiye İngiltere, Rusya ve Almanya'nın bütün ısrarlarına rağmen savaştan uzak kalmayı tercih eder.[58]

4-11 Şubat 1945 tarihli Yalta Konferansı'nda Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmeyen ülkelerin Birleşmiş Milletler'e alınmayacağı açıklanır. Mihver devletlere savaş ilan eden ülkeler 24 Nisan'da San Fransisco'da toplanacak ve Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesi statüsünde olacaklardır.[59] Nitekim Türkiye de 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eder. Böylelikle Yalta Konferansı'nda öngörülen hukuksal şartlar da yerine getirmiş olur.[60]

1945 yılında giderek yoğunlaşan Sovyet baskısı karşısında Türkiye bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunması maksadı ile izlenmesi

---

[56] Cemil Koçak, **Milli Şef Dönemi C:I,** İstanbul, 2003, s. 258-259
[57] Koçak, **a.g.e.,** s. 268-270
[58] Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi (1939-1945),** Ankara, 1974, s. 188
[59] Koçak,**a.g.e.,** s. 272
[60] Soysal, **a.g.e., C:II,** s. 23

gereken yolun Batılı devletlerin desteğinin sağlanmasında bulur.[61] Bu nedenle savaş sonrası İngiltere ve Amerika'nın Boğazlar meselesi ile ilgilenmesini sağlanmak hedef olarak belirlenir.[62]

Sovyetler Birliği 19 Mart 1945 tarihli nota ile Türkiye'ye 17 Aralık 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasının artık uzatılmayacağını bildirir. Konjonktürün değişmesi sebebi ile Sovyetler Birliği antlaşmanın yenilenmesini, bunun için de Montreux Sözleşmesi'nin Sovyetlerin Boğazların ortak korunmasına katılacağı şekilde değiştirilmesini istemektedir. Bu durum karşısında İngiltere'nin desteğini arayan Türkiye bir cevap alamadığı gibi İngiltere bu konunun haziran ayında toplanacak olan Postdam Konferansı'nda ele alınacağını Sovyetler Birliği'ne bildirir. İngiltere'den destek göremeyen Türkiye Amerika'ya yönelir ancak bu ülkeden de farklı bir tepki alamaz.[63]

Türkiye kendisini küçük ya da orta büyüklükte bir devletin saldırısına karşı koruyacak güçtedir. Ancak askeri teçhizat bakımından tek başına Sovyet tehdidine karşı duracak bir gücü bulunmamaktadır. Bu nedenle Amerikan güvencesine ihtiyaç duymaktadır.[64] Savaşın müttefiklerin zaferi ile sonuçlanması dünyada milletlerarası güç dengelerinin de değişmesine sebep olmuştur. Savaş sonunda Avrupa devletleri zayıf düşmüştür. Güç dengesi artık Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılmaktadır.[65] Türkiye Amerika'nın Sovyet yaylımcılığının önüne geçmesini beklemektedir. Bu sebeple Amerika ile olan ilişkilerin geliştirerek İngiltere'ye alternatif bir dayanak sağlanmak istenmektedir.[66]

San Francisco Konferansı'na katılan İsmet İnönü Amerika'ya anlamlı bir şekilde Türkiye'de en kısa zamanda çok partili hayata geçileceğini ve her türlü demokratik adımın atılmasına izin vereceklerini açıklar. Türkiye zaten Birleşmiş Milletler Anayasası ile de böyle bir taahhüdün altına girmiştir. Çünkü Birleşmiş Milletler anayasasının temel ilkeleri gereği teşkilata üye

---

[61] Osmanlı İmparatorluğu da Kırım Savaşı sonrası Ruslara karşı Batılı devletlerin desteğini aramıştır.
[62] Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi,** İstanbul, 1998, s. 328
[63] Turan, Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası –Makaleler-,** Ankara, 1985, s. 154
[64] Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri,** Ankara, 2000, s. 29
[65] Akandere, **a.g.e.,** s. 334
[66] Koçak, **a.g.e.,** s.146-147

olan devletler bu şartları yerine getirme taahhüdünde bulunmuş sayılmaktadır.[67]

17 Temmuz 1945'te İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla toplanan Postdam Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Joseph Stalin Montreux Sözleşmesi'nin yenilenmesini talep eder. Daha sonra Kars ve Ardahan'ın da Sovyetlere geri verilmesi gerektiğini dile getirir.[68] Toplantı neticesinde alınan karar bugünkü koşullara uymadığı için Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi yönündedir. Konu bundan sonra 3 hükümetin de ayrı ayrı Türkiye ile yapacağı görüşmeler neticesinde bir sonuca bağlanacaktır.[69] Bununla da yetinmeyen Sovyetler Birliği gönderdiği notalar ile Türkiye'den Boğazlara ilişkin taleplerde bulunmaktadır. Bu taleplere göre Boğazlar Karadeniz'deki sahildar devletlerin savaş gemilerine her zaman açık olmalıdır. Karadeniz'e sahili bulunmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişleri ise özel haller dışında yasaklanmalıdır. Ayrıca bütün devletlerin ticaret gemileri her zaman serbest olarak Boğazlardan geçebilmelidir. Boğazlarla alakalı rejimin tesisi Karadeniz'e sahildar ülkeler tarafından yapılmalı, bölgenin korunmasını ise Sovyetler Birliği ve Türkiye ortaklaşa üstlenmelidir.[70]

Sovyetlerin Türkiye'ye uyguladığı baskı karşısında Amerika'nın tavrının değiştiğine dair ilk gösterge 6 Nisan 1946'da görülür. Amerikan Missouri savaş gemisi vefat etmiş olan Türkiye'nin Washington Büyükelçisinin naaşını getirmek üzere İstanbul'a gelir. Bu gelişme Amerika'nın Sovyetler Birliği karşısında Türkiye'nin yanında olduğu şeklinde yorumlanır.[71]

İngiltere savaştan sonra eski gücünden büyük ölçüde uzaklaşarak Sovyetlere karşı tek başına bir mücadele edemeyecek duruma düşmüştür. Bu sebeple İngiltere 21 Şubat 1947'de Amerika'ya verdiği notada Türkiye'nin istediği askeri malzemeyi artık karşılayamayacağını bildirir.[72] Ayrıca Yunanistan da Demir Perdenin arkasına kaymak üzeredir. Eğer ki Yunanistan

---

[67] Akandere, **a.g.e.,** s. 466-467
[68] Suat Bilge, **Güç Komşuluk Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri,** Ankara, 1992, s. 280
[69] Bilge, **a.g.e.,** s. 293
[70] Bilge, **a.g.e.,** s. 304
[71] Uslu, **a.g.e.,** s.92-93
[72] Bilge, **a.g.e.,** s. 333

Sovyet tarafına geçerse, Türkiye çevresindeki komünist ülkeler karşısında Ruslara karşı direnci büyük bir darbe alacaktır. Türkiye'nin kaybedilmesi ise aynı şekilde Yunanistan'ı etkileyecektir. Kısaca iki ülkenin kaderi birbirine bağlanmıştır.[73]

Tüm bu olayların üzerine ABD Başkanı Harry S. Truman 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'ne gönderdiği mesajla Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir yardım için kendisine yetki verilmesini ister. Bu mesajda Yunanistan'da meydana gelebilecek düzensizlik ve karışıklığın Türkiye'yi, Türkiye'de oluşacak değişikliklerin ise bütün Orta Doğu'yu etkileyeceği belirtilir. 22 Mayıs'a gelindiğinde Amerikan Kongresi Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askeri yardımın yapılmasını kabul eder.[74] Truman doktrinin ilan edilmesindeki asıl amaç Yunanistan'daki iç savaşın sona erdirilmesi ve Batı Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasıdır. Doktrin Türk-Amerikan ilişkileri için de bir dönüm noktası sayılabilir fakat ilanın önemli nedenleri arasında Sovyetlere karşı Türkiye'nin savunulması yoktur.[75]

Doktrinin temelde üç hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bir tecavüz hususunda Sovyetlerin cesaretini kırmaktır. Bir diğer neden ise Komünizme mukavemete karşı Yakın Doğu memleketlerini cesaretlendirmektir. Son olarak Amerika için bu bölgenin ehemmiyetini belirtilerek halkın ilgisini bu konuya çekmek istenmektedir.[76]

Doktrinin ilanının ardından Türkiye ve Amerika arasında Türkiye'ye yapılacak olan yardımla ilgili antlaşma 12 Temmuz 1947'de imzalanır.[77] Yapılan bu antlaşma Amerika'yı herhangi bir saldırı karşısında taahhüde sokmamaktadır. Ancak Türkiye'de bu antlaşma Amerika'nın Türkiye ile bir ittifak kurmak istediği şeklinde yorumlanmıştır.[78]

---

[73] George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO-Orta Doğu,** Ankara, 1992, s. 54
[74] Armaoğlu, **a.g.e.**, s.442-443
[75] Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964),** Ankara, 1979, s. 11
[76] Hamza Eroğlu, "Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İkili İşbirliği Anlaşması", **Milli Münasebetler Yıllığı,** S:1, Ankara, 1960, s. 31
[77] Anlaşmanın dördüncü maddesi gereği Türkiye yardım kapsamında aldığı askeri malzemeleri ABD'nin yardımı yapmadaki amacının dışında kullanamayacaktır. Amerika Haziran 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı planladığı askeri harekatı önlemek maksadı ile bu maddeyi gerekçe olarak gösterecektir. Bkz: Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası,** Ankara, 1996, s. 216-218
[78] Sander, **a.g.e.,** s. 29

ABD, savaş sonrası temel endüstri ve altyapıları tahrip olmuş Avrupa devletlerin yeniden yapılanmasına yardımcı olmak maksadı Marshall Planı'nı hazırlar. Türkiye ilk etapta savaşa katılmamış ve doğrudan tahrip edilmemiş olması sebebi ile bu plana dahil edilmez.[79] Ancak yoğun çabalar neticesinde Türkiye de yardım planına dahil edilerek 4 Temmuz 1948'de Amerika ile Antlaşma imzalanır.[80]

Yapılan bu yardımlar ile müttefikler güçlenirken, Amerika da kendi gücünü artırmaktadır. Askeri ve ekonomik yardımlar sayesinde Amerika da küresel bir güç haline gelerek planlarını daha da büyütebilecektir.[81]

Truman Doktrini ve Marshall Planı, ABD'nin Orta Doğu ve Avrupa'da Sovyetlerin yayılma faaliyetlerine karşı attığı ilk adımlardır. 1948 tarihindeki Berlin Buhranı Amerika'ya şunu göstermiştir ki dünyanın yeni bir barış düzenine kavuşması için artık Sovyetlerle bir işbirliği yapma imkanı kalmamıştır. Çünkü Sovyetler, bir barış düzeninin kurulmasından ziyade, mümkün olduğu kadar geniş alanları komünist idaresinin altına sokma çabası içerisindedir. İşte bu sebeple Amerika Sovyetleri durdurma politikasını uygulamaya koymuştur.[82]

Amerika bu politika çerçevesinde henüz bölgesel bir ittifak çabası içerisine girmemiştir. Ancak hali hazırdaki durum Avrupa'da ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Sovyet tehdidi altında bulunan Avrupa ülkeleri muhtemel bir saldırıda güven verecek durumda değildir. Almanya savaş sonrası parçalanmıştır. Fransa, İngiltere ve İtalya ise Sovyet saldırısına direnecek kuvvette değildir. Sovyet saldırısı karşısında tek ayakta durabilecek güç Amerika'dır.[83]

Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da girişmiş olduğu yayılma çabaları Avrupa devletlerini kendi aralarında bir birlikteliğe iter. 1948 Şubatında gerçekleşen Çekoslovak darbesi, 1948 Martında İngiltere, Fransa, Belçika Hollanda ve Lüksemburg arasında Batı Atlantik İttifakı isminde bir sistemin kurulmasına sebep olur. Ancak bu ittifak içerisindeki devletlerden İngiltere

---

[79] Uslu, **a.g.e.,** s. 98
[80] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s. 98
[81] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri,** 28/9/1951 Sayı: Dosya: A51 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 38.230..1. Amerikan harp gücünün artırılmasına dair Savunma Seferberliği İdaresi Başkanı tarafından Amerika Birleşik Devletleri Başkanına sunulan rapor.
[82] Armaoğlu, **a.g.e.,** s. 448
[83] **B.C.A.,** 7/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..3. Atlantik Paktı ve Marshall Yardımı ile ilgili gazete kupürleri.

hariç diğer hepsi savaş sırasında Alman işgaline uğramış ve büyük bir tahribat yaşamıştır. Aynı şekilde İngiltere de savaşa girmemesine rağmen savaşın getirdiği yorgunluk ve yıpranmayı fazlasıyla hissetmiştir. Bu bakımdan ittifakın Amerika desteğine güvenilerek kurulduğunu söylemek yanlış olmaz. Amerika ise Monroe Doktrini'nden beri Avrupa ile ittifaka girmemiştir. Fakat Batı Avrupa İttifakı'nın kuruluşunun hemen akabinde Berlin Buhranı'nın da yaşanmış olması Amerikan Kongresi'nde 11 Haziran 1948 tarihli Vanderberg Kararı'nın alınmasına sebep olur. Böylelikle Amerika 1823'ten beri içerisinde bulunduğu inzivacı terk ederek Batı Avrupa ülkeleri ile ittifak kurulması için temaslara geçer. 4 Nisan 1949'da 12 Batılı ülke arasında Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) kurulur.[84]

Marshall Planı, Avrupa'nın ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilmesi için, NATO ise güvenliği sağlamak maksadıyla kurulur. NATO, Amerikan tarihindeki barış zamanında yapılan ilk askeri ittifaktır.[85] ABD artık kendi kaderiyle Avrupa'nın ki arasında sıkı bağlar olduğunun farkına varmıştır.[86]

2. Arap Ülkeleri ile Yakınlaşma Çabaları

İki kutupluluğa doğru giden uluslararası ortamda henüz hiçbir bloğa üye olmayan Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerinde Batı faktörünün en az olduğu dönem 1945-1948 arasıdır. Bunun sonucu olarak da Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasında bir yakınlaşma olduğu görülmektedir.[87]

Türkiye Orta Doğu'da yeni bir birlikteliğin oluşturulması ihtiyacını hissetmektedir. Sadabad Paktı'ndan sonra Irak ile kurulan dostluk antlaşması ek olarak imzalanan çeşitli protokollerle pekiştirilmiştir. Irak Kralı yardımcısı Abdullah ve Nuri Said Paşa İngiltere ziyareti dönüşünde Celal Bayar tarafından Türkiye'ye davet edilir. Yapılan görüşmenin konusu Orta Doğu'da bir blok oluşturulması ile ilgilidir. Toplantı oldukça ılımlı bir havada geçer. Zaten Irak da böyle bir ittifakın kurulmasına sıcak

---

[84] Armaoğlu, **a.g.e.,** s.448-448
[85] Henry Kissinger, **Diplomasi**, İstanbul, 2004, s.438
[86] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1
[87] Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970),** Ankara, 1970, s. 15

bakmaktadır. Nuri Said Paşa hükümetten yetki alarak antlaşmanın teşkili için 28 Şubat 1946'da Türkiye'ye gelir. Yapılan görüşmeler neticesinde 29 Mart 1946'da Türkiye ve Irak arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması imzalanır. Hükümleri genel olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması çerçevesinde belirlenen antlaşmaya göre taraflar diğerinin sınır ve içişlerine karışmama konusunda karşılıklı taahhütlerde bulunur.[88] Irak ile antlaşmaya dair yapılan görüşmeler süreci içinde diğer taraftan 6 Mart 1946'da Lübnan'ın bağımsızlığı da tanınır. [89]

20 Haziran 1946'da ise Lübnan Cumhurbaşkanı Başara el-Huri Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunur. 8 Ocak 1948'de de Ürdün Kralı Abdullah'ın Türkiye'ye gelmesi ile Ürdün ve Türkiye arasında Dostluk Antlaşması imzalanır. Türkiye'nin Arap devletleri ile yakınlık kurmasından hoşnut olmayan Suriye ise yapılan antlaşmaların Hatay'ın Türkiye'ye ilhakının tanınması anlamına geldiğini ileri sürerek tepki göstermektedir. [90]

Suriye'nin bu tepkileri üzerine Dışişleri Bakanı Hasan Saka Şam'a bir ziyarette bulunarak Suriye Dışişleri Bakanı Djemil Mardam'la bir görüşme yapar. Mardam Hatay'ın Türkiye'ye ilhakının Suriye tarafında kabul edilemeyeceğini bildirir. Buna rağmen 6 Mart 1946'da Suriye resmen tanınarak Abdulahat Akşin elçi olarak tayin edilir. 5 Temmuz 1944'te Suriye yönetimi tüm elçiliklerine Fransa'nın Suriye adına imzaladığı bütün antlaşmaları tanıdığını açıklamıştır. Böylelikle Hatay'ın bağımsızlığına ilişkin 1939 tarihli antlaşma da tanınmış olur. 1947 yılına gelindiğinde Hatay meselesi tekrar Suriye'nin gündemine gelir. Suriye Başbakanı bu problemin dostça halledilebileceğini açıklar. 1949'da ordunun gerçekleştirdiği bir darbe ile iktidara geçen Hüsnü az-Zaim Atatürk reformlarına hayran biridir ve Türkiye ile iyi ilişkiler kurma niyetindedir. Zaim'in iktidarı devralmasının üzerinden daha altı ay geçmeden Albay Sami el-Hinnawi yeni bir darbe gerçekleştirerek iktidarı ele geçirir. Son darbeyi ise Edip Çiçekli yapar ve ilk iş olarak Hatay davasının savunuculuğunu üstlenir. Ardından Hatay ve Tarsus'u Suriye haritalarına ekletir. Celal Bayar elçiyi geri çağırmayı düşünmektedir. Çiçekli ile görüşmek üzere İsmail Soysal görevlendirilir.

---

[88] Canatan, **a.g.e.,** s. 100-103
[89] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s. 16
[90] Canatan, **a.g.e.,** s. 105-106

Yapılan görüşmede Çiçekli "Eğer ki Suriye'nin başına geçen kişi bu konuyu ihmal ederse tahtında rahat oturamaz" der. Kısa aralıklarla gerçekleşen darbeleri de dikkate aldığımızda Çiçekli'nin haklı olduğunu ve Hatay meselesinin Suriye'de milli bir dava olarak benimsendiğinin görmüş oluruz.[91]

3. Arap –İsrail Anlaşmazlığı ve Türkiye'nin Tutumu

Savaş sonrası Orta Doğu'daki nüfuzu azalan İngiltere bölgede yaşanan kargaşalardan sonra Filistin meselesini 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletler'e iletir. Sorunun Birleşmiş Milletlere taşınmasına asıl sebep olan ülke ABD'dir. Amerika Filistin'in Birleşmiş Milletler'de yapılacak oylama sonucu bölünmesi istemektedir. Bu konuda da İngiltere'ye baskı uygulamaktadır. Ardından konu 28 Nisan-15 Mayıs 1947 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşülür. Toplantı sonucunda Filistin'de inceleme yapılması maksadı ile Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu kurulur.[92]

Komisyonun hazırladığı rapor Filistin'in Arap ve Yahudiler arasında bölünerek iki ayrı devlet kurulmasını öngörmektedir. Kudüs ise Birleşmiş Milletler denetimi altına alınacaktır. Yapılan oylama sonucu komisyonun sunduğu öneri onaylanır. Türkiye Arap ülkeleri ile beraber bölünme kararına karşı yönde oy kullanmıştır. [93]

Birleşmiş Milletler'de alınan bu karardan sonra bölgede çatışmalar artma eğilimine girer. İngiltere de manda rejiminin Mayıs 1948'de sona erecek olması sebebi ile ordusunu yavaş yavaş çekmeye başlamıştır.[94]

14 Mayıs 1948'de Yahudi Geçici Ulusal Konseyi İsrail devletinin kurulduğunu açıklar. Amerika karardan yalnızca 11 dakika sonra İsrail'i tanıyan ilk devlet olur.[95] Amerika'dan iki gün sonra Sovyetler Birliği de 17 Mayıs 1948'de İsrail'i tanıdığını açıklar. Sovyetlerden sonra uydusu olan

---

[91] İsmail Soysal, "Turkey-Syrian Relations (1945-1999)", **Turkish Review of Middle East Studies,** S:1, İstanbul, 1998, s. 101-102
[92] Lenczowski, **a.g.e.,** s.279-280, Türkkaya Ataöv, "The Palestine Question and Turkey" **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (AÜSBFD),** C:34, S:1-4, Ankara, 1979, s. 21
[93] Sander, **Siyasi,** s.298
[94] Aptülahat Akşin, **Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri,** İstanbul, 1959, s. 84
[95] Türkkaya Ataöv, "İsrael's Role in the Middle East", **AÜSBFD,** C:31, S:1-4, Ankara, 1976, s. 71

devletlerden de İsrail'in tanındığı haberleri gelir. Sovyetler Birliği görünürde Araplara karşı cephe almıştır.[96]

İsrail'in kuruluş kararı almasının ardından Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak güçlerinin Filistin'e girmesi ile savaş başlar.[97] Savaş sonunda 5 Arap devleti İsrail'in 75.000 kişilik ordusuyla baş edemeyerek ağır bir yenilgiye uğrar. Savaş sırasında Birleşmiş Milletler de ateşkes sağlamak için arabuluculuk yapma çabasına girmiştir. Bu çabalara Arapların başarısızlığı da eklenince Arap ülkelerinin bu teklife olumlu yanıt vermekten başka çaresi kalmaz. Sırası ile Mısır, Lübnan, Ürdün ve Suriye İsrail ile ateşkes antlaşması imzalar. Irak'ın ise İsrail'e sınırı olmaması sebebi ile ateşkes antlaşması imzalamasına gerek yoktur. Antlaşmaların ardından İsrail galip devlet olarak Birleşmiş Milletler'de öngörülen sınırlardan çok daha fazlasına sahip olur. Filistin'in neredeyse dörtte üçü artık İsrail'in eline geçmiştir.[98]

Savaştan sonra sorununu çözmek için Türkiye'nin de iştiraki ile Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulur. Ancak bu Komisyon da soruna çözüm getiremez. İsrail ve Sovyetler Birliği savaş sonrası en karlı çıkan devletler olur. İsrail her ne kadar Arap devletleri tarafından etrafı çevrilmiş olsa da artık kendisine bir yurt edinmiş. Sovyetler de ileri ki yıllarda bölgede artacak olan Batı aleyhtarı Arap milliyetçiliğini sıklıkla kullanacaktır.[99] Arap milliyetçiliğinin yükselmesine karşın Türkiye'nin Batılı ülkelerle bağlarını kuvvetlendirmesi şüphesiz ki Türk-Arap ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir.[100]

Türkiye Batı ittifakına yaklaştıkça Arap-İsrail sorununa yaklaşımı da değişim göstermeye başlar.[101] United Press ajansının bildirdiği üzere Uzlaştırma Komisyonu Türk temsilcisi Hüseyin Cahit Yalçın Arap haklarına karşı sempati duyduğunu fakat Türkiye'nin İsrail'i tanıyacağını açıklar. Bunun sebebi olarak ise ülkenin askeri durumu ve Birleşik ABD'den alınan

---

[96] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları,** Ankara, 1989, s.94-95
[97] Armaoğlu, **a.g.e.,** s.94
[98] Armaoğlu, **XX. Yüzyıl,** s. 488,489
[99] Akşin, **a.g.e.,** s.87
[100] Ömer Kürkçüoğlu, "Turkey's Attitude Towards the The Middle East Conflict", **Foreign Policy,** C:5, S:4, Ankara, 1975, s. 27-28
[101] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s. 29

yardımlar olduğunu söyler.[102] NATO'nun kurulmasından sadece 5 gün önce 28 Mart 1949'da Türkiye'nin İsrail devletini tanıması Türk-Arap ilişkileri açısından dönüm noktası olur. II. Dünya Savaşı sırasında nispi olarak iyi bir yolda ilerleyen ilişkilerin sonunda bu kararın alınması, Araplarda Türkiye'nin kendilerine sırtını döndüğü inancını kuvvetlendirir.[103] Türkiye'nin bu kararının altında, Rusya tarafından tehdit edildiği sırada Amerika'nın desteğini sağlamak için onun dümen suyunu takip etme zorunluluğu yatmaktadır.[104]

Mayıs 1950'de iktidara gelecek olan Demokrat Parti'nin Orta Doğu'da liderlik hedefi karşısında İsrail'in tanınması kararı, en büyük engellerden biri olarak önüne çıkacaktır.[105]

---

[102] **B.C.A.,** 31/1/1950 Sayı: Dosya: 3.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 611.124..1. Dış Basın Bültenleri

[103] Kemal Karpat, **Orta Doğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk,** Ankara, 2001, s.157-158

[104] İsmail Soysal, **Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz (1919-1993),** İstanbul, 1993, s.18-19

[105] Albayrak,**a.g.m.,** s. 11

II. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI VE DIŞ POLİTİKA

II. Dünya Savaşı sonucunda müttefik devletler dünyada hürriyetçi ve demokratik rejimlere sahip devletlerin katılacağı bir teşkilatın kurulmasını düşünmektedir.[106] Müttefiklerin savaştan galip çıkması otoriter rejimlere karşı demokrasinin zaferi olarak görülmektedir. Bu gelişmeler Türkiye'nin yalnız dış politikasını değil, iç politikasını da etkileyecektir.[107] Nitekim Birleşmiş Milletler'e üye olunması ile beraber demokratik düzene geçme zarureti daha da artar. Çünkü Birleşmiş Milletler'e üye Batılı ülkeler Türkiye'de özgürlüklerin kısıtlanmasına hoşgörü ile bakmayacaktır. Nitekim İsmet İnönü de 19 Mayıs 1945'te çok partili düzene geçileceğini açıklar. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde de artık muhalif sesler yükselmeye başlamıştır.[108]

Çiftçiyi Topraklandırma Kanun tasarısının maddeleri TBMM'de görüşülürken CHP içinden yükselen muhalefet, 1945 yılı Bütçe Kanun tasarısı üzerinde yapılan görüşmelerde açıkça kendini gösterir.[109] Görüşmeler sonunda yapılan oylamada 5 vekil aleyhte oy kullanmıştır. Bunlar Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuad Köprülü ve Emin Sazak'tır.[110]

7 Haziran 1946'ya gelindiğinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü Dörtlü Takrir olarak adlandırılacak olan önergeyi TBMM'ye sunar. Önergede Anayasadaki antidemokratik hususların değiştirilmesi istenmektedir. Ancak bu önerge sert tartışmalardan sonra reddedilir.[111]

Bu gelişmelerin ardından Parti içinde muhalif kanadın tasfiyesine başlanır. Önce Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün Parti çalışmalarına uygun hareket etmemeleri sebep gösterilerek CHP ile olan ilişkileri kesilir. Bu kararın ardından 26 Eylül 1945'te Celal Bayar gerekçe göstermeyerek milletvekilliğinden çekilir.[112] Refik Koraltan da ihraca uğrayanları savunan bir yazı yazdıktan sonra partiden ihraç edilir. Bu bölünmelerin ardından

---

[106] Akandere, **a.g.e.,** s.333
[107] Koçak, **a.g.e. C:II,** s.548
[108] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950),** Ankara, 2004, s.446
[109] Goloğlu, **a.g.e.,** s.334
[110] Goloğlu, **a.g.e.,** s.352
[111] Çavdar, **a.g.e.,** s.455, Goloğlu, **a.g.e.,** s.365
[112] Goloğlu, **a.g.e.,** s.394-395

Celal Bayar 1 Aralık 1945'te basına verdiği demeçte yeni bir parti kurma çabasında olduklarını açıklar. Celal Bayar ve İsmet İnönü'nün kurulacak olan yeni parti hakkında yaptıkları görüşmeden sonra 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti resmen kurulur. [113]

A. DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARA GELİŞİ

Türkiye'de çok partili hayata geçişin tek nedeni olarak dış politikada yaşanan gelişmeleri göstermek yanlış olur. Çünkü halk arasında da CHP yönetimine karşı büyük tepkiler mevcuttur. Savaş yıllarında büyük bir kıtlık yaşanmıştır ve halk sefalet içerisindedir. Sabit geliri olan memurlar da savaş sırasında fiyatların katlanması sebebi ile zor duruma düşmüştür. Ayrıca gayrimüslim azınlıklar da Varlık Vergisi'nden dolayı CHP yönetiminden hoşnut değildir.[114]

Demokrat Partinin kurulması ile artık CHP'nin karşısında katı bir muhalefet partisi vardır. Hatta bu muhalif hareket 1946 yılında yapılacak olan yerel seçimleri boykot etmeye kararı almaya kadar gider. Ardından genel seçim tarihi CHP tarafından değiştirilerek 21 Temmuz 1946 olarak belirlenir. Daha önce seçime katılmama kararı alan Demokratlar kendi tabirleri ile seçime katılma kararı alarak fedakarlıkta bulunurlar. 1946 seçimlerini CHP ezici bir çoğunlukla kazanır. Ancak seçimlerin usulsüz ve antidemokratik koşullarda yapıldığına dair eleştiriler halkı CHP'den daha da uzaklaştırır.[115]

Yoğun eleştirilerin ardından mevcut seçim yasasındaki antidemokratik hükümler değiştirilir. Artık oylamalar gizli, tasnif ise açık bir şekilde yapılacaktır. Ayrıca seçim propagandasında basın yayın organları da eşit haklarla kullanılabilecektir. Son olarak seçimin tüm devreleri de yargı güvencesine bağlanır.[116]

---

[113] Çavdar, **a.g.e.,** s.455-456
[114] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,** Ankara, 2003, s.86
[115] Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980),** Ankara, 2002, s.33-35
[116] Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze),** Ankara, 2004, s.14-15

İktidar partisi kaybetmekte olduğu kozlarına rağmen halen bürokratik kesimin desteğini elinde tutmaktadır. Ancak Demokrat Parti zamanla bunun da üstesinden gelerek CHP dönemindeki uygulamalardan dolayı bürokrasinin sorumlu tutulmayacağı teminatını verir. Memurların da partizan davranmaması Demokrat Parti'ye iktidar yolunu açar.[117]

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde halkın yüzde doksanı oy kullanır. Oyların yüzde 53'ünü alan Demokrat Parti seçimleri CHP'nin açık ara önünde kazanır. 22 Mayıs 1950'de yapılan Meclis toplantısında Celal Bayar cumhurbaşkanı seçilir. Bayar yemin töreninin ardından Adnan Menderes'i kabineyi kurmakla görevlendirir.[118]

Böylelikle Türkiye'de demokrasi adına yeni bir dönem başlar. Ancak iç politikada yaşanan bu köklü değişiklik dış politikada uygulanmakta olan yöntemleri değiştirmeyecektir. Nitekim yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar da her ne kadar ülke yönetimi değişmiş olsa da, dış politikada değişiklik olmayacağının dost düşman herkes tarafından bilinmesi gerektiğini söylemiştir.[119]

B. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BAKIŞ

Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile beraber CHP döneminde başlayan Batı ittifakına dahil olmak için kurulmaya çalışılan iyi ilişkiler büyük bir ivme kazanmıştır. Yine bu dönemde de Sovyet tehdidine karşı desteği aranan ülke Amerika olmuştur. Yapılan yoğun diplomatik girişimler neticesinde NATO ittifakına dahil olunmuştur. Ancak ittifaka dahil olmak için önce Kore Savaşı'na katılmamız, daha sonra Orta Doğu'da İngiltere'nin hedefleri doğrultusunda hareket etmemiz gerekecektir.[120] Türkiye Batı ülkelerinin pazarlık konusu yapmaya çalıştığı güvenlik meselelerini kendi

---

[117] Ahmad, **a.g.e.,** s.45
[118] Çavdar, **a.g.e.,** s.19-21
[119] Lenczovksi, **a.g.e.,** s.151
[120] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965)", **AÜSBFD,** Ankara, 1966, s.147, Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler", **AÜSBFD,** C:33, Ankara, 1978, s.226

çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışsa da Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerinde ileriye yönelik olumlu adımlar atamamıştır.

Türkiye'nin NATO üyesi olması, yeni hükümetin büyük bir başarısı olarak değerlendirilmiştir. Atatürk tarafından uygulanan tarafsızlık politikası Demokrat Parti ile beraber terk edilmeye başlanmıştır.[121] Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve Rus tehdidi sebebi ile tarafsızlık politikasında ağırlık Batılı devletler lehine kaymıştır.[122]

İngiltere'nin ardından Amerika'nın Orta Doğu üzerinde uygulamak istediği politikalar karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda hükümet kendisine bölgede başrolü biçmeye çalışmıştır. Mütemadiyen Türkiye'nin Amerika için ne kadar gerekli bir ülke olduğu vurgulanmak istenir. Önce Orta Doğu Komutanlığı, ardından da Bağdat Paktı ile kendimize önemli roller biçmek istediysek de, bütün kültürel, dini, tarihsel bağlara rağmen Orta Doğu ülkeleri tarafından bir lider olarak görülmemişizdir.[123] Kaldı ki Bağdat Paktı kadar gereksiz, etkisiz ve katılan taraflara zarar veren bir ittifak uğruna zaten Araplarla iyi gitmeyen ilişkilerimizde savaşın eşiğine kadar gelinmiştir.[124]

Demokrat Partinin dış politikasında Sovyet tehdidi dışında en çok belirleyici unsur ülkenin ekonomik durumudur. Ülkede silah altında tutulanların sayısı beş yüz binlere ulaşmıştır. İşleyen düzen ise daima Türkiye aleyhinde olmuştur. Daha çok askeri harcama beraberinde daha çok para ihtiyacını, para ihtiyacı ülkede kağıt para basımıyla beraber enflasyonu, enflasyon da dış borç gereksinimini ortaya çıkarmıştır.[125] Bu sebeple dönem boyunca Amerika'dan iktisadi yardım talebinde bulunulmuştur.[126]

Türkiye'nin amacı alınacak askeri ve ekonomik yardımlarla asker sayısını 1/3 oranında azaltarak milli savunmanın bütçe üzerindeki yükünü hafifleterek ekonomik

---

[121] Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar,** Ankara, 2001, s.37
[122] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.147
[123] Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası,** Ankara, 1999, s.333-334
[124] Karpart, **a.g.e.,** s.172
[125] Türkkaya Ataöv, "Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler", **AÜSBFD,** C: 24, S:1, Ankara, 1969, s.99
[126] **B.C.A.,** 21/6/1950 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.242..1. Cumhurbaşkanımızla, Amerika İktisadi Heyeti Başkanı ve bu heyetin iki üyesi arasında 20 Haziran 1950'de Çankaya'da yapılan görüşmeye dair not., **B.C.A.,** 0/0/1950 Sayı: Dosya: E16 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 88.550..5. ABD Hazine Nezareti Yakındoğu Mümessili Paul Parker ile yapılacak görüşmelerde dikkate alınmak üzere hazırlanmış not., **B.C.A.,** 0/0/1950 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..3 Dünya barışının sağlanması ve Türkiye'nin Amerika ile ilişkileri, **B.C.A.,**1/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..2. Gazetelere verilen beyanatların küpürleri, **B.C.A.,** 7/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..3.

kalkınmayı sağlamaktır. Ancak bu beklentiler zaman içerisinde gerçekleşmez. Dönemin sonunda bu yardım talepleri öyle bir hale gelecektir ki, Amerika istenen 300 milyon dolarlık yardımı vermekte duraksadığında, soğuk savaş politikasının büyük yandaşı Menderes Moskova'ya gitmeyi bile göze alacaktır.[127]

[127]Oral Sander, "Türkiye'nin Batı Bağlantısı", **AÜSBFD,** C:34, S:1-4, Ankara, 1979, s. 21

III. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİ (1950-1960)

A. TÜRKİYE'NİN NATO ÜYELİĞİ

Demokrat Parti hükümeti devraldığında ülkede ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için öncelikle dışta güvenliğin sağlanması gerektiğinin farkındadır. Çünkü Türkiye coğrafi olarak soğuk savaşın muhtemel bir çatışmaya dönüşebileceği bir bölgede bulunmaktadır. Kuzeyde Sovyet tehdidi halen Türk dış politikası için belirleyici bir unsurdur. Demokrat Parti hükümetinin dış politikada nihai amacı ülkeyi Sovyet tehdidine karşı Batı ittifakının yazılı teminatı altına sokmaktır.[128]

Bu amaca ulaşmak için CHP Türkiye Amerika'dan 1939 tarihli Türkiye-Fransa-İngiltere Karşılıklı Yardım Paktı'na iştirakini istemiştir. Ancak bu talepten olumlu bir cevap alınamamıştır.[129]

Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile beraber NATO üyeliği için dış politikada yoğun bir dönem yaşanmaya başlanır. Ancak Batılı ülkeler tarafında üyeliğimize karşın takip etmemiz istenilen yol ise konumuz olan Türk-Arap ilişkilerinden geçmektedir.

1. Sovyet Tehdidi

Truman Doktrini ve Marshall planından sonra Sovyetlerin Batılı ülkelere ya da Orta Doğu'ya karşı fiili bir tacizi olmamıştır. Sovyetler Birliği'nin harp girişiminde bulunmamasının sebebi kendi ekonomik gücünün Batılı devletleri alt etmeye yetecek kadar kuvvetli olmamasıdır.[130]

İngiliz vekili David Price'ın Türkiye'ye yaptığı gezi sırasında edindiği izlenimlere göre Türkiye, Rusya'nın sızma girişimlerimden tamamen uzak bir ülke konumundadır. Daha ziyade bu tehdidin yönelebileceği ülkeler İran

---

[128] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1

[129] **B.C.A.,** 14/3/1951 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.243..7.Time dergisinde çıkan "Şimdi Atlantik Paktı Teşkilatına Türkler de dahil olmak istiyor." başlıklı yazının tercümesi.

[130] Hali hazırda Sovyetler, askeri mühimmat ve hammadde bakımından dünyanın en güçlü ülkesi konumundaki Amerika'nın 1950 yılındaki istihsalinin yarısına ancak 1960 yılında varabilecek güçtedir. Bkz: **B.C.A.,** 3/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.808..3.Çeşitli konularda gazetelerde çıkan makaleler

ve Azerbaycan'dır. Türkiye'nin öncelikli olarak yapması gereken gelişmekte olan ekonomi ve endüstrisini daha ileri bir düzeye getirmektir.[131] Ancak Sovyetler Birliği ve Batı Avrupa ülkeleri arasında tampon bir bölge oluşturan Türkiye, Rus tehdidine karşı güvenliğini teminat altına alacak hiçbir ittifaka dahil değildir. Ayrıca Ruslar, demokratik ülkelerin rejimlerini değiştirebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Türkiye içerisinde komünist faaliyetler gösteren yirmiye yakın gazete ve dergi bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bir takım gizli örgütlenmeler de mevcuttur.[132] Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik tarihi emelleri ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra takındığı düşmanca tavır da göz önünde bulundurulduğunda, hükümetin Sovyet tehlikesine dair endişelerinin yersiz olduğu söylenemez.

Bu tehlikeler karşısında Türkiye büyük bir askeri kuvvet besleme zorunluluğu hissetmektedir. Böylelikle Sovyetler Birliği'nin istediği şekilde Türkiye ekonomik olarak bir gelişme sağlayamamaktadır.[133] Türkiye'de son 30 yıl içerisinde milli savunma giderleri bütçenin yıllara göre değişmekle beraber yüzde 37-60'ına denk gelmektedir.[134] Silah altında bulundurulan insan sayısı beş yüz binlere ulaşmıştır. Avrupa devletleri arasında en fazla askeri elinde bulunduran Türkiye, Batılı devletler arasında hayat standartları en düşük olanıdır. İş gücü olarak bu kadar büyük bir kuvvetin atıl

---

[131] **B.C.A.,** 12/1/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.625..9. İngiliz Milletvekili Philip Price'ın, Türkiye hakkındaki intibalarına dair yazısı.

[132] Örneğin Suriye'de Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanına suikast girişiminde bulunulmuştur. Bkz: **B.C.A.**, 04/11/1950 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.372..7. Kilis 2. Gümrük Muhafaza Alay Komutanlığından Suriye hakkında asayiş raporu., **B.C.A.,** 22/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..10. Başbakan'ın Kingsburg Smith'e verdiği beyanata karşılık Smith'in Amerikan gazetelerinde çıkan makalesinin tercümesi., **B.C.A.,** 0/0/1953 Sayı: Dosya: 253303 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 210.429..4. New York'ta yayınlanan İş Arama Enstitüsü tarafından hazırlanan Orta-Doğu Avrupa'da Sovyet-Rus Sömürgeciliğinin Yayılması başlıklı yazının tercümesi. **B.C.A.,** 07/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..4.İstanbul gazetelerinde yer alan çeşitli haber, makale ve yorumlardan seçmeler., **B.C.A.,** 20/7/1951 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..1. Nazım Hikmet'in Türkiye'nin Amerikan müstemlekesi haline getirildiği hususunda Türk dış politikasını eleştiren konuşma., 07/3/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.633..5. Alman gazeteci Alfred Joachim Fisbcher'in Başbakan Adnan Menderes'le yapmış olduğu mülakatın Die Neue Zeitung ve Arbeiter Zeitung gazetelerindeki metni., **B.C.A.,** 1/4/1952 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.243..23. İleri Jön Türkler Birliği'nden gönderilen iki yazı ile Kahire'den Aslan Khut imzasıyla gelen Kafkasya konulu bir mektup.

[133] **B.C.A.,** 15/1/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.625..12. Türkiye'ye yapılacak Amerikan yardımından bahseden makaleyi ihtiva eden, Walter Lipmann'ın New York Herald Tribune Gazetesi'nde yayınlanan yazısı hakkında., **B.C.A.,** 07/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..4.

bırakılması, gerçekçi ekonomik yatırımların olmaması ve askeri malzemenin yetersizliği; Türkiye'de ilerisi için de bir kalkınma olmayacağını göstermektedir.[135] Sovyetler Birliği ülkedeki ekonomik problemleri propaganda malzemesi olarak kullanarak halkta tepki oluşturmak istemektedir. Sovyet radyolarında Türkiye'de uygulamakta olan politikanın halkı nasıl fakirleştirdiği, özellikle işçi kesiminin yaşam koşullarının ne denli kötü olduğuna dair eleştirilere sıklıkla yer verilmektedir.[136]

Başbakan Adnan Menderes ise Sovyetlerin Türkiye üzerindeki baskılarına karşı sert bir tutum göstermektedir. Verilecek hiçbir tavizin olmadığını, iki ülke arasında dostluk bağı kurulmasına engel olan tarafın Sovyetler Birliği olduğunu dile getirmektedir. Halbuki Türkiye'nin bir Sovyet saldırısına karşı elinde ne yeterli bir askeri gücü nede kendisine askeri yardımda bulunulmasına dair yazılı bir teminatı bulunmaktadır. Tek bel bağlanılan husus ABD tarafından verilmekte olan sözlü teminatlardır.[137]

Bu nedenle Amerikalı yetkililerin verdiği her beyanat dikkatle takip edilmektedir. Bu takip öyle bir hal almıştır ki artık ülke gündemini belirleyebilecek niteliğe ulaşmıştır. Örneğin Genelkurmay Başkanı General Omar Brandley'in, savaş durumunda Amerika'nın izlemesi gereken stratejisine dair bir yazısı Türk basınında büyük bir yankı uyandırır. General Brandley yazısında; "Asya'da mahalli birer harp sahnesi olmalarına ihtimal bulunan muhtelif sahalar vardır; Siyam, Burma, Afganistan, İran, Irak ve Türkiye bu meyandadır...Eğer komünistler isterlerse bunlardan herhangi birinde, herhangi bir anda, bir mahalli harbe girişebilirler. Bu mahalli harekatlar karşısında bizim harekat tarzımıza şu iki prensip hakim olmalıdır;

Yalnız komünist saldırışına karşı mukavemet ve mücadele azminde olan memleketlere yardım edilmesini tavsiye edeceğiz,

---

[134] **B.C.A.,** 0/0/1950 Sayı: Dosya: E16 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 88.550..5., **B.C.A.,** 06/3/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..3. Amerikan yardımı hakkında Türk hükümetinin görüşünü açıklayan memorandum

[135] **B.C.A.,** 0/0/1950 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..3, **B.C.A.,** 28/9/1951 Sayı: Dosya: A51 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 38.230..1.

[136] **B.C.A.,** 31/1/1950 Sayı: Dosya: 3.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 611.124..1., **B.C.A.,** 10/3/1959 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.39..11. Ernest Mohamed Geiler'in Başbakan'a gönderdiği İslam Üniversitesi ile Rusya'nın dış siyaseti hakkındaki mektup.

[137] **B.C.A.,** 5/6/1950 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.372..3.The Daily Mail'de yayınlanan Türkiye'nin dış politikası hakkında Başbakan Adnan Menderes'le yapılan röportaj., **B.C.A.,** 07/3/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.633..5

Mahalli harplerin bizi haddinden fazla merkezi vazifemizden uzaklaştırmasına mutlak ve kati suretle mani olacağız ve meydan vermeyeceğiz. Bu harpler bizim insan ve malzeme kaynaklarımızı yıpratarak bir cihan harbinde zafer kazanmamız imkanını tehlikeye düşürmemelidir." [138]

General Brandley'in harpten uzak kalınmasına yönelik bu düşünceleri yazarlarımız tarafından sert bir dille eleştirilir. Irak, Siyam, Burma ve Afganistan gibi ülkelerle aynı kefeye konarak, Sovyetlere karşı Avrupa ve Orta Doğu'nun müdafaasında kilit noktada bulunan Türkiye'nin Batının savunma planlarına dahil edilmemesi büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Gazetelerde bu tez, NATO'ya dahil edilmememizin sebebi olarak yorumlanır. Türkiye'nin ihtiyacı olan, Atlantik Misakı'nda olduğu gibi, eğer ki Türkiye bir saldırıya uğrarsa Amerika'nın da saldırgan tarafa savaş ilan etmesi gerekliliğidir. Ancak bu stratejinin bir diğer yüzü ise, Sovyetlerin yıpratma politikasının amacına ulaşmasıdır. Amerika'nın en ufak bir olaya dahi müdahale etmesi Ruslara karşı üstün olan ekonomik ve askeri gücünü gün geçtikçe zayıflatacaktır.[139]

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi kendi cephesine çekmesini gerektirecek temelde 3 sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki, komünizmin Batı Avrupa'da ilerleme kaydedememesi durumunda Sovyetlerin Truman cephesinde yeni zayıf noktalar arayacak olmasıdır. Bir diğer sebep Sovyetlerin Orta Doğu'ya yönelik menfaatleridir. Son olarak Yunanistan'daki savaşın şiddetlenmesi durumunda Sovyetler için Türkiye'ye baskı yapılması hususunda yeni fırsatlar doğacaktır. Yunanistan da Sovyet nüfuzuna dahil olursa Türkiye komünist rejimlerin saldırılarına daha da müsait hale gelecektir. Sovyetlerin Türkiye'ye teklif edebilecekleri pakt eğer ki 1925 yılındaki gibi olursa muhtemelen kabul edilecektir. Ancak 8 Ağustos 1946'da Sovyetler, Montreux'un tadil edilmesini ve Türkiye'nin doğusundan Ruslara toprak verilmesini istemiştir. Bu teklif Türkiye tarafından reddedilmiştir. Hali hazırda aynı şartları içeren bir anlaşmanın Türkiye'ye teklifinde

[138] **B.C.A.,** 15/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.809..1. Dış politika ile ilgili gazete kupürleri.
[139] **B.C.A.,** 15/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.809..1.

sonuç yine aynı olacaktır. Tabii ki bu kararda en önemli nokta Türkiye'nin Batılı devletler tarafından ne kadar desteklendiğidir. [140]

Batının desteğini arayan Adnan Menderes konuya ilişkin verdiği beyanatta," Atlantik Paktı'na girmek için verdiğimiz vaki taleplerimiz kabul olunmazsa memleketimize karşı muhtemel herhangi bir tecavüzü adeta cesaretlendirici bir hareket olarak da telakki edilebilir." demiştir.[141]

2. Doğu Akdeniz Paktı

Türkiye'nin NATO ve dolayısıyla Amerika'nın teminatını sağlamak amacıyla izlediği iki yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki Atlantik Paktı'na tam üyelik, diğeri ise Atlantik Paktı'na bağlı olarak Doğu Akdeniz'de kurulması düşünülen bir emniyet teşkilatıdır.

Türkiye'nin NATO için yaptığı müracaatlara karşın reddedilme sebebi olarak Pakt'ın coğrafi konumu itibarı ile Atlantik ülkeleri arasında kurulacağı gösterilmiştir.[142] Ancak NATO'nun 1949 Şubatında yayınlanan metnine göre Fransa'nın üç Cezayir departmanı ve İtalya da pakta dahil edilecektir. Böylelikle önümüze sürülen engelin suni olduğu anlaşılmıştır.[143]

Türkiye'yi asıl tedirgin eden kuzey sınırlarıdır. Bu sebeple İngiltere tarafından ortaya atılan Doğu Akdeniz'in güvenliğine ilişkin savunma planları ilk başta Türkiye'nin ilgisini çekmemiştir.[144] Ancak üyelik konusunda yaşanan olumsuzluklar karşısında Türkiye ikinci yol olan Doğu Akdeniz'de bir pakt kurma çabalarına girmiştir.[145] Türkiye'nin öngörüsü doğu kanadı emniyete alınmadan Akdeniz'in güvenliğinin sağlanamayacağıdır.[146]

---

[140] **B.C.A.,** 15/4/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.627..7.Economist Dergisi'nin gizli bülteninde Türkiye hakkında yayınlanan bir makale hakkında, Londra Basın Ataşeliği'nden alınan yazı.
[141] **B.C.A.,** 3/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.808..3.
[142] McGhee, **a.g.e.,** s.114
[143] Sander, **Türk Amerikan,** s.68
[144] Kürkçüoğlu, **a.g.e.** s. 30-31
[145] **B.C.A.,** 14/3/1951 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.243..7.
[146] **B.C.A.,** 5/6/1950 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.372..3.

Doğu Akdeniz Paktı'na dahil edilmesi düşünülen ülkelerden biri de Yunanistan'dır. Yunanistan Paktın ilk aşamada Kuzey Akdeniz ülkeleri olan İtalya, Türkiye, Yunanistan, Fransa ve stratejik mevkii itibari ile İngiltere tarafından kurulmasını öngörmektedir. İkinci aşamada İspanya'nın pakta dahil edilmesinden sonra doğuya doğru genişleyerek İran, Irak, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün ve Pakistan'ın katılımlarıyla Paktın nihai halini alması gerektiğini düşünmektedir.[147]

Türkiye ise ittifakın Amerika tarafından emniyete alınması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Çünkü ittifaka dahil olabilecek bölge ülkeleri Sovyetlere karşı tek başlarına mücadele edecek güçte değildir.[148] Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü konuyla ilgili verdiği beyanatta NATO'yu hedef göstererek " Stratejik ehemmiyete haiz olan Akdeniz, müşterek bir müdafaa sistemi dışında bırakılamaz." demiştir. [149]

Amerika da bu paktın kurulmasına karşı değildir. Fakat İsrail-Arap çatışması devam ettiği sürece böyle bir pakta dahil olmayacağını söylemektedir.[150]

Akdeniz'in en stratejik noktalarından biri olan Süveyş Kanalı hususunda Türkiye, bu mevkiinin İngiltere'nin öncülüğünde kurulan bir kuvvet tarafından savunulmasını düşünmektedir. Ancak bu bölgeye ilişkin kararın Mısır ve İngiliz hükümetleri arasında verilmesini istemektedir. Dış politikanın temellerinden birini oluşturan İngiliz dostluğu ve diğer taraftan Arap ülkelerinin istikrarı konusunda Türkiye tüm girişimlere açık durumdadır.[151]

Köprülü Mısır gazetesi olan El-Hamra muhabirine verdiği bir beyanatta Türkiye-Mısır ilişkilerinden bahsederek " Bu hususta sarf ettiğim gayretlerin yakın bir istikbalde dost memlekette ilgi uyandıracağına şüphe etmiyorum. Komşuları ile iyi münasebetler idame ettirmek isteyen Türkiye,

---

[147] **B.C.A.,** 31/1/1950 Sayı: Dosya: 3.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 611.124..1.
[148] **B.C.A.,** 22/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..10., **B.C.A.,** 20/2/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..4.Venizelos'un beyanatı ile ilgili Adnan Menderes'in Interational News Service of Amerika Ajansı Direktörüne verdikleri cevaplar., **B.C.A.,**14/3/1951 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.243..7.
[149] **B.C.A.,** 07/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..4.
[150]McGhee, **a.g.e.,** s.108
[151] **B.C.A.,** 5/6/1950 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.372..3.The Daily Mail'de yayınlanan Türkiye'nin dış politikası hakkında Başbakan Adnan Menderes'le yapılan röportaj.

Mısır'ın Orta Şark'ta işgal ettiği mevkiin ehemmiyetini tamamı ile müdriktir." der. [152]

Mısır'da bu dönem Türkiye'ye karşı bir düşmanlık olduğunu söyleyemeyiz. Kral ailesiyle de ilişkiler iyi düzeydedir. Tuğgeneral Cevdet Sunay Mısır ziyareti sırasında Mısırlı devlet erkanı ve halk tarafından büyük bir sevgi ve dostluk ile karşılanır. Türkçe bilen üst rütbeli subayların olması ve Türkiye'nin kardeş bir ülke olarak görülmesi Doğu Akdeniz'de kurulabilecek olan bir ittifak için ümit vericidir. Ziyaret sırasında Sunay'ın dikkatini çeken önemli bir husus ise Mısırlıların kullanmakta olduğu askeri teçhizatın büyük çoğunluğunun halen İngiliz malı olması ve ordudaki disiplinsizliktir.[153]

İngiltere de Doğu Akdeniz'de Pakt kurma fikrindedir. İngiltere Batı Akdeniz'in Amerika tarafından korunmasına karşın Doğu Akdeniz'de kendi komutasında bir kuvvetin teşkil edilmesini düşünmektedir. Ayrıca İngiltere Amerika'nın Orta Doğu'ya yönelmesini kendi çıkar ve menfaatlerini tehlikeye düşürmemek adına pek istememektedir. Buna bağlı olarak İngiltere Türkiye'nin NATO üyeliğini de istememektedir. Çünkü Türkiye ile olan ittifak antlaşmasının halen geçerli olduğunu, böylelikle Türkiye'nin de NATO'ya İngiltere üzerinden bağlı olduğunu dile getirmektedir.[154] Ancak Türkiye NATO'ya tam üyelik konusunda ısrarcıdır. Dış politikadaki bu temel hedef doğrultusunda Türkiye'nin karşısında yeni fırsatlar çıkacaktır.

3. Kore Savaşı

25 Haziran 1950 tarihinde Çin'in Kore'ye baskın şeklinde gerçekleşen müdahalesi Amerika tarafından dahi beklenmemektedir. Hatta Dulles'in olaydan bir hafta evvel, bölgeye yakın bir zamanda bir müdahalenin söz konusu olmadığına dair bir beyanat vermiştir. Saldırının ardından Birleşmiş Milletler, Sovyetler Birliği'nin çalışmalara katılmadığı bir sırada almış oldukları kararla tecavüze maruz kalan Kore devleti için yardım çağrısında

---

[152] **B.C.A.,** 1/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..2
[153] **B.C.A.,** 15/5/1951 Sayı: Dosya: M Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 125.801..4. Genelkurmay Harekat Dairesi Başkanı Tuğgeneral Cevdet Sunay'ın Mısır gezisi ile ilgili hazırladığı rapor
[154] Akşin, **a.g.e.,** s. 30-31

bulunur. Amerika yardım çağrısına karşılık veren ilk devlet olur. Hemen ardından Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin komutanlığını da kabul eder.[155]

Böylelikle Amerikan hükümetinin komünizme karşı halk üzerinde yapmış olduğu propagandanın etkisi, Kore meselesi hakkında alınan müdahale kararı ile kendini gösterecektir. Müdahale kararından dolayı halkta tam bir mutabakat hakimdir. Bu karar Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü ilerleyen günlerde Türkiye'ye de yönelebilecek olası bir Rus saldırısına karşı aynı tutumun sergilenmesi ihtimali hayli yüksek gözükmektedir. Amerika'nın herhangi bir komünist saldırısına karşı kayıtsız kalması yada başarısız bir yaptırımda bulunması büyük bir prestij kaybına uğraması demektir. Ancak aksi bir durum Sovyetleri daha da cesaretlendirerek, tehdit altında bulunan ülkelerde mevcut endişe havasının bir kaosa dönüştürecektir. Bu karar ABD'nin Sovyetlere karşı mücadeledeki ciddiyetini ve Türkiye'ye yapılan sözlü vaatlerin de içinin dolu olduğunu göstermektedir.[156]

Türkiye'de hakim olan endişe Sovyetlerin başka bölgelere saldırma olasılığıdır. Amerikan askeri gücü Kore gibi stratejik olarak pek bir önemi olmayan bölgede toplanmışken, Sovyetler Birliği'nin petrol kaynakları olan İran ve Irak'a ya da stratejik bölgelerine yakınlığı sebebi ile Türkiye'ye saldırabilme ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır.[157]

2 aylık iktidar tecrübesi olan Demokrat Parti artık dış politikaya dair meselelerde ilgili kritik kararlar alma arifesine gelir.[158] Menderes hükümeti bu savaşı NATO üyeliği yolunda bir fırsat olarak görür. Hükümet konuyu TBMM'ye getirmeden Kore'ye Amerika ile birlikte savaşmak üzere 4500 asker göndermeye karar verir. Muhalefet kanadı da asker gönderme kararına karşı çıkmamaktadır. Ancak kararın alınış şekline itiraz etmektedir. Çünkü karar alınırken Meclis onayına sunulmadan hükümet tarafından alınmıştır. Hukuk Profesörü Nihat Erim'in Ulus gazetesinde yayınladığı makaleye göre,

---

[155] **B.C.A.,** 28/7/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..6.Kore meselesine karşı Birleşik Amerika'nın durumu hakkında Washington Basın Ataşeliğinden alınan yazı **,** **B.C.A.,**28/9/1951 Sayı: Dosya: A51 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 38.230..1. Amerikan harp gücünün artırılmasına dair Savunma Seferberliği İdaresi Başkanı tarafından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'na sunulan rapor.

[156] **B.C.A.,** 28/7/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..6.

[157] **B.C.A.,** 15/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.809..1.

Kore'ye asker gönderilmesi konusunda karar TBMM'ye aittir. Çünkü Kore ile halihazırda bir ittifak bağımız yoktur. Eğer ki ittifak içerisinde olduğumuz bir ülkeye asker yardımı yapılması gerekse idi bunun kararını hükümet verebilecektir ancak iki ülke arasında böyle bir durum söz konusu değildir.[159]

Demokrat Parti Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 43. maddesi gereği bu kararı aldığını savunmaktadır.[160] 11 Temmuz 1950 tarihli Birleşmiş Milletler bülteninde İngiltere temsilcisi Sir Gladwyn Jebb'in konuya ilişkin görüşü şu şekilde olmuştur; "Güvenlik Meclisi kararının metnine göre, bu kararda yer almış olan tavsiyeleri kabul edip etmemekte her hükümet tamamen serbesttir."[161]

Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi bir tehdit altında bulunmayanlar ya da askeri güç olarak Türkiye'den fazlasıyla üstün olan ülkeler bile Kore'ye asker göndermekten çekinmektedir. Türkiye'nin Pakta girmek için seçtiği bu yol hayli risk taşımaktadır. Lakin bu büyük fedakarlık karşısında NATO'ya üye olunamaması durumunda, Sovyetler Birliği Türkiye'ye karşı cesaretlenecektir. Bununla beraber iki ülke arasındaki bir savaş durumunda Türkiye'nin yalnız kalacağı imajı verilmiş olunacaktır. Ayrıca Kore'ye asker gönderirken kendimize dayanak noktası aldığımız Birleşmiş Milletler Anayasası bizi Sovyet tehdidine karşı korumak için yeterli değildir. Çünkü veto hakkı bulunan Sovyetler Birliği, Türkiye ile yaşayacağı bir çatışma sonucunda diğer üye ülkeler duruma müdahale kararı alsa bile Sovyet vetosu ile karşılaşarak bu yolda resmi bir karar alınması engelleyecektir.[162]

Menderes'in Kore harekatına iştirak edileceğine dair beyanatları Washington Büyükelçiliği tarafından tüm ABD Avam Meclisi üyelerine gönderilir.[163] Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararı Amerikan

---

[158] **B.C.A.,** 21/7/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..2. Ulus Gazetesi'nde yer alan çeşitli haberler ve Nihat Erim'le Hüseyin Cahit Yalçın'ın çeşitli makaleleri.
[159] Amerika'nın asker gönderme kararı da aynı şekilde hükümet tarafından verilmiştir. Bkz: **B.C.A.**, 03/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..3. Ulus Gazetesi'nde yer alan çeşitli haber ve makaleler.
[160] Bahse konu maddenin ayrıntıları için Bkz.:Soysal, **Türkiye'nin Siyasal,**, s. 48
[161] **B.C.A.,** 3/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.808..3.
[162] **B.C.A.,** 3/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.808..3.
[163] Hükümetin, Amerika'nın yanında olunduğunu göstermek adına izlemiş olduğu etkin politikanın karşısında Missisipi Demokrat Senatörünün Avam Meclisi'nde Türkiye'nin yardım teklifinin

basınında önemli bir yer tutar. Ülkenin önde gelen gazeteleri olayı manşetlere taşır ve radyolardan haber ikişer defa yayınlanır. Amerikan halkı ve hükümeti tarafından bu durum son derece sevindirici bir gelişme olarak kabul görür.[164]

Kore harbi sonrası Amerika'da basın, kongre üyeleri ve halk Türkiye'nin Atlantik Paktı'na iştirak etmesi konusunda lehte bir fikre sahip olur. Türk askerinin harpte gösterdiği üstün cesaret Amerikan basını tarafından da takdir toplamaktadır. Amerika Kore'de gösterilen bu mücadeleyi Türkiye'nin muhtemel bir harp karşısında sonuna kadar savaşacağının göstergesi olarak görmektedir.[165]

NATO ülkeleri arasında genel kanı muhtemel bir harp karşısında Fransa'nın iştirakinin olmayacağıdır. Böyle bir zan altında olan Fransa ise Türkiye'nin Kore harbine iştirak ederek göstermiş olduğu azmi göz ardı etme gayretindedir.[166]

Amerikan basını Türklerin Kore savaşında bulundukları fedakarlıklardan bahsederken Fransa'nın 10 milyar dolara yakın yardıma rağmen 1000 asker, 1 ganbot ve tıbbi malzeme desteğinde bulunması, Hindistan'ın 200 milyon dolara karşı sadece bir adet hasta nakliye aracı yolladığı, İngiltere'nin ise 36 milyar dolarlık yardıma karşılık güvenli mevkilerde mevzi tutmuş 6000 asker ve muhtelif savaş araçlarının bulunduğu, Türkiye'nin ise sadece 294 milyon dolarlık yardım karşılığında savaşmaktan korkmayan 5000 askerinin bulunduğuna dikkat çekmektedir.[167]

Avustralya tarafından yapıldığını söylemesi bir hayli ironiktir. Bkz: **B.C.A.,** 25/8/1950 Sayı: Dosya: 440139 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 268.806..21.Türk Başbakanı'nın Birleşmiş Milletler vasıtasıyla barışı korumak için Kore'de yapılan işbirliği konusundaki demeci dolayısıyla Amerikalı senatörlerden alınan teşekkür mektuplar.

[164] **B.C.A.**, 5/8/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..8.Türkiye'nin Kore'ye askeri yardım kararının ABD'deki akisleri ve Birleşmiş Milletler Konseyi'ne girmek hususundaki teşebbüslerinden bahseden neşriyat hakkında New York Haberler Bürosundan alınan rapor, **B.C.A.,**07/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..4.

[165]**B.C.A.,** 06/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..7. Amerikalı gazeteci Drew Pearson'un ABC radyosunda yayınlanmak üzere İstanbul radyoevinde plağa aldırdığı konuşmalar.

[166] **B.C.A.,** 10/4/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..2.Türkiye'nin Atlantik Paktına alınması hususunda Washington Basın Ataşeliği'nden alınan yazı.

[167]**B.C.A.,** 12/2/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..4. Amerikan Orlando Sentinal gazetesinde yayınlanan karikatür ve Türkçesi.

Marshall yardımından Türkiye'nin payına düşen oran sadece %2 olmuştur.[168] Devlet bakanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Marshall yardımı ile ilgili bir soruya verdiği cevapta; "Bu günlerinde gözyaşları birbirine karışan iki milletin, Türk ve Amerikan milletinin yek diğerini daha iyi anlaması lazımdır. Biz Amerika'yı çok iyi anladık ve sevdik, onların da bizi bugünkünden daha iyi anlamalarını istiyoruz. Amerika'dan hiçbir şey istemiyoruz, birlikte akıttığımız kanın bedelini de istemiyoruz. Amerika'dan sadece bizi daha iyi anlamasını bekliyoruz" demiştir. [169]

Türkiye'de de asker gönderilmesi kararında genel hava olumludur. Ancak stratejik hatalardan ötürü verilen kayıplar nedeni ile de Amerikalı komutanlar yazılı basın tarafından tenkit edilmektedir. Çinlilerin saldırıya geçtikleri sırada iki Türk kolordu komutanı, birliklerini harp sahasında bırakarak General Mac Arthur ile görüşmek üzere Tokyo'ya çağırılmıştır. Saldırı sırasında Birleşmiş Milletler ordusunun bölgeyi müdafaa edecek güce sahipken geri çekilmesine karşın yalnızca Türk askeri savunma yapmak zorunda kalarak büyük kayıplar vermiştir.[170]

ABD, Batı Avrupalı ülkeler tarafından teşkil edilecek 40 tümenlik kuvvet için milyarlarca dolar harcamaktadır. Bu devletlerin hükümetleri bu konuda isteksiz halk ise pasif durumdadır. Halbuki diğer tarafta Türkiye az miktarda yardım almasına karşın kayda değer bir askeri gücü vardır. Ayrıca hükümeti ve halkı Sovyetlere karşı mücadelede oldukça isteklidir. Bunlara rağmen Türkiye'nin Atlantik Paktı'na iştirak edememesi, ileride yaşanabilecek bir harpte II. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi tarafsız bir devlet haline gelmesine sebep olabilecektir. Bu ihtimal de Amerika tarafından göz önünde bulundurulan önemli bir mesele olmuştur.[171]

---

[168] **B.C.A.,** 06/3/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..3.

[169] **B.C.A.,** 1/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..2.

[170] Böylesi, büyük bir hatanın yapılmasına karşın 600 kişilik Amerikalı askeri yetkilinin Türkiye'de ordunun talim ve terbiyeleri için çalışmaktadır. .**B.C.A.,** 20/12/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..11.Zafer Gazetesinde Kore'deki harekatın iyi yönetilmediğini iddia eden bir yazıya France Presse ajansının Ankara muhabiri tarafından çekilen telgrafın tercümesi

[171] **B.C.A.,** 5/5/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..3.Amerika'nın Akdeniz müdafaasına karşı gösterdiği lakayt tutuma dair Amerikalı muharrir Joseph Alsop'un Atina'daki gazetelerde çıkan yazısı.

Savaş sonrası Amerika şunu anlamıştır ki atom bombasındaki üstünlüğüne rağmen Rusya artık dünyanın herhangi bir yerinde tekrar savaş çıkarabilecektir. Amerika'nın düşüncesi çıkacak bir savaşta Sovyetlere yönelik ilk hedefin Kafkasya'daki petrol ve Urallar'daki endüstri bölgelerinin bombalanmasıdır. Bu dönemde Amerika'nın elinde Avrupa'daki üslerden kalkıp bu bölgeye gidecek menzilde bombardıman uçakları bulunmamaktadır. Bu konunun tartışıldığı günlerde Türkiye'den bir üs kiralanması gündeme gelmiştir. Ancak Türkiye güvenlik endişesi nedeni ile NATO'ya girmekte kesin kararlıdır ve bu üs teklifini NATO'ya üyelik şartına bağlar. Nasıl ki NATO üyeliği Türkiye açısından gerekli görülüyorsa, artık Amerika için de Türkiye'nin üyeliği gerekli görülmektedir.[172]

4. İngiltere'nin İtirazlarının Giderilmesi ve NATO Üyeliği

NATO ülkeleri genelinde Türkiye'nin üyelik için Kore Savaşı'na katılmış olmasını yeterli bir sebep olarak kabul görmemektedir. Pakt üyeliği karşısında en büyük muhalefeti İskandinav ülkeleri göstermektedir. Çünkü Türkiye'nin iştiraki ile pakt içerisinde ülke başına düşen askeri malzeme yardımı azalacaktır. Türkiye'nin Atlantik Paktına girmesi, Paktın genişleyerek doğu ve Kuzey Avrupa ülkelerinin öncelik derecelerinin azaltılmasına sebebiyet verecektir.[173] Türkiye'nin Pakta dahil edilmesinin önünde duran en büyük engel ise İngiltere'nin muhalefetidir.

İngiltere II. Dünya savaşından sonra Orta Doğu'daki nüfuzunu uzun bir süre daha devam ettiremeyeceğini fark etmiştir. Özellikle bölgede artan Arap milliyetçiliği İngiliz nüfuzu için büyük tehdit oluşturmaktadır. İngiltere bölge ülkelerinin de kabul edebileceği yeni yaklaşımlar aramaktadır. Bölgede etkinliğini korumak için her iki tarafın da uygun göreceği koşullarda yeni ikili anlaşmalar yapması gerekmektedir. İngiltere özellikle de 1936 İngiliz-

---

[172] Haluk Ülman, "NATO ve Türkiye", **AÜSBFD,** C:12, S:4, Ankara, 1967, s. 149-150

[173] **B.C.A.,** 22/8/1950 Sayı: Dosya: 422329 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 235.590..40.İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan basın toplantısında, Türkiye'nin Atlantik Paktı'na girmek üzere yaptığı teşebbüsün konuşulduğu.

Mısır Antlaşması'nı yenilemek istemektedir. Çünkü Orta Doğu'nun müdafaasında Süveyş üssü İngiltere için son derece önemli bir mevkidedir.[174]

İngiltere'nin bölgede rakibi olması muhtemel güç ise Orta Doğu'ya yönelmiş olan Sovyetler Birliği'dir. Çünkü Sovyetlerin Batılı devletlerle girişeceği bir harpte öncelikli hedef yüksek bir ihtimalle Orta Doğu olacaktır. Böylelikle bu bölgede Batılı devletlerin hava üsleri etkisiz hale getirilecek, Ukrayna tarafındaki stratejik bölgelerine saldırı ihtimali de büyük ölçüde azalmış olacaktır. Diğer taraftan uzun süreli bir harp için ihtiyaç duyduğu petrolü de bu bölgeden sağlayarak Batılı müttefiklerin bu rezervlerden faydalanması ihtimali de ortadan kaldırılmış olacaktır.[175]

Haziran 1951 itibarı ile İngiltere ve Amerika arasında Süveyş'in İngiltere'nin kontrolünde kalmasına dair planlar yapılmaya başlanmıştır. Bulunan formül ise merkezi Süveyş'te olacak bir Orta Doğu Komutanlığı (ODK) projesidir. Bu görüşmeler sırasında Türkiye'nin de işin içine sokulması planlanır. Çünkü sadece Batılı devletler tarafından oluşturulacak bir komutanlık Mısır'ın tepkisini çekecektir. Türkiye ise Müslüman ve bölgede stratejik konuma sahip bir ülkedir. Ayrıca Batı yanlısı ve NATO'ya dahil olmaya çalışmaktadır.[176] Sonuç olarak Türkiye'nin NATO'ya girebilmek için bir bedel ödemesi gerekmektedir. İngiltere NATO üyeliği karşısında Orta Doğu'da kurmayı planladığı komutanlığa Türkiye'nin dahil olmasını istemektedir.[177]

Ocak 1952'de ABD'nin Türkiye Büyükelçisi olarak atanacak George McGhee'nin yoğun lobi faaliyetlerinin de etkisi ile Amerika Türkiye'nin üyeliğini onaylamaya karar verir. Ancak Amerika'nın onay vermesi de üyelik için yeterli olamayacaktır. Çünkü Fransa ve İngiltere bu karar karşılığında bir çıkar sağlamak istemektedir. Fransa yeni kurulacak Akdeniz Komutanlığı'nın başına bir Fransız amiralin getirilmesini istemektedir. İngiltere de bir savaş durumunda İngiltere liderliğinde Orta Doğu

---

[174] Behçet Kemal Yeşilbursa, **İngiltere ve Amerika'nın Orta Doğu Savunma Projeleri ve Türkiye,** Ankara, 2000, s.79-80

[175] **B.C.A.,** 22/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..10.

[176] Fahir Armaoğlu, "Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na", **Belleten,** C:59, S:54, Ankara, 1995, s.193

[177] Ayşegül Sever, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu,** İstanbul, 1997, s.81

Komutanlığı'na Türkiye'nin asker vermesini istemektedir.[178] Ottawa'da yapılan toplantıda İngiltere'nin sorumluluğunda bir Orta Doğu Komutanlığı (ODK) kurulması kabul edilir. İngiltere, Amerika ve Fransa toplantı sonucunda Türkiye'ye ODK'ya katılması konusunda teklif götürür. Buna karşılık Türkiye de Komutanlığa katılmayı kabul eder.[179]

Nihayetinde NATO'nun 20 Eylül 1952'de Ottawa'da yaptığı toplantı sonucunda Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka dahil edilmesi kararlaştırılır. Konuya ilişkin Başbakan Menderes verdiği beyanatta, üyeliğin diğer ülkeler ile eşit koşullarda olmasının önemine değindikten sonra; "Bu müspet gelişmeye, hükümetimizin takip etmekte olduğu ve milli bir politika olarak umumi efkarımızın da kuvvetle desteklemekte bulunduğu müstekar, barışçı ve azimli siyasetin tabii bir neticesi nazarıyla bakmak doğru olur." demiştir.[180] Başbakan NATO'ya üyeliğinde eşitliğe büyük bir önem vermektedir. Böylelikle muhalefetinde kaygıları giderilmiş olur.[181]

Türkiye NATO üyeliğini TBMM'de 404'e karşı hiçbir muhalif oy olmadan onaylamıştır. Yunanistan'ın da eş zamanlı katılımıyla beraber Balkanlarda Doğu ve Batı bloğu arasındaki güç dengesi Batı yönünde etkilenmiştir. Böylelikle Rusya'nın hareket kabiliyeti daha da kısıtlamıştır. Zayıf halka durumundaki İran'a[182] rağmen Orta Doğu'ya Sovyet müdahalesi riski büyük ölçüde engellenmiştir.[183]

Türkiye'nin ittifaka dahil edilmesine hayli çaba gösteren Amerika'nın Ankara Büyükelçisi McGhee, Türkiye'nin ABD yanlısı olduğundan emin ve ülkedeki gelişmelerden ötürü son derece memnundur. Yaptığı değerlendirmelerde Türkiye'nin Orta Doğu'ya değil Avrupa'ya ait bir devlet olduğunu dile getirmektedir.[184]

---

[178] McGhee, **a.g.e.,** s.156-158
[179] Yeşilbursa, **a.g.e.,** s.158
[180] **B.C.A.,** 21/9/1951 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 13.76..7. Adnan Menderes'in Atlantik Paktı ile ilgili beyanatı.
[181] **B.C.A.,** 0/0/1957 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..6. Başbakan Adnan Menderes'in yabancı bir basın mensubunun sorularına verdiği cevaplar.
[182] Amerika'nın askeri yardımda bulunduğu tek Orta Doğu ülkesi İran'dır. Bu ülkenin ordusunun modernize edilmesi ve eğitilmesi konusunda 1949 yılından beri yardımda bulunulmaktadır. **B.C.A.,** 28/9/1951 Sayı: Dosya: A51 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 38.230..1.
[183] **B.C.A.,** 0/7/1954 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.377..23. Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla ve Türkiye ile ilgili George Mc Ghee tarafından hazırlanan broşür.
[184] **B.C.A.,** 26/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..15. New York Haberler Büromuzun hususi radyo neşriyatında yayınlanmak üzere Amerikan Büyükelçisi Mc Ghee tarafından verilen cevapların tercümesi.

Sovyetler Birliği'ne sınır komşusu olması itibari ile Türkiye, NATO ittifakı içerisinde oldukça kritik bir bölgede bulunmaktadır. Zafer gazetesi başmuharriri Mümtaz Faik Fenik'in ifadesi ile " Atlantik Paktına dahil devletlerden hiçbirinin Sovyet Rusya ile müşterek hududu yoktur. Bazısı uzaktır, bazısının Rusya ile arasında tampon bir devlet mevcuttur, bir kısmının da peyk devletlerle küçük bir hududu vardır. Türkiye NATO camiası içinde Sovyet Rusya ile müşterek ve geniş bir hududu olan tek devlettir. Bundan başka Sovyetler, yine NATO devletleri arasında hiçbirinden üs ya da arazi talebinde bulunmamıştır. Türkiye bundan müstesnadır." [185]

NATO üyeliğine ilişkin protokolden hemen sonra 3 Kasım 1952'de Sovyetler Birliği Türkiye'ye bir nota gönderir. Sovyet notasında Türkiye'nin Atlantik Paktı ile hiçbir ilgisinin olmadığı, emperyalist güçlerin Türk topraklarından yararlanarak Sovyet sınırına askeri üsler kurmak istediği söylenir. Türkiye de bu notaya cevaben Sovyetlerin savaş sonrası talepleri karşısında Türkiye'nin amacının kendi güvenliğini sağlamak olduğunu belirtir.[186]

B. ORTA DOĞU KOMUTANLIĞI

Türkiye boğazları elinde bulundurması ve Doğu Akdeniz'de Süveyş Kanalı'nı Anadolu üzerinden kontrol edebilecek bir konumda olması sebebi ile Orta Doğu'nun güvenliğini sağlayabilecek nitelikte bir coğrafyaya sahiptir. Fakat bölgesinde söz sahibi bir güç olabilmesi için gerekli teknoloji ve askeri malzemeden yoksun, ekonomik olarak da yeterli gelişmeleri sağlayamamış bir ülke durumundadır.[187]

Orta Doğu Komutanlığı fikri ortaya atılana kadar dış politikada Batıya ne kadar yönelinmişse Orta Doğu'dan da bir o kadar uzaklaşılmıştır. Halbuki bu döneme kadar Türkiye, Orta Doğu devletlerinin dış politikasında önemli

---

[185] **B.C.A.,** 30/5/1954 Sayı: Dosya: A3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 3.17..3. Başbakan Adnan Menderes'in Amerika gezisi ile ilgili iç basında çıkan haberler ve iyi niyet temennileri.
[186] McGhee, **a.g.e.,** s.160-161
[187] **B.C.A.,** 28/12/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..11. St. Louis Dispatch gazetesinin, Ortadoğu'da Fransa ile Britanya'yı desteklemek mi yoksa tamamıyla Türkiye tarafını tutmak mı meselesi Amerika için büyük dava olmuştur başlıklı yazı.

bir yer teşkil etmektedir. Örneğin 2 Ekim 1950 tarihinde Tahran'da toplanacak olan İslam İktisat Konferansı'na Türkiye'nin katılıp katılmayacağının şüpheli olması sebebi ile diğer Arap devletleri ancak Türk heyetinin Tahran'a vardığı haberini aldıktan sonra konferansa iştirak etmek için yola çıkmıştır. Pakistan, Afganistan, İran, Irak, Suudi Arabistan, Mısır, Endonezya, Ürdün, Suriye ve Lübnan'ın iştirak ettiği konferansta Türk delegasyonuna önemli görevler teklif edilmesine rağmen iş yoğunluğu sebebi ile daha küçük görevler kabul edilmiştir. Dahası 1949 yılındaki ilk toplantıda ödenmesi taahhüt edilen, kuruma dahil olma ücreti olan bin dolar ve teşkilatın bir senelik masraflarından üzerine düşen payın bile ödenmesinden imtina edilmiştir.[188] Ancak İngiltere içinse asıl önemli olan, Türkiye'nin itibarını koruyamamış ve ekonomik olarak zayıf olması değil, Müslüman bir devlet olarak Orta Doğu'da ittifak kurabileceği tek ülke olmasıdır.[189]

1. Türkiye'nin Orta Doğu Komutanlığı'na Girişi

Türkiye'nin NATO'ya davet edilmesinin hemen ardından İngiltere Dışişleri Bakanı Herbert Morrison gönderdiği bir mesajla Türkiye'nin ODK için öneminden bahsettikten sonra Türkiye'yi ODK'ya katılmaya davet eder. Aynı şekilde bir mesaj da Amerika'dan gelir. İngiltere ve Amerika Komutanlığın kuruluş planını hazırlayarak Türkiye'den görüşü dahi alınmadan katılımını beklemektedir. Türkiye NATO üyeliği kesinleşmeden Komutanlığa üye olmak istememektedir. Ancak İngiltere ve Amerika'nın yoğun baskıları sonucu yapılacak olan askeri görüşmelere katılmayı kabul eder.[190]

12 Ekim 1951'de İngiltere'den Mareşal William Slim, Amerika'dan General Bradley, Fransa'dan General Charles Lecheres Türkiye'ye gelir. ODK'nın teşkil edilmesi maksadı ile Türk yetkililerle bir dizi toplantı icra edilir. Toplantıda Amerika, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye sunduğu teklif

---

[188] **B.C.A.,** 20/12/1950 Sayı: Dosya: E9 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 76.479..11. 2 Ekim 1950 de Tahran'da toplanan II. İslam İktisat Konferansı hakkında raporlar., **B.C.A.,** 13/4/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..5.istanbul'da toplanan Birleşmiş Milletler konferansı hakkında Başbakan'a verilen ....

[189] **B.C.A.,** 28/12/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..11.

[190] Sever, **a.g.e.,** s.87-89

Mısır'ın ODK'ya davet edilmesidir. Türkiye'nin de bu teklifi kabul etmesi ile 13 Ekim 1951'de Amerika, Türkiye, Fransa ve İngiltere ODK tasarısını Mısır hükümetine ortak bir nota ile bildirir. Tasarıya göre ODK'nın amacı bölge savunmasının tesis edilmesidir. Bu kapsamda Mısır kara ve hava üslerini, limanlarını ile ulaşım sistemlerini ODK emrine verecektir. Mısır Komutanlığa katılmayı kabul ettiği taktirde Süveyş Kanalı da resmen Mısır'a verilecektir. Ancak Kanal Mısır'ın da dahil olmuş olacağı müttefiklere ait bir karargah olarak kullanılacaktır. Notadan önce Mısır ve İngiltere arasında yapılan müzakerelerde, İngiltere Mısır'daki askerlerini çekmeyi prensip olarak kabul etmiştir. Ancak Süveyş'ten çıkmaya ise yanaşmamıştır.[191]

Başbakan Menderes toplantıda karşı delegasyona silah ve mühimmat taleplerini içeren bir muhtıra sunar. Menderes bunun NATO müttefik kuvvetlerinin doğu cephesindeki ihtiyaçlarını bildiren bir liste olarak kabul edilmesini ister. Türkiye'deki asker sayısının çokluğuna değinen Menderes Türkiye'ye yapılacak olan yardımdan diğer ülkelere oranla çok daha verim alınacağını, bu yardım sayesinde iyi silahlarla teşkil edilmiş 30-35 tümenlik bir kuvvetin Batı cephesinin yükünü de bir hayli hafifleteceğini ifade eder. Bradley öncelikle Türkiye'nin NATO üyeliğinden sonra hangi komutanlığa bağlanırsa bağlansın, Amerikan yardımının devam edeceği teminatını verir. Türkiye'nin ihtiyaç duyacağı askeri malzemelerin temini konusunda Slim ve Lecheres de bu tekliflerin olumlu karşılanacağını bildirir. Menderes ODK'ya ilişkin ise "Bir Orta Şark Komutanlığı'nın kurulmasında, müessis aza olarak, büyük bir şevk ve gayretle çalışacağız. Fakat şurasını belirtmek isterim ki sadece Türkiye'de bugün bu dediğim kuvvet mevcut bulunsa telaşa ve başka bir faaliyete hacet kalmadan memleketimize civar ahali mühim nispette emniyet altına alınmış olur. Sağ cenahımızın ve arkamızın yani Arap memleketlerinin manzarası meydandadır. İran'ın vaziyetinden bahse lüzum görmüyorum. Arap memleketlerine gelince onlar birçok devletlere bölünmüştür. Bu devletlerin aralarında birlik dahi yoktur. Buna rağmen hepsi bir araya gelebilseler bile onların meydana çıkaracakları 2-3 tümeni geçmez. Netice olarak ben şunu diyeceğim; askeri bakımdan gereği gibi takviye

[191] Armaoğlu, **a.g.m.,** s. 194

edilmiş bir Türkiye hem Orta Şarkın emniyeti, hem de Orta Şarkta istikrarın sağlanması bakımından başlı başına bir unsur olacaktır." demiştir.[192]

Görülen o ki Menderes ODK fikrine pek cazip bakmamaktadır. Ancak diğer taraftan da daha önceden verilen teminatların da yerine getirmeye hazır olduklarını söylemektedir. Menderes'in asıl amacı ODK'nın bir an evvel Türkiye, Amerika, Fransa ve İngiltere tarafından kurulmasıdır.[193] Çünkü Arap devletlerinin katılımlarını beklemek uzun zaman alacağa benzemektedir. Kuzey kanadını NATO ile beraber güvence altına almış olan Türkiye güneydoğu kanadında yaşanabilecek bir krize karşı da kendisini güvence altına alma çabası içerisindedir.[194]

Toplantıda Türkiye'ye General David Dwight Eisenhower'ın yazdığı bir de mektup verilir. Eisenhower mektubunda Türk ordusunu methetmektedir ancak kumanda altına almak istememektedir.[195] İngilizlerin planına göre Eisenhower'in emrine girecek birlikler doğuda Yunanistan'a kadar sınırlandırılacaktır. Türkiye'nin birlikleri ise Orta Doğu'nun savunulması maksadı ile İngiliz bir generalin kumandasına verilecektir. Ancak Türkiye diğer NATO ülkelerinden ayrı tutulmama konusunda kararlıdır. Böyle bir teklif ise kesinlikle kabul görmeyecektir.[196]

İngiltere Türkiye'den Orta Doğu'nun bekçiliğini yapmasını beklemektedir. Bölgenin Rus istilasına karşı savunulmasının yanı sıra Batının menfaatlerinin koruması da istenmektedir.[197] Ancak Türkiye Orta Doğu'yu tek başına müdafaa etme niyetinde değildir. Bölgenin müdafaasında NATO'dan ayrı olarak İngiltere, Fransa ve özellikle de Amerika'nın

---

[192] **B.C.A.,** 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8. Türkiye'nin dış politikası ve yabancı ülkelerle diplomatik ilişkileri, Amerikan yardımına dair belge.

[193] **B.C.A.,** 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5. Adnan Menderes'in US News and World Report ile yaptığı mülakat, **B.C.A.,**13/12/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..7. Kanadalı Radyo muhabiri Lawrence Henderson'un Adnan Menderes'le yaptığı mülakat

[194] **B.C.A.,** 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6. İngiliz Scotsman gazetesinde Türkiye ve Orta Doğu Müdafaası başlıklı yazı ile Yunan basınından bazı yazıların tercümeleri., **B.C.A.,** 13/12/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..7.

[195] **B.C.A.,** 26/4/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.634..4 Fransız Match gazetesinde Raymond Cartier tarafından yazılan "Türk Kalesi-Barışa İnanmak İçin Ciddi Bir Sebep" başlıklı yazının özet tercümesi.

[196] Akşin, **a.g.e.,** s.39

[197] **B.C.A.,** 22/9/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..1. Paris'te çıkan Paris Press gazetesinde Orta Şarkın Bekçiliğini Yapan Türkiye başlığı ile yayınlanan makale., **B.C.A.,**13/12/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..7.

güvencesini gözetmektedir.[198] Zaten askeri güç olarak da Türkiye'nin Orta Doğu'yu bir başına savunması mümkün gözükmemektedir.[199] Bölge ülkeleri ise yalnız harp zamanı değil, barış zamanında dahi içerisinde bulundukları siyasi krizler sebebi ile tehlike altındadır.[200]

17 Ekim 1951'de Mısır hükümeti yayınladığı deklarasyonla ODK'ya katılma teklifini reddeder. Bu deklarasyonda gönderilen notanın emperyalist nitelikte olduğu dile getirilir. Mısır'ın amacı İngiltere'yi Süveyş'ten çıkarmaktır. Bu notayı kabul ettiği takdirde ise İngiltere ile beraber üç yabancı ülkeyi daha Süveyş'e sokmuş olacaktır.[201]

Mısır Milli İstikamet Vekili Muhammed Fuad Gellal Orta Doğu'nun müdafaasında Türkiye ile girişilebilecek işbirliği konusunda yaptığı yorumda, böyle bir paktın Arap ülkeleri olmadan manasız bir teşkilat olacağını, bu teşkilata İsrail'in dahil olması durumunda hiçbir Arap ülkesinin buna yanaşmayacağını belirtmiştir. Vekil küçük devletler arasında kurulacak bir paktı uygun görmektedir. Ancak öncelikli şart olarak Mısır'daki İngiliz askerlerinin geri çekmesini istemektedir.[202]

Mısır'ın reddetmesi ile asıl amacı Mısır-İngiltere arasındaki Süveyş sorununu çözmek olan Komutanlık daha kurulmadan en büyük darbeyi yemiş olur. Nitekim Mısır'ın teklife olumsuz yanıt vermesi de beklenmeyen bir durum değildir. Çünkü teklifin yapılmasından daha 5 gün önce 8 Ekim 1951'de Mısır 1936 tarihli İngiltere ile olan antlaşmayı feshettiğini açıklamıştır. Ancak İngiltere ve Amerika ODK fikrinden hemen vazgeçmeyecektir. 6 Kasım 1951'de yayınlanan dörtlü deklarasyon ile Araplara projeyi gerçekleştirmekte kararlı olunduğu gösterilmek istenir.[203] Ömer Kürkçüoğlu'nun kitabında Türkiye'nin artık tamamen Batı güdümünde bir dış politika izleyeceği ve kendisine biçilen görevler kapsamında Arap

---

[198] **B.C.A.,** 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.Başbakan Adnan Menderes'in U.S. News And World Report Dergisi Müdürü Charles Foltz'un suallerine verdiği cevaplar.

[199] **B.C.A.,** 11/8/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.636..2.Amerikan Dış Politika Kurumu tarafından çıkarılan Foreign Policy bülteninde "Türkiye: Garbın Ortağı" başlığı altında yayınlanan makale.

[200] **B.C.A.,** 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

[201] Armaoğlu, **a.g.m.,** s.194-195

[202] **B.C.A.,** 29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..6. Amerika'da Portland Oregonian ve İngiltere'de Manchester Guardian gazetelerinde çıkan yazılar.

[203] Sever, **a.g.e.,** s. 91

ülkeleri ile ilişkilerini düzenleyeceği söylenmektedir.[204] Ancak belgelerden edinilen izlenim ise Türkiye her ne kadar Batıya yakın bir politika izlemiş olsa da kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme çabası içerisindedir. Orta Doğu Komutanlığı'na ilişkin görüşmelerde nasıl ki kendi çıkar ve menfaatlerini savunduysa, ileriki yıllarda da Amerika'ya karşı da yine aynı politika izlenecektir.

Adnan Menderes kurulması planlanan ODK'ya karşı Arap devletlerinden gelecek tepkilerden dolayı endişe duymaktadır. Batılı devletlere karşı Arap devletlerinin cephe alarak Rusya ile işbirliği yapmaları durumunda Türkiye'nin güney sınırları da Sovyet tehdidine maruz kalacaktır. Bu tehlikeye ilişkin Menderes Kanadalı bir muhabir ile yaptığı mülakatta ülke içerisindeki komünist tehlikelere değindikten sonra "Asıl tehlike hariçten gelecek bir komünist saldırısıdır. Orta Doğu devletleri için de aynı durum söz konusudur. Ancak bölge ülkelerinde Batılı devletlere karşı olan güvensizlik ve sosyal durumlarının iyi durumda olmaması komünist akımlar için uygun bir ortam yaratabilmektedir. Öncelikli olarak bu güvensizlik ortadan kaldırılmalıdır. Ancak bu ortamın da giderilmesi için aceleci davranılmamalıdır." der. [205]

Arap ülkelerine karşı ODK'nın emperyalist bir girişim olmadığının gösterilmesi adına Komutanlığın başına bir Türk generalinin getirilmesinin düşünüldüğü de söylenmektedir. Ancak projeyi ortaya atan ve prestij sahibi İngiltere için bu fikir fedakarlık edilmesi gereken bir konudur.[206] Türkiye'nin bölgede nüfuzun artması İngiltere ve Fransa'nın prestijleri bakımından bir tehdit olarak görülmektedir. Bu iki ülke bölgede söz sahibi olma konumunu Amerika'nın gücüne dayanarak muhafaza etme gayretindedir. Fakat Amerika da böyle bir ittifaka dahil olma düşüncesinden uzaklaşmaktadır. Çünkü Arap devletlerinde İngiltere ve Fransa'ya karşı olan güvensizlik ve nefret Amerika için de geçerli olacaktır.[207] Diğer taraftan İngiltere, Komutanlığı Orta Doğu ülkeleri ile eşit konumlarda gireceği bir organizasyon olarak görmemektedir. Asıl gücün kendi elinde bulunmasını istemektedirler. Lider olarak kendilerini

---

[204] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s.46-47
[205] **B.C.A.,** 13/12/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..7.
[206] **B.C.A.,** 1/3/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.633..4. İstanbul ve Ankara'yı ziyaret edecek 50 Amerikan gazetesi hakkında Washington Basın Ataşemizden alınan bilgiler.
[207] **B.C.A.,** 28/12/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..11.

görmektedirler.[208] Çünkü 1947 yılında Yunanistan'da olduğu gibi Orta Doğu'daki yerini de Amerika'ya bırakmak istememektedir. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz havzasına özellikle de Türkiye'ye yönelik girişimlerini artırır.[209]

Ekim 1951'de İngiltere'de göreve gelen yeni hükümet de ODK'dan oldukça ümitlidir. Ancak Komutanlık adı altında oluşturulacak bir paktın Arapların tepkisine yol açabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle Haziran 1952'de Amerika'ya ODK yerine artık Orta Doğu Savunma Organizasyonun (ODSO) oluşturulmasını teklif eder.[210] Amerika da bu fikre sıcak bakar. Artık faaliyetler ODSO adı altında icra edilecektir.[211]

Bu arada Amerika proje için öncelikle İngiltere ve Mısır arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi gerektiğini savunmaktadır. İngiltere ise bu soruna karşı bir çözüm getirememesi sebebi ile yeni bir proje ortaya atar. Kurulacak olan organizasyonda Irak'ın da kurucu üye olarak alınmasını teklif eder. Böylelikle Mısır ile Sovyetler arasında kuzeyde bir kale oluşturulmuş olacaktır. Ancak Amerika bunun diğer Arap devletlerinin tepkisine yol açacağını düşünerek bu teklifi reddeder. Ayrıca Irak organizasyona dahil olma şartını Mısır üyeliğine bağlamıştır. İngiltere'nin bu teklifi karşısında Amerika'nın görüşü ise kuruluş için Amerika, İngiltere, Fransa, Türkiye, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika toplanmalı, organizasyon kurulduktan sonra da diğer Arap devletleri buna katılmalıdır.[212]

İngiltere ODSO'nun bir an önce kurulmasını istemektedir. Bu nedenle Orta Doğu büyükelçileri ile bir konferans düzenler. Konferansın ardından Türkiye'ye resmi davette bulunulur. Anlaşılan İngiltere Orta Doğu'da Türkiye'ye önemli görevler biçmeye hazırlanmaktadır. Bu davet İngiltere'nin dış politikasında Türkiye'ye verdiği önemi de belirten bir jest olarak kabul edilir. Bunun yanında İngiltere muhakkak ki Türkiye'ye Orta Doğu'da

---

[208] Yeşilbursa, **a.g.e.,** s.159
[209] **B.C.A.,** 11/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..9.Fransız Paris Presse gazetesinde "İngiltere Doğu Akdeniz'de Yerini Başkasına Bırakmak İstemiyor" başlığıyla çıkan yazı.
[210] Yeşilbursa, **a.g.e.,** s.159
[211] Armaoğlu, **a.g.m.,** s. 201
[212] Armaoğlu, **a.g.m.,** s. 199-200

biçtikleri rolü kabul ettirmek adına içinde bulunduğu çabanın da bir göstergesidir.[213]

Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün 16 Ekim 1952'de İngiltere'ye yaptıkları ziyaret İngiliz ve Fransız basını tarafından büyük ilgiyle karşılanır. Menderes'in İngiltere ziyareti öncesi İngiliz basınında Köprülü ve Menderes'e ait kısa birer biyografi yayınlanır. Bu biyografide iki devlet adamının kariyerlerine kısaca değinilerek her ikisi için de türlü iltifatlarda bulunulur.[214] Ayrıca bir Türk Başbakanın İngiltere'ye yaptığı ilk ziyarettir. Yapılacak olan görüşmelerin başlangıç noktası İngiltere ve Amerika tarafından kurulması planlanan ODSO'ya Türkiye'nin iştirakidir. Türkiye ODSO için öncelikli olarak İngiltere-Mısır arasındaki ilişkilerin düzeltilmesini istemektedir. Mısır'da son dönemde Batı karşıtı milliyetçilik akımı büyük aşama kaydetmiştir. Türkiye daha önce de belirttiği üzere Amerika'nın taahhüdü olmadan hiçbir ittifak girişimine dahil olmaya taraftar değildir.[215] Menderes'e göre Organizasyona en yakın olan Arap ülkesi Irak'tır. Menderes görüşüne göre takip edilmesi gereken yol önce dükkanı açalım, sonra müşterileri bekleyelim ilkesi olacaktır. Araplar olmasa dahi organizasyon bir an önce gerçekleştirilmelidir.[216]

İngiltere Türkiye'den Orta Doğu'da olduğu gibi Doğu Avrupa'da da Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya'dan müteşekkil bir ittifakın kurulmasını istemektedir.[217] Amerika da böyle bir paktın kurulmasında etkin bir rol oynayacaktır.[218]

---

[213] **B.C.A.,** 12/6/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.635..1. Başbakan ve Dışişleri Bakanının İngiltere'ye davet edilmeleri ve Türk-İngiliz münasebetleri hakkında To Vima gazetesinde yayınlanan yazının tercümesi.

[214] **B.C.A.,** 27/9/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..5. İngiltere'de çıkan The Birmingham Post Gazetesinde"Britanya'nın Türk Misafirlerinin Kariyerleri"başlığı altında yazılan makale.

[215] **B.C.A.,** 25/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..3.Fransız basınından Combat,France Soir ve Figero gazetelerinde Yunan basınından To Vima gazetesinde ve ingiliz basınında.

[216] Armaoğlu, **a.g.m.,** s. 204-205

[217] **B.C.A.,** 11/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..9., **B.C.A.,** 25/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..3., **B.C.A.,**14/11/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..10. Amerika'da çıkan New York Times gazetesinde ve Yunan basınından Ta Nea, Eleftheria ve Le Messager d'Athanes gazetelerinde yayınlanan bazı makaleler.

[218] Sander, **a.g.e.,** s. 123-124

Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında doğu bloğuna karşı bir ittifak oluşturulması, bu bölgelerden kolaylıkla Ukrayna ve Hazar denizine karşı bir taarruz üssü de oluşturulması demektir. İngiltere için Süveyş Kanalı harp sırasında hayati bir yol olacaktır. Ayrıca bölge, limanları ve hava üsleri ile de iyi bir ikmal merkezi durumundadır. Kurulması planlanan Balkan Paktı ile İngiltere'nin kanal savunması için daha az çaba harcamasını gerektirecektir.[219]

Türkiye doğuda olduğu gibi batıda da ihtiyatlı politikasını bırakarak aktif girişimlerde bulunmaya başlar. Yugoslavya ve Yunanistan ile olan ilişkilerin iyileştirilmesi için çalışmalar hız kazanır.[220]

Yunanistan Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirirken diğer yandan da İngiltere'ye Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi yönünde taleplerde bulunmaktadır.[221] Ayrıca Akdeniz'in güvenliğinin sağlanması adına Yugoslavya ve İtalya arasında Trieste meselesindeki ihtilafı Balkanlarda ittifakın tamamlanmasına mani olan bir etkendir. Yapılacak olan bir işbirliği Rusya'ya karşı Batılı güçlerin elini bir nebze daha kuvvetlendirecektir.[222] Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı bir araya getirecek olan unsur ise Sovyet tehlikesi olacaktır. [223]

Yugoslavya 1953'te Stalin'in ölümünden sonra artık Ruslardan endişe duymaya başlar. Bu nedenle Türkiye ve Yunanistan ile üçlü savunma kurmak için fikrine karşı ılımlı tavır takınmaya karar verir. ABD'nin desteği ile 1953'te Ankara'da, ardından da 1954 Ağustosunda Yugoslavya'nın Bled kentinde üçlü savunma paktına dair antlaşmalar imzalanır. Balkanlarda

---

[219] **B.C.A.,** 27/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..8.Ekonomist adlı İngiliz gazetesinde yayınlanan bir makalenin tercümesi.
[220] **B.C.A.,** 18/11/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..12. Atina'da çıkan Le Messager d'Athenes gazetesinin Türkiye Çekingen Politikayı Bırakıyor başlığı altında intişar eden makale., 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.
[221] **B.C.A.,** 25/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..3. Atina'da çıkan Avghi, To Vima, Ethnos, Akropolis, Kathimerini gazeteleri ile Amerika'da çıkan New York Times gazetesinde yayınlanan muhtelif konulardaki makalelerin tercümesi., **B.C.A.,**28/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..4.Atina'da çıkan Avghi, Allaghi ve To Vima gazeteleri ile Amerika'da çıkan Washington Star gazetesinde muhtelif konularda çıkan makalelerin tercümesi.
[222] **B.C.A.,** 17/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..10. İngiliz basınından Spectator gazetesinde Balkan Müdafaası başlığıyla çıkan makalenin tercümesi.
[223] **B.C.A.,** 19/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..1. Economist adlı İngiliz gazetesinde yayınlanan bir makalenin tercümesi., **B.C.A.,**28/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..4.

ittifak çabaları başarılı geçen Türkiye böylelikle prestijini de artırmış olur. Ancak 1955 yılında Krushev ve Bulganin'in Yugoslavya'ya gelerek Devlet Başkanı Mareşal Josip Broz Tito'ya güvence vermelerinden sonra artık bu pakttan söz edilmez olur.[224]

Bu arada Avrupa'da da NATO'dan ayrı bir Avrupa ordusu kurulması için görüşmeler yapılmaktadır. İngiltere ada devleti olmasını sebep göstererek bu teşkilata sadece uzaktan destek verebileceğini bildirir. Teşkilatın asıl amacı Avrupa devletlerinin savunma ihtiyaçlarının ABD tarafından karşılanamayacak duruma gelmesi halinde güç birliği temin etmektir. Türkiye ve Yunanistan ise bu projenin dışında bırakılmıştır.[225]

Bir diğer taraftan Sovyetler Birliği de Orta Doğu'ya yönelmiştir. Ruslar bölgede Arap milliyetçiğini destekleyerek propaganda yapmaktadır. Öncelikli amaç ise İran'ı kontrol altına almaktır.[226] Çünkü İran ekonomik olarak iyi durumda değildir. Diğer taraftan İran Sovyetlerin hemen güneyinde bulunmakta ve Rusların faaliyet gösterdikleri bir bölgededir.[227]

Ocak 1951'de petrol imtiyazlarının hükümete devredilmesine ilişkin yasanın İran Meclisinden geçirilmesi gündemdedir. Ruslar tarafından desteklendiği iddia edilen bu yasa gereği İran dahilinde yabancı petrol imtiyazı sahiplerine paraları ödenerek, petrol çıkarma işini devlet üstlenecektir. İran'da petrol imtiyazı bulunan Anglo-Iranian şirketinin günlük petrol istihsali 1.000.000 varildir. Anglo-Iranian petrol arama şirketinin mukavelesi 1951 sonunda bitecektir ve bu şirkete ait tesisat parasının da Sovyetler tarafından ödeneceği söylenmektedir. Sovyetler Birliği'nin günlük petrol istihsali ise 700.000 varildir ki bu rakam mekanize bir harp sırasında ancak 6 ay kadar yeterli olacak miktardadır. Bu sebeple Ruslar faaliyetlerini petrol rezervlerine sahip ülkelere yöneltmiştir. Rusların gayesi Batılı devletlerin imtiyazlarının kaldırılmasına yöneliktir. İran'a karşı

---

[224] Soysal, **Türk Dış,** s.16-17

[225] **B.C.A.,** 0/2/1952 Sayı: Dosya: E3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 57.348..8. Bir Avrupa ordusu teşkili çalışmalarına dair rapor.

[226] **B.C.A.,** 11/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..9.

[227] **B.C.A.,** 06/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..4. Mısır'da çıkan El Mısri gazetesinde, Türkiye İran'da yakın bir zaman komünist darbesi vuku bulacağına ihtimal vermektedir başlığı altında çıkan makale.

dostça tutum içinde olan Ruslar bu sayede olası bir harp için İran petrollerden istifade etme niyetindedir.[228]

Ilımlı kişiliği ile tanınan İran devlet başkanı General Ramazan'ın Mart 1951'de darbe ile hükümetinin devrilmesinin ardından Musaddık hükümetin başına geçer. Petrolden elde edilen gelirlerin son derece düşük olması sebebi ile Musaddık cesur bir kararla petrolleri millileştirerek Ekim 1951'e kadar İngiltere'nin bütün petrol imtiyazlarına son verir.[229] İran petrollerini millileştirirken Türkiye de önce 1 Mart 1950'de ardından da 1 Ağustos 1951'de Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkartır. Böylelikle sanayi, enerji, ulaştırma, maden, bayındırlık ve turizm alanlarında yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesi hedeflenmektedir.[230]

Türkiye, devlet tekelinde bulunan petrol istihsali işini özel sermayeye bırakmasına dair kanunun taslağını Amerikalı uzman Max Ball'un yardımlarıyla hazırlar.[231] Ardından 18 Mart 1954'te çıkarılan kanunla beraber Türkiye petrol çıkarmaya başladıktan sonra bu meseleyi yabancı sermayeye devreden ilk ülke olmuştur.[232]

Türkiye'nin Arap devletleri için emsal teşkil edecek bir devlet olduğu, ekonomisini iyileştirmek adına nice fedakarlıklara katlandığına dair haberler Batı medyasında geniş yer bulur.[233] Makalelerde İranlı yöneticiler ekonomiden anlamamakla, devletlerini geriye götürmekle suçlanmaktadır.[234] İran'da da General Zahidi'nin Ağustos 1953'te gerçekleştirdiği ihtilal ile

---

[228] Ancak bu miktar dahi uzun süreli bir harpte Sovyetlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar büyük değildir. **B.C.A.,** 5/2/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..2.Washington Basın Ataşeliği'nden alınan yazı.

[229] George E. Kirk, **A Short Story of the Middle East,** New York, 1961, s. 274

[230] Eroğul, **a.g.e,** s. 108

[231] **B.C.A.,** 0/7/1954 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.377..23.

[232] **B.C.A.,** 15/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..6. Amerika'da yayınlanan Telegraph Herald gazetesindeki Türkiye Uyanıyor başlıklı makalenin Türkçe tercümesi.

[233] **B.C.A.,** 13/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..8. Amerika'da yayınlanan Plain Dealer, Springfield News ve Syracuse Post Standart gazetelerinin petrol siyasetimizle ilgili makale tercümeleri.

[234] **B.C.A.,** 18/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..11.Hükümetimizin yeni petrol siyaseti ile ilgili olarak, New York Journal of Commerce gazetesinde çıkan makale., İran Başbakanı Musaddık 1951 Nisanın petrollerin millileştirilmesine ilişkin yasayı Meclisten geçirmiştir. Ancak 1953 Ağustosunda ülke komünistlerin eline geçmek üzereyken ordu tarafından yapılan darbe ile hükümet devrilir. Bu olaydan sonra İran petrollerinin işletilmesindeki imtiyaz Amerikan ve İngiliz şirketlerinden oluşan bir konsorsiyuma verilmiştir. Ayrıca bkz: Armaoğlu, **Filistin,** s.116

Musaddık iktidardan düşürülür. Bu devrimin ardından da 1954 yazında petrol çıkarma imtiyazı uluslararası bir konsorsiyuma devredilir.[235]

Türkiye'nin 30 sene petrol çıkarmak ile uğraşmasının ardından bu meseleyi özel sermayeye devretmesi Türkiye'de bulunan Amerikalıları dahi şaşırtmıştır. Zamanında petrolden büyük paralar kazanan Amerika'nın Ankara Büyükelçisi McGhee bu sahada büyük fırsatların olduğunu söylemektedir.[236]

Türkiye çıkartılan bu yasalar ile yabancı sermayeyi ülkeye çekmek istemektedir. Nitekim nihai amaç bu ise muvaffak olunmuştur.[237] Petrol istihsali zaten kötü durumda olan ekonomiyi ağır bir yükün daha altına sokmaktadır.[238]

Meselenin Türk-Arap ilişkileri ile ilgili olan kısmı ise Batılı ülkelerin Türkiye'yi Arap ülkelerinin karşısına örnek bir ülkeymiş gibi çıkartmasıdır. Konunun ilginç yanı ise İran ve Türkiye'de alınan kararların yakın zamanlı olması ve Batılı ülkeler tarafından bunun propaganda malzemesi olarak kullanılmasıdır.

İran örneğinde olduğu gibi bu işin devlet tarafından icra edilmesi kararı bölge ülkelerinde gelişmekte olan milliyetçi akımlar ve Batıya olan güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Aslında Türkiye'nin kararı Batılı ülkeler için bulunmaz bir fırsattır. Çünkü petrol istihsali işine girecek olan yabancı sermayenin başarılı olması durumunda Türkiye ekonomisi içinde bulunduğu krizlerden daha kolay sıyrılacaktır. Bu durum Arap ülkelerinde Batılı petrol şirketlerine karşı gerekli olan ilgiyi sağlayacaktır. Böylelikle

---

[235] Kirk, **a.g.e.,** s. 278

[236] **B.C.A.,** 2/2/1953 Sayı: Dosya: F11641 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..3. Amerika'da yayınlanan Albuquerqie N.M.journal, Financial World ve Norwich Bulletin gazetelerinde hükümetimizin petrol siyaseti hakkındaki makale tercümesi., **B.C.A.,**04/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..5. Hükümetin petrol siyaseti ile ilgili Associated Press, Kansas City, Muncie ve Tulso World gazetelerinde yayınlanan makale tercümeleri.

[237] İmtiyaz sahibi olmak için en azından 10 adet uluslararası petrol şirketi vardır ve bunlar arasından petrol araştırmasına dair ilk ruhsatı 6 Mayıs 1954'te Amerikalı bir şirket olan ve kuruculuğunu John D. Rockefeller'in yapmış olduğu Socony-Vacuum Oil Company almıştır. Amerikalı yatırımcıların Türkiye'deki petrol kuyuları ve 1960'a doğru Türkiye üzerinden geçirilmesi düşünülen petrol boru hattına olan ilgileri ileri ki zamanlarda da devam etmiştir.**B.C.A.,** 0/7/1954 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.377..23., **B.C.A.,** 3/8/1959 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.39..37. Middle East Pipeline Company İdare Heyeti Başkan Yardımcısı Yervant Maxudian'ın Irak'tan Akdeniz'e kurulacak olan petrol boru hattı hakkındaki mektubu., **B.C.A.,**12/7/1958 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.38..16. Adlai E. Stevenson'dan Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen petrol konusunda bir mektup.

[238] **B.C.A.,** 18/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..11.

Arap ülkelerinde petrol istihsali işine girecek olan Batılı sermayedarlar sayesinde Batı ülkeleri kaybetmekte oldukları prestiji tekrar kazanma şansını elde edecektir.[239]

Görülen o ki İngiltere Orta Doğu'da prestij mücadelesine girişmiştir. Ancak bunun altında yatan gaye ise hammadde almakta olduğu ülkelerle ulaşım yollarının sağlandığı bu bölgedeki hatırı sayılır mevkiini kaybetmemektir.[240]

İngiltere bir taraftan Türkiye'yi Orta Doğu savunma planlarına katmaya çalışırken diğer taraftan Rusya ile olan ticaretini de geliştirmektedir Türkiye'ye olan ihracat giderek artmakta ve tabela sürekli Türkiye aleyhine işlemektedir. İngilizler Türk mallarının ithalatına fazla önem vermemekle beraber Sovyetler Birliği ve Çin ile olan ticari münasebetlerini iyileştirmektedir. Bu işbirliği ise Türkiye ve Amerika tarafından tenkite uğramaktadır. Hububat ihracatı için İngiltere'den anlayış bekleyen Türkiye'de İngiltere'nin bu ihtiyacını Sovyetler Birliği'nden karşılaması sebebi ile İngiliz mallarını boykot etme üzerine tartışmalar yaşanmaktadır.[241]

Türkiye'nin son yıllarda ekonomik olarak büyüme kaydetmesi dış borçlanmayı ve cari açığı da beraberinde getirmiştir. 1952 yılının ilk on ayı dikkate alındığında 1.279 milyon TL'lik ithalata karşın ihracat 484 milyon TL'de kalmıştır. İthalatımızda ise ilk sırayı 47 milyon TL'lik ihracatımıza karşın 235 milyon TL ithalat ile İngiltere almaktadır. [242] Celal Bayar TBMM'de yaptığı konuşmada isim vermeden İngiltere'yi kastederek "Bazı memleketlerin Türkiye'ye mümkün olduğu kadar mal satmak ve buna mukabil ondan gayet az satın almak temayülünde oldukları anlaşılıyor" demiştir.[243]

---

[239] **B.C.A.,** 06/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..7. Hükümetin petrol siyaseti ile ilgili San Bernardino Sun gazetesinde çıkan makalenin tercümesi.

[240] **B.C.A.,** 11/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..9.

[241] **B.C.A.,** 18/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..6. Amerikan basınından Middle East Journal dergisi ile Siqux city Journal,Greenville News, New York Times gazetelerinde yayınlanan makalelerin tercümeleri., **B.C.A.,**27/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..7.Amerikan basınından Devenport Times, Yunan basınından Ethnikos Kiryx, Estia, Athinaiki ve Eleftheria gazetelerinde muhtelif konularda yayınlanan makalelerin tercümesi.

[242] İngiltere ile Türkiye aleyhine işlemekte olan ticari münasebetlerimizin aksine Amerika ile olan ticaretimizde ihracatımız ithalatımızın neredeyse iki katına karşılık gelmektedir. Bkz:**B.C.A.,** 08/12/1953 Sayı: Dosya: F1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 95.597..4. On aylık dış ticaretimiz başlıklı rapor.

[243] **B.C.A.,** 27/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..7.

Ancak İngiltere bu sorunu çözmek yerine Türkiye'nin uyguladığı ithalat politikasını tenkit etmeyi tercih etmektedir. İngiltere Türkiye'nin ithalatının gereksiz ve lükse dayalı olduğu görüşündedir. Örneğin İngiliz basınında yer alan bir haberde " İstanbul'u her ziyaret eden kimse orada bir çok lüks otomobilin taksi olarak kullanıldığını hayretle görmektedir. Aynı şey, radyo cihazları ile buzdolapları ve diğer eşya için de söylenebilir. Gerçi bütün bunlar çok kullanılan şeyler olmakla beraber, Türkiye gibi oldukça fakir bir memleket için fevkalade lüzumlu addedilemezler." [244]

İthalatın ihracatı geride bırakmasının sebebi ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu teşkil eden köylüden mahsulün yüksek fiyatta alınarak dünya piyasalarında rekabete girişilmesinin güçleşmesine karşın, gelir seviyesi yükselen halkın ithal malları satın almaya yönelmesidir.[245] Hükümet çiftçiden buğdayın tonunu 107 dolara alırken dış piyasaya 60-80 dolar arası bir fiyattan satmaktadır. Çiftçiden buğdayın yüksek fiyatta alınması Demokrat Partinin seçim öncesi vaatlerinin yerine getirilmesi sonucu olmuştur.[246]

Bu koşullar altında Türkiye ekonomisini düzeltemediği takdirde askeri gücünden yoksun kalacaktır. Rusların Akdeniz'e inmelerinin önünde en büyük engel olan Türkiye eğer ki İngiltere'nin stratejilerinde yer alıyorsa hem ticari hem de askeri yönden desteklenmesi gerekmektedir.[247]

İngiliz planlarının başarısızlığa uğraması ve İngiltere'nin müttefik olduğu devletler yerine Sovyetlerle ekonomik ilişkilerini geliştirmesi Amerika ile İngiltere arasındaki anlaşmazlıkları derinleşmektedir.[248]

Amerika'nın bir diğer Batılı müttefiki olan Fransa'nın da istekleri Amerika ile uyuşmamaktadır. Muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında Avrupa'da buna mukavemet gösterebilecek üç devlet bulunmaktadır. Bunlar

---

[244] **B.C.A.,** 06/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..2. İngiliz Times gazetesinde Türk Ticaretinde esaslı değişiklikler ve Britanya'nın ithal politikası tenkit ediliyor konulu makale., **B.C.A.,**12/1/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..1. Life mecmuasında Nesin E. Gün imzalı Amerikan yardımının Türkiye'deki sonuçları konulu makalenin tercümesi., **B.C.A.,**03/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..6. Amerikan yardımıyla ilgili aleyhte propaganda yapan Life dergisine yazılan cevabi mektuplar.

[245] **B.C.A.,** 8/8/1953 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..4. Türkiye'nin İktisadi meseleleri hakkında Neue Zuricher Zeitung gazetesinde yayınlanan makaleye ait kupür gönderildiğine dair yazılan yazı.

[246] **B.C.A.,** 12/5/1954 Sayı: Dosya: 440140 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 268.806..22. Amerikan U.S News and World Report haftalık dergisinde Türkiye'nin iktisadi durumu hakkında çıkan yazı.

[247] **B.C.A.,** 27/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..7

[248] **B.C.A.,** 4/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.644..8.Washington Basın Ataşeliğinden alınan Basın Raporu.

Türkiye, İngiltere ve Yugoslavya'dır. Batı bloğunu askeri olarak Avrupa'da güçlendirebilecek devletin ise Almanya olduğu düşünülmektedir. Ancak Fransa Almanların silahlanmasını istememekle beraber kendi askeri kuvvetini geliştirmek için de çaba sarf etmemektedir.[249]

Dış politikada Amerika ve İngiltere ile yakın bir politika izleyen Türkiye ise Fransa'ya karşı olan politikasında Kuzey Afrika ülkeleri konusunda cephe durumuna geçmiştir. Tunus ve Fas Birleşmiş Milletler'e yaptığı şikayetlerde önce bir çekince göstermiştir.[250] 13 Aralık 1952'de Tunus'un bağımsızlık mücadelesinde Birleşmiş Milletler'de Fransa'nın kınanması talebine aleyhte oy kullanmıştır. Ancak daha sonraları Türkiye bu iki devletin görüşlerine arka çıkarak son dönemde Müslüman Araplara karşı olan ılımlı bir politika izlemeyi tercih edecektir.[251] Bir diğer Kuzey Afrika ülkesi olan Libya'nın bağımsızlığına kavuşması da Meclis'te konuşulacak, Libya'ya kardeşlik ve dostluk mesajları verilecektir.[252]

2. Rusya'nın Ilımlı Politikası

30 Mayıs 1953'te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotof tarafından Türk Büyükelçisine verilen bir beyanatta, Ermenistan ve Gürcistan'ın geçmişteki toprak talebinden vazgeçtiğini söyler. Bunun yanında artık Boğazlar hakkındaki iddialarını sürdürmeyeceklerini, Montreux Sözleşmesi'nin her iki devletin de kabul edebileceği şekilde yeniden tadil edilebileceğini de belirtir.[253]

Ancak bu dostça yaklaşım, Rusların Balkanlarda kurulması planlanan Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan ittifakından endişe duyduğu şeklinde yorumlanır. Doğu Almanya ve Avusturya için de tavizler verdiği göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın iki cephe arasında yaşanan bu gerginliği düzeltme eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye her şeye rağmen

---

[249] **B.C.A.,** 12/5/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.644..3.İngiliz basınından Sunday Times, Yunan basınından Kathimerini gazetelerinde muhtelif konularda yayınlanan yazılar.
[250] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem:9, Cilt:22, Toplantı:3
[251] **B.C.A.,** 11/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..3. Yunan ve İngiliz basınında muhtelif konularda çıkan makaleler.
[252] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem:9, Cilt:11, Toplantı:2
[253] **B.C.A.,** 30/5/1953 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.376..17.Sovyet Rusya Hariciye Bakanı M. Molotof'un Türk-Rus ilişkileri hakkında beyanatına dair.

temkinli davranmaktadır. Rusya'nın Boğazlara yönelik tarihi emeller beslediği Türk hükümeti tarafından her daim göz önünde bulundurulmaktadır. Rusya Doğu Almanya'ya yönelik de tanıdığı imtiyazlarla muhtemel dört büyükler[254] toplantısı için zemin hazırlamaktadır. Böylelikle Sovyetler sözlü olarak yaptığı yakınlaşma girişimlerini fiiliyata da geçirmiş olur.[255]

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü konuya ilişkin verdiği beyanatta "Türkiye Rusya'ya vereceği cevabı hazırlarken yeni bir Montreux Konferansı toplamayı düşünmemektedir" demiştir.[256]

Sovyetlerin bu teklifine cevaben Montreux Sözleşmesi'ne imza atan devletler Amerika'nın da iştiraki ile yeni bir görüşmenin yapılabileceğini açıklar.[257] Türkiye Rusya'nın bu notasını büyük devletlerin konuya ne kadar alakadar olduklarının ortaya çıkması için yapılan bir girişim olarak görmektedir. Son Telgraf gazetesinde yayınlanan bir makale hükümetin bu konudaki görüşünü çok net bir şekilde tespit etmektedir. Makalede "Kanaatimizce Türkiye'nin vereceği yegane cevap: Hür dünya cephesi parçalanmayacaktır." şeklindedir.[258] İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Meclis'te yaptığı konuşmada Menderes ile bu konuyu görüştüklerini, Menderes'e Türkiye'nin NATO üyeliğinde ne kadar doğru bir karar vermiş olduğunu bildirir. Churchill konuşmanın devamında; "Tarihi boyunca Türkiye Rusya'dan bu neviden teminat mesajları almıştır, fakat daima bu gibi teminatlara kıymet vermemenin daha akıllıca bir hareket olduğunu anlamıştır." demiştir.[259]

Türkiye Boğazlar konusunda dört büyükler arasında yapılması düşünülen toplantıdan dolayı oldukça endişelidir. Çünkü Tahran, Yalta ve Postdam Konferansları da göstermiştir ki; Dört Büyükler arasında yapılan

---

[254] ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa

[255] **B.C.A.,** 29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..5. Amerika'da New York Times ve İngiltere Yorkshire Post gazetelerinde Boğazlar meselesi ve Türkiye-Rusya münasebetleri hakkında yazılan makaleler.

[256] **B.C.A.,** 17/7/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..3. New-york Herald Tribune gazetesinde Türkiye ile ilgili muhtelif konularda yayınlanan makale tercümeleri.

[257] 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montreux Sözleşmesi'nin geçerliliği 20 yıl olarak belirlenmiştir. Bu tarihten iki sene önce anlaşmaya taraf devletlerden biri tadilat için teklifte bulunabilmektedir. Bkz: **B.C.A.,** 29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..5.

[258] **B.C.A.,** 29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..4. Amerikan basınında muhtelif konularda çıkan makaleler.

[259] **B.C.A.,** 29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..4.

konferanslar Sovyetler Birliği'nin kazanç elde etmesiyle sonuçlanmaktadır. Fakat Sovyetlerin nihai amaçlarını ortaya koyacak sağlam deliller bulunmamaktadır. Türkiye için öncelikli olan Rusya'nın niyetini açıkça belli etmesidir.[260]

Rusya'nın taleplerine karşılık İngiliz ve Amerikan savaş gemilerinin İstanbul'a yapacakları liman ziyareti öncesi Sovyetlerin bu konu hakkında malumat istemesi niyetlerinden vazgeçmediklerini göstermektedir. Gemilerin liman ziyareti ise İngiltere ve Amerika'nın Türkiye'nin yanında olduğuna işaret etmektedir.[261]

İngiltere ve ABD'nin donanma gemilerinin Boğazlardaki limanlara artan ziyaretlerine karşın Sovyetler kendilerine bilgi verilmesi gerektiğine dair bir nota gönderir. Ancak Montreux Sözleşmesi'ne göre yapılan nezaket ziyaretlerinde diğer sahildar devletlere bilgi vermek gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır.[262]

Menderes Sovyetlere verilecek olan en ufak bir tavizin dahi yeni tecavüzlere sebebiyet verebileceğini düşünmektedir. [263] Cumhurbaşkanı Celal Bayar da vermiş olduğu beyanatta Rusya'yı kastederek "Türkiye'ye yapılacak herhangi bir tecavüz, mütecavizin mecburi olarak umumi bir harp çıkarmasına sebep olacaktır" demiştir. [264]

Rusya daha önce Türkiye'nin en güçsüz, kendisinin ise en güçlü olduğu bir dönemde boğazlar hakkında toprak talebinde bulunmuştur ve Türkler bu teklifi reddetmişlerdir. Bugünse Rusya eskisinden daha güçsüz, Türkiye ise hem eskiye daha güçlü, hem de NATO güvencesi altındadır. Bu şartlar altında Türkiye'nin toprak talebine vereceği cevap yine reddetmek şeklinde olacaktır.[265]

---

[260] **B.C.A.,** 30/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..7. Amerikan basınından Jockson ve Chicago Sunday Times gazetelerinde yayınlanan muhtelif makaleler.
[261] **B.C.A.,** 10/8/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..5. Londra'da yayınlanan The Daily Telegraph gazetesinde Rusya ve Boğazlar başlıklı makale tercümesi.
[262] **B.C.A.,** 10/8/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..6. İngiliz Spectator dergisinde Karadeniz'de Manevralar başlığı altında yayınlanan makale tercümesi.
[263] **B.C.A.,** 0/0/1954 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.26..29. Birleşmiş Milletler'in Kore harekatı ile ilgili Başbakan'a sorulan sorular ve cevapları.
[264] **B.C.A.,** 15/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..7. Türkiye cumhurbaşkanının TBMM'de yaptığı konuşma metni hakkında Amerikan Sioux City Journal Tribune gazetesinde yayınlanan makale.
[265] **B.C.A.,** 22/7/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..4. İngiliz Times ve Amerikan Montgomery Advertiser gazetelerinde yayınlanan makale tercümeleri.

3. Mısır ve Suriye'nin Muhalefeti

Türkiye Sovyet tehdidine karşı Orta Doğu'da işbirliği sağlanması yolunda çaba göstermektedir.[266] Bu maksatla Türkiye, Arap ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma eğilimindedir. Ancak Arap ülkelerinde Batılı devletlere karşı olan güvensizlik mevcuttur. Özellikle Mısır ve Suriye Türkiye'nin Batının çıkar ve menfaatleri doğrultusunda hareket ettiğini düşünmektedir.

Mısır Dışişleri Bakanı bir mülakatta Mısır'ın Türkiye ile beraber bir ittifaka dahil olup olmayacağına ilişkin bir soruya karşılık; "Türklerin kendi başlarına hareket ettiklerinden ve diğerleri namına konuşmadıklarından emin olsaydık, evet. Evveli emirde bunu tespit etmemiz icap etmektedir" yanıtını vermiştir.[267]

Mısır'da General Necib'in iktidarı ele geçirmesi ile beraber Türkiye'nin ODSO'nun kurulması yönündeki ümitleri artmıştır.[268] Ancak Necib yönetimi de Pakt teklifine olumsuz bakmaktadır.[269] Bununla beraber Mısır basınında Türkiye aleyhine çeşitli propagandaların olduğu görülmektedir.[270]

Bu propagandalar karşısında Amerikan basını Mısır Başvekili Muhammed Necip ile ilgili yazılarında Atatürk ile karşılaştırmalar yaparak, Mısır'ın değişim sürecinde örnek aldığı ülkenin Türkiye olduğundan bahsetmektedir. İran'ın petrol meselesinde olduğu gibi bu konuda da Mısır'ın karşısına Türkiye örneği çıkarılmaktadır. Konuya ilişkin bir başmakalede şu satırlara yer verilmiştir;

" Şayet Necip, Süveyş Kanalının müdafaasının kendisine bırakılmasını istiyorsa, o da Türkler gibi Çanakkale'yi müdafaa edebileceğini ispat etmeli ve Türkiye'nin mazhar olduğu dahili istikrarı yaratabilmelidir" [271]

---

[266] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem:9, Cilt:17, Toplantı:3
[267] **B.C.A.,** 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.
[268] **B.C.A.,** 30/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..1. Paris'te çıkan Daily Mail gazetesinde Türkiye, bir Orta Doğu Müdafaa Paktı kurmayı ümit etmektedir başlıklı makalenin tercümesi.
[269] **B.C.A.,** 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6.
[270] **B.C.A.,** 17/4/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.634..2. Mısır'da çıkan Taşnak Partisi yayın organı Husaper gazetesinde Türkiye'yi Tanıyalım başlığıyla çıkan yazı.
[271] **B.C.A.,** 24/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..2. Washington Basın Ataşeliğimizden alınan Basın Raporu.

Ne var ki Necib'in bu ihtilalini Atatürk'ün mücadelesine benzeten yazılar Türk basınında da çıkmaktadır. Necib, Vatan gazetesi muhabirinin İngilizler Kanaldan çıkmayı reddederse ne yapacağına dair soruya cevaben "Siz Türklerin yaptığını yapar boyunlarını kırarız." demiştir. Arap ülkeleri de Atatürk'ü büyük bir lider olarak görmektedir. Türkiye'nin kurtuluş mücadelesinin ve Atatürk'ün örnek gösterilmesi şüphesiz Türkiye adına memnuniyet veren bir durum olacaktır. Ancak Batılıların varmak istedikleri sonuç Türkiye örneğinden yola çıkılarak Arap ülkelerinin de kendi yörüngelerine girmesi gerekliliğidir.[272]

1953 yılı sonlarına gelindiğinde ise Kahire Büyükelçimizin ihracı sebebi ile Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler neredeyse kopma noktasına gelir. Büyükelçi Fuad Togay, eski Mısır Kralı Faruk'un yeğeni Emine hanımla evlidir. General Necib'in ihtilalinden sonra Kral Faruk ve tüm ailesinin malları müsadere edilmiştir. Hakeza Emine Hanımın da. Mısır ise Togay ailesini topraklarını satarak edindiği serveti Mısır'dan kaçırmakla suçlamaktadır. Fuad Togay yeni hükümete karşı cephe almıştır. Togay düzenlenen bir davet sırasında davetlilere açıkça Mısır'ın dış politikasını tenkit eden konuşmalar yapmıştır. Yaşanan bir diğer problem ise Fuat Togay'ın Kahire Operasının istirahat salonunda Albay Cemal Abdul Nasır'a hakaret etmesidir. İşte bu olaylardan ötürü Mısır Hükümeti Kahire Büyükelçimiz Fuad Togay'ın diplomasiye aykırı hareket etme sebebi Mısır'dan ihraç edilmesine karar verir.[273]

3 Ocak 1954 Kahire Büyükelçiliği müsteşarı aracılığı ile ihraç kararı Togay'a bildirilir. Büyükelçinin ülkeyi 24 saat içerisinde terk etmesi istenir. Togay ise ancak kendi hükümetinden alacağı talimatla harekete geçeceğini bildirir. Sonrasında Dışişleri Bakanlığımız Togay'a ülkeye geri dönmesini söyler. Büyükelçi de 5 Ocak 1954'te Mısır'ı terk eder.[274] Mısır sözcüsü konuya ilişkin "Mısır'daki Türk Elçiliğinin eski kral ailesinin ve en büyük

---

[272] Mahmut Dikerdem, **Orta Doğu'da Devrim Yılları,** İstanbul, 1977, s.66-67

[273] **B.C.A.,** 07/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..2. Türkiye'nin Arap ülkeleri ile münasebetleri hakkında Al-Kabbas, Al-Tahrir Al-Arabi adlı gazetelerde yayınlanan makaleler

[274] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem:9, Cilt:27, Toplantı:4

ihanetlerle yargılanmış eski rejim politikacılarının buluşma yeri haline geldiğini" söylemektedir. [275]

Görülen o ki Mısır, Büyükelçimizin ihracından sonra iki ülke arasında meydana gelebilecek her türlü sonucu göze almıştır.[276]

Orta Doğu'da Batı aleyhtarı gözüken tek devlet Mısır değildir. Batılı devletler tarafından Mısır'ın üzerinde bu denli durulmasının sebebi Mısır'ın coğrafi konumu ve Arap ülkeleri arasında sözü geçen bir devlet olmasıdır. Türkiye açısındansa güneyde uzun bir sınıra sahip olması sebebi ile Suriye'nin de durumu büyük önem arz etmektedir. Ancak Suriye'nin de Türkiye ile işbirliğine girmesi pek mümkün gözükmemedir. Çünkü Suriye Türkiye ile olan ilişkilerini halen Hatay meselesi üzerinden sürdürmektedir.[277]

Suriye Hatay konusundaki anlaşmazlığı Filistin sorunu ile bir tutarak bunu Arapların milli bir davası gibi göstermeye çalışmaktadır. Bu mesele basın aracılığı ile sürekli gündemde tutularak Suriye'nin taleplerinin yerine getirilmemesi durumunda Türkiye ile hiçbir ittifaka girilmeyeceği söylenmektedir.[278]

İskenderun Suriye'nin kuzey kesiminde bulunan tek limanıdır. Bu sebeple Suriye Hatay'a ilişkin iddialarından kolay vazgeçmeyecektir.[279] Bu durumun farkında olan Türkiye Suriye ile olan ilişkilerini de düzeltme yoluna giderek Suriye'ye İskenderun'da bir serbest bölge kurulması teklifinde bulunur. Ancak Suriye'nin isteği Hatay'ın Suriye'ye geri verilmesidir.[280]

---

[275] **B.C.A.,** 13/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..4. Fransız basınında muhtelif gazetelerde Kahire Büyükelçimizin Mısır'dan ihraç edilişine dair yayınlanan haberlerin tercümesi.

[276] **B.C.A.,** 07/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..2.

[277] **B.C.A.,** 27/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..11. Suriye basınında çeşitli konularda yayınlanan makaleler., **B.C.A.,**20/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..8. Suriye ve Yunan basınında çeşitli konularda yayınlanan makale tercümeleri., **B.C.A.,**25/6/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..2. Muhtelif tarihli Suriye ve Yunan basınında çeşitli konularda yayınlanan makalelerin tercümeleri.

[278] **B.C.A.,** 5/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..3. Çeşitli tarihlerde Yunan ve Suriye basınında yayınlanan muhtelif konulardaki makalelerin tercümeleri.

[279] **B.C.A.,** 25/2/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..2. Muhtelif tarihli Suriye basınında çeşitli konularda yayınlanan makalelerin tercümeleri.

[280] **B.C.A.,** 11/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..3.Yunan ve Suriye gazetelerinde çeşitli konularda yayınlanan makale tercümeleri.

Ayrıca iki devlet arasında bir diğer anlaşmazlık konusu da Hatay'ın Türkiye'ye ilhakından sonra ortaya çıkan emlak sorunudur. Suriye'nin görüşü, Türkiye'nin Hatay'daki Suriyeli vatandaşların topraklarına istimlak karşılığında hiçbir tazminat vermediğidir.[281] Suriye basınında da bu konuda yoğun bir şekilde propaganda yapılmaktadır.[282] Hatay ve emlak meseleleri dışında Suriye tarafından kullanılan en büyük koz ise Türkiye'nin İsrail ile olan ticari münasebetleridir.

İsrail'in kendisini Arap devletleri tarafından uygulanan ticari ablukadan kurtarmak için malları menşeleri gizlenerek Türkiye ve Yunanistan üzerinden Arap ülkelerine ihraç ettiği söylenmektedir.[283] Türkiye'nin İsrailli işadamlarına ülkemizde fabrika kurmalarına müsaade etmeleri de Arapların Türk mallarına karşı olan itimadını da azaltmaktadır. Arapların kabullenemedikleri husus aralarında din ve akrabalık bağı olan Türkiye'nin Müslümanlarla değil de düşman kabul edilen Musevilerle işbirliği içerinde olmasıdır. Bu sebeple Suriye gazetelerinde Türk mallarına boykot uygulanıp uygulanmaması tartışma mevzuu olmaktadır.[284]

Hatta Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Ocak 1954'te Amerika'ya yapmış olduğu ziyaretin, İsrail'in ODSO projesinden dolayı kaygılarının giderilmesini görüşmek üzere tertip edildiği iddia edilmektedir.[285] Bahse göre Celal Bayar Musevi-Amerikan Cemiyeti tarafından verilen resmi bir kabul sırasında verdiği bir nutukta "Museviler her zaman için bütün haklarını kullanmışlardır ve kullanmaktadırlar. Biz Musevileri diğer vatandaşlardan ayıramayız" demiştir.[286]

---

[281] **B.C.A.,** 7/9/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..1. Muhtelif tarihli Suriye basınından Türkiye'yi ilgilendiren konularda yayınlanan makaleler.
[282] **B.C.A.,** 27/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..11.
[283] **B.C.A.,** 20/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..8., **B.C.A.,** 11/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..3.
[284] **B.C.A.,** 7/9/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..1.
[285] **B.C.A.,** 27/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..11.
[286] **B.C.A.,** 4/3/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..3. Muhtelif tarihli Yunan ve Suriye basınlarında çeşitli konularda yayınlanmış makalelerin tercümeleri.

Celal Bayar'ın dünyanın içerisinde bulunduğu kutuplaşmada tarafsız kalınamayacağına ilişkin verdiği beyanata[287] karşın Arap ülkeleri içinde genel kanı tarafsız kalınması yönündedir. Suriye'de yayın yapmakta olan Barada gazetesi Arapların bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. "Araplar bugüne değin Doğudan hiç tecavüze uğramamışlardır. İsrail Arap ülkelerine karşı daima tehdit olduğu için Araplar İsrail'in ve İsrail'i tutanların düşmanı hangi tarafta ise onu seçmek zorundadır."şeklinde ifade edilmiştir.[288]

"Türkiye'nin bir elini dostluk için Arap devletlerine uzatırken diğer eli ile Arapların düşmanı İsrail ile el sıkışması Araplar için kabul edilebilecek bir hareket değildir." [289]

Ayrıca Suriye Kıbrıs meselesi ile de ilgilenmektedir. Konuya ilişkin görüşler İçtimai Millet Partisinin yayın organı El Bina gazetesinde yer bulmuştur. Gazete Kıbrıs'ın ne Türklere ne de Yunanlılara ait olduğunu, yalnızca Suriye'ye ait olması gereken bir ada olduğunu belirterek Kıbrıs'ın Suriye'nin güvenliği için stratejik öneme haiz bir mevkide olduğu yazılmıştır. Diğer taraftan Lübnan'ın Meksika elçisi de aynı şekilde Kıbrıs'ın Suriye'nin uzantısı olduğu iddiasını ortaya atmıştır. Lübnan Başbakanı Nakkaş kendisine bir muhabirin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına dair sorduğu soruyu " Lübnan İngiltere'ye bu işte vasıta olmasını teklif etmiş, İngiltere Lübnan'a bu işte tarafsız durmasının kendisine daha iyi olacağı cevabını vermiştir." şeklinde yanıtlamıştır.[290]

Türkiye'nin Suriye'ye ilişkin endişesi ise ülkede komünist bir partinin iktidarı ele geçirmesidir. Ancak Suriye bu ihtimale karşın Türkiye'den çekinmektedir. Çünkü Suriye'de bir komünist ihtilali olması durumunda Türkiye'nin Kuzey Suriye'yi işgal edeceği söylenmektedir. Konuya dair bir makalede; "Şimalde Türk taraftarları, seçim yerlerini gezerek, komünistler kazanacak olursa, Türkiye Şimali Suriye'yi işgal edecek, demişlerdir.

---

[287] **B.C.A.,** 12/2/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..13. Yunan ve Suriye basınında muhtelif konularda yayınlanan makaleler.
[288] **B.C.A.,** 25/2/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..2.
[289] **B.C.A.,** 26/10/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..2. Muhtelif tarihli Suriye basınından Türkiye ile ilgili konularda çıkan makaleler.
[290] **B.C.A.,** 26/10/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..2.

Türkler geniş çapta şimal mıntıkalarına gelmektedirler. Memleketin siyasetine karışarak, Şimal mıntıkasını işgal edeceklerdir." denmektedir.[291]

Tüm bu propaganda ve olumsuzluklara rağmen Türkiye Mısır ve Suriye ile dostluk bağlarını kuvvetlendirmeye çalışmaktadır.[292] Eğer ki Türkiye Arap memleketlerine karşı sert tavır takınırsa bu devletlerin Sovyet cephesine geçmesi ihtimali de bulunmaktadır.[293]

Arap devletlerinin Batı güdümünde bir pakta dahil olmak istememesinin bir diğer sebebi de Doğu ile Batı arasında meydana gelebilecek bir savaşta taraf ülke olmak istememeleridir. Ayrıca Doğu cephesi uluslararası kongrelerde sürekli Arap ülkeleri lehine oy kullanırken Batılılar ise sürekli bir pazarlık içerisindedir.[294]

Celal Bayar ise bu propagandalar karşısında Orta Doğu'daki bu tehlikeli durumun Arap devletlerinin pakt kurma fikrine sıcak bakmamasından kaynaklandığını söylemektedir.[295]

Arap devletlerinden beklenen desteğin gelmemesi sonucunda Amerika'nın ODSO'ya karşı olan ilgisi azaltmaya başlamıştır. İngiltere'nin planlarının başarısız olması sebebi ile Amerika artık Orta Doğu'da Sovyetlere karşı yeni bir savunma hattı oluşturabilmek için önceliği Pakistan ve Türkiye'ye vermeye başlar. [296]

C. BAĞDAT PAKTI

1. Amerika'nın Kuzey Kuşağı Stratejisi

Halk tarafından sevilen ve bir kahraman olarak görülen Eisenhower [297] Ocak 1953'te Başkanlığa gelmesinden sonra Amerika'nın Orta Doğu'ya yönelik stratejilerinde bir değişme gözlenmektedir.[298] ODK ve ODSO'da

---

[291] **B.C.A.,** 13/11/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..3.
[292] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Dönem:9, Cilt:7, Toplantı:7
[293] **B.C.A.,** 25/10/1954 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 18.106..35. Amerika'daki Türk Büyükelçiliği'nden Başbakan Adnan Menderes'e yazılan bir mektup ve Başbakanın cevabı.
[294] **B.C.A.,** 5/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..3.
[295] **B.C.A.,** 4/3/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..3.
[296] Yeşilbursa, **a.g.e.,** s.79
[297] **B.C.A.,** 10/1/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..1. Washington Basın Ataşeliği'nden alınan Basın Raporunun bir örneği.
[298] Sander, **a.g.e.,** s.127

gösterilen başarısızlıklardan sonra Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles Mayıs 1953'te Hindistan ve Orta Doğu ülkelerine bir dizi ziyarette bulunur. Başlangıçta Dulles Türkiye'yi bu programa dahil etmemiştir. Ancak daha sonra Türkiye'nin plana dahil edilmesi bizzat Eisenhower tarafından istenmiştir. Hatta Washington Basın Ataşeliğinden alınan rapora göre Eisenhower "Türkiye kabili ihmal olmayan memleketlerdendir, nasıl olur da oraya uğranmaz" demiştir.[299]

Dulles gezisinin son durağı olarak 26 Mayıs 1953'te Türkiye'ye gelir. Yapılan görüşmelerde Menderes artık ODSO'dan pek ümidi kalmadığını belirtir. Yeni belirlenecek stratejiye göre ise Türkiye'nin belkemiği olmasını istemektedir.[300]

Dulles gezi sonrası Milli Güvenlik Konseyi'nde Arap ülkelerinde Batılı devletlere karşı izlenimin oldukça kötü durumda olduğunu açıklar. Arap ülkeleri Sovyet tehlikesinden çok İsrail sorunu ile ilgilenmektedir. Ayrıca Arap ülkeleri Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan izler sebebi ile Türklerden çok korkmaktadır. Bu durumda savunma organizasyonu Türkiye, Irak, Suriye ve Pakistan tarafından oluşturulacak Kuzey Kuşağı'na dayandırılmalıdır. Ayrıca ODSO'nun gerçekçi bir proje olmaması sebebi ile bundan vazgeçilmesi, çalışmaların Kuzey Kuşağı'na dayandırılması gerekmektedir. Konseyde kabul edilen bu görüşler 17 Haziran 1953'te İngiltere'ye de açıklanarak ODSO'dan vazgeçildiği bildirilir. [301]

Dışişleri Bakanı Köprülü kurulacak olan ittifaka İran'ın da dahil olmasını düşünmektedir. İran da aynı şekilde Sovyetlerden çekinmektedir. Ayrıca İngiltere ile petrol konusundaki anlaşmazlıkları da halen devam etmektedir. Köprülü İran Dışişleri Bakanı Fatımi ile yaptığı görüşmede İran'ın İngiltere ile işbirliğine girme niyetinde olmadığını öğrenir.[302] Buna rağmen Köprülü yine de ümitlidir. Verdiği bir beyanatta İran'ın iştiraki olmaksızın hiçbir Orta Doğu müdafaa teşkilatının kurulamayacağını dile getirir. Bölgeye yönelik temel hedeflerinden biri Süveyş Kanalı olan, diğer taraftansa İran ile anlaşmazlık içinde bulunan İngiltere tarafından bu

---

[299] **B.C.A.,** 7/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..5. Washington Basın Ataşeliğinden alınan Eisenhower İdaresi ve Amerika Dışişleri Bakanı Dulles'in seyahat ile ilgili yazı.
[300] Armaoğlu, **a.g.m.,** s.219-220
[301] Armaoğlu, **a.g.m.,** s.222
[302] McGhee, **a.g.e.,** 251-252

açıklama muhakkak ki hiç de hoş karşılanmayacaktır. Amerika ise Türkiye'nin Afganistan ile olan ilişkilerinin de her daim iyi olduğundan ve bu memleketle olan ilişkilerin geliştirilmesi yönünde telkinlerde bulunmaktadır.[303]

Amerika'nın Türkiye ile ilişkileri bu dönemde bir hayli iyi gitmektedir. Artık Türkiye'de yaşanan her hadise Amerika tarafından yakından takip edilmeye başlanmıştır.[304] Basında da Türkiye'ye sıklıkla yer verilmektedir. Amerikan halkı arasında Türklere karşı büyük bir sempati duyulmaktadır. Türk bir gazeteci, Amerika seyahati sonrası edindiği izlenimleri şu şekilde aktarmaktadır, "Türk milleti Amerikalılar nazarında birinci sınıf bir millet olarak parlak bir mevki işgal etmiş bulunuyor. Nereye gittim, kiminle konuştumsa, bize karşı hayranlık hisleri ile karşılaştım." [305]

Amerikan basını Türkiye'de yaşanan iktisadi gelişmelere geniş yer ayırır. [306] Yayınlanan Atlantik Raporuna göre Türkiye'nin sanayi, ticaret ve bankacılıkta devlet kontrolünü kısan tek devlet olduğuna da dikkat çekilmektedir. Halkta refah seviyesinin yükselmekte olduğu, yabancı sermaye sayesinde gelişmekte olan ekonomide hükümetin her türlü kolaylığı göstermekte olduğu yazılmaktadır. Türkiye'ye bugüne kadar yapılan Amerikan yardımının az olmasına sebep olarak Avrupalı devletlerin Türkiye aleyhinde yaptıkları propaganda gösterilmektedir.[307]

Celal Bayar Amerika ziyareti öncesi verdiği beyanatta "Büyük ve dost Amerika milletine Türk Milletinin muhabbet ve hayranlığını ve aynı zamanda bu dost ve büyük memleketin bize yapmakta olduğu kıymetli

---

[303] **B.C.A.,** 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6.

[304] **B.C.A.,** 12/10/1953 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.26..9. Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e nakli ile ilgili Amerikan Elçiliği'nden Başbakan Adnan Menderes'e yazılan mektup.

[305] **B.C.A.,** 24/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..2.

[306] Türkiye'nin ihraç maddeleri arasında ilk sırayı hububat ve hammaddeler almaktadır. Türkiye'de1950 yılına kadar buğday ihracatı yapılamazken aradan geçen 3 sene sonunda, 1953 yılında gelindiğinde 1.000.000 ton buğday ihrac edilmiştir. İhracatta olan ilerleme yalnızca bununla da sınırlı değildir. Pamuk, demir, bakır, krom, manganez ihracatında da büyük bir sıçrama gözlenmektedir. Amerikan basınına bunun yansıması "Türkiye, Amerikan yardımının başarısına en büyük örneği teşkil etmektedir" şeklinde olmuştur. Bkz: **B.C.A.,** 14/7/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..1. New-York Journal American ve N.Y. Herald Tribune gazetelerinde yayınlanan Amerikan yardımının semeresi görülüyor başlıklı makalenin tercümesi.

[307] **B.C.A.,** 12/11/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..9. Amerikan basınından Bugünkü Dünya Hakkında Atlantik raporu..

yardımlarından dolayı derin teşekkürlerimizi bizzat ifade etmek vazifesini üzerime almış olmaktan büyük memnuniyet duymaktayım." demiştir.[308]

Cumhurbaşkanı Celal Bayar Amerika ziyareti sırasında şerefine verilen bir yemekte "Hür Dünya'nın müşterek tehlike karşısında tayakkuzunu artırması lazımdır. Hür dünya en iyi şeyler ümid etmeli ve başına en kötü şeyler gelecekmiş gibi hazırlanmalıdır. Bugünkü şartlar altında, bitaraf kalmaya imkan yoktur. Hür Dünya ne derece kuvvetlenirse, düşman o derecede anlaşma temayülü gösterecektir" demiştir.[309] Konuşmasında düşman olarak Sovyetler Birliği'nin ismini söylemekten kaçınan Bayar, tarafsız durumda olan Orta Doğu ülkeleri için de sarf etmiş olduğu bu cümleleri Amerika'dan söylemesi, Türkiye'nin bölgede kurma girişiminde olduğu savunma paktının arkasında Amerikan desteğinin de olacağının işaretidir.

Türkiye'nin NATO üyeliği için girişimlerde bulunduğu dönemde Pakistan da İslam ülkelerine yönelik bir pakt oluşturma yönünde İran'a başvuruda bulunmuştur. Bu girişimden Türkiye'de haberdardır. Ancak o dönemde Atlantik Paktı'na girme çabaları yanında doğuya yönelik bir ittifak girişimi fazla bir önem arz etmemektedir. Ayrıca Türkiye dine dayalı bir ittifakın kurulmasının Batılı müttefiklerin pek de hoşuna gitmeyecek bir girişim olmayacağını düşünmektedir. [310]

Pakistan etrafı düşman devletlerle çevrili olması sebebi ile askeri olarak bir ittifaka ihtiyacı vardır.[311] Eylül 1953'te Pakistan kuzey kuşağı savunma projesine destek vereceğini açıklar. Bunun karşılığında da Amerika'dan ekonomik ve askeri yardım bekler. Amerika bu teklife karşın Türkiye ile Pakistan arasında bir pakt kurulmasını istemektedir. İngiltere ise ilginin kuzeye kaymasından pek de memnun değildir. Ancak diğer taraftan da ABD ile de ters düşmek istememektedir. [312]

---

[308] **B.C.A.,** 17/1/1954 Sayı: Dosya: B1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.238..15. Cumhurbaşkanının Amerika gezisi ile ilgili intibaları.
[309] **B.C.A.,** 12/2/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..13.
[310] **B.C.A.,** 29/3/1952 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.374..10. İran'ın son vaziyeti ve Pakistan'ın İslam devletlerinden mürekkep bir teşkilat kurulması teklifine dair Tahran Büyükelçiliği'nden alınan rapor., **B.C.A.,**15/5/1952 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.374..15. Milletlerarası İslam Ticaret Dergisi adlı bir dergi çıkaran ve dergiye dercedilmek üzere Türkiye'ye ait ticari haber, istatistik, ilan talep eden Milletlerarası İslam Ekonomi Teşkilatının, Başbakan'a mektubu
[311] **B.C.A.,** 7/4/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..5.
[312] Yeşilbursa, **a.g.e.,** s.162-163

19 Şubat 1954'te Türkiye ve Pakistan bir işbirliği antlaşması yapmak istediklerini ilan eder. Ertesi gün de Amerika Pakistan'a askeri yardım yapılacağına dair kararını açıklar. 2 Nisan 1954 tarihinde imzalanan antlaşma ile iki ülke karşılıklı menfaatler doğrultusunda kültürel, ekonomik ve teknik işbirliği ile uluslararası meselelerde ve savunma konularında danışma içerisinde olacaklardır. Antlaşmada ayrıca diğer devletlerin katılımının faydalı olacağını ve iştirake açık olunduğu da belirtilmiştir.[313] İmza edilen bu anlaşma savunma maksatlı olmayıp sadece dostluk mahiyetindedir. Böylelikle Kuzey kuşağına doğru ilk adım atılmış olur.[314]

11 Haziran 1954 tarihinde Pakistan Başbakanı Muhammed Ali Han, Karaçi'de imzalanan Dostluk Anlaşmasının Türkiye-Pakistan Dostane İşbirliği Anlaşmasının görüleceği celsede TBMM'de kordiplomat locasına gelir. Bu ziyaret TBMM'de alkışlarla karşılanır. 11 Haziran 1954 tarihli oturumda söz alan Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger "Türkiye ve Pakistan sulhçu kuvvetlerini müşterek emniyet ve istikrar gayesi etrafında teşkilatlandırmak amacı ile hazırlanmış ve imzalanmış olan bu antlaşma, müşterek gayenin tahakkuku için faydalı görülecek bütün devletlerin iltihakına açık bırakılmıştır." demiştir.[315] Antlaşma toplantıya katılan 307 milletvekilinin tam ittifakı ile kabul edilir.[316]

Pakistan başvekili Türkiye ile aralarında imzalanan anlaşmaya Arap devletlerinin de katılması için çaba göstermektedir. Pakistan Başvekili bu konuya dair "Arap memleketleri şunu anlamalıdır ki bu pakta girmek onların menfaatlerine olacaktır. Çünkü bu pakt onların hakimiyet haklarına aykırı değildir. Ve Arap kardeşlerimizi şöylece temin ederiz ki pakta girerlerse Pakistan onlar için çok iyi ve çok hayırlı neticeler veren ve dünyanın bu nazik kısmında çok parlak bir istikbal temin edecek olan neticeleri sağlayacaktır." demiştir.[317]

---

[313] Yeşilbursa, **a.g.e.,** s.164
[314] Armaoğlu, **a.g.m.** s.227
[315] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:1, İçtima:F
[316] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:1, İçtima:F
[317] **B.C.A.,** 25/6/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..2.

2. Paktın Kuruluşu

Türkiye Pakistan ile imzalanan dostluk antlaşmasının ardından Orta Doğu devletlerinin antlaşmaya katılımını sağlamak için faaliyetlerini artırmaktadır. Özellikle Irak Pakta katılmaya en yakın ülke olarak görülmektedir. Aynı şekilde Irak da Türkiye ile ilişkilerini iyileştirerek pakta dahil olma taraftarıdır. Ancak Arap ülkelerinden gelecek tepkilerden dolayı çekinceleri vardır. Ayrıca Irak Pakta katılmak üzere henüz bir davet de almamıştır. Irak Başbakanı Fazıl Cemali pakta ilişkin verdiği beyanatta "Türkiye ile Pakistan arasında ve bu iki memleketin menfaatine olan anlaşma Arap, İslam ve İslam devletlerine neden zarar versin ki?" diyerek pakta karşı olmadığını bildirir.[318]

Amerika ve Türkiye Irak'ın Pakistan-Türkiye Antlaşmasına iştirak edeceğini düşünmektedir. Ancak Irak ilk etapta buna yanaşmaz. Irak'ın öncelikli amacı Amerika'dan askeri yardım almaktır. Nitekim 21 Nisan 1954'te Amerika-Irak arasında askeri yardım antlaşması imzalanır. Bu arada antlaşmadan sonra Irak Suriye ve Ürdün'le bir konfederasyon kurmak istediğini Amerika'ya iletir. Ancak Dulles İsrail konusunda son derece hassastır. Suriye ve Ürdün'ün İsrail'e sınır komşusu olması sebebi ile bu konfederasyon bir bakıma İsrail'e yönelik olacaktır. Bu sebeple Irak'ın teklifi reddedilir.[319]

Dış politikada bu yoğunluğun yaşandığı sırada ülkede ekonomik durum daha da kötüye gitmektedir. Türk lirasının değeri düşmekte ve ülkede fiyatlar artmaya başlamıştır.1954 seçimlerinden de zaferle çıkan Menderes izlenmekte olan mali politikanın kötü sonuçlar vermesi üzerine 30 Mayıs 1954'te Amerika'ya yardım talebinde bulunmaya gider.[320] Yapılan

---

[318] **B.C.A.,** 7/4/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..5., **B.C.A.,** 24/4/1952 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.374..12. Irak'ın Ankara Elçisi Dr. İbrahim Akif Alusi'nin Bağdat'ta münteşir El-Zaman Gazetesi muhabirine, Türkiye-Irak münasebetleri hakkında yaptığı beyanat.

[319] Armaoğlu, **a.g.m..** s.228-229

[320] Bu ziyaretin üzerinden bir ay bile geçmeden Amerika-Türkiye arasında 23 Haziran 1954 tarihli gizli bir anlaşma imzalanır.(Askeri Kolaylıklar Antlaşması). Alınan yardımın karşılığında Amerika'ya yeni tavizler verilmektedir. Büyük olan gücün Amerika olması sebebi ile de sağlanan kolaylıklar da Amerika lehine işlemektedir. Bkz: İsmail Soysal, "Türk-Amerika Siyasal İlişkileri", **Belleten,** C:41, S:162, 1977, Ankara, s. 262-270

görüşmelerde Amerika'dan beklenen yardım taleplerine olumlu karşılık alınmıştır.[321]

Başbakan Adnan Menderes Amerika gezisinin hemen ardından 12 Temmuz 1954'te Arap devletlerinde bulunan elçiler ile Ankara'da bir toplantı düzenler. Menderes Amerika'nın Irak'a yapmış olduğu yardımın bölge ülkeleri üzerinde olumlu etkiler bırakacağını düşünmektedir.[322] Bu toplantıda Arap ülkelerine karşı siyasetin öncelikli olarak iktisadi alanda yardımlaşma ve işbirliğini artırma yolunda olacağı kararı alınır. Arap ülkelerinin bu karar karşısında öncelikli olan beklentileri iktisadi yardımlaşmanın teşkili ve milletlerarası meselelerde Arapların desteklenmesidir.[323]

Türkiye gibi Pakistan da Arap devletlerinin desteğini aramaktadır. Askeri bir ittifakın kurulması ihtimalinde Hindistan'ın kendisine karşı oluşturmak istediği cepheye karşı yeni bir cephe oluşturmak niyetindedir.[324]

Bu arada Türkiye'nin Libya ile olan ilişkileri de oldukça iyiye gitmektedir. Hatta Pakistan'la yapılan anlaşmaya katılacağı dahil söylenmektedir. Türk ve Libyalı vekiller arasında yapılan görüşmede Türkiye ve Libya arasında bir anlaşmanın sağlanması planlanmaktadır.[325] Libya Türkiye'den askeri konularda yardım istemektedir. Ancak bu talepler İngiltere tarafından engellenmektedir.[326]

Toplantıdan hemen 2 hafta sonra İngiltere'nin Mısır'dan askerlerini çekmeyi kabul etmesi Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerin iyileşeceğine dair ümitleri artırır.[327] Temmuz 1954'te Mısır-İngiltere arasında parafe edilen antlaşma 19 Ekim 1954'te imzalanır. Bu antlaşma ile 1936 yılındaki İngiltere Mısır ittifakı ve 1888 tarihli Sudan üzerindeki İngiltere-Mısır ortak

---

[321] **B.C.A.,** 30/5/1954 Sayı: Dosya: A3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 3.17..3.,Sander, **a.g.e.,** s.98-99
[322] Irak hükümetinin Amerikan yardımı ile ilgili kamuoyuna yapılan açıklamada bu yardımın bağlayıcı bir hükmü olmadan tamamen kayıtsız şartsız verildiği söylenmiştir. Ayrıca bkz:**B.C.A.,** . 08/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..4. Muhtelif tarihli Suriye basınında Türkiye ile ilgili olarak yayınlanan makalelerin tercümeleri.
[323] **B.C.A.,** 7/9/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..1.
[324] **B.C.A.,** . 08/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..4.
[325] **B.C.A.,** . 08/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..4., **B.C.A.,** 11/11/1954 Sayı: Dosya: K1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 112.707..5. Pakistan Harp Gemileri Başkumandanı ve Lübnan Milli Müdafaa Vekili'nin Türkiye'yi ziyaretleri sırasındaki memnuniyetlerini bildiren yazıları.
[326] McGhee, **a.g.e.,**s.219
[327] **B.C.A.,** 26/10/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..2.

egemenliğine dair antlaşma yürürlükten kalkar ve Sudan'a bağımsızlık verilir. İngiltere askerlerini 20 ay içerisinde çekecektir ve 1888 İstanbul anlaşması da teyit edilmektedir. Antlaşmanın Türkiye'yi ilgilendiren maddesine göre ise; Arap Ligi Ortak Savunma Antlaşması devletlerinden birine veya Türkiye'ye silahlı bir saldırı halinde, Mısır İngiltere'ye her türlü kolaylığı sağlayacaktır. [328]

Irak'taki hükümet değişikliğinden sonra yeni Başbakan Nuri Said Paşa olur. Nuri Said krallığa olan bağlılığı ve güçlü karakteri ile tanınan biridir. Ayrıca Osmanlı ordusunda subaylık yapmış, Türkleri iyi tanıyan ve Türkçe bilen deneyimli bir politikacıdır. Nuri Said İngiltere ile de iyi geçinilmesi gerektiğini düşünmektedir.[329]

Nuri Said Irak'ta kabineyi kurar kurmaz ilk iş olarak Arap devletleri ile görüşmelere başlar. Daha sonra ise İngiltere'de temaslarda bulunur. Londra'dan dönüşte Türkiye'ye uğrayan Nuri Said Adnan Menderes ile görüşür.[330] Diğer taraftan Irak Dışişleri Bakanı Vekili Musa El Şehbender de New York'a giderek Amerikan diplomatlarıyla temaslarda bulunur.[331] Menderes'le Nuri Said arasındaki görüşmede Irak'ın Pakistan-Türkiye Antlaşmasına dahil olması değil, Türkiye ve Irak arasında yeni bir Pakt kurulması planlanmıştır. Toplantı sonunda Nuri Said konuyu kendi kabine üyeleri ile de görüşeceğini bildirir. Bu arada Said Menderes'i Bağdat'a davet eder. Menderes de bu daveti kabul ederek 6 Ocak 1955'te kalabalık bir milletvekili grubu ile Bağdat'a gider.[332]

Türkiye-Irak arasında yapılan görüşmeler neticesinde 12 Ocak 1955'te Menderes ve Nuri Said Bağdat'ta pakt hakkında müşterek deklarasyon imzalar.[333] Deklarasyona göre iki ülke Orta Doğu'nun güvenliğinin güçlendirilmesi ve barışın sağlanması adına çaba göstereceklerdir. Bu antlaşmaya diğer devletlerin de katılmasında yarar görüldüğü de bildirilir. Toplantı sonrası Dulles Menderes'e başarılarından dolayı bir kutlama mesajı gönderir. Bu başarının ardından Türkiye-ABD-İngiltere arasında Londra'da

---

[328] Armaoğlu, **a.g.e.,** s. 118-119
[329] İsmail Soysal, "1955 Bağdat Paktı", **Belleten,** C:55, S:212, Ankara,1991, s.189
[330] **B.C.A.,** 13/11/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..3.
[331] **B.C.A.,** 13/11/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..3.
[332] Soysal, **a.g.m.** s. 196-197
[333] Soysal, **Turkey-Syrian,** s. 104

yapılan görüşmeler sonunda Türkiye'ye askeri yardımın artırılması kararlaştırılır. [334]

Türkiye ve Irak arasında imzalanması kararlaştırılan pakt antlaşması sonrasında Pakistan Başbakanı Muhammed Ali Menderes'e gönderdiği telgrafta bu ittifaktan büyük memnuniyet duyduğunu belirterek Pakta dahil olma niyetinde olduğunu gösterir.[335]

24 Şubat 1955'te Bağdat'ta Celal Bayar adına Başbakan Adnan Menderes ve Fuad Köprülü, Irak Kralı adına ise Başbakan Nuri Said ve Irak Dışişleri Bakanı Vekili Burhanettin Başayan arasında imzalan Antlaşma ile Bağdat Paktı kurulur. Antlaşma metninde paktın kuruluş amacının, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 51. maddesi gereğince bölgede emniyet ve barışın sağlanmasına katkıda bulunmak olduğu açıklanır.[336]

Antlaşmanın birinci maddesi gereği taraflar, emniyet ve müdafaaları için Birleşmiş Milletler Anayasasının 51. maddesine uygun şekilde işbirliği yapacaklardır. Yani Bağdat Paktı üye ülkelere savunma konusunda kesin bir yükümlülük getirmemektedir. Karşılıklı yardımlaşma dışında askeri bir ittifak söz konusu değildir. Dördüncü maddesi taraf devletlerden hiçbirinin bağlı bulunduğu uluslararası anlaşmaya ihtilaf verecek durumunun olmamasına ilişkindir.[337] Anlaşmanın en dikkat çeken tarafı olan beşinci madde gereği ise "İşbu Antlaşma Arap Birliği azası Devletlerden herhangi birisinin veya Bölgenin emniyet ve sulhu ile faal şekilde ilgili Taraflarca mutlak olarak tanınan herhangi diğer bir Devletin iltihakına açık bulunacaktır". [338] Böylelikle Amerika ve İngiltere'nin Pakta üyelik yolu açılmıştır. Arap devletleri tarafından tanınmayan İsrail'in ise bu maddeye istinaden Pakta katılmayacağı taahhüt edilmiştir. Altıncı maddede ise

---

[334] Soysal, **1955 Bağdat,** s. 197-198

[335] **B.C.A.,** 21/1/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..4. Pakistan Başbakanı Muhammed Ali'nin Türkiye ile Irak arasında imzalanması kararlaştıran işbirliği anlaşması münasebetiyle Başbakan Adnan Menderes'i tebrik telgrafı.

[336] **B.C.A.,** . 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.Türkiye ile Irak arasında imzalanan karşılıklı işbirliği antlaşmasının temini.

[337] Türkiye NATO ve Balkan ittifakına, Irak ise Arap Birliğine üyedir. Her iki devlet de bu paktlardaki taahhütlerine sadık kalmıştır. Ayıca bu madde ile Türkiye'nin İsrail ile gizli anlaşmalarının olduğuna dair söylentilerin de önüne geçilmek istenmektedir. Bkz: **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1, **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:15, İçtima:3

[338] **B.C.A.,** . 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.

Antlaşmanın beşer senelik müddetlerle yenilenebilmek üzere beş sene geçerli olduğu belirtilmiştir.[339]

Türkiye Antlaşmayı 26 Şubat 1955 tarihli Meclis oturumda tam bir mutabakatla kabul eder. Menderes Bağdat Paktı hükümlerine dair TBMM'de yaptığı konuşmada bütün Arap devletlerinin antlaşmaya dahil olmaları için hiçbir müzakereye yada müsaadeye gerek duymadan, müracaat ettikleri an dahil olabileceklerini; Arap devletleri dışındakilerin ise üye devletlerden onay almalarının gerektiğini söyler. [340]

Fuad Köprülü ise Bağdat Paktı ile ilgili konuşmasında Türkiye-Irak arasındaki görüşmelerin 1954'te Irak veliahdının Türkiye ziyaret ile başladığını söyler. Köprülü Antlaşmaya muhalefet olan Arap ülkelerini eleştirerek Antlaşma imzalanmadan önce diğer Arap devletleri ile de temasa geçildiğini ancak olumlu bir yanıt alınamadığını dile getirerek, bu devletleri Orta Doğu'yu bölmekle suçlar. Anlaşmanın beşinci maddesinin İsrail üzerinde yaratabileceği tepkiyi de göz önünde bulunduran Köprülü Paktın İsrail'e karşı kurulmadığını ve bu meselenin çözüm yeri olarak ise Birleşmiş Milletler olduğunu ifade eder. [341]

Adnan Menderes Bağdat dönüşü Nuri Said Paşa'ya bildirilmek üzere yazdığı mektupta Türkiye'de Pakt'a ilişkin haberin alınmasına müteakip yaşanan memnuniyeti dile getirir. Mektupta ayrıca Türk halkının Irak'la olan ittifak karşısında büyük bir sevinç gösterdiği de belirtilmiştir. Menderes mektubun devamında Meclis'te yaşananları; "Müzakereler samimi ve sevinçli bir hava içinde cereyan etti. Muhalefet de dahil olmak üzere Hariciye Komisyonu muahedenin TBMM'ye tasdikini ittifakla kabul etti ve hatta Komisyonlarda görülmemiş bir hadise olarak ittifak kararı ve Hükümetin izahatları alkışlarla mukabele gördü." sözleri ile ifade eder. [342]

Paktın kurulmasının ardından Arap devletlerinden bir dizi tepki gelir. Beklenildiği üzere Sovyetler Birliği de paktı sert bir dille eleştirir. Sovyet yönetimi SEATO (South East Treaty Organization), NATO ve şimdi de

---

[339] **B.C.A.,** . 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.
[340] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1
[341] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1
[342] **B.C.A.,** 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..4. Türkiye-Irak Paktı'na mutabık kalacaklarına dair Başbakan Adnan Menderes ile Irak Başbakanı Nuri Es Said'in birbirlerine teşekkür mektubu.

zincirin göbeğini oluşturan Türkiye-Irak paktıyla Kuzey Kuşağının bir parçası olmasından dolayı Türkiye'yi suçlar. Ancak Türkiye halinden son derece memnundur ve bu notayı dikkate almaz.[343]

Irak ile kurulan ittifakın hemen ardından Menderes İngiltere'ye Bağdat'tan Pakt hakkında malumatta bulunur. Bu İttifak kararı İngiltere tarafından da büyük bir memnuniyetle karşılanır.[344]

İngiltere ve Amerika'da muhalefet ile iktidar partileri arasında dış politik konularda dahil olmak üzere çetin tartışmalar yaşanmaktadır.[345] Hatta bu tartışmalar yek diğerini komünistlikle suçlamaya kadar varmaktadır. Türkiye'de ise TBMM'de tartışmalar yaşanmakla beraber dış politikada tam bir birliktelik söz konusudur. Adnan Menderes TBMM'de yaptığı konuşmada durumu şu şekilde ifade eder. "Milli tesanüd bakımından memleketin menafii aliyesini alakadar eden mevzular karşısında Türk milletinin, partilerin değil, hatta 25 milyon vatandaşın tek bir insan gibi hareket etmek kabiliyet ve vasfında olduğunu tebarüz ettirmek bakımından bunu büyük bir bahtiyarlık olarak kaydetmek lazımdır." [346]

TBMM'nin toplantısı ile aynı gün Bağdat Paktı Irak Meclisi'nde de görüşülerek onaylanır. Anlaşma, onay belgelerinin 15 Nisan 1955'te verilmesi ile yürürlüğe girer.[347]

3. Paktın Genişletilmesi

Irak'la sağlanan anlaşmadan sonra Adnan Menderes Bağdat Paktı'nın geleceğinden bir hayli ümitlidir. Menderes Paktın kurulması sırasında Suriye'nin dahil olması konusunda ısrarcı davranmıştır. Suriye Orta Doğu'nun merkezinde, Akdeniz'e kıyısı olan ve Türkiye ile uzun bir sınıra

---

[343] Sever, **a.g.e.,** s. 129-130.
[344] **B.C.A.,** 28/2/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.809..4. İngiliz Elçiliği'nden Başbakan Menderes'e gönderilen Türkiye-Irak münasebetleri ile ilgili yazı.
[345] **B.C.A.,** 29/4/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..3 Washington Basın Ataşeliğinden gönderilen basın raporu, **B.C.A.,**8/4/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..1.İngiliz basınında çıkan muhtelif haberler hakkında Londra Basın Ataşesi Nejat Sönmez'in gönderdiği rapor
[346] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1
[347] Soysal, **a.g.m.,** s.201-202

sahiptir. Bu sebeplerden dolayı Suriye'nin pakta dahil edilmesi Türkiye için hayli önem taşımaktadır.[348]

Bu sıralar Suriye ve Mısır arasında görüşmeler yapıldığı ve bu iki devletin bir pakt kurma amacında olduğuna dair bilgiler alınmaktadır. Menderes Bağdat Paktı'na karşı kurulması planlanan bu paktın biran evvel önüne geçmek istemektedir. Bu maksatla Fransa'nın aracılık edebileceğini düşünülmüştür. Ancak Türkiye-Irak Paktı vesilesi ile bilgilendirilmeyen Fransızlar Türkiye'ye karşı Orta Doğu mevzuunda kanaatleri olumsuzdur. Zira Hatay konusunda Türkiye'yi destekleyen Fransa'nın Türkiye-Irak Paktından gerekli şekliyle bilgilendirilmemesi, artık bölge meselelerinde Türkiye'nin Fransız fikirlerinden bağımsız bir eksende hareket etmekte olduğunu göstermektedir.[349] Buna karşın Fransa da pakt fikrine karşıdır. Fransa, Suriye ve Lübnan'ın Pakta gireceklerine dair kaygılar taşımaktadır. Bu nedenle Suriye ve Lübnan Pakt konusunda uyarılmıştır. Fransız basını tarafından da Türkiye artık "pactomanie" olarak damgalanmıştır. [350]

Bağdat ziyaretinin ardından Suriye'ye geçen Menderes Başbakan Fares El-Huri ve Dışişleri Bakanı Feydi Attasi tarafından havaalanında karşılanır. Yapılan görüşmede Menderes Sovyet tehdidine karşı işbirliği yapmaları gerektiğinden bahseder. Ancak Suriye Cumhurbaşkanı Hashim El-Attasi konuyu İsrail'e getirerek asıl tehlikenin İsrail olduğunu söyler. Ardından Türkiye'ye bu konuda aktif görev alması için telkinde bulunur. Yalnız bu konuşmalardan bir sonuç çıkmaz. Suriye'nin pakta gireceği yoktur. Hatta Bağdat Paktı imzalandıktan sonra Attasi hükümeti paktın başlıca düşmanlarından biri haline gelecektir.[351]

Görüşmelerden bir gün önce Şam ve Halep'te Türkiye karşıtı gösteriler düzenlenmiştir. Görüşmeler sonucunda herhangi bir bildiri yayınlanmaz. Menderes'in edindiği izlenim Suriye'nin henüz Pakta katılmayı

---

[348] **B.C.A.,** 08/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..1. Türkiye ile Irak arasında karşılıklı işbirliği antlaşması dolayısıyla Başbakan Adnan Menderes'in bir ajansa verdiği beyanat.

[349] **B.C.A.,** 0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7. Suriye-Mısır Antlaşması mahiyeti hakkında, Şam Büyükelçiliği'ne çekilen şifre telgraf.

[350] Soysal, **a.g.m.,** s. 210

[351] Soysal, **Turkey-Syrian,** s. 105

düşünmediği ve şu an Mısır ile Irak arasında tarafsız kalmayı yeğlediğidir. Aradığı desteği bulamayan Menderes Suriye'den sonra Lübnan'a geçer.[352]

Türkiye-Lübnan arasında Beyrut'ta temasların başladığı sırada Mısır Türkiye'nin diğer Arap devletlerini kendi yanına çekmesini önlemek maksadı ile 16 Ocak'ta Arap Ortak Savunma Anlaşmasının taraf devletlerini Kahire'de acil bir toplantıya çağırır. Menderes'in 4 günlük programı böylelikle 2 günle sınırlı kalır. Menderes Lübnanlılara "Suriyeliler Arap Birliği'nin görüşü belli olmadan bir şey söylemek istemiyorlar. Mısır Türkiye-Irak anlaşmasına karşı bir kampanya başlattı. Bu haksızdır. Türkiye ile Irak tehlikenin ağzında bulunan iki komşudur. Savunmaları için bir pakt yapılacaktır. Sovyet tehlikesi Suriye için de geçerlidir. Suriye bir saldırı olsa kendi başına ne yapabilir? Türkiye ayrıca Filistin mültecileri işinde Araplara yardımcı olmaya hazırdır." demiştir.[353] Lübnan Dışişleri Bakanı Nakkaş ise Türkiye-Irak Anlaşmasına karşı olmadığını, Arap Birliği'nin ise İsrail konusu hariç Arapların yararına bir girişimde bulunmadığını söyler. Ancak yine de Pakta dahil olmak için Arap Birliği'nin onayını almak zorunda olduklarını belirtir. Menderes buna karşılık Türkiye'nin de NATO üyesi olduğunu ancak NATO'dan ayrı bildiği gibi hareket ettiğini, ayrıca Pakta dahil olmasının Arap Birliği Antlaşması'na da ters düşmediğini söyler. Toplantı sonunda Menderes Lübnan hükümetinin Pakta dahil olmak niyetinde olduğu, ancak bunun için Arap Birliği onayını almak istediğini açıklar. Menderes'in planında Ürdün de bulunmaktadır. Ancak Ürdün'ün Mısır'dan çekinmesi sonucu bu ziyaret gerçekleşememiştir.[354]

Hükümet her ne kadar Paktın tamamen müdafaa amaçlı olduğu her fırsatta dile getirse de görüşülen devletleri Mısır çekincesinden kurtaramaz. Tabii ki Mısır da Pakta karşı Arap devletlerinin cephe alması için uğraşmaktadır.[355]

Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi Pakt'a dahil edilmesi için yapılan görüşmelere karşın Mısır da bu devletlere kendi cephesinde bulunmaları için tazyikte bulunmaktadır. Bu üç devlete karşı Arap aleminin istiklalinden

---

[352] Soysal, **1955 Bağdat,** s. 206
[353] Soysal, **a.g.m.,** s. 206
[354] Soysal, **a.g.m.,** s. 207
[355] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:5, İçtima:1

bahseden Mısır Arap camiasında diğer devletleri de kendi eksenine çekerek önder ülke olma çabasındadır. Bir diğer liderlik adayı Türkiye'ye karşı da açıkça cephe almaktan çekinmemektedir. [356]

Bu arada İngiltere halen Pakta katılmak için herhangi bir talepte bulunmamıştır. Öncelikle diğer Arap devletlerinin katılımını beklemiştir.[357] Ancak bir gelişme kaydedilememesinin ardından İngiltere Başbakanı Anthony Eden Mart 1955'te Bağdat Paktı'na katılacağını açıklar. İngiltere'nin bu kararı erken almasındaki amaç 1930 tarihli İngiltere-Irak ittifak antlaşmasını bir an evvel yenilemek istemesidir. Çünkü Antlaşmanın geçerlilik süresi 1956'da sona erecektir. Hem böylelikle bu süre dolmadan İngiltere Antlaşmayı feshederek Arap ülkelerinin kamuoyunda iyi bir izlenim edinmek istemektedir.4 Nisan 1955'te İngiltere Bağdat Paktı'na resmen katılır. Antlaşmanın ardından beklenildiği üzere İngiltere ve Irak arasında yeni bir İşbirliği Antlaşması imzalanır. Antlaşma gereği 1930 Antlaşması feshedilecektir. Yeni antlaşma ile İngiltere Irak'a askeri malzeme yardımında bulunması, askeri eğitim alanında işbirliği sağlanması ve bir saldırı durumunda tarafların yardımlaşması öngörülmektedir. Bu antlaşma Bağdat Paktı çerçevesinde yapılan bir düzenleme olarak kabul edilmiştir.[358] Nuri Said Türkiye'den askeri bir yardım almaktan çekinmektedir. Çünkü Türk askerinin Irak'a girmesi konusunda endişeleri vardır. Oysa İngiltere için aynı durum geçerli değildir. Nuri Said de askeri bir işbirliği yapılmasını istemektedir. Bu işbirliğini en meşru kılacak yol ise bu anlaşmaları Bağdat Paktı şemsiyesi altında yapmak olacaktır.[359]

İngiltere'nin Bağdat Paktı'na üye olduğu gün Türk ve Irak Hükümetleri Pakistan'a Bağdat Paktı'na katılması için çağrıda bulunur. Bu çağrıyı kabul eden Pakistan Başbakanı Muhammed Ali de hükümetinin Bağdat paktına katılması kararını 1 Temmuz 1955'te açıklayacak, 23 Eylülde 1955'te de Pakistan resmen Bağdat Paktı'na katılacaktır.[360]

---

[356] **B.C.A.,** 0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7.
[357] **B.C.A.,** . 28/12/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..5. Muhtelif tarihli Suriye basınında Türkiye ile ilgili konularda yayınlanan makaleler, **B.C.A.,**08/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..4.
[358] Soysal, **a.g.m.,** s.202
[359] Richard L. Jesse, "The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism", **Middle Eastern Studies,** C:27, S:1, Londra, 1991, s.152
[360] Uslu, **a.g.e.,** s.116

Türkiye halen Bağdat Paktına en yakın ülkeler olarak Lübnan ve Ürdün'ü görmektedir. Ürdün İngiliz nüfuzunun etkisindedir. Ancak Kral Hüseyin ülkesinin yarısından çoğunun Filistinlilerden oluşması ve Filistinlilerin Nasır yandaşı olması sebebi ile dışarıdan destek aramaktadır. Aynı tehlike Lübnan hükümeti için de geçerlidir. Lübnan'da Arap milliyetçiliğinin gelişerek Batı ile çatışmasından endişe edilmektedir. Bu düşünceler ışığında Türkiye yoğunluğu Lübnan ve Ürdün'e verir. Celal Bayar bu maksatla Ürdün ve Lübnan'a ziyaretlerde bulunmaya karar verir.[361]

Bayar'ın Ürdün ziyareti sırasında Ürdün Kralı Hüseyin asıl çekincesinin İsrail'e karşı kendini güvende hissetmek olduğunu söyler. Bu ziyaretin ardından 21-22 Kasım 1955'te yapılan Bağdat Paktı toplantısında Türkiye Ürdün üzerinde İngiltere'nin nüfuzunu kullanmasını ister. İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan bu öneriyi kabul eder. Aralık 1955'te General Templer Ürdün'e ziyarette bulunur. Templer'ın Ürdün'e gelmesi ile beraber ülkede isyanlar patlak verir. Bu durum karşısında Ürdün Başbakanı hiçbir Batılı ülke ile ittifaka girilmeyeceğini açıklamak zorunda kalır. Bu olaylar Orta Doğu'da kamuoyunun ne denli kuvvetli olduğunun bir kanıtı olmuştur. Nasır da Templer'in ziyaretine hayli karşıdır. Nasır Pakistan ve İran'a bir şey demeye hakkı yoktur. Fakat konu bir Arap ülkesi olunca aşırı tepki göstermektedir. Yaşanan isyan hareketleri karşısında Ürdün kralı ordunun desteğini de kaybeder. Kral Hüseyin çıkar yol olarak Ürdün ordusu için yıllardır görev yapan ve Arap Lejyonunun komutanlığını yapmış olan İngiliz Glubb Paşa'yı görevinden almakta bulur ve böylelikle orduyu da tekrar yanına çekerek otoritesini kurmayı başarır. [362]

Celal Bayar'ın ziyaret programında ikinci ülke Lübnan'dır. Beyrut ziyareti öncesi Menderes'in de bu geziye katılması konusunda oldukça ısrar eder. Lübnan Cumhurbaşkanı ve Başbakanı basında Menderes'ten bahsetmektedir ve Menderes'le görüşmek için de oldukça isteklidirler. Ancak Menderes, Bayar'ın ısrarlarına rağmen geziye yorgun ve isteksiz olması

---

[361] **B.C.A.,** 26/10/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..2., . **B.C.A.,**22/4/1955 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 19.108..11. Fabrikatör Hüsnü Himmetoğlu'nun Lübnan gezisi sonrası Başbakan A. Menderes'e sunduğu mektup., **B.C.A.,**28/6/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.34..16. Başbakan Adnan Menderes'in yabancı devlet adamlarına yazdığı mektuplar.. , Dikerdem, **a.g.e.,** s.163-164

[362]Elizabeth Monreo, **Britain's Moment in the Middle East,** Londra, 1981, s.188-189

sebebi ile katılmamıştır. Bu durum Lübnan'da hayal kırıklığı yaratmıştır. Anlaşılan o ki Menderes ABD'nin Pakta iştirak etmemesiyle beraber Mısır öncülüğünde teşkil edilen muhalif cephe sebebi ile Bağdat Paktı'nın genişletilmesi konusunda büyük hayal kırıklıkları yaşamaktadır. Pakt kurulurken büyük bir şevkle işe girişen Menderes artık ümidini gün geçtikçe yitirmektedir.[363] Bayar'ın Beyrut ziyareti sonrası da Lübnan'da protesto edenler olduysa da halk genelinde ciddi bir tepki söz konusu değildir. Lübnan hükümeti de Ürdün gibi Pakta dahil olma niyetinde değildir.[364] Menderes basına verdiği demeçte Lübnan ziyaretine işlerinin yoğunluğu sebebi ile iştirak edemediğini açıklar.[365]

Arap ülkelerinden aranan destek bulunamamıştır. Bağdat Paktı'na iştirak edecek olan son ülke ise İran olacaktır. II. Dünya Savaşından sonra Türkiye gibi İran da Sovyet tehlikesinden çekinmektedir. Ayrıca ülkenin kuzeyinde Sovyetler Birliği komünist rejim kurmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. 1951'de İngiltere ile petrol konusundaki anlaşmazlık İran'ı Orta Doğu'da kurulması planlanan savunma planına karşı uzakta durmasına sebep olmuştur. 1954'te İran ve İngiltere arasında petrol konusundaki anlaşmazlığın çözülmesinden sonra İran da Bağdat Paktı ile ilgilenmeye başlamıştır.[366]

23 Eylül 1955'te Şah Muhammed Rıza Pehlevi Tahran ziyaretinde bulunan Celal Bayar'a Bağdat Paktı'na katılmak istediklerini söyler. 23 Ekim 1955'te de Başbakan Ala bu kararını açıklar. Nihayetinde 3 Kasım 1955'te İran da Bağdat Paktı'na resmen katılır.[367]

Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve beraberindeki heyet 20 Kasım 1955'te askeri bir uçakla Bağdat Paktı'nın ilk konsey toplantısına iştirak etmek üzere yola çıkar. Menderes ve Zorlu havaalanında Nuri Said ve

---

[363] **B.C.A.,** 19/6/1955 Sayı: Dosya: A1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 1.8..16. Cumhurbaşkanının Beyrut'u ziyareti dolayısıyla Başbakan Adnan Menderes'in ve Irak Büyükelçisinin karşılıklı telgrafları

[364] **B.C.A.,** 30/6/1955 Sayı: Dosya: E3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 57.351..6. Ömer Cevdet Türkmenli'nin Beyrut'taki genel durum hakkında Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektup., **B.C.A.,**7/5/1956 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.861..1.Beyrut'ta yayınlanan El-Belağ gazetesindeki "Türkiye Başvekili'ne karşı küstahça bir hareket" başlıklı yazı.

[365] **B.C.A.,** 21/6/1955 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 15.82..7. Başbakan Adnan Menderes'in Beyrut ziyaretiyle ilgili olarak Anadolu Ajansına verdiği beyanat.

[366] Soysal, **a.g.m.,** s.202-203

[367] **B.C.A.,** . 23/9/1955 Sayı: Dosya: A1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 1.8..20. Başbakan Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a İran'dan dönüş programıyla ilgili yazısı., Ayrıca Bkz: Mehmet Saray, **Türk-İran İlişkileri,** Ankara, 1999, s.132, Soysal, **a.g.m.,** s.203

Dışişleri Bakanı Burhanettin Başayan tarafından karşılanmıştır. Görüşmeler son derece samimi bir havada gerçekleşir.[368] Türkiye özellikle tek Arap müttefiki olan Irak'a büyük önem vermektedir. Her fırsatta iki ülke arasında karşılıklı dostluk mesajları verilmektedir.[369]

Irak'la olduğu gibi Pakistan ve İran'la da ilişkiler dostça havada sürmektedir.[370] Özellikle Pakistan güvenliğinin sağlanması adına Bağdat Paktına ve Türkiye'ye çok güvenmektedir.[371] Türkiye de aynı şekilde Pakistan'la arasını iyi tutarken diğer yandan da bu ülkenin sorunları ile de ilgilenmeye başlamıştır. Afganistan ile olan anlaşmazlıklarının çözüme ulaştırmak maksadı ile Pakistan Cumhurbaşkanı'nın Türkiye ziyareti sırasında Menderes de Afganistan'ı ziyaret edecektir.[372] Bu arabuluculuk fikri Demokrat Parti döneminde çevre ülkelere yönelik en yapıcı girişim olmuştur. Hem Afganistan hem de Pakistan bu tekliften dolayı memnuniyet duymaktadır.

27 Temmuz 1956 Adnan Menderes Afganistan ziyareti sırasında Sadrazam'a Pakistan ile ilgili yaşadıkları sorunları kastederek kendilerinin arabulucu olabileceğini söyler. Afgan Dışişleri Bakanı Pakistan ile aralarındaki Peştunistan sorunundan bahsederek bu mesele karşısında uluslararası arenada yalnızlığa itilmiş bir ülke olduklarını belirtir.

---

[368] **B.C.A.,** 20/11/1955 Sayı: Dosya: A2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 2.14..7. Başbakan Adnan Menderes'in Bağdat Paktı Konseyi'ne katılmak için Bağdat'a ziyareti, Amasya, Manisa ve Bitlis illeri ile İzmir Gazeteciler Cemiyeti ve Şereflikoçhisar'da yaptığı konuşmaları muhtevi basın ...

[369] **B.C.A.,** 12/8/1955 Sayı: Dosya: A1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 1.8..17. Başbakan Adnan Menderes'in parti ve memleket meseleleriyle ilgili Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a telgrafı **B.C.A.,** 18/12/1955 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 19.111..14. Irak Başbakanı Nuri Said'in iyi niyet mektubu., **B.C.A.,**28/6/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.34..16.

[370] **B.C.A.,** 17/6/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.34..8.
Bağdat paktı hakkında Karaçi'deki görüşmelerle ilgili olarak Dr. Manoutcher Ekbal ile H. E. Jahn tarafından Dışişleri Bakanı Ethem Menderes'e yazılan mektuplar. **B.C.A.,** 1/1/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.812..1. Pakistan Büyükelçisi S.M.Hassan'ın Adnan Menderes'e mektubu, **B.C.A.,**2/1/1960 Sayı: Dosya: A11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 28.167..1. 1.11.1958 ve 2.1.1960 yılları arasında Başbakan Adnan Menderes ve yabancı devlet adamları arasında yapılan yazışmalar.

[371] **B.C.A.,** 18/8/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.28..6. Bağdat Paktı'nın bir maddesinin değiştirilmesi hakkında bir mektup., **B.C.A.,**27/9/1953 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.26..7. Pakistan Başbakanı Muhammet Ali'nin Başbakan Adnan Menderes'e teşekkür mektubu., **B.C.A.,** 4/1/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..1. Pakistan Büyükelçiliği'nin, ülkelerini ziyaret edecek olan Adnan Menderes'e ziyaret ile ilgili verdiği notlar.

[372] **B.C.A.,** 24/7/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..28. Başbakan Adnan Menderes'in Afganistan'ı ziyareti., 0/06/1956 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 15.84..1.1956 yılında Başbakan Adnan Menderes'in verdiği beyanatlar., **B.C.A.,** 28/7/1955 Sayı:

Pakistan'ın Batıdan yardım görmesine karşılık kendilerine karşı ilgisiz kalınmasından yakınan bakan konuşmasında "Garbe derdimizi anlatmaktan bir an fariğ olamadık. Netice alamadık. Böylece, Afganistan için takip edilecek tek bir yol kalıyordu: mutlak bitaraflık siyaseti. Bu siyaseti takip etmeye mecbur olduk." demiştir.[373] Başbakan Amerika'da yaptığı temaslardan sonra destek alacağı düşüncesine kapılan vekil görüşme sonrasında işlerin daha da kötüye gittiğini ve Amerika'nın tamamen Pakistan tarafında geçtiğini söyler. Sonrasında aranan bu yardıma karşılık veren tek ülke ise Sovyetler olmuştur. Türkiye ile yalnızca dostluk değil kardeşlik bağları da bulunduğuna değinen Bakan, bu konuda yapılacak olan her türlü yardım karşılığında duyacakları memnuniyeti dile getirir.[374] Bu görüşmeden sonra Pakistan ve Afganistan arasındaki gerginlik yerini eskiye nazaran daha dostça münasebetlere bırakır.[375]

Afganistan'da ne ekonomik ne de askeri alanda bir gelişme yaşanmamaktadır. Bu duruma istinaden Afgan Kralı Bayar ile yaptığı görüşmede Afganistan ziyaretine işaret ederek "Afganistan'ı teşriflerinde, muhterem dostuma fakirliğimiz, ıztıraplarımız, mali durumumuzun bozukluğu dışında gösterilecek bir şeyimizin olmadığını teessürle ifade etmeliyim" der. [376] Kral her meseleyi önce ABD'ye sorduklarını, ABD'nin red cevabından sonra ise gerekli yardımı Ruslardan gördüklerini belirtir.[377]

Bu dönemde Paktın genişletilmesi için yoğun faaliyetlerini sürdüren Demokrat Parti hükümeti Kuzey Afrika'da da Libya ile dostluğunu pekiştirmektedir. Libya Meliki ve Başbakanı Türkiye ziyaretinde büyük bir sevgi ve dostlukla karşılanmıştır.[378] 28 Ocak 1957'de Adnan Menderes de Libya'yı ziyaret eder. Halk tarafından Türk bayrakları eşliğinde büyük bir coşkuyla karşılanır. Ancak iyi ilişkilerin kurulduğu bu gezide de Mısır'ın

---

Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.810..2. Pakistan Büyükelçiliği'nden Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen mektup.,

[373] **B.C.A.,** 27/7/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.114..10. Afganistan ve Türkiye arasında yapılan siyasi görüşmelere ait zabıtlar.

[374] **B.C.A.,** 27/7/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.114..10.

[375] **B.C.A.,** 18/4/1957 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 16.85..2. Türk Afgan ilişkileri hakkında Afganistan Başbakanı Serdar Muhammed Davud Han ile Adnan Menderes'in görüşme zaptı

[376] **B.C.A.,** 8/9/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..12. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Afgan Kralı ile yaptığı görüşmeler.

[377] **B.C.A.,** 8/9/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..12.

[378] **B.C.A.,** 13/9/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..9. Libya Büyükelçisi Aly Essad el-Jerbi'nin Libya Meliki ve Başbakanının Türkiye ziyaretinden dolayı teşekkürlerini arzı.

propagandası ile karşılaşmaktan kaçınamaz. Bingazi'de Mısır'ın yönlendirmeleri ile Nuri Said Paşa'yı protesto etmek için dükkanlar iki saat kapalı tutulmuştur. Bu protestolar karşısında Menderes'in morali hayli bozulur.[379]

4. Pakta Karşı Arap Ülkelerinin Muhalefeti

İngiltere ile Mısır arasında Kanal antlaşmasının imzalanmasından sonra Kahire'de bir dergide Nasır'ın "Kardeş Türkiye" başlıklı bir yazısı yayınlanır. Bu yazıda Nasır Türklerle Arapların kardeş olduklarını belirterek Atatürk'ün kurtuluş hareketini övmektedir. Bu yazının yayınlanmasının ardından Ankara valisi Kemal Aygün Kahire Maslahatgüzarı Mahmut Dikerdem'e Kahire valisinin davetlisi olarak Mısır'a geleceğini bildirir. Ancak Mısır'da böyle bir davetten kimsenin haberi yoktur. Nihayetinde Kahire valisi daveti memnuniyetle karşılayacaklarını söyler. Aygün ziyareti sırasında Nasır ile yaptığı görüşmede Menderes'in Nasır'a gönderdiği bir mesajı iletilir. Bu mesaja göre "Türkiye Başbakanı Albay Nasır ile en kısa zamanda buluşmak isteğindedir. Eğer Sayın Albay Türkiye'ye gelmeyi kabul ederlerse kendilerine eşi görülmemiş bir kabul hazırlanacak ve Türk halkının büyük sevgi gösterileri ile karşılanacaktır. Şayet vakitleri Türkiye'ye gelmeye müsait değilse Başbakan Menderes herhangi bir tarihte Kahire'ye gitmeye hazırdır. Bu da mümkün görülmediği takdirde Başbakan buluşmanın dost ve tarafsız bir memlekette yer almasına razıdır." [380]

Nasır cevaben Mısır kamuoyunun Menderes'le görüşmesini iyi karşılamaya henüz hazır olmadığını, Türkiye'yi Mısır kamuoyuna sevimsiz gösteren iki faktörün olduğunu söyler. Bunlardan biri İsrail ile olan ilişkimizdir. Diğeri de Orta Doğu Savunma Paktına İngiltere, Amerika ve Fransa ile beraber ön ayak olmamızdır. Nasır bunları bilmezden gelerek Menderes'le buluşmaya kalkması durumunda Mısır halkının sert tepkisi ile karşılaşacağını bildirir.[381]

---

[379] **B.C.A.,** 6/2/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.812..6. Libya Büyükelçisi'nin Albay Hasan Tetik ve Hasan Sefrakis ile ilgili meselelerin halledilmesi isteği., **B.C.A.,**1/6/1957 Sayı: Dosya: A3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 3.19..2. Başbakan Adnan Menderes'in Libya gezisi.
[380] Dikerdem, **a.g.e.,** s.99-101
[381] Dikerdem, **a.g.e.,** s.99-102

Türkiye her şeye rağmen Mısır'la iyi ilişkiler kurma niyetindedir. Bunun için de Fatin Rüştü Zorlu'nun ağabeyi Rıfkı Rüştü Zorlu Mısır Büyükelçiliğine atanır. Bu olay Nasır'a karşı büyük bir iyi niyet gösterisidir. Çünkü daha bir buçuk yıl önce aynı Nasır tarafından Büyükelçimiz ihraç edilmiştir. Bu iyi niyete karşın Rıfkı Rüştü Zorlu'nun da önüne zorluklar çıkarılır. Örneğin iki hafta içerinde Mısır Dışişlerinden gelmesi gereken onay tam 53 gün sonra gelir.[382]

12 Ocak 1955'te Menderes'in Irak'a yaptığı ziyaret sonunda açıklanan deklarasyonun ardından Mısır Arap Ortak Savunma Antlaşmasını imzalayan Arap devletlerini acil toplantıya çağırmıştır. Yapılan bu çağrının ardından Irak Başbakanı Nuri Said toplantıya sağlık sebepleri ile katılamayacağını bildirir. Toplantı ilk gün Irak'ın iştiraki olmaması sebebi ile ertelenir. Ertesi gün Nuri Said'in yerine Dışişleri Bakanı Fazıl Cemali toplantıya iştirak eder. Görüşmelerin konusu beklenildiği üzere Irak'ın Türkiye ile yapmayı kurmayı düşündüğü Pakt hakkındadır. Mısır'ın görüşüne göre Irak'ın bu konu ile ilgili karar vermeden önce Arap Birliği'nin onayını alması gerekmektedir. Nasır toplantıda Irak delegasyonunun üzerine fazlasıyla yüklenir. Ancak diğer Arap ülkeleri bu konunun basit olduğunu, tek problemin Irak'ın haber vermemiş olduğu görüşündedir. Irak ise kendi kararlarını kendi vermekte özgür olduğunu savunarak, eğer böyle bir durum söz konusu değilse Arap Birliğine üyeliklerinin bir yanlış olduğunu öne sürer. Arap Birliği beyannamesi de bu konuda ülkeleri zaten serbest bırakmıştır. Diğer ülkelere göre de konuyu abartan Nasır'dır. Hatta Cemali'nin konuşması sırasında Suriye Başbakanı bunun doğal olduğunu, tek yaptıklarınınsa bir bardak suda fırtına koparmak olduğunu söyler. Cemali'nin açıklamalarının ardından sırayla kürsüye çıkan Mısır heyeti Irak'ın Arapları bölmek istediğini, her zaman Filistin'de Yahudilere yardım etmek niyetinde olduğunu, ayrıca Irak'ın Arapları köleleştirerek itaatkar bir duruma gelmelerini istediğini söyler. Cemali ise tek amaçlarının askeri yardım almak ve bölgesinde güvenliği sağlamak olduğu konusunda ısrarcıdır. Aynı şekilde Mısır da İngiltere ile anlaşma imzalamış fakat Arap ülkelerine danışmamıştır. Cemali'nin gerçekçi tezleri karşısında Nasır halen Irak'a Arap cephesinde mi

[382] Dikerdem, **a.g.e.,** s.111

yoksa Batılıların cephesinde mi olduğunu sormaya devam eder. Irak Mısır'ın düşmanlığını kazanmak istememektedir. Bu yüzden de Arap davasının savunucusu olduğunu söylemekle yetinir. Toplantıda Mısır'ın dışında Suudi Arabistan da Irak'a cephe almıştır. Ancak diğer ülkeler Nasır'ın aradığı desteği vermeyerek tarafsız kalırlar. Bu sebepledir ki toplantıda ortak bir karar alınmaz.[383] Nitekim Mısır Irak'ın Pakt'a girmesini engelleyememiştir. Toplantıdan 1 ay sonra da 25 Şubat 1955'te Türkiye-Irak arasında Bağdat Paktı'nın temelini oluşturan anlaşma imza edilmiştir.

Arap devletlerinden beklediği desteği göremeyen Nasır 18 Nisanda Endonezya'da toplanacak olan Bandung Konferansı'nda bağlantısız devletlerin ilgisi ile karşılaşacaktır. Amerika ve Sovyetler arasında sıkışıp kalmaktan kurtulmak isteyen devletler ile henüz bağımsızlığını kazanamamış ülkelerin bir araya geldiği bir bu konferansta Türkiye'yi Fatin Rüştü Zorlu Başkanlığında bir heyet temsil eder.[384] Zorlu Bandung'ta komünizm tehlikesinden bahsederek ülkelerin Hür dünyanın cephesinde yer almaları gerektiğini söyler.[385] Milli mücadele döneminde büyük güçlere karşı savaşarak bağımsızlığını elde eden Türkiye'nin şimdi Batı yanlısı bir politika izlemesi konferansa katılan devletlerde hayal kırıklığı yaratır.[386] Konferans sonunda Nasır ise Üçüncü dünyada ülkeleri arasında önde bir lider olarak övgü almıştır. Türkiye NATO'yu savunması ve bağlantısızlık, tarafsızlık, sosyalizm ve komünizme karşı azarlayıcı saldırıları nedeni ile dışlanır.[387]

Arap dünyasında yükselmekte olan Mısır lideri Nasır Bağdat Paktı karşısında kendi bloğunu oluşturmakta gecikmez. 20 Ekim 1955'te Mısır-Suriye arasında, 27 Ekim 1955te de Mısır-Suudi Arabistan arasında savunma ve işbirliği antlaşmaları imzalanır. 21 Nisan 1956'da da Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında bir savunma anlaşması imzalanır. Böylelikle Amerika'nın Kuzey Kuşağı Projesi karşısında Mısır, Suriye, Suudi Arabistan

---

[383] **B.C.A.,** 6/2/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.809..3. Irak'ta 6.2.1955'te milletvekilleri toplantısında Orta Doğu ülkeleri ilişkileri ve diğer konularda yapılan konuşmalar. **B.C.A.,**0/0/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..10. Mısır Milli İstikamet Vekili Salah Salim'in, Türk-Irak ittifak,hakkında Londra Radyosu'na verdiği demeç.

[384] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.166-167

[385] Dikerdem, **a.g.e.,** s.117-118

[386] Haluk Ülman, Oral Sander, " Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II (1923-1968)", **AÜSBFD,** C:37, S:1, Ankara, 1972, s. 10, Albayrak, **a.g.m.,** s.28

[387] Karpat, **a.g.e.,** s.175

ve Yemen bloğunu oluşturulmuştur. Seçimlerini tarafsızlıktan yana kullanan Lübnan ve Ürdün ise bu hatta katılmamanın cezasını ileride ödeyecektir. [388]

Nasır bu diplomatik girişimlerinin yanında Batı karşıtlığı ve tarafsızlığı iç politika malzemesi olarak da kullanmaktadır. Çünkü halk askeri rejimden memnun değildir. Halkın daha çok tepkisine yol açacak konu ise uzun yıllardır Batılı devletlere karşı antipatidir. Nitekim Nasır da bu konuyu ön plana çıkarmaktadır.[389] Mısır basınında Türkiye ve dolayısıyla Batı hakkında ardı arkası kesilmeyen propaganlar yapılmaktadır. Hatta öyle ileri gidilmiştir ki Roz Elyusef isimli dergide yayınlanan bir karikatürde Başbakan Menderes bir köpek olarak çizilir, tasmasının üzerine ay yıldız konulmuştur ve ipini tutan İngiliz'i takip etmektedir.[390]

Mısır Dışişleri Bakanlığından Mısır'ın Ankara elçiliğine gönderilen bir telgrafta Türkiye aleyhinde kullanılabilecek propaganda malzemelerinin şifreli ve ayrıntısı ile gönderilmesi istenmektedir. Elçi buna cevaben; "Kanaatimce Bağdat Paktı aleyhinde yapılacak en müsmir ve tesirli propaganda, Bağdat Paktı'nın İsrail tarafından vaki olacak bir tecavüze de karşı koyacağı şeklinde propagandanın çürütülmesi ve Arap memleketlerini bu konuda aldatmak için sarf edilen gayretlerin boşa çıkarılmasıdır. Türkiye bu konuda ikiyüzlü bir politika takip etmekte ve bir taraftan İsrail'in yaşamasını garanti ederken, diğer taraftan Batı politikasını terviç yolu ile Arap memleketlerindeki eski nüfuzunu canlandırmaya çalışmaktadır." denmiştir.[391]

Ancak basında Türkiye aleyhinde haberlerin çıkması Mısır ve Suriye'deki bütün Arapların da böyle düşündüğü anlamına gelmemelidir. Bu yapılan propagandaların hükümetlerin istekleri doğrultusunda yapıldığını söylemek yanlış olmaz.[392] Uzun yıllar kader birliği yaptıkları Türkleri

---

[388] Armaoğlu, **a.g.m.,** s.235

[389] **B.C.A.,** 7/4/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..5., **B.C.A.,** 5/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23. Mahuroud Abonl Fatlı'nın Mısır Cumhuriyeti ile ilgili yazısı.

[390] **B.C.A.,** 7/5/1956 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.861..1.

[391] **B.C.A.,** 14/5/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..10. Bağdat Paktı aleyhindeki propaganda hakkında Mısır Hariciye Vekili ile Ankara Elçiliği arasındaki yazışma.

[392] **B.C.A.,** 18/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..2. Bağdat Paktı dolayısıyla Beyrut'ta çıkan El Hadef gazetesinde Haşim Cevdet imzası ile ve Yaygaracılar başlığı altında yayınlanan makale., **B.C.A.,**17/4/1956 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.30..9. Filistin'deki Yahudilere karşı mücadele edilmesi için İsmail El Şeyh tarafından gönderilen bir mektup., 7/5/1956 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.861..1. **B.C.A.,** 31/12/1956

yanında görmekten memnuniyet duyacak olanlar, Türklerin Osmanlı döneminde olduğu gibi yayılmacı bir politika da izlemediği ve hatta ortak tehditlere karşı ittifak içerisinde olunmasını savunanlar dahi vardır.[393]

Türkiye-Mısır arasındaki siyasi anlaşmazlık ticari münasebetlerde de çıkmaza saplanmıştır. Örneğin Mısır'ın ihtiyacı olan tütün Türkiye'nin ihraç maddelerinden biri olduğu halde gönderilmemektedir. Buna karşılık Türkiye de ihtiyaç duyduğu odun için İsveç ile müzakere etmektedir. Halbuki Mısır da Türkiye'ye bu ihracatı gerçekleştirebilecek durumdadır.[394] İngiltere'nin de Türkiye'ye ticari olarak bir katkı sağlamadığını göz önünde bulundurursak, Orta Doğu'da ülkeleri ile bozulmakta olan ilişkilerin Türkiye'ye ticari olarak da zarar getirdiği görülmektedir.

5. Amerika'nın Bağdat Paktı ile İlişkileri

Amerika Sovyetleri çevreleme politikası dahilinde Bağdat Paktı'nın kuruluşu ile beraber Kuzey Kuşağı'nın orta bölgesi de meydana gelmiştir. batıda NATO, doğuda ise SEATO ile de Sovyetlere karşı oluşturulan güvenlik çemberi artık tamamlanmıştır.[395]

ABD Bağdat Paktın hazırlanmasından beri Pakt ülkelerini sürekli olarak dışarıdan desteklemiştir. Pakta üye olmaktansa özellikle kaçınmıştır.[396] Amerika'nın Pakt ile resmi bağlantısı 21 Kasım 1955'te Askeri ve Siyasi Komiteye katılması ile başlamıştır. Nisan 1956'da ise İktisadi ve Yıkıcı faaliyetlere karşı kurulan komiteye katılmıştır. Ancak

---

Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.861..7. Tunus'ta yayınlanan El-Letaif adlı dergide yer alan Türkiye ile ilgili bir yazının tercümesi.

[393] **B.C.A.,** 1/12/1954 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.847..8. El Ahbar gazetesinde Türk-Arap ilişkileri ile ilgili makalenin Şark Haberler Ajansı'nın bülteninde yayınlanması., **B.C.A.,** 25/6/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..2.

[394] **B.C.A.,** 9/2/1956 Sayı: Dosya: E11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 78.491..6. Türkiye ve Mısır ticari ilişkileri, özellikle tütün ihracatının geliştirilmesi., **B.C.A.,**16/5/1956 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.30..16. Türk-Mısır ticari münasebetleri ile ilgili yazışma.

[395] Dikerdem, **a.g.e.,** s.162

[396] **B.C.A.,** 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6. Milano'da yayınlanan Corriere Della Sera gazetesinin muhabiri M. Tomaselli'nin Başbakan Adnan Menderes ile İstanbul'da yaptığı mülakatın metni., **B.C.A.,** 7/4/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..5.

Pakta resmi bir üyeliği olmamıştır.[397] Pakt üyeliği yerine Arap devletleri ile de ikili anlaşmalar yapma yolunu tutmuştur.[398] Zaten Amerika'nın bölge ülkelerine karşı izlemekte olduğu temkinli siyaseti artık pek bir hükmünün olmayacağı beliren Bağdat Paktı adına uygulaması da beklenemez. Sonuçta Türkiye ve ona bağlı olarak Bağdat Paktı üyeleri Amerika'nın müttefiki durumundadır. Amerika'nın bölgede nüfuz sağlayabilmesi için üye olmayan devletlere karşı da olumlu bir siyaset izlemesi gerekmektedir.[399] Amerika üye olmayan devletlerin tepkisini çekmek istememektedir. Amerika'nın Suudi Arabistan'da bir üssü bulunmaktadır. Bu üsse ilişkin sözleşmenin bitiş tarihi ise 1956'dır. Bunun yanında Suudi Arabistan da Bağdat Paktı'na karşı olan cephededir. Amerika eğer ki pakta katılırsa Suudiler de bunu sebep göstererek sözleşmeyi devam ettirmek istemeyebilecektir.[400]

Amerika'nın bir diğer çekincesi ise Arap-İsrail sorununun içinde bulunduğu hassas durumdur. Amerika özellikle İsrail'e komşu olan ülkelerin Bağdat Paktı'na girmeleri yönünde bir baskı uygulanmasını uygun görmemektedir.[401]

Amerika bölgede Türkiye'yi kendi çıkar ve menfaatlerinin bir savunucusu olarak görmek istemektedir. Bu ilişkiler ise genel olarak Bağdat Paktı çerçevesinde sürdürülmektedir. Her ne kadar Türkiye kendi menfaatleri yönünde hamleler yapmak istese de içinde bulunulan ekonomik durum Türkiye'nin kendi başına bir politika izlemesini engellemektedir. Çünkü Türkiye ekonomik olarak zor günler geçirmektedir. Bu sorun karşısında çıkar yol olarak ise dış borç temin edilmesini seçmiştir.[402] Ancak Amerika artık istenilen yardımlara eskisi gibi karşılık vermemektedir. Türkiye'nin taleplerine verilen yanıtlar yardımın cüzi bir miktarda olacağı ve Türkiye'nin başka kaynaklar aramasını şeklindedir.[403] Türkiye ABD'den son olarak

---

[397] Canatan, **a.g.e.,** s. 161
[398] **B.C.A.,** 25/6/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..2.
[399] **B.C.A.,** 0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7.
[400] Canatan, **a.g.e.,** s.115
[401] Sever, **a.g.e.,** s.144
[402] **B.C.A.,** 26/4/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..14. F. Dudley Kohler'in Türkiye'nin Amerika'dan alacağı borç için arabuluculuk yapma isteği., **B.C.A.,** 30/6/1955 Sayı: Dosya: E3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 57.351..6. Ömer Cevdet Türkmenli'nin Beyrut'taki genel durum hakkında Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektup
[403] **B.C.A.,** 13/3/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..4.Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik problemler hakkında Birleşik Amerika Hükümetinin görüşlerine ait muhtıra., **B.C.A.,** 28/8/1958 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..7. Amerikan Cumhurbaşkanı

istediği 300 milyon dolarlık borcun ancak yüzde onunu temin edebilmiştir. Türkiye'nin bu fedakarlıklarına karşın hem askeri hem de siyasi olarak harcamalarında Amerika ile işbirliği içine girmeyen Fransa'nın ise hiçbir talebi reddedilmemektedir. Örneğin Hindiçini için Fransa'ya 1 milyar dolarlık bir yardımda bulunulmuştur. Türkiye'nin askeri harcamaları kısması Amerika'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu ve NATO'nun doğu cephesini zayıflamasına sebep olacaktır. Ayrıca Türkiye verilmesi talep edilen paraların hibe yolu ile değil borç olarak verilmesini istemektedir. Halbuki Türkiye borç konusunda ne kadar dürüst bir ülke olduğunu Osmanlı'nın borçlarını son meteliğine kadar ödeyerek göstermiştir. Anlaşılan o ki ABD Türkiye'nin her zaman yanında bulunacağından son derece emindir.[404]

Türkiye'ye karşı gerekli önem ve yardımı göstermekten kaçınan Amerika diğer taraftan Türkiye'nin kendileri için vazgeçilmez bir müttefik olduğunu her fırsatta yinelemektedir. Büyükelçi Warren WOR radyosuna verdiği demeçte "Orta Doğu'nun, dolayısıyla dünyanın hiçbir yerinde, Türkiye'den daha iyi bir dosta, daha kudretli bir müttefike, daha enerjik bir partnere malik değiliz." demiştir.[405] Amerikan İstişare Heyeti Kurmay Başkanı Albay Delk Oden'in ifadeleri ile "Türkiye Birleşik Amerika'nın dünya emniyeti için harcamakta olduğu her bir doları, beş misli kazanç sağladığı yegane memlekettir."[406]

Amerika'nın Ankara Büyükelçisi George McGhee Amerika'nın harici siyasetine dair yaptığı konuşmada ülkesinin dış politikada izlemesi gereken prensipleri açıklarken milli refah ve emniyetin öncelikli olduğu, partizanlıktan uzak ve aynı görüşe sahip müttefiklerin destekleneceği bir düzlemde olmasını belirterek, "Amerikan dış siyasetinin gaye ve metotları, cemiyetin müesses olduğu demokratik ve dini prensiplerinden

---

Dwight Eisenhower'in iktisadi yardım konusundaki mesajının Başbakana da arz edilmesi., **B.C.A.,**18/12/1958 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.38..27. Başbakan Adnan Menderes'in John Foster Dulles'e gönderdiği mektup.

[404] **B.C.A.,** 4/7/1955 Sayı: Dosya: E16 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 88.552..1. Amerikalı Gazeteci Constantine Brown'ın Türkiye ile ilgili makalesi.

[405] **B.C.A.,** 0/0/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.810..7. Büyükelçi Warren'in Türk Amerikan ilişkileri konusunda radyoda yaptığı konuşma.

[406] **B.C.A.,** 26/9/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..3. Atina'da Kathimerini gazetesinde ve Amerika'da Free Press gazetesinde çıkan iki makale

ayrılmamalıdır." demiştir.[407] Türkiye'nin bu bahse konu cemiyetle bir bağlantısının olmamasının göz önünde bulundurduğumuzda istenen yardımlara verilecek olan cevapların her daim olumlu olması beklenemez.

6. İsrail'in Pakta Karşı Tutumu

İsrail Arap ülkelerinin çemberi içinde bölgedeki istikrarsızlığın temel sebebidir. Bölgede yalnız kalan İsrail devleti kendisine en yakın müttefik olabilecek ülke olarak Türkiye'yi görmektedir.[408] Birleşmiş Milletler Arap mültecilerin İsrail'deki toprakları için 100 milyon sterlin değer biçmiştir. İsrail bu meblağı ödemeye hazır olduğunu bildirir. Ayrıca Arap devletlerine kabul ettirilmesi istenen bu kararlarda İsrail Türkiye'den destek görmek istemektedir.[409]

Türkiye Arap-İsrail sorunu karşısında cephe almaktan çekinmektedir. Üstlenilmek istenen rol ise iki cephe arasında arabuluculuktur. Bağdat Paktı'nın başarıya ulaşarak Orta Doğu'da istikrar sağlamasının İsrail için faydası büyüktür. Çünkü paktın başında dost bir Türkiye ve arka planda kurucusu Amerika bulunmaktadır. Orta Doğu'da meydana gelen gruplaşma ve Gazze olayları Amerikan yönetimini tarafından dikkatle takip edilmektedir. Amerikan halkının da merak ettiği husus İsrail sorununun nasıl çözüleceği ve bölge ülkeleri arasındaki kutuplaşmanın nasıl önlenebileceğidir.[410]

İsrail her daim temkinli davranmıştır. İngiltere'nin pakta dahil olması bile İsrail tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Çünkü Arapların Batılı ülkelere karşı olan güvensizliği Pakta Batılı ülkelerin iştirakleri ile daha da artacaktır. Birbirlerine daha çok bağlanacak olan Arap ülkeleri de İsrail'in karşı cephesinde daha kuvvetli bir duruma geçmeye başlayacaktır.[411] Kaldı ki İsrail

---

[407] **B.C.A.,** 26/1/1956 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.823..2. Amerika Birleşik Devletlerinin eski Ankara Büyükelçisi Goerge McGhee'nin konuşması.
[408] **B.C.A.,** 15/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.809..1.
[409] **B.C.A.,** 1/8/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.28..3. Arap mülteciler için Milletlerarası Komite İcra Reisi Daniel Francois Barouk'un Başbakan Adnan Menderes'e mektubu.
[410] **B.C.A.,** 10/9/1955 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 19.110..7. Amerikan Milletlerarası Haberler Servisi Yazı İşleri Müdürü Barry Faris'in Orta Doğu meselesiyle ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes'e yönelttiği sorular
[411] Canatan, **a.g.e.,** s.142-143

hariçten gelecek tehlikelere karşı çok dikkatle hareket etmektedir. Hatta en büyük müttefiği Amerika'dan gelen Musevileri dahi takip ettirmektedir.[412]

Türkiye'nin İsrail'e karşı olan dostça yaklaşımı Araplarla aranın açılmasındaki başlıca sebeplerden biridir. Arapların Türkiye'den en büyük beklentisi Batıdan ayrı kendi başına hareket etmesidir.[413] Irak eski başbakanı Fazıl Cemali İsrail ile olan iyi ilişkilerin sebebi olarak CHP'yi göstermektedir. [414]

D. SÜVEYŞ KRİZİ

1. Krizin Ortaya Çıkışı

Bandung Konferansında Uzak Doğu ülkeleri ile temasa geçen Nasır artık yeni ticari dostlar edinmiştir. Bunların başında Çin gelmektedir. Nasır yaptığı görüşmelerde fazla pamuğunun ihraç etmek üzere Çin ile ticari münasebetler kurar. Nasır'ın ihtiyacı olan şeyse İsrail'e karşı silah üstünlüğünü ele geçirmektir. Çin'in önerisi silahları doğu bloğu ülkelerinden almaları yönündedir. Ancak Nasır bir süre daha Batıdan silah almayı tercih edecektir. Mısır silah alımı için İngiltere ve Amerika'ya teklifte bulunur. İngiltere'nin Mısır'a verdiği yanıt silahların kısıtlı bir miktarda satılabileceğidir. Amerika ise silah satışı konusunda herhangi bir kısıtlama öngörmemektedir. Ancak ödemenin pamuk olarak değil nakit yapılmasını ister. Ancak nakit verecek durumda olmayan Mısır'ın beklentileri böylelikle suya düşer. Bu çıkmazın ardından 27 Eylül 1955'te Nasır silah alımında Çekoslovakya ile anlaştığını açıklar. Bu iş Nasır için bir pazarlık konusu olmuştur. Bir yandan Batılılarla anlaşmalar yaparken diğer taraftan da demir perde ülkelerinden silah temin etmektedir. 1955 sonbaharında Eden ve Dulles arasında yapılan görüşmede Mısır'ın doğu bloğuna geçmesi kabul edilemez

---

[412] **B.C.A.,** 31/5/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..17. Amerikan Yahudi Cemiyeti'nin Başkanı Dr. Elman Berger ve Karısı'nın İsrail'i ziyaretleri ile ilgili mektupları.
[413] **B.C.A.,** 7/9/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..1.
[414] **B.C.A.,** 7/9/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.813..5. Eski Irak Başbakanı Fazıl Cemali'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrası Türkiye hakkında basına verdiği beyanat .

bir felaket olarak görülür. Bunun ardından Mısır'ın Asuan barajı projesine mali destek verilmesi kararlaştırılır.[415]

Türkiye'nin borç taleplerine kolaylıkla reddeden Amerika ve İngiltere'nin Mısır'a böylesi kolaylıklar göstermesi Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratır. Amerikalılar bu durumda Türkiye'nin en fazla askeri yardımın artırılması talebinde bulunacağını düşünür. Ayrıca Türkiye'nin iki blok arasında pazarlık yapması gibi bir durum da söz konusu değildir.[416]

2. Mısır'ın Kanalı Millileştirmesi

Nasır Mısır'ın ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacağını düşündüğü Asuan Barajı için dünya bankasından 240 milyon dolarlık kredi sağlamak için talepte bulunur. Bu talep karşısında İngiltere ve Amerika ilgili durmaktadır. Kasım 1955'te Mısır Maliye Bakanı İngiltere ve Amerikalı yetkililerle temasa geçer. Yapılan görüşmelerde baraj için gerekli olan 1.3 milyar doların 200 milyonu dünya bankasından, 200 milyonu da Amerika ve İngiltere tarafından hibe yolu ile verilecektir. İngiltere ve Amerika bu yardımı Arap-İsrail barışını gerçekleştirmek için araç olarak kullanmayı düşünmektedir. Ancak Mısır ve İsrail sınır konusunda anlaşamayınca barış planı daha fikir olarak doğmakta iken uygulanamayacağı ortaya çıkar. Diğer taraftan da Mısır da Sovyet yanlısı politikalarını sürdürmektedir. [417]

Bu gelişmelerin ardından Amerika ve İngiltere Mısır'ın Asuan Barajı yapımında kredi veremeyeceklerini bildirir. Buna karşılık Mısır da 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklar.[418]

Bu karar Süveyş Kanalı Şirketi'nin yüzde 93'lük hissedarları Fransa ve İngiltere tarafından büyük bir tepki ile karşılanır. Şirket kanal gelirinin üçte ikisini İngiliz bankalarına, üçte birini de Mısır bankalarına yatırır.

---

[415] Monreo, **a.g.e.,** s.186
[416] Sever, **a.g.e.,** s.154
[417] Armaoğlu, **a.g.e.,** s.150
[418] Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Birleşmiş Milletler Kuvveti, Süveyş ve Kongo Olayları", **AÜSBFD,** C:16, S:1, Ankara, 1961, s.143

İngiltere de Mısır hükümetinin İngiliz bankalarındaki hesaplarını dondurur.[419]

Büyük güçler arasında minimum riskle denge oyunu oynayan Nasır'ın dokunulmazlığını belirleyen sınırlar artık belli olmuştur. Ancak Batılı ülkeler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık da Nasır'ın oynadığı bu kumarın ne kadar sağlam olduğunu gösterecektir.[420]

3. Londra Konferansları

Bu gelişmelerin ardından Londra'ya giden Dulles ve Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müsteşarı Robert Murphy İngiltere ile beraber Kanalın millileştirilmesine verilecek tepki hakkında müzakerelere başlar. Kanal Amerika'dan çok İngiltere'yi etkilediği için İngilizlerin tepkisi haliyle sert olur. Süveyş Kanalı İngiltere'nin bölgede nüfuzunun en önemli sembolüdür. İngiltere bu yüzden kendini güç kullanmak zorunda hissetmektedir. Ancak ilk aşamada soruna diplomatik bir çözüm bulunması kararlaştırılır. Bu amaçla 16 Ağustos 1956'da Londra'da 22 ülkenin katılımı ile bir konferans düzenlenir. 1888 anlaşmasını imzalayan devletlerden biri olarak Türkiye de konferansa iştirak eder. Ancak bu konferans Türkiye için de problem yaratabilecek mahiyettedir. Çünkü Türkiye de aynı şekilde uluslararası bir organizasyona ihtiyacı olmadan Boğazları yönetmektedir. Ancak hükümetin böyle bir endişesi yoktur. Çünkü aynı şekilde Amerika da Panama Kanalını kullanmaktadır.[421]

Mısır yapılacak olan konferansa iştirak etmeyeceğini açıklar. Mısır'ın savunduğu teze göre Süveyş Kanalı Kumpanyası ülkenin bağımsızlığına aykırıdır. İngiltere, Fransa ve Amerika'nın Süveyş Kanalının uluslararası bir özelliği olduğu iddiası da kabul edilmemektedir. 1888 İstanbul Antlaşması'na göre Süveyş Kanalı Mısır kanunlarına tabidir. Mısır hükümeti kanalın kullanımına dair serbestliğin olduğunu yinelemektedir. Ayrıca Mısır konferansa katılacak olan kanalı kullanan 24 ülke dahilinde konferans

---

[419] **B.C.A.,** 9/2/1957 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.825..1. Başbakan Adnan Menderes'in Associated Press Ajansına verdiği beyanat ve bunun üzerine El-Cumhuriye gazetesinde yayınlanan Enver Sedat'ın yazısı., Ayrıca Bkz: Armaoğlu, **a.g.e.,** s. 153

[420] L. Carl Brown, **International Politics and the Middle East,** New Jersey, 1984, s.167

[421] Sever, **a.g.e.,** s. 160-161

yapılacak olmasına da karşı çıkmaktadır. Çünkü Mısır'a göre Kanal 45'in üzerinde ülke tarafından kullanılmaktadır. Mısır'ın talebi Kanal meselesinin Birleşmiş Milletler'de görüşülmesidir.[422]

Konferansta Dulles'in hazırladığı plan çerçevesinde görüşmeler yapılır. Türkiye adına Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi iştirak eder. Birgi yaptığı konuşmada Arap ülkeleri ile dost olduklarını, onlarla yaptıkları bağımsızlık mücadelelerinde beraberliklerinden bahseder. Dulles'in yaptığı planı da destekleyerek Kanal'ın kontrolünün uluslararası ve tarafsız bir idareye verilmesinde Mısır'ın bağımsızlığı adına bir sakınca olmadığını dile getirir. Ayrıca Türkiye bir de önerge sunar. Bu önergeye göre konferans kararlarının girişine Kanal kumpanyasına tazminat ödenmesi ve "Mısır'ın egemenliğine kat'iyyen halel getirmeyecek" ifadelerinin konmasını istenir. Türkiye'nin sunduğu önerge kabul edilmesi ile plan tadil edilir.[423]

Konferansın ardından Mısırlılara konferans kararlarının iletilmesi için Menzies komitesi olarak bilinen komite oluşturulur. Ancak Nasır'ın kararları reddetmesi sonucu Menzies komitesi de başarısızla sonuçlanır. Artık İngiltere konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşımayı düşünmektedir. Ancak Amerika halen sorunun barışçıl yollarla çözülebileceği konusunda İngilizleri ikna eder. Amerika Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği kurmayı düşünmektedir. Bu önerinin görüşülmesi için 19 Eylül 1956'da Londra'da ikinci bir konferans düzenlenir. Konferansta yapılan oylama neticesinde çoğunluk kararı ile bu öneri kabul edilir. Türkiye'nin de çoğunluğun aldığı karar gibi lehte oy kullanmıştır. Bu önerilerin de Mısır tarafından reddedilmesi sonucunda İngiltere konunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesi için başvuruda bulunur.[424]

Arapların, özellikle de Filistinlilerin gözünde İsrail ile işbirliği içinde olan Türkiye, Londra konferanslarında Orta Doğu ülkesi gibi değil de küçük Batılı bir güç gibi davranmıştır. Araplara göre Türkiye bu davranışı ile içinde bulunduğu çevreyi dahası kendi benliğini de inkar etmiş olmaktadır.[425] Buna

---

[422] **B.C.A.,** 0/0/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..14. Mısır'da Süveyş Kanalı ile ilgili olarak organize edilen konferans metni.
[423] Gönlübol, Ülman, **İkinci Dünya.,** s. 280-281
[424] Sever, **a.g.e.,** s.162-164
[425] Türkkaya Ataöv, "The Palestine Question and Turkey" **AÜSBFD,** C:34, S:1-4, Ankara, 1979, s. 24

karşın Dulles Menderes'e gönderdiği mesajda yapıcı tavırlarından dolayı teşekkür etmektedir.[426]

4. Mısır İsrail Savaşı

İkinci Londra Konferansı'nın devam ettiği günlerde Fransa Malta ve Kıbrıs'a asker yığınağı yapmaya başlar. İngiltere de Konferansta Dulles'in vermiş olduğu kararlardan memnun değildir. İngilizlere göre Kanal artık ellerinden alınacaktır. Ancak Amerika Eden'in ısrarlarına rağmen Kanala müdahalede İngiltere'ye destek vermemektedir. İngiltere ise askeri müdahale konusunda kararlıdır. 16 Ekim'de Eden Fransa ve İsrail ile gizli bir anlaşmaya varır. İngilizler gibi Fransa da Nasır yönetiminden memnun değildir. Çünkü Nasır Cezayir'deki savaşta halkı Fransa'ya karşı kışkırtmıştır. İsrail de Nasır'ın güçlenmesinden endişe etmektedir. Eden'in hazırladığı plana göre önce İsrail Mısır'a saldıracak, ardından Fransa ve İngiltere Kanala müdahale edecektir. Bu arada Sovyetler Macaristan'da bağımsızlık için gerçekleşen ayaklanmayı bastırmak için müdahalede bulunur. Bu müdahale İsrail'in saldırı kararını hızlandırır. Bütün dünyanın ilgisi Macaristan üzerindeyken saldırıyı gerçekleştirmek İsrail'e göre en uygun ortamdır. 29 Ekim 1956'da İsrail'in Mısır'a saldırması ile savaş başlar.[427]

Saldırının ardından İngiltere ve Fransa'nın her iki devlete verdiği ültimatom ile Kanal bölgesinden çekilmelerini ister. Ültimatom İsrail tarafından kabul edilir. Ancak İngiltere ve Fransa' askerlerini topraklarına sokmak istemeyen Mısır bu ültimatomu reddeder. Ardından İngiltere ve Fransa birliklerini 31 Ekim 1956'da Mısır'a göndererek ve Kanal bölgesini işgal etmeye başlar.[428]

Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a asker çıkarması karşısında Rusya 1956 Kasımında savaş bölgesine gönüllüler göndereceğini açıklar. Başkan Eisenhower ise bu tehdit karşısında son bir tedbir olarak uçurumun kenarı

---

[426] **B.C.A.,** 0/0/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..13. John Foster Dulles'in Amerikan Dışişleri'nin mesajını Başbakan Adnan Menderes'e tebliği.
[427] Monreo, **a.g.e.,** s.195-201
[428] Gönlübol, Ülman, **Birleşmiş Milletler,** s.144

(Brink of War) isimli doktrini gönderir. Bu doktrin ile Amerika'nın vermek istediği mesaj eğer ki Rusya asker gönderirse Amerika da buna karşı gelmek için kuvvet kullanmaya mecbur kalacaktır.[429]

Amerika konunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesinden yanadır. Ancak Fransa ve İngiltere'nin vetoları sonucu Amerika ateşkes önerisini Genel Kurula getirir. Genel Kurulda yapılan oylama sonucunda 4'e karşı 64 oyla Amerika'nın ateşkes önerisi kabul edilir. Oylamada Sovyetler Birliği ve Amerika aynı kararı alarak İngiltere'ye karşı oy kullanmıştır. Her iki devlet de Arapların sempatisini kazanma yarışına girmiştir. Oylamanın ardından 6 Kasım 1956'da ateşkes ilan edilir. Türkiye bu oylamada önemli bir dönemeçten geçmektedir. Bir tarafta müttefik İngiltere'nin Türkiye aleyhtarı Mısır'a saldırısı, diğer tarafta da güçlü müttefik Amerika arasında bir karar vermesi gerekmektedir. Türkiye tercihini Amerika'dan yana kullanır ve oylamada Amerika'nın yaptığı gibi lehte oy kullanır.[430]

13-14 Kasımda 8 Arap devletinin iştiraki ile Beyrut'ta yapılan toplantı sonucu yapılan tebliğe göre eğer ki İngiltere, Fransa ya da İsrail Birleşmiş Milletler emrine uymayarak askerlerini mütareke hattının gerisine çekmeyecek olursa, bu üç devlet tecavüzün devamından sorumlu tutulacaktır. Bu toplantıya katılan devletler Birleşmiş Milletlerin 41. Arap Müşterek Savunma Paktı'nın da 2. maddesi gereği tecavüze son vermek için kendilerini hareketlerinde özgür sayacaklardır. Bu devletler sorunun Birleşmiş Milletler çerçevesinde konuyla alakalı devletler tarafından çözüme ulaştırılmasını öngörmektedir.[431]

Mısır hükümeti Birleşmiş Milletlerde alınan karar doğrultusunda kendi topraklarına Birleşmiş Milletler kuvvetinin gönderilmesini kabul eder. Genel Sekreter ile Mısır arasında mektup teatisine dayanan bir anlaşma ile kuvvetin varlığı, görevi ve statüsü belirlenir.[432]

---

[429] Akşin, **a.g.e.,** s.65
[430] Sever, **a.g.e.,** s.165
[431] **B.C.A.,** 15/11/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..14. 8 Arap Devletinin Beyrut tebliği.
[432] Türkkaya Ataöv, "Savaş ve Barışın Düzenlenmesinde Dört Yeni Gelişme", **AÜSBFD,** C:22 S:4, Ankara, 1967, s.216

Harekatın birinci kısmında Brezilya, Kanada, Kolombiya, Danimarka, Finlandiya, Hindistan, Endonezya, Norveç, İsveç ve Yugoslavyalılar tarafından teşkil edilen Birleşmiş Milletler kuvveti İngiliz-Fransızlarla Mısır'ın arasında tampon bir bölge oluşturur. Daha sonra kuvvet Sina yarımadasında Mısır ve İsrail askerlerinin arasında girer. Bu müdahalelerin ardından İsrail'in 22 Ocakta Mısır topraklarından çekilmesi ile kriz sona erer.[433]

5. Türkiye'nin Kriz Karşısında Tutumu

Türkiye'nin Mısır'ın bağımsızlık haklarına dokunulmaması yönündeki görüşleri Arap Devletlerini memnun edecek niteliktedir.[434] Türkiye'nin Londra Konferansı'nda takip ettiği siyaset özellikle Lübnan tarafından büyük bir sevinçle karşılanır. Lübnan Büyükelçisi Muhammed Ali Hamede Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Konan Gökart' a İngiltere'nin takip ettiği ılımlı politikaya karşı Fransa'nın Kuzey Afrika'daki menfaatlerinin zedeleneceği endişesi ile takındığı tavır ve sonrasında Kıbrıs'a asker çıkarması Arap memleketlerini hayli endişelendirdiğini söyler. Bu durum karşısında eğer ki Türkiye Fransa'ya karşı bir politika izlerse bundan bütün Arap memleketlerinin büyük bir memnuniyet duyacağını söyler.[435]

a. Bağdat Paktı Toplantısı

İngiltere ve Fransa'nın Arap-İsrail Savaşı'nı bahane ederek Süveyş Kanalı etrafına çıkarma yapması üzerine Paktın üzerinde yaşanacak olumsuz etkileri bertaraf etmek maksadı ile, İran, Pakistan, Irak ve Türkiye'nin katılımlarıyla Tahran'da olağanüstü bir toplantı yapılır. Toplantı öncesi Pakistanlılar İngilizlere ya kendilerinin Pakttan çıkacağını ya da İngilizlerin Pakttan atılacağını söyler. İran ve Irak da aşağı yukarı aynı görüşü

---

[433] Ataöv, **a.g.m.,** s.228

[434] **B.C.A.,** 9/11/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.116..16. Türkiye'nin Mısır Cumhuriyeti'ni destekleyen kararına karşı gönderilen teşekkür telgrafı.

[435] **B.C.A.,** 6/9/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..5. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Konan Gökart'ın Lübnan Büyükelçisi Muhammed Ali Hamede ile Süveyş meselesi hakkında yaptığı mülakat metni.

paylaşmaktadır. Menderes'in işi hayli zordur. Menderes diğer üç devlete NATO örneğini göstererek Amerika'nın da İngiltere ile ihtilafta olduğunu ancak bu devleti ittifak dışına itmek gibi bir düşüncesinin olmadığını söyler. Ardından İngilizlerin kolay vazgeçilecek bir müttefik olmadığını ifade eder. Eğer ki bu şekilde davranmaya devam ederlerse Türkiye'yi de kaybedeceklerini üstü kapalı ifade eder. Bu ima karşısında 3 devlette de bir yumuşama görülür. Menderes'in diğer devletleri ikna eden bu konuşması sonucu Pakt üzerindeki gerginlik bertaraf edilmiş olur. [436]

Toplantı sonrası yapılan tebliğde Rusya'nın Macaristan'a müdahalesi protesto edilerek Birleşmiş Milletlerin konuyu ele alması istenir.[437] Mısır İsrail savaşına ilişkinse; İsrail'in Mısır'a yapmış olduğu saldırının haksızlığı, yine İsrail'in ateşkes hattının gerisine çekilmesi gerektiği, Arap İsrail sorununun Birleşmiş Milletler kararlarına uygun olarak çözümlenmesi, İngiltere ve Fransa'nın derhal Mısır'dan çekilmesi gerektiği açıklanmıştır. İsrail'in Mısır'a saldırısı haksız görülürken İngiltere ve Fransa'ya karşı herhangi bir kınama ya da haksızlık iddiasına yer verilmemiştir.[438]

Tahran tebliğinin ardından İngiltere Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklamada İngiltere'nin de Pakt üyelerinin çatışmadan dolayı duydukları endişeyi aynı şekilde taşıdığı açıklanır. İngiltere'nin amacının İsrail ve Mısır arasındaki çatışmada tarafları ayırmak olduğu bildirilir. Ayrıca İngiltere Hükümeti'nin almış olduğu ateşkes kararında, pakt ülkeleri tarafından İngiltere'ye iletilen görüşlerin de etkili olduğu belirtilmektedir. Yapılan açıklamada "Majeste Kraliçe Hükümeti uzun zamandan beri muallakta kalmış olan Orta Doğu meselelerinin halli için artık vaktin müsait olduğu kanaatindedir. Bu meselelerin hallinde Bağdat Paktı üyesi memleketleri faydalı ve yapıcı bir rol oynayabilecektir. Majeste Kraliçe Hükümeti bu

[436] **B.C.A.,** 9/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..6. Başbakan Adnan Menderes'in Tahran ve Bağdat gezisi hakkında Cumhurbaşkanına verdiği malumat.
[437] **B.C.A.,** 8/11/1956 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..12. Tahran görüşmelerinden dolayı Türk, İran, Irak ve Pakistan Hükümetinin İngiltere'ye teşekkür yazısı ile 4 devletin Birleşmiş Milletler hükümleri çerçevesinde birbirlerine mutabık kalacakları.
[438] Soysal, **a.g.m.,** s.215

hususta işbirliği sayesinde Bağdat Paktı ittifakının bir hayli takviye olunacağına inanmaktadır." denir.[439]

Tahran dönüşü Nuri Said Paşa ısrarla Menderes'in de Bağdat'a gelmesini istemektedir. Çünkü Bağdat'ta bir panik havası yaşanmaktadır. Irak'ta Rusların Suriye'ye askeri yığınak yaptığı ve gemilerini gönderdiği söylentileri dolaşmaktadır. Hatta devlet yönetimindekiler dahi bu söylentilere inanmış durumdadır. Menderes Irak yönetimine sabır ve kararlılıkla bunun üstesinden gelineceğini, Kralı ziyaretinde de kendisine " biz daima sizinle beraberiz, emrinizdeyiz korkmayın" diyerek telkinlerde bulunur. [440]

Irak'ta yayılan bu haberler spekülasyondan öte bir şey değildir. Ancak ülkede bir hareketlenmenin olduğu ortadadır. Buna karşın Türkiye her daim güçlü bir ülke olduğuna dair bir imaj oluşturma çabasındadır.[441]

b. İngiltere ve İsrail'e Karşı Tutumlar

Türkiye, Irak, İran ve Pakistan 23 Kasım 1956'da Bağdat'ta icra edilen Pakt toplantısı sonucunda yapılan tebliğde Bağdat Paktı'nın görüşlerinin Arap devletlerinin 16 Kasım yayınladığı Beyrut tebliği ile uyumlu olduğu açıklanır. Beyrut tebliğinin birinci maddesine göre, eğer ki İngiliz, Fransız ve İsrail kuvvetleri Birleşmiş Milletler tarafından alınan çekilme kararına uymazlarsa bu tebliği imzalayan devletler mütecaviz devletlere karşı harp edeceklerdir. Ancak bu uyumluluk alınan kararların birebir uygulanacağı şeklinde yorumlanmamaktadır. Beyrut tebliğini imzalayan devletlerden biri de Irak'tır.[442] Irak savaş sonrası Mısır'a 200.000 İngiliz Sterlini yardımda bulunur, hatta bir milyon İngiliz Sterlini de yardım

---

[439] **B.C.A.,** 9/11/1956 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..13. London Press Service'de yayınlanan Türkiye, İran, Pakistan ve Irak başkanları tarafından neşredilen Tahran Tebliği hakkında İngiltere Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün beyanatı.

[440] **B.C.A.,** 9/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..6.

[441] **B.C.A.,** 10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..8. Başbakan Adnan Menderes'in Tahran toplantısına iştiraki ve Bağdat ziyareti hakkındaki şifrenin Cumhurbaşkanı tarafından alındığına dair şifre,. **B.C.A.,** 7/9/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.813..5., **B.C.A.,** 22/9/1957 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.384..7. Irak'la münasebetler hakkında notlar., **B.C.A.,** 25/11/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.116..28. Bağdat'tan Subıhi Defteri ve Navri El Said'in Başbakan Adnan Menderes'e gönderdikleri iyi niyet telgrafları.

[442] **B.C.A.,** 21/11/1956 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.824..8. Türkiye Elçiliği'nden Bağdat Büyükelçiliği'ne çekilen şifre telgraflarının tercümesi, **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:15, İçtima:3

sağlanması maksadı ile bir komite oluşturur.[443] Irak bir taraftan Bağdat Paktı'nın yükümlülüklerini yerine getirirken diğer tarafta Arap devletlerinden gelebilecek olan tepkilerden dolayı oldukça endişe duymaktadır.

Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri her ne kadar Araplara bildirilmiyor olsa da iyi durumdadır.[444] Ancak Türkiye savaş sonrası İsrail'e sembolik de olsa bir yaptırım uygulama zorunluluğu hissetmektedir. Bu maksatla Türkiye büyükelçisini İsrail'den çekme kararı alır. Bu kararda Irak'ın ısrarcı tutumu da etkili olur. Böylelikle Nuri Said'in de içinde bulunduğu bu durum az da olsa düzeltilmek istenmiştir. Türkiye'nin asıl endişesi bu krizden dolayı Pakta gelecek zarardır. Verilen karar ülkedeki muhalif partilerden olumsuz eleştiriler alınmış olsa da bu İsrail ile olan ilişkilerin kesileceği anlamına gelmemektedir. Zira büyükelçi vekaletinin İsrail'de kalması sebebi ile ticari ilişkilerde bir kesinti söz konusu olmayacaktır.[445]

6. Krizin Sonuçları ve Eisenhower Doktrini

İngiltere'nin Orta Doğu'da izlediği politikaların başarısızlığı bölgede nüfuzunun giderek yok olmasına sebep olmuştur. Hatta bu başarısız girişimler öyle bir noktaya gelmiştir ki Ocak 1957'de İngiltere Başbakanı Anthony Eden'i istifaya kadar götürür. Böylelikle Mısır'a karşı sert bir politika Muhafazakar Parti liderini kaybetmiş olur.[446]

Bu başarısızlıklardan yararlanmasını bilen Sovyetler Birliği Orta Doğu ülkelerinin koruyucusu olarak ön plana çıkmaktadır. Savaş sırasında İngiltere, Fransa ve İsrail'e gönderdiği ültimatomlar, hatta savaşa Rusya'dan gönüllüler göndermeye hazır olduğunu söylemesi Arap devletlerini oldukça memnun etmiştir.[447]

---

[443] **B.C.A.,** 14/11/1956 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..2. Irak Hükümeti'nin, İsrail'in Mısır'a saldırısı üzerine verdiği tebliğ.
[444] **B.C.A.,** 1/7/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.35..1. Charles Hirschfeld tarafından Türk-İsrail ilişkileriyle ilgili Başbakana gönderilen mektup..
[445] **B.C.A.,** 22/1/1957 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.862..3. Londra'da münteşir The Vewish Chronicle adlı Yahudi gazetesinin bir nüshasında Türkiye ve İsrail hakkında çıkan makale.
[446] **B.C.A.,** 22/11/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..22. Bağdat Büyükelçisi Nuri Birgi'nin Bağdat görüşmeleri hakkında telgrafı.
[447] Gönlübol, Ülman, **İkinci Dünya,** s.287

Mısır da savaş sırasında 19 Ekim 1954 Antlaşması'nı feshederek Batı ile arasındaki tek hukuki bağı da koparmıştır. Orta Doğu'da meydana gelen bu boşluksa Rusya tarafından doldurulmaktadır. Bu durum karşısında Amerika bölge ülkelerine ekonomik yardımlarla güçlendirerek komünizme karşı mücadele etmelerini sağlamaya karar verir. Bu amaçla Başkan Eisenhower 5 Ocak 1957'de Kongre'ye daha sonra Eisenhower Doktrini ismini alacak olan mesajını göndererek yetki ister.[448]

Doktrin genel hatları ile bağımsızlıklarını sürdürebilmeleri adına ekonomik gücünü geliştirmek için yardım isteyen herhangi bir Orta Doğu devleti ile işbirliği yapılarak yardımda bulunulacağını vadetmektedir. Doktrinin en dikkat çekici noktası "herhangi bir ulus ya da uluslararası grubu, uluslararası komünizmin kontrolündeki bir ülkeden gelecek saldırıya karşı yardım isterse, Başkanın gerekli gördüğü durumlarda, Birleşik Devletler silahlı kuvvet kullanmaya hazırdır." şeklinde isim vermeden Sovyet tehdidine karşı güvence verilmesidir. Amerika 1957 bütçesinden bu doktrin için 200 milyon dolar ayırır.[449]

Doktrinin açıklanması ile beraber Bağdat Paktı'nın dört bölge üyesindeki endişe az da olsa giderilir. Türkiye, Irak, İran ve Pakistan'ın katılımı ile Ankara'da bir toplantı yapılır. Toplantı sonucunda açıklanan bildiride Eisenhower planının sevinçle karşılandığı açıklanır. [450]

9 Mart 1957'de Kongrede doktrinin tatbikini sağlayacak kanunun kabul edilmesi ile beraber İngiltere ve Fransa'dan doğan boşluk artık Amerika tarafından doldurulmaya çalışılacaktır.[451]

Amerika'nın Orta Doğu'ya yönelik stratejisini en açıkça ifade eden girişimi Eisenhower doktrinini açıklamasıdır Doktrin Orta Doğu ülkelerinin özgürlüklerini korumak adına Batılı ülkelerin koruması altına girmek istemeleri durumunda geçerli olacaktır.[452]

---

[448] Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri,** Ankara, 1991, s.240
[449] Soysal, **Türkiye'nin, C:II,** s.505
[450] **B.C.A.,** 8/4/1957 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.825..4. Bağdat Büyükelçiliği'nden gelen basın haberleri ve ayrılan büyükelçi ile yerine getirilen elçiye gönderilen mektuplar., Ayrıca Bkz: Soysal, **1955 Bağdat,** s.216
[451] Armaoğlu, **Filistin,** s.171
[452] Brown, **a.g.e.,**,s.178

Menderes'in Eisenhower Doktrinine ilişkin yaptığı konuşmada "Başkan Eisenhower'in son programı, Birleşik Amerika'nın Bağdat Paktı'na gösterdiği alaka ve desteğin mantıki ve tabii bir neticesidir" der. [453] Menderes Amerika'nın Pakta katılmasını istemektedir. Ancak diğer taraftan da Doktrinin Bağdat Paktı'nın yerini doldurabileceğinden dolayı endişelenmektedir.[454] Türkiye'nin doktrinden beklentisi ekonomik yardım konusunda artık Bağdat Paktı ülkelerine önem verilmesi gerekliliğidir. Menderes Eisenhower doktrininden sonra yapılacak olan yardımda Türkiye'yi ima ederek bölgede barışın bekçiliğini yapan ülkelere öncelik tanınmasını istemektedir.[455]

Doktrinin ilanından sonra Eisenhower'in Orta Doğu sorunlarındaki özel yardımcısı James P. Richards başkanlığında bir heyet Orta Doğu ülkelerine Doktrini izah etmek üzere bir gezi düzenler. Gezi için herhangi bir plan yapılmamış olmakla beraber görüşme talebinde bulunan ülkelere ziyaretlerde bulunulacağı açıklanmıştır. Richards gezisinde Libya, Türkiye, Lübnan, İran, Pakistan, Afganistan, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Habeşistan, Sudan, Yunanistan, İsrail, Tunus ve Fas'a uğramıştır. Bu ülkeler arasında Batı karşıtı tutumundan vazgeçmeyen Mısır ve Suriye ile İngiliz nüfuzu altındaki Ürdün bulunmamaktadır. Richards düzenlediği basın toplantısında Doktrini kabul eden ülkelerin komünizmle mücadelede Amerika'ya katılmaları dışında hiçbir sorumluluğun bulunmayacağını söyler. Ancak bu yardım programının da bazı kuralları bulunduğunu da sözlerine eklemektedir.[456] Türkiye de 22 Mart 1957'de Eisenhower Doktrini'ne katıldığını açıklar.[457]

---

[453] **B.C.A.,** 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.
[454] **B.C.A.,** 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.
[455] **B.C.A.,** 9/2/1957 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.825..1., **B.C.A.,**0/0/1958 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..17. Başbakan Adnan Menderes'in Associated Press Muhabirine Bağdat Paktı hakkındaki beyanatı.
[456] Gönlübol, Ülman, **a.g.e.,**s.289-290
[457] Armaoğlu, **Belgelerle,** s.249

Eisenhower Doktrini ile Paktın önemli muhaliflerinden olan Suudi Arabistan bile Türkiye'ye karşı ılımlı bir politika izlemeye başlar. Hatta İran Şahı Arabistan ziyareti sırasında Suudi Kralına "Türkiye yıkılırsa sizin ve Arap memleketlerinin çökmesi lazım gelir. Bu kadar ağır mesuliyetleri taşıyan Türkiye'ye karşı neden bigane kalıyorsunuz. Neden Türklere karşı daha yakın bir dostluk politikası takip etmiyorsunuz?" demesi üzerine Kral Bayar'ın kendisi ile bir temas yapmasının mümkün olduğunu söyler.[458]

İngiltere ise artık istemeyerek de olsa bölgede Amerikan nüfuzunu kabul etmek zorunda kalır. Mart 1957'de Bermuda'da Eisenhower ve İngiltere'nin yeni başbakanı Harold MacMillan bir dizi görüşme yapar. İngiltere ve Amerika arasındaki ilişkilerin iyileşmesini Menderes de büyük bir memnuniyetle takip etmektedir. Bu görüşmeler sırasında Amerika Bağdat Paktı'nın Askeri Komitesi'ne katılma kararını da açıklar. Alınan bu iyi haberler Menderes'in Pakt'a ilişkin ümitlerini sürdürmesini sağlar.[459]

Bağdat Paktı Vekiller Konseyi'nin toplantısına iştirak etmek üzere Ankara'ya gelecek olan Dulles gönderdiği mesajda; "Türkiye ve Birleşik Amerika gibi kolektif güvenlik sistemleri ortak olan milletlerin yalnız kalamayacaklarını pekiyi bilirsiniz" demiştir.[460] 27-30 Ocak 1958'de Bağdat Paktı toplantısında Dulles Başkanlığındaki Amerikan heyeti Bağdat Paktı'nın askeri organizasyonuna katılmayı kabul eder. Kurulacak olan Planlama Örgütü'nün başına Türk generali Akalın, onun yardımcılığına ise Amerikan Generali Campbell getirilir. Yapılan bu antlaşma NATO'daki gibi ortak bir komutanlık kurulması ya da ülkelerin silahlı güçlerinin toplanarak bir komutanlık emrine verilmesi düzeyinde olmamıştır. Bu savunma organizasyonu sadece olası tehlikelere karşı alınacak olan önlemler ve savunma alanlarında bilgi danışmanlığı gibi konuları kapsamaktadır.[461]

Hükümetin en önemli beklentilerinden olan ekonomik yardım da giderek artış göstermektedir. Amerika Bağdat Paktının müşterek projelerinde

---

[458] **B.C.A.,** 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Amerika Büyükelçisi M. Fletcher Warren çeşitli konularda yaptığı görüşmenin metni. **B.C.A.,** 15/4/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.33..6. Başbakan Adnan Menderes ile İran Başbakanı Hüseyin Ala ve Meclis Başkanı Dr. İkbal arasında teati edilen dostluk telgrafları.

[459] Sever, **a.g.e.,** s.178-179

[460] **B.C.A.,** 0/1/1958 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.385..1. Bağdat Paktı Vekilleri Konseyi'nin toplantısına katılmak üzere Ankara'ya gelecek olan Dulles'ın Türk Milletine mesajı

[461] Soysal, **a.g.m.,** s.217

kullanılmak üzere 12.670.000 dolar hibe şeklinde yardımda bulunur.[462] Amerika'nın dostluğuna fazlasıyla önem veren Türkiye Aralık 1959'da Eisenhower Türkiye ziyaretinde büyük bir coşku ve tezahüratlar eşliğinde karşılar.[463]

7. Rusya'nın Orta Doğu'ya Nüfuzu

Coğrafi kriterler göz önünde bulundurulduğunda Sovyetlerin Orta Doğu'da nüfuz edinmesinin zor olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin kullanılacak hava sahası sırası ile Pakistan, İran, Türkiye, Yunanistan yada İtalya'dan geçmek zorundadır. Karadeniz'den deniz yolu ile gönderilecek yardımda ise Türk Boğazlarının kullanılmasının gerekmektedir. Diğer alternatif olan Kızıl Denizin tercih edilmesi durumunda ise bölgenin İsrail tarafından kontrol edilmesi bunu pek mümkün kılmamaktadır.[464]

Tüm bu olumsuzluklara rağmen İkinci Arap-İsrail Savaşı sonunda bölgede Batının hegemonyası azalırken Sovyet nüfuzu artmıştır.[465] Sovyetlere bu fırsatı veren de onları bölgeden uzak tutmaya çalışan Batılı ülkeler olmuştur. Bağdat Paktı'nın kurulması ile birlikte Orta Doğu'da zaten var olan bölünmüşlük daha da artmıştır. Bir tarafta Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen; bu bloğun karşısında Türkiye ve Irak, bir diğer tarafta ise bloklaşmanın dışında kalmak isteyen Ürdün ve Lübnan bulunmaktadır. İsrail'i de hesaba kattığımız da Orta Doğu dört bloğa bölünmüş olur. Bu bölünmüşlükse Rusya'nın Orta Doğu'ya girebilmesi için yaratılabilecek en müsait atmosferdir.[466]

Sovyetler Birliği de Amerika gibi nüfuzunda tutmak istediği ülkelere ekonomik yardımlarda bulunmaktadır. United Press tarafından yayınlanan Amerikan Dışişlerine ait raporda Sovyetler Birliği diğer ülkelere son üç yıl içerisinde 1.900.000.000 dolar ekonomik yardımda bulunmuştur. Bu

---

[462] **B.C.A.,** 18/6/1957 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.383..2. Amerikan yardımı programıyla ilgili Amerikan Elçiliğinden gelen yazı., **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:3, İçtima:1

[463] **B.C.A.,** 11/12/1959 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.863..3. Eisenhower'in Ankara'yı ziyareti ile ilgili olarak Amerikan ve Fransız basınında çıkan yazılar.

[464] **B.C.A.,** 17/2/1956 Sayı: Dosya: S4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.857..4. Kenan Öztürkmen tarafından Başbakan'a gönderilen Frenk Gervasi'ye ait iki makale.

[465] Kürkçüoğlu, **Turkey's Attitude,** s. 30

[466] Armaoğlu, **Filistin,** s.120

kapsamda Mısır'a 480 milyon dolar, Yugoslavya'ya 465 milyon dolar ve Suriye'ye 280 milyon dolar yardımda bulunulmuştur. Ayrıca Afganistan, Hindistan ve Endonezya'ya da hatır sayılır yardımlar yapılmıştır. Amerika ise Rusya'nın yardım etmekte olduğu devletlere olan yardımı 900 milyon dolardır.[467]

Eisenhower doktrinine karşı Rusya'nın Mısır ve diğer Arap devletlerini atom bombası ile takviye etmek istediği, Suriye'de de gizli hava üsleri inşa etmeyi planladığı basın bültenlerinde yer almaya başlamıştır.[468] Sovyetlerin İran'la da arasındaki ilişkiler de gittikçe daha iyi bir hal almaktadır. Sovyet radyoları Şah'ı överek İran-Sovyet dostluğundan söz etmektedir.[469]

Stalin'in ölümünden Suriye Buhranına kadar ki dönemde Ruslar Türkiye'ye de sıklıkla dostluk çağrılarında bulunmuştur. Krushev Stalin'in Türkiye'ye uyguladığı diplomasiyi kınamaktadır.[470] Stalin döneminde radyolarda yapılan kışkırtıcı propagandalar yerini dostluk mesajlarına bırakmıştır. Yıldönümlerini itina ile takip eden Rusya'da Moskova Radyosu'nda konuşma yapan spiker Sakarya zaferinin 34. yıldönümü olması münasebeti ile Kurtuluş Savaşı sırasındaki Rus yardımından bahsederek Türklerle her daim dost kaldıklarını ve bunun her daim böyle kalacağını söyler.[471]

Ancak bu olumlu gelişmeler hükümet tarafından Rusların yeni oyunları olarak değerlendirilir. Menderes Rusya'nın Avrupa'yı güneyden de çevirmeye çalıştığına inanmaktadır.[472] Amerika da Sovyet yaylımcılığını eleştirmekte ve Sovyetlerin barış mesajlarına kanılmaması gerektiği telkin etmektedir.[473]

---

[467] **B.C.A.,** 4/1/1958 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 69.433..1. Sovyetler Birliği ile İran arasındaki ilişkilere dair bilgiler.
[468] **B.C.A.,** 16/1/1957 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.850..2. Ethnikos Kiryx gazetesinde çıkan Sovyetler Mısır'ı ve diğer Arap devletlerini atom mermileriyle teçhiz etmeyi teklif etmiştir başlıklı yazı.
[469] **B.C.A.,** 4/1/1958 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 69.433..1.
[470] Bilge ,**a.g.e.,** s.337-341
[471] **B.C.A.,** 14/9/1956 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.426..4. Muhtelif konular hakkında istihbarat raporu.
[472] **B.C.A.,** 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.
[473] **B.C.A.,** 28/4/1957 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.429..5. Harry S. Truman'ın New York Times gazetesinde çıkan makalesi.

Sovyetlerin demokratik ülkeleri komünist rejimlere çevirmesinde izlemekte olduğu yol bu ülkelerde bir hükümet darbesi gerçekleştirmektir. Ancak bunun yolu ordu ve polis teşkilatı içerisinde bozgun yaratmaktan geçmektedir. Lakin halkların büyük çoğunluğu komünist değildir. Bu girişimleri Batı Avrupa'da sonuçsuz kalmıştır. Ancak Amerika'nın izlediği yol da doğru değildir. Çünkü askeri kuvvetle müdahale söz konusu olduğunda, bu durum o ülkedeki hükümeti güçlendirmek yerine daha da zayıflatacaktır. Yapılacak olan yardım, Yunanistan örneğinde olduğu gibi ülkedeki halkın milli benlik ve hürriyetini muhafaza etmek için kendilerine olan inancından ve güveninden yoksun kalmasına sebebiyet verecektir.[474]

İki büyük gücün mücadelesi Orta Doğu'da nispeten orta ölçekte güce sahip olan ülkeleri krize doğru sürüklemektedir. Son olarak Birleşmiş Milletlerin Suriye delegesi İsrail, Fransa ve İngiltere'nin Suriye ve Ürdün hududunda toplandıklarına dair şikayetini dile getirmiştir. Sovyetlerin bu haber karşısındaki propagandası Orta Doğu'ya müdahale için zemin hazırlanması olarak yorumlanmaktadır.[475]

E. ORTA DOĞU BUHRANLARI VE TÜRKİYE

Eisenhower doktrini sonrası Amerika Orta Doğu'da artık daha etkin bir politika izlemeye başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan Batı yanlısı devletler olarak Amerika tarafından desteklenmektedir. Karşı cephede ise Suriye ve Mısır'ın Sovyetlerle ilişkileri iyiye gitmekte ve bu devlet tarafından desteklenmektedirler. Hal böyle olunca Sovyetler Birliği ve Amerika arasındaki sürtüşmeler Orta Doğu'daki cepheler arasında da görülmektedir. Bunların üzerine Suriye, Ürdün ve Irak'taki istikrarsızlık da eklenince 1957-1958 yılları arasında Orta Doğu bir dizi bunalımın içine doğru sürüklenecektir. [476]

Rusya'nın Suriye ve Mısır'a yardım ettiği söylentisinin karşısında Eisenhower doktrininin ilan edilmesi ile artık III. Dünya Savaşı'nın bu

[474] **B.C.A.,** 15/1/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.625..12.
[475] **B.C.A.,** 22/11/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..22.
[476] Bağcı ,**a.g.e.,** s.89-90

bölgede çıkacağı ihtimali üzerinde durulmaya başlanır.[477] Bölgede savaş çıkmasından en çok endişelenen ülkelerin başında Irak gözükmektedir. Kendine güvence olarak da NATO'nun Suriye'ye Rus nüfuzunu kendisine yapılmış bir tahrik olarak göreceği beklentisidir.[478]

1. Suriye Buhranı

Eisenhower doktrini ile Amerika bölgede faaliyetlerini artırırken Rusya'nın desteklediği Suriye'de de hareketlenmeler başlamıştır. Alınan haberlere göre Sovyetler Suriye'ye hava yolu ile Kafkasya üzerinden, balıkçılar yolu ile de Lazkiye'ye silah nakliyatı yapmaktadır. Ayrıca Rusların Bulgaristan'a mekanik bir tümen çıkardığı ve Mısır'a da savaş sırasında kaybettikleri uçaklara mukabil yeni uçaklar vereceği söylenmektedir.[479] Türkiye alınan bu malumatlar sonucu Suriye'yi Ruslardan silah temin etmekle suçlamaktadır.[480] Ayrıca Suriye'de ordu içerisinde sosyalist faaliyetler oldukça artmıştır.[481] Adnan Menderes Rusların Suriye'yi Sovyet üssüne çevirmeye çalıştığına inanmaktadır.[482] Ruslara karşı ise tek dayanılacak güç halen Amerika'dır. General İhsan Bezergil de Haziran 1957'de Amerika'ya yaptığı ziyarette Ruslara karşı Türkiye'nin Birleşik Devletlerin vermiş olduğu modern silahlara güvenildiğini beyan etmektedir.[483]

Ürdün'de de ülke içerisinde karışıklıklar baş göstermektedir. Kral Hüseyin'i öldürmeye yönelik bir girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Olayın sorumluları olarak Nasır taraftarı ve solcu kesim gösterilmektedir. Bu

---

[477] **B.C.A.,** 14/11/1956 Sayı: Dosya: S1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 129.839..4. Sunday Special gazetesinde Türkiye hakkında yayınlanan makale., **B.C.A.,**23/5/1957 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.862..8. Bundeştap üyesi Hıristıyan Partili Paul Leverkühn tarafından Die Zeit gazetesinde Bir Alman Dostu Türkiye Başvekili başlığıyla yayınlanan makale.

[478] **B.C.A.,** 14/11/1956 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..2.

[479] **B.C.A.,** 13/12/1956 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.849..7., **B.C.A.,** 10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..7. Suriye'nin Ruslar tarafından bir üs haline getirilmekte olduğuna dair gönderilen şifreler.

[480] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:10, Cilt:15, İçtima:3

[481] **B.C.A.,** 23/3/1957 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.428..11. Suriye'de meydana gelen olaylarla ilgili istihbarat raporu.

[482] **B.C.A.,** 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.

[483] **B.C.A.,** 27/6/1957 Sayı: Dosya: E5E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.430..8. General ihsan Bezergil'in Amerika'yı ziyareti ve Rusya hakkındaki konuşmaları.

teşebbüslerinin ardından olaya karışanlar Suriye'ye kaçarak Ürdün'e karşı bir kampanya ile meşgul olmaya başlamıştır.[484]

Gerilime asıl ivmeyi kazandıran olay ise Suriye'nin Rusya ile silah anlaşması yapmasıdır. Suriye Savunma Bakanı Halit El-Azm Temmuz 1957'de bir heyetle beraber Moskova'ya gider. Bu ziyaret sırasında Sovyetler Birliği ve Suriye arasında bir takım anlaşmalar imzalanır. 6 Ağustos 1957'de bu anlaşmaların açıklanması ile Suriye Buhranı patlak verir. Anlaşmalara göre Ruslar Suriye'ye 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım yapacaktır. [485]

Yapılan bu açıklamanın ardından 13 Ağustos 1957'de Suriye 3 Amerikalı diplomatı meşru hükümeti devirmeye çalışmakla suçlayarak sınır dışı eder. Buna karşılık Amerika da Suriye Büyükelçisi ve ikinci sekreterini istenmeyen adam ilan eder. 17 Ağustosta Suriye'de komünist sempatizanı olarak bilinen Albay Afif El-Bızri de Genelkurmay Başkanlığına getirilir.[486]

Amerika da bu durumdan endişe duymaktadır. Artık Türkiye ve Suriye arasında bir savaşın patlak verebileceği konuşulmaktadır.[487] Amerika bölgedeki gelişmeler hakkında detaylı malumat almak üzere eski Bağdat Büyükelçisi Loy Henderson'u Orta Doğu ülkelerinde incelemelerde bulunmak üzere görevlendirir.[488]

Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin yaşanan kargaşadan dolayı Ankara'ya acil bir ziyarette bulunur. Suriye'den kaynaklandığı düşünülen olası solcu darbelere karşı iki Kral da endişe duymaktadır. Ankara'da yapılan toplantıya Henderson da katılır. Türkiye'ye göre Suriye bölgedeki rejimleri yıkmayı amaçlayan silahlı bir devrim merkezi haline gelmiştir.[489] Henderson

---

[484] Karpat, **a.g.e.,** s.177-178
[485] Armaoğlu, **XX. Yüzyıl,** s.507
[486] Sever, **a.g.e.,** s.184-185
[487] **B.C.A.,** 4/3/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.32..20. International News Service'den bir gazetecinin Başbakan Adnan Menderes'e soruları., 6/3/1957 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.862..5. New York Herald Tribune gazetesinin ekonomi ilavesinin bir makale **B.C.A.,** 9/1/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.32..2. Bir Amerikan gazetecinin Başbakan Adnan Menderes'e sorularını içeren telgraf., **B.C.A.,**17/10/1957 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.851..10. News Of The World Gazetesi'nde yayınlanmak üzere Başbakan Adnan Menderes'in Orta Doğu ile ilgili görüşlerini bildirmesi., **B.C.A.,**24/10/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..6. Başbakan Adnan Menderes ile görüşmek isteyen Amerikalı gazeteci Frank Conniff hakkında bilgi.
[488] **B.C.A.,** 7/9/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.813..5., **B.C.A.,** 1/11/1957 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.432..1.
[489] Karpat, **a.g.e.,** s.177-178

Türkiye'den sonra Irak, Ürdün ve Lübnan'a uğrar. İncelemeler sonucunda Henderson hazırladığı raporda Suriye'ye Sovyet Bloğu ülkelerinden geniş miktarda silah getirildiğini, ayrıca Suriye'nin komşu olan Arap devletlerinde hükümetleri devirmek için yoğun bir propaganda faaliyetine giriştiğini bildirir. Suriye'nin propagandaları özellikle Ürdün hükümetinin düşürülmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu nedenle de Amerika Ürdün'e yapmakta olduğu silah yardımını hızlandırarak hava yolu ile silah yollamaya başlar. [490] Suriye'de ise halk kriz sebebi ile hayli tedirgindir.[491] Konuya taraf olmaya ülkelerden dahi sorun bir krize dönüşmeden arabuluculuk yapılması teklif edilmektedir.[492]

Celal Bayar Afgan Kralı ile yaptığı görüşmede Suriye meselesine değinerek Rusların gönderdikleri silah ve mühimmat miktarının Suriye ordusunun kullanabileceğinden misliyle fazlası olduğunu söyler. Ayrıca bundaki amacının ise Suriye'yi bir silah deposu haline getirme isteği olduğunu ve bu depo Sovyet askerleri için hazırlandığını belirtir.[493]

10 Eylül 1957'de Sovyet Başbakanı Bulganin Türkiye'ye bir nota vererek Türkiye'yi Suriye'ye karşı saldırı girişimleri niyetinde olmakla suçlar. Menderes bu notaya cevaben "Türkiye'nin komşusu Suriye'den herhangi bir şikayet mesajı almadığı halde Sovyet Rusya'nın bu davranışıyla Suriye'ye ve Suriye meselesine sahip çıkmak istediğini" belirtir.[494]

20 Eylül 1957'de Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Moskova'da düzenlenen basın konferansında Türkiye'yi Suriye sınırına asker yığmakla suçlayarak, çıkacak mahalli çatışmanın dünya savaşına dönüşebileceği konusunda da uyarıda bulunur. Açıklamanın ardından Sovyetler Suriye'nin Lazkiye limanına bir savaş gemisini gönderir. Buna karşılık Amerika da İzmir'e savaş gemileri gönderir. Yaşanan bu gelişmeler dünyayı bloklar arası bir çatışmaya doğru sürüklemektedir.[495]

---

[490] **B.C.A.,** 7/9/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.813..5.
[491] **B.C.A.,** 28/10/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.36..35. Suriyeli bir grubun ülkeleri ile Türkiye arasındaki gerginliğin bitirilmesi için gönderdikleri mektup.
[492] **B.C.A.,** 14/12/1956 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.31..37. Abdüsselam Berdhi'nin Adnan Menderes'e ve Irak Başbakanı Nuri Sait'e İngiliz destekçisi politikalarını eleştiren mektubu.
[493] **B.C.A.,** 8/9/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..12.
[494] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.292-293
[495] Bilge ,**a.g.e.,** s.341

Menderes konuya ilişkin verdiği demeçte "Sovyet Rusya Orta Şark'ta önemli köprü taşları elde etmiş bulunuyor. Mısır ve Suriye'den bahsetmek istediğimi takdir edersiniz. Bu birdenbire ortaya çıkmış bir netice değildir. Bu gelişme uzun yıllardan beri, Rusya'nın dünyanın bu çok nazik ve dünya sulhu için ehemmiyetli bölgesindeki büyük gayretlerinin neticesi telakki etmek icap eder. Rusya'dan silah alan memleketlerin sulh davasına hizmet edeceklerini kabul etmek bizim için mümkün değildir. Orta Şark'ta bazı memleketlerin paylaşılması hadisesi ile karşı karşıya bulunmaktayız." der.[496]

Türkiye'nin Suriye'ye olası bir askeri müdahalesi sonucunda Rusya'nın bu konuda tepkisiz kalmayacağını düşünen İran kriz sebebi ile bir hayli tedirgin olmaktadır. Rus Mareşali Voroşilof'un İran Şahına gönderdiği mektupta krizin sona erdirilmesini için İran'ın gerekli tedbirleri almasını istenmektedir.[497] Bu arada Suriye ve Mısır arasında ileri bir tarihte birleşileceğine dair bir işbirliği antlaşması imzalanır. Antlaşmadan sonra Mısır 2 tabur askerini Suriye'ye gönderecektir. [498]

Tüm bu tartışmalara rağmen Rusya karşısında Amerika'nın ekonomik ve askeri yardımını gözeten Türkiye'nin Amerika'nın izni olmadan başka bir devlete askeri müdahale yapacak olması gerçeklerle pek bağdaşmayan bir durumdur. Menderes'in bu kriz sonunda hem iç hem de dış politikada çıkar sağlama şansı hayli yüksektir. Çünkü yaratılacak suni bir kriz ile Amerika'nın Türkiye'ye olan ilgisi artacaktır. Bunu sonucunda da daha fazla askeri ve ekonomik yardım alınacaktır. Zaten krizin yaşandığı yıllarda Türkiye'nin ekonomik ihtiyaçları da oldukça artmış durumdadır. Diğer taraftansa 1957 seçimleri yaklaşmaktadır. Yaşanacak olan bir krizle halk içinde bulunduğu ekonomik zorlukları daha az düşünerek partinin uyguladığı ekonomik politikaların başarısızlığı da örtülmüş olacaktır. Hükümetin Türkiye ölçeğinde düşünmüş olduğu çıkarlar ne olursa olsun, bu kriz Sovyetler Birliği ve Amerika arasında büyük bir gerginliğe dönüşmektedir.[499]

Türkiye ve Suriye arasındaki kriz 8 Ekim'de sınırda meydana gelen bazı olayların meydana gelmesine sebep olur. Suriye Türkiye'ye gönderdiği

---

[496] Bilge, **a.g.e,** s.341
[497] **B.C.A.,** 24/9/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..14. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın İran Büyükelçisi ile yaptığı görüşme.
[498] Soysal, **Turkish-Syrian,** s. 106
[499] Sever, **a.g.e.,** s.193-196

notada genel olarak; Türkiye'nin Suriye sınırı boyunca tahrikçi faaliyetlerde bulunduğunu, sınıra haksız yere yığınak yapıldığını, hava kuvvetlerinin saha ihlali yaptığını, sınırda Türk askerleri tarafından Suriyeli köylülere ateş açıldığını, Suriyeli köylülerin Türk askerleri tarafından kaçırıldığını ve Türk hükümetinin Suriye hakkında ileri sürdüğü beyanları da söz konusu ederek bunun Suriye'nin içişlerine karışmak olduğunu ileri sürmektedir. Suriye Türkiye'ye gönderdiği notayı aynı şekilde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne de şikayet olarak göndermiştir. Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcimiz Seyfullah Esin bu iddialara cevaben Genel Sekretere; iddiaların birçoğunun asılsız olduğunu, Türkiye sınırları dahilinde cereyan eden olayların da milli egemenliğin gerektirdiği tedbirleri yerine getirmek amacıyla yapılan hareketler olduğunu bildirir. [500]

Sovyetler Birliği Ekim 1957'de ilk yapma uydularını (Sputnik) uzaya fırlatır. Böylelikle artık atom mermisi üstünlüğü de Rusların eline geçmiş olur. Amerika'nın da dokunulmazlığı ortadan kalkar.[501] Kruşçev 9 Ekim 1957'de bir Amerikan gazetesine verdiği demeçte "Eğer savaş patlak verirse, biz Türkiye'ye daha yakınız ve siz değilsiniz. Silahlar ateşlenmeye başlayınca roketler uçacak ve o zaman düşünmek için vakit çok geç olacak." der. Buna karşılık Amerika da 11 Ekimde yayınladığı bildiride "Aradaki mesafe ne kadar uzun olursa olsun, Türkiye'nin dostu ve müttefiki olan Birleşik Amerika'nın NATO'dan doğacak taahhüt ve vecibeleri yerine getireceğinden şüphe edilemez." demiştir.[502] Ayrıca Rusya'nın Türkiye sınırına yığınak yaptığına dair haberler çıkmaya başlamıştır.[503]

Bağdat Paktı da kuruluşundan bu yana en kritik günlerini geçirmektedir. İngiltere Pakistan'a, Türkiye'nin Paktın askeri kanadından çekilmesini önermiştir. Nuri Said ise Şam'a giderek Suriye'nin karşısında olmadığını iletmiştir. Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza Celal Bayar'la

---

[500] Gönlübol, Ülman, **a.g.e.,** s.293-294
[501] Ülman, **a.g.m.,** s.153
[502] Armaoğlu, **Belgelerle,** s. 153. Amerika'nın bu desteğinin nedeni uluslararası ortam ve çıkarlarında aramak lazımdır. Çünkü 1964 yılına gelindiğinde Amerika aynı tehdit karşısında bu desteği vermeyecektir. Ayrıca bkz: Sander, **a.g.e.,** s. 162
[503] **B.C.A.,** 23/10/1957 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.651..3. Amerikan ve Pakistan basınında muhtelif konularda çıkan makaleler.

yaptığı görüşmede Nuri Said'in Şam'daki konuşmalarını hayretle dinlediğini, Pakt'a gelebilecek zararlardan dolayı endişeli olduğunu iletir.[504]

Eylül ve Ekim aylarında Suudi Arabistan Kralı Faysal Orta Doğu'daki gerginliği gidermek içi faal bir rol oynamaya başlar. Ürdün ile yaptığı görüşmede bu ülkenin tavrının yumuşadığını görür. Suriye tarafından yapılan açıklamada ise Ürdün Kralı İngiliz, Amerikan ve Türk elçileri ile yaptığı bir konuşmada Suriye'ye yapılacak bir tecavüzün bütün Arap Devletlerine yapılmış sayılacağını bildirmiştir. Faysal'ın Lübnan'da Devlet Başkanı Camille Chamoun'la yaptığı görüşme de aynı şekilde olumlu bir havada geçmiştir. Kral'ın belirttiğine göre Türkiye Suudi Arabistan Kralı ve Lübnan Devlet Başkanı'na Suriye'ye saldırmayacağına dair teminat vermiştir. Görüşme sonunda yayınlanan ortak bildiride Suriye'ye yada herhangi bir Arap devletine yapılacak bir saldırıda, bu iki devletin öteki Arap devletlerinin yanında yer alacağı açıklanır.[505]

Bu girişimlerin ardından Faysal Türkiye ve Suriye'ye arabuluculuk yapmayı teklif eder. Her iki devlet de bu teklifi kabul eder.[506] Karara göre her iki devlet iki gün içerisinde Suudi Arabistan'ın Damman şehrinde buluşacaklardır. Türkiye'yi temsilen Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında bir heyet Cidde'ye gider. Ancak Suriye'nin olumsuz tutumu karşısında sadece Faysal'la görüşme yapılır. Suriye ise böyle bir teklifin kendisine gelmediğini iddia etmektedir. Suriye Dışişleri Bakanlığı Washington'daki elçiliğine yanlış bilginin geldiği ve Faysal'ın teklifini kabul etmediklerini açıklamıştır.[507] Basında çıkan haberlere göre Suriye'nin bu karardan dönmesinde Rusların etkili olduğu söylenmektedir.[508]

Suriye Dışişleri Bakanı Salah Bitar 16 Ekim'de Birleşmiş Milletler Genel Kurul Başkanı Sir Leslie Monreo'dan konunun Genel Kurul gündemine alınmasını talep etmişlerdir. Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko da Genel Kurul Başkanına Suriye'nin silah tehdidi altında bulunduğunu, Türkiye'nin Suriye'ye saldırması durumunda Birleşmiş Milletler üyelerinin

---

[504] **B.C.A.,** 25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza ile yaptığı görüşme.
[505] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.295
[506] **B.C.A.,** 23/10/1957 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.651..3.
[507] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.296-297
[508] **B.C.A.,** 25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16.

tecavüzü durdurmak için gerekli bütün yardımları Suriye'ye yapmalarını ister. Suriye konusu Genel Kurul'da 60 lehte 1 çekimser (Liberya) oyla gündeme getirilir. 22 Ekim 1957'de başlayan görüşmelerde Türkiye Suudi Arabistan Kralı'nın arabuluculuk teklifini kabul ettiğini ancak Suriye'nin buna yanaşmadığını dile getirir. Türk tarafının önerisi konunun Genel Kurul gündeminden çıkarılarak öncelikle arabuluculuk girişimlerinden bir sonuç alınmasının beklenmesi gerektiğidir. Amerikan temsilcisi de Türkiye ile aynı fikirde olduğunu söyler. Ancak Suriye derhal görüşmelerin yapılmasını gerektiğini, Türkiye'nin sorunu Birleşmiş Milletlerde görüşmekten çekindiğini öne sürer. Aynı şekilde Sovyet delegesi de Suriye'nin teklifini destekler. Bu anlaşmazlıklardan sonra Endonezya temsilcisi ise Suriye ve Türkiye tarafından ortaya konulan karar tasarılarının hiçbirinin oylamaya girmemesini, sorunun taraflar arasında çözülmesini teklif eder. Suriye ve Türkiye de çoğunluk tarafından kabul edilen bu fikri destekler.[509]

Krizin yumuşamasında en önemli sebeplerden biri de Khruschev'in 29 Ekim 1957'de Moskova'daki Büyükelçiliğimizde barışın sağlanmasına yönelik yaptığı konuşmadır. Türkiye de Amerika'nın bölgede kendisine olan ihtiyacı göstermesinin ardından aldığı destek ile beraber Suriye'ye karşı tavrı yumuşamıştır. Menderes'in kaygılarından biri olan 27 Ekim seçimlerinden de oylarda bir düşüş görülse bile başarı ile çıkılmıştır.[510]

CHP ve Demokrat Parti arasında dış politikada süregelen görüş birliği artık yerini eleştirilere bırakmaktadır. İnönü hükümeti Suriye yığınağının zamansız ve gereksiz olduğunu dair hükümeti eleştirmektedir.[511]

Menderes NATO'da sunduğu nutukta Sovyetlerin Suriye'yi ele geçirdiğini ve Mısır'la da yakın ilişkilerde olduğunu söyler. Menderes ayrıca Rusya'nın Orta Doğu'yu işgal etmesi durumda Akdeniz'de de söz sahibi güç durumuna gelerek Avrupa ülkelerini kuşatma altına almış olacağını da sözlerine ekler.[512]

1 Şubat 1958'de Mısır ve Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) kurma kararı alır. Böylelikle iki devlet artık tek parlamento, tek ordu ve tek

---

[509] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.297-298
[510] Sander, **a.g.e.,** s.164-165, Sever, **a.g.e.,** s. 202
[511] **B.C.A.,** 23/10/1957 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.651..3.
[512] **B.C.A.,** 16/12/1957 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 16.85..4. Başbakan'ın Nato'da sunduğu nutuk.

bayrağa sahip olacaktır. Cumhurbaşkanının kim olacağı 30 gün içerisinde plesibite tabi tutulacaktır. Alınan karardan sonraki beyannamede bu kararın tüm Arapları birleştirmek maksadı ile alındığı ve Arap ülkelerinin bu birliğe dahil olabileceği açıklanır.[513]

Mısır ve Suriye'den de bu Federasyon ile ilgili dostluk mesajları alınır. Kahire büyükelçisi ile Nasır arasında yapılan görüşmede Nasır artık Türkiye ile komşu olduklarını, nihai amaçlarının dostluk kurmak olduğunu bildirir. Nasır Türkiye'den yapılmakta olan propagandalara da karşılık verilmemesine dair emir verdiğini de dile getirir. Türkiye alınan bu karardan son derece memnundur. Çünkü tehlikenin büyüğü Suriye'ye komünizmin nüfuz etmesidir. Mısır ile beraber kurulan bu federasyonla beraber komünizmin bu bölgeye getirilmesi ihtimali oldukça zayıflar. Hakeza Nasır da komünistlerin temizlenmesi konusunda kararlılığını dile getirir. Nasır konuyu İsrail'e getirerek "Rusya nasıl sizin için en büyük mesele ise, İsrail de bizim için aynıdır" der. [514]

Türkiye bu federasyonun Suriye'deki Sovyet etkisini ve komünist girişimi engelleyeceğini düşünerek tanıma kararı alır.[515]

2. Irak'ta Monarşinin Yıkılması

1958 yılına gelindiğinde Arap dünyası içerisinde bir tarafta yalnızlığa itilmiş Irak diğer tarafta ise Nasır tarafından sürekli eleştirilmekte olan Ürdün bulunmaktadır. Her iki devletin de ortak kaygısı BAC'ın kurulmasının ardından Nasır tarafından uygulanacak olan baskıdır. Irak ve Ürdün de 14

---

[513] **B.C.A.,** 13/2/1958 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.814..3.M Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ilanına dair beyanname ve Mısır Büyükelçisinin Fatin Rüştü Zorlu'yu daveti.

[514] **B.C.A.,** 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3. Kahire Büyükelçisi'nin Mısır Cumhurbaşkanı Nasır ile yaptığı görüşme. , **B.C.A.,**13/2/1958 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.814..3.M, **B.C.A.,** 0/0/1959 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..13. Başbakan Adnan Menderes'in Amerikan Sefiri ile yaptığı görüşmelerden Cumhurbaşkanına verdiği bilgi..

[515] Karpat, **a.g.e.,** s.179, Ancak Suriye'de halen komünist ve Türkiye karşıtı faaliyetler devam etmektedir. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Suriye'de Nasır'a başarısız bir suikast girişimi olur. Ayrıca Hatay'ın kurtuluş günü münasebeti ile bazı yerlerde bayraklar yarıya indirilmiştir. Ancak daha sonra yetkililer tarafından duruma müdahale edilerek tüm bayraklar tamamen çekilir. Ayrıca bkz: **B.C.A.,** 23/7/1958 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 69.434..15. Suriye, Irak ve Mısır hakkında dış haberlere ait istihbarat raporu.

Şubat1958'de Irak Ürdün Birliğini kurar. Bu birliktelikte Asıl otorite Nuri Said Paşa'ya verilir.[516]

Bu gelişme Menderes Hükümeti tarafından sevinçle karşılanır. Böylelikle Orta Doğu'da BAC tarafına doğur kayan güç dengesi bu birlik sayesinde karşılığını bulacaktır. Hükümet 19 Şubat'ta Irak Ürdün Birliği'ni hemen tanır. Ancak bu birliğin kurulmasının ardından patlak veren Irak ihtilali Nasır'ın önlenemeyen yükselişinin durdurulamayacağını gösterecektir.[517]

Lübnan'da Devlet Başkanı Camille Chamoun ülke içerisinde meydana gelen ayaklanmalarla uğraşmaktadır. Nuri Said Lübnan Hükümeti'ne yardım edilmesi için 19.ve 20. tugaylara hareket emri verilmesini ister. Lübnan'daki hareketi destekleyen General Kasım öncülüğündeki askerler ise Lübnan yerinde Bağdat'a hareket ederler.[518] 14 Temmuz 1958'de General Kasım önderliğinde kendilerini Bağımsız Subaylar olarak adlandıran grup Nuri Said ve yeni Kral II. Faysal'ı öldürerek iktidarı ele geçirir. Irak'ta ihtilal olduğu gün İstanbul'da Bağdat Paktı toplantısı yapılacaktır. Ancak gelen ihtilal haberi üzerine Irak heyetinin gelmesini beklemekte olan Türkiye, İran ve Pakistan toplantıyı kendi aralarında yaparlar.[519]

Toplantıda Irak'taki ihtilal hareketi üzerine konuşulur. Yapılan değerlendirmelerde Irak'ta yaşanan darbenin komünist bir girişim olmadığına kanaat edilir. Yeni hükümet hem Batı hem de Sovyetler Birliği ile siyasal ilişkiler kurmak istemektedir. Ancak BAC ile de savunma paktı yapma kararındadır. Bağdat Paktı toplantısında alınan karara göre yeni Irak Hükümeti tanınmayacaktır. Fatin Rüştü Zorlu 17 Temmuz'da "Türkiye için ortada bir Irak-Ürdün Federasyonu vardır. Oranın Başkanı da Kral Hüseyin'dir" der.[520] Halbuki Kral Hüseyin de Ürdün'ün geleceği konusunda endişelidir.

Bu darbe ile Türkiye'nin güvenlik endişeleri daha da üst bir seviyeye ulaşır. Her ne kadar ilk etapta Irak yönetimi Batı aleyhtarı olmadığını açıklasa da, daha bir sene önce Suriye'nin Sovyet nüfuzuna girmesinin

---

[516] Dikerdem, **a.g.e.,** s.177-178
[517] Sever, **a.g.e.,** s.208-209
[518] Canatan, **a.g.e.,** s.144
[519] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:4, İçtima:1
[520] Soysal, **a.g.m.,** s.218-219

ardından Irak'ın da aynı şekilde karşı cepheye geçmesi ile bütün güney sınırları tehdit altında kalacaktır. Artık Bağdat Paktı'nın da geleceği şüphelidir. Yıllardır verilen uğraşlar neticesinde Pakta dahil edilen tek Arap ülkesi de bu ihtilal ile Pakttan ayrılmak üzeredir. Menderes için Kral Faysal ve Nuri Said'in başına gelenler kolay kabul edilebilir türden değildir.[521] Çünkü son yıllarda yapılan ziyaretler sonucu iki ülke liderleri arasında çok samimi ve iyi ilişkiler kurulmuştur.[522]

Irak'taki ihtilal karşısında Türkiye öyle bir şok yaşamıştır ki Menderes'in ordu ile Irak'a müdahale edip monarşik düzenin tekrar kurulmasını düşündüğü söylenmektedir.[523] Gerçekten de bu olay Batı ittifakında da genel bir panik havası estirmiştir. Milliyetçi cephenin büyümesi ile Batı zincirinde Irak halkasının kopmasından endişe edilmektedir. Irak bir bilinmezliğe doğru sürüklenmektedir.[524] Irak'ta yaşanan askeri isyan sebebi ile bölgede yaşayan Türkler de kendi can ve mallarına kasıt olacağından dolayı endişe duymaktadırlar.[525]

İngiliz Daily Mail gazetesinde çıkan bir habere göre Fatin Rüştü Zorlu bir mülakat sırasında, Ürdün'deki ayaklanmalara müdahale eden İngiltere'nin Irak'a da aynı şekilde müdahale etmesini istediğini söylemiştir.[526] Sovyetler Birliği hükümeti de 16 Temmuz 1958'de açıklanan şifahi demecine göre Orta Doğu bunalımında Türkiye'nin barışı korumak adına faaliyette bulunması temenni etmektedir. Başbakan Adnan Menderes ise buna cevap olarak "Türk hükümeti daima hadiseleri kendi emniyetinin ve müttefiklerinin emniyetinin tehlikeye düşüp düşmemesi zaviyesinden tetkik etmekte ve dahil olduğu müşterek müdafaa paktlarının meşru müdafaa prensiplerinden ilham alarak

---

[521] Bu olaylar iç politikaya da yansımıştır. Kanlı Irak ihtilalinden sonra Menderes Türkiye'de de böyle bir ihtilalin yaşanabileceği korkusuna kapılmıştır. Böyle bir girişimi engellemek maksadı ile alınan tedbirlerden biri de 26 Ağustos 1958'de Korgeneral Cemal Gürsel'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na getirilmesidir.Ayrıca bkz: Eroğul, **a.g.e.,** s. 225

[522] Sever, **a.g.e.,** s.209-210

[523] Bu söylentilerin çıktığı dönemde Dışişleri Bakanlığı'nın sözcülüğünü yapan İsmail Soysal bunların aslı olmayan haberler olduğunu, ancak hükümetin bunları yalanlamaya gerek görmediğini söylemektedir. Bkz: Soysal, **1955 Bağdat,** s. 219

[524] M.A. Dahham, "Turkish Iraqi Relations: Tension and Prospects for Positive Developments" **Turkish Review of Middle East Studies,** İstanbul, 1998, s. 90

[525] **B.C.A.,** 10/3/1959 Sayı: Dosya: L Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 123.790..3. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Başkanı Avukat Enver Yakupoğlu'nun Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgraf., **B.C.A.,**23/11/1959 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 63.386..22. Türkiye'deki Irak Türklerinin taleplerini havi mektup.

[526] Kürkçüoğlu, **a.g.e.,** s.131

siyasetini ayarlamaktadır. Bu sebeple orta şarktaki gerginliğin artmasına herhalde Türkiye'nin sebebiyet vermeyeceğinden ve Türkiye'nin alacağı her tedbirin müdafaa tedbiri olacağından emin olabilirsiniz." demiştir. [527]

Türkiye'nin müdahalede bulunmaya hazırlandığına dair haberler doğru olsa bile Türkiye'nin İngiltere ve Amerika'nın desteğini almadan tek başına bir müdahalede bulunması ihtimali uzak gözükmektedir. Ayrıca General Kasım ülke içerisinde tam destek görmektedir. Bu durumda Eisenhower Doktrini kapsamında ülkeye bir müdahale de söz konusu olmayacaktır. İngiltere ve Amerika Irak'ın karşı cepheye geçmemesi için Irak'tan alınan dostluk ve antlaşmalara uyulacağına dair mesajları kabul etmek zorunda kalır. İhtilalden 2 hafta sonra 31 Temmuz 1958'de Amerika, İngiltere ve diğer Bağdat Paktı devletleri yeni rejimi tanır. [528]

Irak Bağdat Paktı'ndan çekildiğini ancak 24 Mart 1959'a gelindiğinde açıklayacaktır. Çünkü Lübnan ve Ürdün'deki müdahaleler sonucu ihtilalciler geri çekilmek zorunda kalmıştır. Irak'ın Pakt'tan çekildiğini açıklaması ile kendisinin de böyle bir duruma düşebilme ihtimali vardır. Ayrıca yeni rejimin öncelikle kendi içerisindeki problemleri çözmesi gerekmektedir. Komünist Parti'nin yeni rejime başkaldırma ihtimali de bulunmaktadır. Ayrılma kararı ertelenmesi Amerika ve İngiltere'nin yeni rejimi tanımaları da kolaylaşacaktır.[529]

Suriye ve Irak'ta yaşanan olaylara müdahale edilmesine ilişkin İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşma durum teşhisinin yapılması açısından dikkate değer niteliktedir. Şöyle ki, "Üçüncü Cihan Harbinin Türkiye için geçen iki cihan harbinden çok başka şartlar arz ettiğini hariciyemize hatırlatmak isterim. Biz iki cihan harbinin ikisinde de ilk devrede tutuşmadık. Bizim hacmimizdeki devletlerin ilk yangın devrinde tutuşmaları katmerli felakete sebep olur. İttifak vecibeleri icap ettirirse vazifelerin şerefle yapılması mecburiyeti tereddüt götürmez. Ancak ilk tutuşmayı kendimizin tahrik etmemiz siyasetin yapabileceği en ağır hata olacaktır."[530]

---

[527] Bilge, **a.g.e.,** s.342
[528] Dikerdem ,**a.g.e.,** s.185-187
[529] Canatan, ,**a.g.e.,** s.154
[530] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:4, İçtima:1

3. Lübnan ve Ürdün İhtilalleri

Lübnan'ın Eisenhower doktrinin kabul etmesinin ardından ülke üzerinde Suriye ve Mısır tarafından yoğun bir baskı oluşturulmuştur. Suriye ve Mısır tarafından Lübnan hükümetine karşı silahlı mücadele edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Mısır konsolosluğuna ait bir araçta bir sandık patlayıcı mühimmat, şoförün evinde ise büyük bir depo içerisinde çok sayıda silah ve cephane ele geçirilir. Bu gelişmeler karşısında tedirgin olan Chamoun Türkiye ve İngiltere'den yardım talebinde bulunur. Lübnan'ın taleplerine karşı verilen cevap olumludur. Ancak Amerika'dan onay almadan Lübnan'daki olaylara fiili bir müdahale yapılamayacağı söylenir. Chamoun bu cevaba karşılık " Ben Türkiye'den ve muhterem dostlarım devlet ve hükümet reislerinden söz yerine aksiyon istedim." der. [531]

Bu arada ülkede baş gösteren rejim karşıtı faaliyetler karşısında Lübnan'ın Batıya olan ihtiyacı giderek artmaktadır. Çünkü BAC ile birleşme yandaşı Müslüman çoğunluğun baskısı giderek artmaktadır. Bunun üzerine Mayıs 1958'de Nasır yanlısı bir gazetecinin öldürülmesi gerilimi iyice artırır. Son olarak Cumhurbaşkanı Chamoun Eylül 1958'deki seçimleri iptal ederek, 4 yıl daha ülkeyi yönetmeye kalkıştığında ülkede Nasır yanlısı ayaklanmalar patlak verir. Chamoun ilk etapta Amerika'nın olaylara müdahalede bulunacağını ümit etmektedir. Ancak Amerika konunun öncelikle Birleşmiş Milletler'de çözümünden yanadır.[532]

22 Mayıs 1958'de Lübnan BAC'ın kendi içişlerine karıştığını iddia ederek Güvenlik Kurulu'nun toplanmasını ister. İddiaya göre Lübnan'a Suriye'den silahlı gruplar girmekte, BAC vatandaşları da Lübnan içinde başkaldırma ve terör hareketlerine katılmaktadır. Güvenlik Kurulu bu konuyu 6 Haziranda ele aldığında BAC delegesi Lübnan'ın şikayet ve ithamının ancak olaylar büyüdükten sonra yapılmış olmasına dikkat çekerek, hükümetin başa çıkamadığı bir iç soruna uluslararası bir nitelik süsü vermeye çalıştığını iddia eder. Toplantı sonunda Lübnan'a bir gözlemci grubunun gönderilmesi 11 Temmuz 1958'de Güvenlik Kurulu'nda kabul edilir.[533]

---

[531] **B.C.A.,** 21/11/1956 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.824..8.
[532] Sever, **a.g.e.,** s. 218-220
[533] Ataöv, **a.g.m.,** s.218

Lübnan bu durumu Arap Birliği Konseyi'ne de bildirilmiştir. Ancak Arap devletlerinin Bingazi'de yaptığı toplantıda bir sonuca varılamamıştır. Irak'ta da başlayan olaylar sebebi ile Lübnan Cumhurbaşkanı Amerika'dan askerlerini göndermesi talebinde bulunur. Irak'ta başlayan ihtilal girişimi Amerika'yı da tedirgin etmiş olacak ki Lübnan'ın talebi olumlu karşılanır. 15 Temmuz 1958'de Beyrut'a 4500 kişilik Amerikan deniz piyade kuvveti çıkarır. Amerika Güvenlik Konseyi'ne bu kararını bildirir. Ancak sunduğu tekliflerde veto kararı ile karşılaşır.[534] Amerika'nın çıkarma yaptığı günlerde alınan bir istihbarat raporuna göre Suriye Lübnan sınırına asker yığınağı yapmaya başlamıştır. Anlaşılan Amerika'nın bölgeye müdahalesi Suriye'yi de tedirgin etmiştir.[535]

Amerika asker göndermedeki amacının Lübnan'a yardım etmek ve barışısın sağlanması amacını taşıdığını açıklamıştır. Ancak Sovyetler Birliği Lübnan'ın aslında tehdit edilmekte olduğunu, fakat bu tehdidin iddia edildiği gibi BAC tarafından değil, bizzat Lübnan topraklarına çıkarma yapmış olan Amerika'dan geldiğini söylemektedir. Sovyetler Amerika'nın Lübnan'da Chamoun hükümetini iktidarda tutabilmek için doğrudan doğruya askeri müdahaleye giriştiğine inanmaktadır. Bu olayda askeri kuvvet bir dış politika aracı olarak kullanılmakta olduğundan Birleşmiş Milletler Antlaşması da ihlal edilmiş olmaktadır. Çünkü Amerika'nın müdahale ettiği sırada Güvenlik Kurulu Lübnan'da faaliyet göstermektedir. BAC delegesi de Amerika'nın tutumunu silahlı müdahale olarak nitelendirmektedir. Amerika'nın müdahalesi Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 51.maddesine girmediği gibi, Güvenlik Kurulu Lübnan sorununu gündeme almış bulunmaktadır. İsveç delegesi de Amerika'nın bu hareketinin Lübnan'daki gözlem faaliyetlerindeki koşulları değiştirdiğini ileri sürmektedir.[536]

Lübnan'da görevli gözlemci grubunun 30 Temmuz 1958 tarihli raporunda sınırdan silah geçirme olaylarının çok kısıtlıdır ve sadece küçük silahların söz konusu olabileceği söylenmektedir. Muhalefet bölgelerinde ise savaşmak amacı ile sınırı geçen kimseye rastlanmamıştır.[537]

---

[534] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:4, İçtima:1
[535] **B.C.A.,** 23/7/1958 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 69.434..15.
[536] Ataöv, **a.g.m.,**, s.218-219
[537] Ataöv, **a.g.m.,**, s.219

Irak'ta yaşanan darbeden sonra Ürdün Kralı Hüseyin aynı olayın Ürdün'de de gerçekleşebileceğinden dolayı hayli tedirgindir. Türkiye, Pakistan ve İran'dan beklemesine dair mesaj alan Kral cevaben "Irak kaybedilirse biz mahvoluruz. Bizden sonra Suudi Arabistan ve Kuveyt'in düşmesi bir gün meselesidir. Dostlarımızdan beklediğimiz zaman kaybetmeden harekete geçmeleridir. Ben şahsen Türkiye'nin ya Suriye ya da Irak üzerine yapacağı askeri bir hareketin her şeyi halledeceğine inanıyorum." der. [538] Bu cevabın ardından 16 Temmuz 1958'de Türkiye, İran ve Pakistan Ürdün Kralı'na gönderdikleri ortak mesajda Birleşmiş Milletler Anayasasının 51. maddesine dayanarak Ürdün'ün bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak üzere, İngiltere ve Amerika'dan askeri kuvvet göndermelerini resmen talep etmesi telkin edilir.[539] Bu mesajın geldiği gece İngiltere Kıbrıs'taki paraşütçü birliklerinin bir kısmını Ürdün'e gönderir. İngiltere yaptığı açıklamada Ürdün'de istiklali koruyacak tedbirler alınır alınmaz askerlerini geri çekeceğini bildirir. Türkiye her iki askeri harekatı da onaylamaktadır.[540] Suriye'den Ürdün'e olası bir askeri müdahale karşısında Türkiye de bir tümenini Suriye sınırına göndermiştir.[541]

17 Temmuz'da Ürdün de BAC'ın kendi içişlerine karıştığını söyleyerek Güvenlik Konseyi'ne şikayette bulunmuştur. Birleşmiş Milletlere İngiltere'nin müdahale kararı Amerika tarafından da desteklenmektedir. Sovyet delegesi Amerika ve İngiltere'nin Arap halklarının kurtuluş hareketlerine karşı bir komplo düzenlendiğini iddia etmektedir. BAC delegesi de Ürdün'ün şikayet etmesindeki sebebin İngiliz müdahalesinin mazur görülmesi içi yapıldığını öne sürmektedir. Güvenlik Kurulu 7 Ağustos tarihli toplantıdan oybirliği çıkmaması sebebi ile Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Genel Kurul toplantısı sonucu 21 Ağustosta Arap memleketlerinin birbirlerinin içişlerine karışmamaları hususunda verdikleri garantiler kabul edilir, Lübnan ve Ürdün'den yabancı askerlerin çıkartılmasında genel sekreterin aracılığı istenir. İngiltere 1 Ekimde genel

---

[538] Dikerdem, **a.g.e.,** s.184
[539] Dikerdem, **a.g.e.,** s.184-185
[540] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:4, İçtima:1
[541] 0/0/1959 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..13.

sekretere müracaat ederek çekilme işine 20 Ekimde başlanacağını iletir. Ardından Amerika da çekilmenin ekim sonunda biteceğini bildirir.[542]

Fatin Rüştü Zorlu TBMM'de yaptığı konuşmada konuya ilişkin "Hepinizin bildiği gibi bu pek mütecellidane ve insaniyetperverane hareket karşısında gocunan beynelmilel komünizmdir. İstila arzusundan bulunanlardır. Tecavüzü yapanlar ve onu teşvik edenler ve destekleyenlerdir. Onlar tehdit savurdular ama hürriyet ve istiklallerine aşık ve istiklal ve emniyetlerini muhafaza için tesanüd halinde bulunan devletler bundan zerrece yılmadılar. Birleşik Devletler ve İngiltere, biz oradayız ve bizi davet eden devletler istediği müddetçe orada kalacağız diye cevap verdiler. Bu suretle küçük bir milletin imdat talep etmek hakkının mevcut olduğunu ve o imdat talebine yetişmeyi, bir tecavüz değil, fakat bir vecibe addettiklerini dünyaya göstermiş oldular."der. [543]

Türkiye Amerika'nın Lübnan'a müdahalede bulunduğunda Adana'ya Amerikan askerlerinin çıkması için müsaade etmiştir. TBMM'de CHP tarafından sert bir şekilde eleştirilen Demokrat Parti bu olayı gizli tutmakla suçlanmaktadır. Ayrıca NATO kapsamında olmayan bu hareket karşısında kararın nasıl olur da Meclis onayı alınmaksızın verildiği sorulmaktadır. Demokrat Partililer ise bunun bir ülkeyi kurtarmaya giden askerlere verilmiş geçici bir müsaade olduğunu söylemektedir.[544]

Ancak Demokrat Partililerin söylediğinin aksine, 23 Haziran 1954'te Türkiye ve Amerika arasında imzalanan gizli bir anlaşma (Askeri Kolaylıklar Antlaşması) sayesinde Amerika Türkiye'deki üslerden faydalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye'de stratejik bir Amerikan hava üssü kurulmasına (İncirlik), Amerikan uçaklarının belli başlı Türk hava alanlarından, Amerikan gemilerinin de belli başlı Türk limanlarından yararlanmalarına, çeşitli tesisler kurulması için Birleşik Amerika'ya Türk topraklarında ücretsiz arazi tahsisine karar verilmiştir.[545]

Yaşanan her kriz sonrası Araplardaki Batı karşıtlığı gibi Türk-Arap ilişkilerindeki çatlak da büyümüştür. Irak'ın pakttan çekilmesi sonucu

---

[542] Ataöv, **a.g.m.,** s.219
[543] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:4, İçtima:1
[544] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:4, İçtima:1
[545] Haluk Ülman, Oral Sander, " Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II", **AÜSBFD,** C:37, S:1,Ankara, 1972, s. 8

Bağdat Paktı'nın Ankara'ya taşınması ile artık karşı cephede olanların hedefinde Türkiye tek başına kalacaktır.[546]

4. Bağdat Paktı'nın Sonu ve CENTO'nun Kuruluşu

Irak'ın Pakttan çekileceğinin anlaşılmasından sonra 28 Temmuz 1958'de Londra'da son Bağdat Paktı toplantısı yapılır. İran, Pakistan, Türkiye, İngiltere ve Amerika yayınladıkları bildiride pakta olan ihtiyacın her zamankinden daha fazla olduğunu belirtilir.[547] Ayrıca Amerika Orta Doğu'daki üç üye devlet ile ayrı ayrı özel anlaşmalar imzalayacağı da bildirilir. 5 Mart 1959'da Türkiye, Pakistan ve İran deklarasyona uygun olarak Amerika ile ikili anlaşmalar imzalar. Anlaşmada gerek toplu halde gerekse ayrı ayrı Orta Doğu'nun barış ve güvenliğinin korunması hedef tutmaktadır.[548]

Ancak imzalanan bu anlaşma Bağdat Paktı'nda imzalanandan oldukça farklı hükümler içermektedir. Anlaşmanın giriş kısmında "Karşılıklı İşbirliği Paktı azalarının yukarıda zikri geçen beyannamede müşterek emniyetlerini korumak ve doğrudan doğruya veya bilvasıta tecavüze mukavemet etmek hususundaki azimlerini beyan etmiş olduklarını nazarı itibara alarak aralarında davranış birliği kurmaya karar verdikleri" denmektedir. Birinci maddesinde Türkiye'ye kaşı vuku bulacak tecavüze işaret ederek şöyle denmektedir; "Türkiye Hükümeti tecavüze mukavemet etmeye azimlidir. Türkiye'ye karşı tecavüz vukuunda ABD hükümeti, talebi üzerine Türkiye Hükümetine yardım etmek için, karşılıklı olarak üzerinde anlaşmaya varabilecek şekilde ve Orta Doğu'da sulh ve istikrarı idameyi istihdaf eden müşterek karar suretinde derpiş edildiği veçhile, silahlı kuvvetlerin kullanılması da dahil olmak üzere, Amerikan Anayasasına uygun gerekli her türlü harekete girişecektir." [549]

---

[546] Ömer Kürkçüoğlu, " An Analysis of Turkish-Arab Relations", **AÜSBFD,** C:37, S:1, Ankara, 1972, s. 119
[547] Turan Ertuğ, "Türkiye ve CENTO", **Türk Silahlı Kuvvetler Dergisi,** S:37, Ankara, 1984, s.91-92
[548] Hamza Eroğlu, "Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İkili İşbirliği Anlaşması" **Milli Münasebetler Yıllığı,** S:1, Ankara, 1960, s. 23
[549] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.308

Türkiye zaten NATO üyesi olduğu için dışarıdan gelecek bir tecavüzde Amerika'dan yardım görmesi gerekmektedir. Yeni olan gelişme ise anlaşmanın girişinde bulunan "doğrudan doğruya ya da bilvasıta" deyiminin kullanılmasıdır. Bu sebeple CHP'de anlaşmaya karşı bir güvensizlik oluşmuştur. TBMM'de bu konu hakkında CHP Milletvekili Bülent Ecevit bu deyimin birçok tehlikeye yol açabilecek belirsiz bir anlamda olduğunu vurguladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir; "Lübnan örneği hatırdadır. Lübnan olayları sırasında devlet başkanı bulunan Camille Chamoun karşısındaki muhalefeti kendi gücüyle bertaraf edemeyeceğini anlayınca bu muhalefet hareketini beynelmilel komünizmin sızması, "bilvasıta tecavüz" olarak göstermek istemiş ve bu gerçeği kullanarak Amerikan askeri kuvvetlerini Lübnan'ın içişlerine müdahaleye çağırmıştır." Ancak tüm bu itirazlara rağmen antlaşma 9 Mayıs 1960'ta Meclis tarafından onaylanmıştır.[550] Dışişleri Bakanı Zorlu ise ısrarla kendisine sorulan sorulara cevap vermekten kaçınarak tecavüzün tarifinin yapılamayacağını söylemiştir.[551]

Irak beklendiği üzere 24 Mart 1959'da da Bağdat Paktı'ndan da ayrıldığını ilan eder.[552] Bu gelişmenin ardından Paktın merkezi de Ankara'ya alınır. Ankara'da toplanan konsey teşkilatı Paktın ismini de Merkezi Anlaşma Teşkilatı (CENTO) olarak değiştirir. CENTO Orta Doğu üzerinde saldırgan emellere karşı tamamı ile savunma ve bölgesel işbirliği amacı ile kurulmuştur. CENTO ülkeler arasında ekonomik sosyal kalkınmayı hızlandıracak ortak tedbirleri almak ve sıkı işbirliği kurmak için de faaliyet gösterecektir.[553]

Ancak CENTO'nun önemi 1960'larda Doğu ve Batı arasındaki yumuşama sebebi ile giderek azalacaktır. İran 11 Mart 1979'da CENTO'nun "yalnız emperyalistlerin çıkarlarını koruduğu" gerekçesi ile üyelikten çekildiğini açıklayacaktır. Amerika askeri yardımları devam etmeyince Pakistan da CENTO'dan umudunu yitirecektir İran'ın üyelikten çekilme kararından bir gün sonra 12 Mart 1979'da Pakistan da güvenliğinin

---

[550] Gönlübol, Ülman, **a.g.m.,** s.308-309
[551] Eroğlu, **a.g.m.,** s. 51
[552] **TBMM Zabıt Ceridesi,** Devre:11, Cilt:10, İçtima:3
[553] Ertuğ, **a.g.m.,** s. 91-92

korunamadığını öne sürerek Pakttan ayrılma kararı alacaktır. Bu açıklamaların ardından Türkiye Dışişleri Bakanlığının CENTO'nun artık bir işlevinin kalmadığını açıklaması ile CENTO'nun bütün işlevi sona erecektir.[554]

[554] Soysal, **a.g.m.,** s.221

SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrası beliren Sovyet tehdidi Türkiye'yi Batı ittifakına yaklaştırmaya yöneltmiştir. 1952 yılına kadar NATO'ya üye olabilmek için dış politikada Batılı devletlerle ilişkilerde yoğun bir döneme girilmiştir. Türkiye bu dönemde Batının, özellikle de Amerika'nın desteğini kazanmak adına Kore Savaşı'na asker göndermeyi dahi göze almıştır. NATO üyeliğine giden yolda Kore Savaşı'na katılmamızın belirleyici bir etken olduğunu söylemek yanlış olur. Bu dönemde nasıl ki Türkiye Amerika'ya ihtiyaç duymaktaysa, Amerika da stratejik mevkii sebebi ile Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Diğer taraftan İngiltere de Orta Doğu'da kaybetmekte olduğu nüfuzunu tekrar kazanabilmek için planlarına Türkiye'yi dahil etmek istemektedir. Kısaca her iki tarafın da karşılıklı olan ihtiyaçları sebebi ile NATO'ya üyeliğimizin gerçekleştiğini söyleyebiliriz. ODK ve ODSO'nun başarısızlığa uğraması ile bölgede İngiltere'den boşalan yeri Amerika doldurmaya başlamıştır.

Amerika'nın talepleri doğrultusunda Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Türkiye belgelerden de görüldüğü üzere tamamen Amerika'nın etkisi altında dış politikasını belirleme niyetinde değildir. Dışişlerinde de Arap ülkeleri yakından takip edilmiştir. Ayrıca kendi çıkarlarımıza yönelik uygulanması gereken yöntemlere dair çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'nin bu dönemde yapmayı başaramadığı temel hususlar ekonomisini geliştirememesi ve dönemin başında beliren Rus tehdidi karşısında Amerika'ya olan bağımlılığından kurtulamamasıdır.

Türkiye'nin Amerika'dan en büyük beklentisi askeri ve ekonomik yardımların yapılmasıdır. Yoksa bölgede bir ittifak kurarak Rus tehdidine karşı bir blok oluşturulma amacı o dönemki konjonktürde Türkiye için hayli uzak gözükmektedir. Ekonomik zorluklar sonucu iktidarın kaybedilmesi ihtimali ortadan kaldırılmadan ve askeri bir gelişme sağlanamayarak kendi topraklarını koruyabilecek duruma gelmeden risk alınması pek mantıklı değildir. Demokrat Parti hükümeti de aslında bunun farkındadır ve çalışmaları bu doğrultudadır.

Bölgede Rus yaylımcılığını önlemek adına yapılan en büyük yanlış Batılı ülkelerin bölgeye girmesine ön ayak olmaktır. Böylelikle Rusya için de çaba gösterse dahi elde edemeyeceği bir atmosfer hazırlanmış olur. Stalin'in ölümünden sonra Rusya'nın dostluk girişimleri karşısında Amerika'nın yanında olan Türkiye bu devletin dostluğunu kazanma fırsatını kaçırmıştır. Halbuki yalnızca Amerika'ya bağlanmak yerine Yugoslavya ve Mısır gibi Rusya'nın dostluğu da gözetilmiş olsa idi ortada ne komünist tehlikesi ne de güvenilecek tek büyük güç olacaktır.

Bölge içerisinde ise dinamikler sürekli olarak yanlış algılanmıştır. Arap ülkelerinin asıl korkusu İsrail'den gelecek bir saldırı iken Türkiye'nin ittifak için öne sürdüğü teklif Rusya ile iyi ilişkileri olan devletler için dahi komünist tehlikesi olmuştur. Bağdat Paktı'na üye olan tek Arap ülkesi Irak bile eski dostlarından kopmamak için ikili oynamak zorunda kalmıştır. Irak'a karşı ağabey rolü üstlenmeye çalışan Türkiye bu devlet dahil hiçbir Arap ülkesi tarafından Batılı ülkelerin yanında olması sebebi ile lider bir ülke olarak görülmemiştir.

Türkiye'nin gibi orta ölçekte bir güç olması Sovyetler Birliği ve Amerika karşısında çok fazla söz sahibi olmasına engeldir. Ancak Orta Doğu için durum farklıdır. Türkiye Orta Doğu'da daha önce olduğu gibi lider konumunda bulunabilecek bir ülkedir. Ancak bu potansiyelini Batılı devletlerle işbirliği içerisinde olması sebebi ile kaybetmiştir.

Türkiye'nin bu dönemde başlangıç itibari ile en başarılı olduğu girişim Bağdat Paktı olmuştur. Ancak sonuçları açısından bir o kadar büyük de zararlar vermiştir. Bu Pakt ile güney komşumuz Suriye ile savaşın eşiğine kadar gelmişizdir. Orta Doğu'da güven ve istikrarı amaç edinen Pakt en azından kendi aralarında düşünce olarak birlikte hareket eden Arap ülkelerini bölmekten öte gidememiştir. Bu pakt ile ne Sovyet tehdidi giderilmiş ne de Amerikan yardımı beklendiği kadar alınmıştır. Az miktarda alınan Amerikan yardımı, yarardan çok ülkenin siyasal ve ekonomik özgürlüğünü kısıtlayarak Türkiye'nin zararına olmuştur. Amerika tarafından eli kolu bağlanan Türkiye her ne kadar düze çıkarak kendi politikalarını uygulamak istediyse de başarıya ulaşamamıştır.

KAYNAKLAR

I. CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ

A. BAŞBAKANLIK ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

12/1/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.625..9
15/1/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.625..12
15/4/1948 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 101.627..7
08/4/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..1
29/4/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..3
05/6/1950 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.372..3
21/6/1950 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.242..1
21/7/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..2
28/7/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..6
03/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..3
05/8/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..8
07/8/1950 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.859..4
04/11/1950 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.372..7
20/12/1950 Sayı: Dosya: E9 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 76.479..11
20/12/1950 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.630..11
0/0/1950 Sayı: Dosya: E16 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 88.550..5
0/0/1950 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..3
12/1/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..1
05/2/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..2
12/2/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..4
20/2/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..4
03/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..6
06/3/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..3
06/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..7
14/3/1951 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.243..7
22/3/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.631..10
10/4/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..2
13/4/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..5

05/5/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..3
15/5/1951 Sayı: Dosya: M Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 125.801..4
20/7/1951 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..1
21/9/1951 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 13.76..7
28/9/1951 Sayı: Dosya: A51 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 38.230..1
14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8
24/10/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..6
05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5
13/12/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..7
28/12/1951 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.632..11
10/1/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..1
0/2/1952 Sayı: Dosya: E3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 57.348..8
01/3/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.633..4
07/3/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.633..5
29/3/1952 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.374..10
01/4/1952 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.243..23
24/4/1952 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.374..12
26/4/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.634..4
15/5/1952 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.374..15
12/6/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.635..1
21/6/1952 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..1
11/8/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.636..2
22/9/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..1
26/9/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..3
27/9/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..5
11/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.637..9
25/10/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..3
14/11/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..10
18/11/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.638..12
06/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..4
18/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..11
26/12/1952 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 102.639..15
0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2

06/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..2
15/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..7
15/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.640..6
30/1/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..1
02/2/1953 Sayı: Dosya: F11641 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..3
04/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..5
04/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6
06/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..7
13/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..8
17/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..10
19/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..1
24/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..2
25/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..3
28/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.642..4
18/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..6
27/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..7
27/4/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.643..8
12/5/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.644..3
30/5/1953 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.376..17
04/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.644..8
11/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..3
29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..5
29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..6
29/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..4
30/6/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.645..7
14/7/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..1
17/7/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..3
22/7/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..4
08/8/1953 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..4
10/8/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..5
10/8/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..6
27/9/1953 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.26..7
12/10/1953 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.26..9

12/11/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.646..9
08/12/1953 Sayı: Dosya: F1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 95.597..4
07/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..2
11/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..3
13/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..4
17/1/1954 Sayı: Dosya: B1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.238..15
18/1/1954 Sayı: Dosya: D1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 50.298..3
20/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..8
27/1/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..11
12/2/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.647..13
25/2/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..2
04/3/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..3
07/4/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.648..5
30/5/1954 Sayı: Dosya: A3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 3.17..3
25/6/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..2
05/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..3
08/7/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.649..4
0/7/1954 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.377..23
07/9/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..1
25/10/1954 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 18.106..35
26/10/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..2
11/11/1954 Sayı: Dosya: K1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 112.707..5
13/11/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..3
01/12/1954 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.847..8
28/12/1954 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.650..5
0/0/1954 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.26..29
02/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6
21/1/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..4
06/2/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.809..3
08/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..1
18/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..2
24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3
24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..4

28/2/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.809..4
22/4/1955 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 19.108..11
26/4/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..14
31/5/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..17
19/6/1955 Sayı: Dosya: A1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 1.8..16
21/6/1955 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 15.82..7
30/6/1955 Sayı: Dosya: E3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 57.351..6
04/7/1955 Sayı: Dosya: E16 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 88.552..1
05/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23
28/7/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.810..2
01/8/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.28..3
12/8/1955 Sayı: Dosya: A1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 1.8..17
18/8/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.28..6
10/9/1955 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 19.110..7
23/9/1955 Sayı: Dosya: A1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 1.8..20
20/11/1955 Sayı: Dosya: A2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 2.14..7
18/12/1955 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 19.111..14
0/0/1955 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.810..7
0/0/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..10
04/1/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..1
26/1/1956 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.823..2
09/2/1956 Sayı: Dosya: E11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 78.491..6
17/2/1956 Sayı: Dosya: S4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.857..4
13/3/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..4
17/4/1956 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.30..9
07/5/1956 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.861..1
14/5/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..10
16/5/1956 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.30..16
0/06/1956 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 15.84..1
24/7/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..28
27/7/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.114..10
06/9/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..5
13/9/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..9

14/9/1956 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.426..4
08/11/1956 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..12
09/11/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.116..16
09/11/1956 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..13
09/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..6
10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..8
10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..7
14/11/1956 Sayı: Dosya: S1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 129.839..4
14/11/1956 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..2
15/11/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..14
21/11/1956 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.824..8
22/11/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.381..22
25/11/1956 Sayı: Dosya: A7 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 20.116..28
13/12/1956 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.849..7
14/12/1956 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.31..37
0/0/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..14
0/0/1956 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.811..13
01/1/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.812..1
16/1/1957 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.850..2
22/1/1957 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.862..3
06/2/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.812..6
09/2/1957 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.825..1
04/3/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.32..20
23/3/1957 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.428..11
25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11
08/4/1957 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.825..4
15/4/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.33..6
18/4/1957 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 16.85..2
28/4/1957 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.429..5
23/5/1957 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.862..8
01/6/1957 Sayı: Dosya: A3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 3.19..2
07/6/1957 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.430..3
18/6/1957 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.383..2

27/6/1957 Sayı: Dosya: E5E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 68.430..8
28/6/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.34..16
01/7/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 6.35..1
07/9/1957 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.813..5
08/9/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..12
22/9/1957 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.384..7
24/9/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..14
17/10/1957 Sayı: Dosya: S2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 131.851..10
23/10/1957 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 104.651..3
25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16
28/10/1957 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.36..35
16/12/1957 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 16.85..4
0/1/1958 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.385..1
04/1/1958 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 69.433..1
13/2/1958 Sayı: Dosya: O1 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 126.814..3
25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3
12/7/1958 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.38..16
23/7/1958 Sayı: Dosya: E5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 69.434..15
28/8/1958 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..7
18/12/1958 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.38..27
0/0/1958 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..17
10/3/1959 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.39..11
10/3/1959 Sayı: Dosya: L Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 123.790..3
03/8/1959 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 7.39..37
23/11/1959 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 63.386..22
11/12/1959 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.863..3
0/0/1959 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..13
02/1/1960 Sayı: Dosya: A11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 28.167..1
0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7

B. MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

22/8/1950 Sayı: Dosya: 422329 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 235.590..40
25/8/1950 Sayı: Dosya: 440139 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 268.806..21

0/0/1953 Sayı: Dosya: 253303 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 210.429..4
12/5/1954 Sayı: Dosya: 440140 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 268.806..22

C. CUMHURİYET HALK PARTİSİ

31/1/1950 Sayı: Dosya: 3.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 611.124..1
03/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.808..3
15/9/1950 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.809..1
01/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..2
07/1/1951 Sayı: Dosya: 1.BÜRO Fon Kodu: 490..1.0.0 Yer No: 204.811..3

II. TBMM ZABIT CERİDELERİ

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:9, Cilt:7, İçtima:7
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:9, Cilt:11, İçtima:2
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:9, Cilt:17, İçtima:3
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:9, Cilt:22, İçtima:3
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:9, Cilt:27, İçtima:4
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:10, Cilt:1, İçtima:F
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:10, Cilt:5, İçtima:1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:10, Cilt:15, İçtima:3
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:3, İçtima:1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, Cilt:10, İçtima:3

III. KİTAPLAR

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye,** Çev: Ahmet Fethi, İstanbul, 1992

Akandere, Osman, **Milli Şef Dönemi,** İstanbul, 1998

Akşin, Aptülahat, **Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri,** İstanbul, 1959

Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988),** Ankara, 1989

Armaoğlu, Fahir, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri,** Ankara, 1991

Armaoğlu, Fahir, **XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi,** İstanbul, 1991

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar,** Ankara, 2001

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türkiye Devletinin Dış Siyasası,** Ankara, 1995

Bilge, Suat, **Güç Komşuluk Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri,** Ankara, 1992

Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası,** Ankara, 1999

Brown, L. Carl, **International Politics and the Middle East,** New Jersey, 1984

Canatan, Yaşar, **Türk-Irak Münasebetleri,** Ankara, 1996

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950),** Ankara, 2004

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze),** Ankara, 2004

Dikerdem, Mahmut, **Orta Doğu'da Devrim Yılları,** İstanbul, 1977

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,** Ankara, 2003

Gologlu, Mahmut, **Milli Şef Dönemi (1939-1945),** Ankara, 1974

Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem**,** **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938),** Ankara, 1990

Karpat, Kemal, **Orta Doğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk,** Ankara, 2001

Kirk, George E., **A Short Story of the Middle East,** New York, 1961

Kissinger, Henry, **Diplomasi,** Çev: İbrahim H. Kurt, İstanbul, 2004

Koçak, Cemil, **Milli Şef Dönemi,** İstanbul, 2003

Kürkçüoğlu, Ömer, **Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri,** Ankara, 2006

Kürkçüoğlu, Ömer, **Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası,** Ankara, 1972

Lenczowski, George**, The Middle East In World Affairs,** New York, 1953

McGhee, George, **ABD-Türkiye-NATO-Orta Doğu,** Ankara, 1992

Mısırlıoğlu, Kadir, **Musul Meselesi ve Irak Türkleri,** İstanbul, 1985

Monreo, Elizabeth, **Britain's Moment in the Middle East,** Londra, 1981

Öke, Mim Kemal, **Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926),** İstanbul, 2002

Pehlivanlı, Hamit, Sarınay, Yusuf, Yıldırım, Hüsamettin, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939),** Ankara, 2001

Sander, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994),** Ankara, 2003

Sander, Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası,** Ankara, 2006

Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964),** Ankara, 1979

Saray, Mehmet, **Türk-İran İlişkileri,** Ankara, 1999

Sever, Ayşegül, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu,** İstanbul, 1997

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları,** Ankara, 2000

Soysal, İsmail, **Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Klavuz (1919-1993),** İstanbul, 1993

Uslu, Nasuh, **Türk Amerikan İlişkileri,** Ankara, 2000

Yeşilbursa, Behçet Kemal, **İngiltere ve Amerika'nın Orta Doğu Savunma Projeleri ve Türkiye,** Ankara, 2000

IV. MAKALELER

Akçora, Ergünoz, "Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası- Makaleler-,** Haz: Berna Türkdoğan, Ankara, 2000

Alantar, Özden Zeynep, "Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi", **Türk Dış Politikasının Analizi,** Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2004

Albayrak, Mustafa, "Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları (1920-1960)", **Orta Doğu Araştırmaları Dergisi,** C:3, S:2,Elazığ, 2005

Armaoğlu, Fahir, "Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na", **Belleten,** C:59, S:54, Ankara

Ataöv,Türkkaya, "Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C: 24, S:1, Ankara, 1969

Ataöv, Türkkaya, "The Palestine Question and Turkey" **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:34,S:1-4, Ankara, 1979

Ataöv, Türkkaya "Savaş ve Barışın Düzenlenmesinde Dört Yeni Gelişme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:22, S:4, Ankara, 1967

Ataöv, Türkkaya "İsrael's Role in the Middle East", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:31, S:1-4, Ankara, 1976

Barlas, Turan, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler-,** Haz: Berna Türkdoğan, Ankara, 1985

Budak, Mustafa, "Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerine Tartışmalar", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler-,** Haz: Berna Türkdoğan, 1985

Dahham, M.A., "Turkish Iraqi Relations: Tension and Prospects for Positive Developments" **Turkish Review of Middle East Studies,** S:10, İstanbul, 1998

Ergin, Feridun, "Musul Sorunu ve Körfez Petrolleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** C:7, S:7, Ankara, 1991

Eroğlu, Hamza, "Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İkili İşbirliği Anlaşması" **Milli Münasebetler Yıllığı,** S:1 Ankara, 1960

Ertuğ, Turan, "Türkiye ve CENTO", **Türk Silahlı Kuvvetler Dergisi,** S:213, Ankara, 1984

Gönlübol, Mehmet, Ülman, Haluk, "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:21, S:1, Ankara, 1966

Gönlübol, Mehmet, Ülman, Haluk, "Birleşmiş Milletler Kuvveti, Süveyş ve Kongo Olayları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:16, S:1, Ankara, 1961

Gönlübol, Mehmet, Ülman, Haluk, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası, **Olaylarla Türk Dış Politikası,** Ankara, 1996

Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem, "1919-1938 Yılları Arasında Türk dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası,** Ankara, 1996

Jesse, Richard L., "The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism", **Middle Eastern Studies,** C:27, S:1, Londra, 1991

Kürkçüoğlu, Ömer, "An Analysis of Turkish-Arab Relations", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:37, S:1, Ankara, 1972

Kürkçüoğlu, Ömer, "Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:33, S:1-2, Ankara, 1978

Kürkçüoğlu, Ömer, "Turkey's Attitude Towards the The Middle East Conflict", **Foreign Policy,** C:5, S:4, Ankara, 1975

Sander, Oral, "Türkiye'nin Batı Bağlantısı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:34, S:1-4, Ankara, 1979

Sarınay, Yusuf, "Atatürk'ün Hatay Politikası", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası- Makaleler-,** Ankara, 2000

Soysal, İsmail, "Turkey-Syrian Relations (1945-1999)", **Turkish Review of Middle East Studies,** S:1 İstanbul, 1998

Soysal, İsmail, "1955 Bağdat Paktı", **Belleten,** C:55, S:212, Ankara,1991

Soysal, İsmail, "Türk-Amerika Siyasal İlişkileri", **Belleten,** C:41, S:162, 1977, Ankara, s. 262-270

Turan,İlter, Barlas, Dilek, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi,** Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2004

Ülman, Haluk "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler-I (1923-1968)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:23, S:3, Ankara, 1968

Ülman, Haluk, "NATO ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:22, S:4, Ankara, 1967,

Ülman, Haluk, "Orta Doğu Buhranı**", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:13, S:4, Ankara 1958,,

Ülman, Haluk, Sander, Oral, " Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II (1923-1968)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi,** C:37, S:1, Ankara, 1972

Yalçın, Semih, "Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası –Makaleler-,** Haz: Berna Türkdoğan, 1985

Yavuz, Bige, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşaması", **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler-,** Haz: Berna Türkdoğan, Ankara, 1985

Yerlikaya, İlhan, "Yabancı Basında (1925) Musul-Kerkük Sorunu**", Askeri Tarih Bülteni,** S:39, Ankara, 1995

EKLER

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sual I- I95I yılı için dünya sulhü ihtimalleri nedir? 1/3

Cevap: Birleşmiş Milletler idealleıine bağlı hür dünyanın I95I senesine, sulhün her ne bahasına olursa olsun yatıştırma yolu ile ve sadece sulhü arzu ve ilân etmekle değil, ancak kuvvetlenmekle, müştereken mücadele etmekle, mahrumiyetlere katlanmak ve feragat göstermekle temin olunabileceğini anlamış bulunarak girdiğini görüyoruz. Bu son derece mühim bir hadisedir. I95I senesine, hür dünyaca idrak edilen bu hakikatın ~~idrak~~ tatbikat sahasına intikal ettirilmesi senesi ismini verebilirim. Bu icraat senesinde, vakit kaybedilmeden, nevmidiye kapılınmadan azamî derecede hazırlanılabildiği, boşlukları kalmayan kolektif bir sulh cephesi tesisine muvaffak olunduğu nispette, emellerini tehdit ve tecavüz yolu ile tahakkuk ettirmek isteyenlerin cesaretleri kırılmış ve bu suretle sulh ve emniyet sağlanmış olacaktır. I95I senesinin tam verimli olabilmesi için iki şart vardır: Birincisi, yukarıda tebarüz ettirdiğim sulhün müessir şekilde temin olunabilmesi hususundaki salim düşünce ve anlayışın sarsılmaması, ikincisi de, bu düşünce ve anlayışın fiiliyat sahasına intikalinde gereken süratle hareket edilmesidir.

Sulh mücadelesi çetin olacak. Yer yer, müteca vizler tarafından mevzii mahiyette yıpratma mücadeleleri ihdas edilmesi ihtimalleri gözönünde tutulmalıdır. İhtiyatsız bir kıvılcımın nerede duracağı kestirilemeyen yangınlara yol açması de daima imkân dahilindedir.

Kanaatimce, fazla optimizm ve fazla pesimizm salim tedbir ve icraatin düşmanıdır .Tehlikeleri olduğu gibi görmek, korkuya kapılmamak, realist bir şekilde - sarsılmadan ve süratle - icabeden tedbirleri ittihaz ve tatbik etmek bu mühim senenin, hür dünya için, ~~bir~~ Motto " su olmalıdır.

030 01 132 855 3

Kaynak: 0/0/1950 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..3 Dünya barışının sağlanması ve Türkiye'nin Amerika ile ilişkileri

...LERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET

Sual 2 nin cevabı :

Türkiye, İkinci Cihan Harbi bittiğinden beri dünyanın güvenliğe kavuşmadığını görerek, millî savunmasına azamî ehemmiyeti vermiş bir memlekettir. Bu yüzden ~~alta senedir~~ hâlâ yürürlükte olduğu gibi 1945 den beri de bütçesinin vasatî olarak %48 ini Millî Savunmasına hasretmiştir. Bu nispet bazan %60 a kadar çıkmıştır. Silâh altında tuttuğu kuvvetler de 500.000 raddelerine kadar varmıştır. Bu durum iktisaden az gelişmiş bir memleket olan Türkiyenin pek düşük bulunan hayat seviyesini kalkındırmasına engel teşkil etmiştir. Türkiye Avrupa'da en fazla askeri gayret sarfeden, buna mukabil hayat seviyesi en düşük olan bir memlekettir.

Türkiyenin karşılaştığı iktisadi meseleler bu yüzden zordur. Türkiye iktisadi bünyesini ve hayat standardını, sarfetmekte olduğu bu askeri gayretle mütenasip bir seviyede tutmak mecburiyetindedir. Türkiye, bu düşük hayat seviyesini dahi muhafaza edebilmek için, muazzam gayret sarfetmek istirarındadır. Türkiye bu sebeple istihsali arttıracak envestismanlar yapmak yoluna girmiştir. Bunun için derhal randıman verecek yatırımları tercih etmekte; zaruri olmayan ve iktisadi gaye gütmeyen bütün masraflarını keserek, tekmil gayretini bu envestismanlara hasretmektedir. Ancak bunların bir kısmını finanse etmek için dış yardıma muhtaçdır. Kendisine gereken dış yardım sağlandığı takdirde, kendi gayreti ve bu yardım sayesinde, güvenliğini ve onu destekleyecek iktisadi sağlamlığını bulacağından eminim.

| 030 | 01 | | | 132 | 855 | 3 |

Kaynak: 0/0/1950 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

BAŞBAKANLIK
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

Başbakan Adnan Menderes 21. 9. 1951
in (A.F.P; AP ve Reuther) verdiği beyanat.

Türkiyenin eşit hakları haiz bir aza sıfatiyle Atlantik Paktına kabulü lehinde Ottawa'da varilmiş olduğunu öğrendiğimiz karar pek tabiidirki Hükûmetçe büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.Bu kararın aynı zamanda ,Türk umumi efkârınca da memnuniyetle karşılanacağında şüphe yoktur.Bu müsbet gelişmeye ,Hükümetimizin takip etmekte olduğu ve millî bir politika olarak umumi efkârımızın da kuvvetle desteklemekte bulunduğu müsbekar ve barışçı ve azimli siyasetin tabii bir neticesi nazariyle bakmak doğru olur.

Atlantik Paktı Konseyince alınan kararın alakalı memleketler Parlementoları tarafından tasdiki keyfiyeti ,bu memleketlerin anayasaları icaplarındandır.Bu tasdik keyfiyetinin en kısa bir zamanda tekemmühü neticesinde memleketimizin Pakt camiasında kendisine düşen şerefli mevkii fiilen işgal etmesinin gecikmeyeceğinden emin bulunuyorum.

Bu hadise elbette Demokrasi aleminin müşterek emniyet gayesinin istihsali ve bu maksatla tesanüt ve birliğin temini bakımından yeni ve mühim bir adım teşkil etmektedir.

Atlantik Paktı camiasında memleketimiz,diğer aza Devletlerle yapacağı iş birliğinde ,dış siyasetimizin farikasını teşkil eden hüsnüniyet,samimiyet ve ahde vefa esaslarından daima mülhem olacaktır. Ben ,bu his ve düşüncelerimizi ,diğer aza Devletlerin tamamiyle takdir etmekte olduklarından emin bulunduğum bu münasebetle ifade etmekten derin bir zevk duymaktayım.

| 030 | 01 | | | 13 | 76 | 7 |

Kaynak: 21/9/1951 Sayı: Dosya: A6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 13.76..7. Adnan Menderes'in Atlantik Paktı ile ilgili beyanatı.

INTERVIEW with H.E. Adnan Menderes,
Prime Minister of Turkey, Ankara, Nov. 5, 1951

To be initialed, after correction, by Mr. Menderes.

TO BE FORWARDED AIRMAIL REGISTERED to :
Howard Flieger
U.S. News & World Report
24th & N Streets
Washington, D.C. 7 USA

Not to be published until use by USNews & World Report.

DEVLET [illegible]
CUMHURIYET [illegible]

Q. - Mr. Premier, I understand the Russian Government has just sent your government a note objecting to Turkey's participation in NATO - is that right ?

A. - Quite right.

Q. - Is that note likely to change or alter Turkey's decision in any way ?

A. - Not at all. We shall, of course, reply to the Russian note. Both notes are to be published. But they do not change Turkey's decision on NATO.
(Ihre will not be any change of our)

Q. - Was the Russian note sent to Turkey very much different than the note the Russians sent to Norway when that country joined NATO ?

A. - No, I believe the Russian notes were essentially the same.

Q. - So the Russians, at least, see Norway and Turkey in relatively the same position toward NATO and toward Russia.

A. - Apparently, in the sense that Turkey occupies one flank of the NATO defense alliance and the Scandinavian countries the other flank.

Q. - Did the Russians bring up their old demand for control of the Dardanelles and the Bosphorus again? Was there anything special about the Russian objection ?

A. - No, the Straits were not specifically mentioned. Anything special to hold, it's interesting also to know if the Greek Government has received a protest about admission to NATO.

Q. - Of course, your country and Greece were invited to join at the same time, weren't they ?

A. - Yes.

030	01			132	855	5

9 sayfa

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5. Adnan Menderes'in US News and World Report ile yaptığı mülakat

A. Menderes - 2

ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Q. - And Russia protested to your Government, but not to Athens, at least so far. Why the difference ?

A. - That is a question for the Russian leaders, not for me.

Q. - Well, Mr. Menderes, Turkey has lived right next to Russia for a long time. The Turks ought to know the Russians pretty well, isn't that right ?

A. - Oh yes. We have lived next to Russia in peace and in war for centuries. We know them very well, of course. And the knowledge is mutual.

Q. - What would you say is the best way to get along with Russia ?

A. - To be strong. The Russians understand defensive strength and respect it.

Q. - Then you do not think the Russians really are afraid of encirclement although they talk a lot about it.

A.-Encirclement ? Well, one must always have neighbors. You can't call the existence of neighbors 'encirclement', can you ? You've got to examine what your neighbors are doing before you make such a charge against them.

Now the countries of NATO, the democratic front of which Turkey is a part, are not forming an alliance to attack Russia but to defend themselves in the event that they are attacked. It is not we who are aggressive. The Russians know that as well as we do. If your neighbors prepare a good defense you are in no danger unless you attack those neighbors - any one of them - or unless you take steps of aggression which threaten their security.

./.

030 | 01 | | | 132855 | 5

2

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5.

Mond - 3

I do not believe that the Russian leaders seriously think that all the democratic precautions are being taken in order to encircle Russia. I therefore do not believe that the Russian leaders will make any move which they would not otherwise make, due to the fear of being encircled. Don't take these words of mine to mean that the Russians are not likely to take any steps - only that if they do so it won't be because they fear encirclement.

If there's anything definite I can say on this point it is this: Some people may sincerely say that we should not prepare too much in order to persuade Russia not to take any steps. These people we can only call NAIVE. But if they are not sincere we must call it treachery to the world of democracy.

Q - Well, how soon do you think the free world will be able to consider itself safe from attack, strong enough to be safe ?

A - Unfortunately it does not necessarily follow that a strong defense prevents attack. Certainly a good defense will mean a sad end for the people who do attack. But all these steps we have taken toward mutual defense and preparedness of the countries of the free world still do not permit us to estimate how soon we will reach the point at which ~~xxxxxxxx~~ we will not be attacked. All I can say is this, that I believe this point will be reached in a year or two if we continue growing stronger at the present rate.

Q - A year or two ?

A - Yes, I think that will do it.

Q - But, in the meantime, what can we do about the countries of the Middle East, the countries on Turkey's flank ? Suppose we get war soon, is there anything there to stop an attack ? Can Turkey stop it with her own forces ?

A - Well, if an attack were launched from the East into the Middle East, then certainly the strength which Turkey has within her own boundaries would be of the utmost importance. The question of whether Turkey could defend the Middle East alone cannot be considered. We are going to defend the Middle East collectively.

030	01			132	855	5

3

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5.

Aend - 4 DEVLET [illegible]

Obviously it would not be sound to ask for forces for the defense of the Middle East from all the members of the Atlantic Pact. If the road were already paved in a military and political sense in the countries of the Middle East, then this area would have been tied to the Atlantic Pact.

But, unfortunately, this is not the case, this road has not been paved for us. Therefore the easiest way to defend the Middle East would be an alliance between the U.S., Britain, and France and Turkey, taking in other countries of the Middle Eastern area. This would be a different organization than the Atlantic Pact.

The right flank of the Atlantic Pact is Turkey. Turkey's entrance into the Atlantic pact is essential to enable her to stand against an attack. Because, if Turkey is overrun the whole of the Mediterranean will collapse and the Balkans will be totally exposed.

As for the Middle East, this area is in a position to defend itself and has the potential. But unfortunately the Middle East is in political crisis at the present. In these circumstances, not only in time of war, but even in time of peace there is a danger that these countries will fall, whether they wish it or not, under bad influence. That's why the question is not what ought to be done in time of war, but primarily what should be done now in order to straighten out the situation.

Q - Well, what can we do ? Should we guarantee the frontiers of Iraq, Syria and Iran ?

A - It seems to me it's up to us to talk openly and decide how and when we can solve these problems. We must deal with the situation with political finesse and understanding. Certainly, giving guarantees to countries like Iran, Iraq and Syria would be very valuable if the U.S. is one of the guarantors.

030	01			132	855	5

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5.

- Mond - 5

Q - I've read same comments in the Turkish press which indicate that some Turks favor a single global command rather than the division of the command into a series of alliances. For example, what about a separate Middle Eastern command ? Would you give us your views on that ?

A - I've already expressed my opinion on Middle Eastern defense. As for as the details are concerned, you must remember that the discussions of how to defend that area have just begun.

On the other hand, Turkey, from a strategic and geographic viewpoint, is a part of the Atlantic front. In order not to weaken the defenses of the Pact organization, and also in order to enable Turkey to defend herself most efficiently, Turkey should remain a member of the Atlantic front. To mix the defense of the Middle East with the Atlantic Pact organization and to shift Turkey toward the East would mean that Turkey would be considered differently from the other members of the Pact. If Turkey is admitted to the Pact she must have the same rights, the same obligations, as any other member.

The question of the defense of the Middle East is a different matter. As some nations of the Atlantic Pact have already undertaken to solve the questions of the Middle East, Turkey obviously must cooperate with these nations in seeking a solution to problems within an area in which Turkey is obviously interested.

Q. Well, what can we do about Egypt ?

A. As we see it the conflict in Egypt is in the sensational stage now. Everything is emotional. But reason will dominate eventually. Egyptian leaders are intelligent. They will realize in the end that our only concern is the preservation of world peace and security. It's to the interest of Egypt and the rest of the Arab world to cooperate with us and they will see it.

Q. What do we do if some Arab country is taken over from the inside by its own communists ?

030	01			132	855	5

5

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5.

M - 5 - 6 DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

A. - That will be a point for those of us who are concerned with collective security to discuss. Turkey is a member of the United Nations and is to be a member of NATO. Within the collective security limits of these organizations such an emergency can be discussed jointly.

Q. - Mr. Premier, I noticed that although there are few communists in Turkey some were arrested the other day. So there are some communists in Turkey aren't there ?

A. - There's not a country in the world which doesn't have communists. But Turkey has less of a communist problem than the other countries of our front.

Q. - Why is that ?

A. - Well, in a word I guess you could say that the historical and national traditions of Turkey and the social and economic structure of Turkey have made simply do not make the kind of atmosphere in which communism flourishes. That's a short answer.

Q - What about your Kurdish minority - isn't that a problem in your defense ?

A. - No, not at all. When Turkey was a large empire the question of minorities was important. Even then the willingness of the minorities to serve in the Turkish armies didn't come up because these minorities weren't called to do military service. Today things are quite different. Turkey is smaller, but it's more homogeneous. In Turkey, as in any homogeneous country, the minority is very small. The Kurds today are in no way considered as a minority and treated apart from any other Turkish national and they have no feeling of self defense. They do their patriotic duty in the national defense like any other Turk and the nation is the stronger for it.

Q. - Mr. Premier, I've heard it said that the Turkish Army is being used as an instrument of national education - would you care to explain that ?

030 | 01 | | | 132 | 855 | 5

6

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5.

- Mond - 7

A - Oh, of course we're trying by every possible means to educate our soldiers. Those who have little or no knowledge of reading or writing get practical lessons in the Army. We teach them mechanics, mathematics, many things they can use in their civilian life. Obviously, however, this cannot be the main means of educating and modernizing Turkey. It is not enough. Unfortunately too, under the present circumstances, neither our budget nor our economy permits us to educate our large army as thoroughly as we want to, but of course we're trying to do what we can.

Q - To get back to foreign affairs for a moment, Mr. Premier, what do you foresee in the line of closer bonds between Greece and Turkey under the NATO?

A. - Well, it's very natural that there should be a further development of military cooperation and friendship between Turkey and Greece as a result of their entry into the Pact.

Q. - And Yugoslavia ?

A. - Yugoslavia has just taken a most important step. She has virtually entered the defensive peace front of the democracies.

In terms of self defense and in terms of what she can contribute to the collective defense of the democracies, Yugoslavia can contribute much. Relations between Turkey and Yugoslavia are improving slowly. This improvement can be considered in the light of the steps Yugoslavia has taken recently, in the light of her ability to contribute to her own and defense and the defense of the democracies.

Q. - Do you feel that a German Army is essential to the defense of the West ?

A. - Yes.

Q. - Does Turkey favor the inclusion of Spain in an alliance to defend the Mediterranean flank of Europe ?

A. - Yes.

./.

030	01			132	855	5

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.855..5.

Æ - Mend - 8

Q. - Mr. Menderes, at the opening of the Turkish parliament the other day I noticed that the deputies of your party outnumber the deputies of the opposition by about eight to one. And I've heard some members of the Peoples Republican Party say that your Democratic Party government ought to have a bipartisan foreign policy with consultation before action. What are your views on that ?

A. - It seems to me that your country has this question of bipartisan foreign policy too, doesn't it ? But in Turkey there's no real difference on foreign policy. Turks are united on that.

Q. - What about Turkey's war industry, Mr. Prime Minister, do you feel that Turkey should make more of her own arms ?

A. - Of course, in Turkey as in any other country there should be a domestic arms industry, particularly for thing like ammunition which vanish quickly in a war. Turkey should at least be in a position to replenish its stores of ammunition. The capacity of our munitions plants should be increased and some new plants are needed. After all, Turkey's position in the Middle East and next to the Balkans makes our country a logical center for the production of arms and munitions.

Q. - What about American aid, Mr. Menderes - could you say what it's doing, say, in building roads here in Turkey.

A. - Turkey has bought road building equipment with about eighteen and a half million of the dollars received in Marshall Plan aid. In nine years we are determined to build 24,000 kilometers of road. American aid has played a very important role in this program so far and we hope it will continue. The highway system is of great importance to our economy and our defense. Turkish military forces, for example, will have greater mobility through the new roads while production can reach major centers more speedily and easily. Social and health problems will be easier to solve when we have better roads. It affects the whole country.

030	01			132	855 5

//.

8

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No:132.855.5.

dE- Mond - 9

Q. - American aid goes into a lot of other fields too, doesn't it ?

A. - Oh yes indeed - the road program is but a small part of it. Turkey has used American aid for air fields, power and coal production and, most of all, in agriculture. And we've had results you can see around the country too.

Last year, for example, our cereal production was only 7,[illegible] (metric) tons. This year it's up to 10,[illegible] tons. Much of that increase was due to the various forms of agricultural aid from your country. Up to now the amount of U.S. aid spent on agriculture alone exceeds 46 million dollars. In 1948 we had only 2,400 tractors and [illegible] in the fall of last year we had 15,500. Turkey is an agricultural country and that kind of farm aid helps everybody.

And, in addition to the economic aid, there's dollar aid through the Truman Doctrine in the field of national defense. We have received American arms and equipment and we are using it to modernize the Turkish Army day by day.

Q. - Do you think Turkey's getting her share of Marshall Plan aid Mr. Menderes ?

A. - Well, look at the results and the figures. You see what American aid is doing in Turkey. Now Turkey is receiving, all told, just about 1.1 per cent of all direct dollar aid under the Marshall Plan and about 2.2 per cent of the indirect Marshall Plan aid. Turkey is spending all this money for productive purposes. Practically none of it has been spent in day-to-day consumption.

I believe that an increase of aid to Turkey, a country which spends about 50 per cent of its budget for national defense, will be to the advantage of all the peace-loving nations.

(Approved with corrections)

ef.

030	01			132	855	5

9

Kaynak: 05/11/1951 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No:132.855..5.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

14 Ekimde Pazar sabahı yapılan toplantı saat 11.30 da başladı. Başbakan, diğer delegasyonlara gösterildikten ve üzerinde mutabakat hasıl olduktan sonra içtimalar sonunda Hükûmetçe matbuata verilecek olan resmî tebliğin hazırlanması ile meşgul bulunulduğu için celseyi biraz gecikerek açmak zorunda kaldığını söyliyerek itizar etti ve ruznamemizde henüz müzakeresine başlamadığımız bir Altıncı Madde kaldı. Bu teçhizat meselesine müteallik olan Altıncı Maddedir. Biz, gelen askerî heyetlere tarafımızdan tevdi edilen muhtırada bu mevzua ait düşüncelerimizi arzetmiş bulunuyoruz. Şu halde sözü şimdi kendilerine bırakıyorum, dedi.

Bunun üzerine söz alan General Bradley Türkiye'ye yapılan teçhizat yardımı hususunda Amerika hükûmetinin ne düşündüğünü izah etti. Memleketimiz hangi Komutanlığa bağlanırsa bağlansın (NATO Teşkilâtı içinde ne gibi yeni bir arrangement yapılırsa yapılsın) bugün Türkiye'ye tatbik edilen usulü idame etmek kararında olduklarını yani malzemeyi doğrudan doğruya Türkiye'ye vermeye ve burada bir Misyon bulundurmaya devam edeceklerini söyledi.

General, Amerika Birleşik Devletlerinin gerek Türkiye'ye, gerek diğer müttefik memleketlere yapmakta oldukları teçhizat yardımlarının mahiyeti hakkında izahat verdikten sonra, malzeme ve mühimmat hususunda , bilhassa küçük silâhların imali mevzuundaki ihtiyaçlarımız hakkında Türkiye'deki Amerikan Askerî Misyonundan muntazaman malûmat almakta olduklarını, 1952 ve 1953 seneleri için hazırlanan teçhizat programlarının Vaşington'a gönderildiğini beyan etti, ve bu yıllar içinde yapacağımız gayretlerle kuvvetlerimizin daha müessir bir hale getirilmesinin mümkün olacağına inandığını belirtti.

-8- 030 01 60 373 8 ... /

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8. Türkiye'nin dış politikası ve yabancı ülkelerle diplomatik ilişkileri, Amerikan yardımına dair belge.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(Bu aralık Amerikan Büyük Elçisi Mr.Wadsworth söze karışarak, "Biz bilhassa fabrikalarımız imâlatını genişletmek için yardımda bulunmak istiyoruz" dedi.)

Bunu müteakip Fransız Generali Lechères söz alıp Türkiye'nin teslihatını genişletmek için dışardan gelecek yardıma olan ihtiyacını kendisinin pek iyi takdir ettiğini çünki Fransa'nın da aynı durumda olduğunu, Türkiye NATO'ya girince gerek Savunma Komitesinde gerek Maliye ve İktisat Komitesinde temsil edilmiş olacağından bütün bu meselenin ve bilhassa silâh ve mühimmat imali işlerinin en iyi şekilde halledilmesini teminen kendi görüşünü açıklamak imkânlarına malik bulunacağını beyan etti.

İngiliz Mareşalı Slim de memleketimizin gerek İstihsal Komitesinde gerek Malî ve İktisadî Kurulda bu mevzua dair yapacağı dair teşebbüslerin İngiltere tarafından gayet müsait karşılanacağını temin eyledi.

Üç Generalin yaptıkları beyanattan sonra Başbakan Türkiye'nin stratejik mevkii, askerî kudreti ve imkânlariyle iktisadî ve içtimaî durumu ve Türk milletinin kararı hakkında şu yolda idarei kelam etti:

Başbakan - Memleketimizin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da teçhizat yardımını doğrudan doğruya almağa devam edeceğine ve buradaki Amerikan Askerî Misyonunun ipka edileceğine dair General Bradley tarafından verilen teminatı memnuniyetle kaydediyorum. Birleşik Amerika Devletlerinin ordumuza teçhizat ve teslihat bakımından yaptığı yardımların ordumuzun takviyesinde çok ehemmiyetli tesiri olmuştur.Bunu burada söylemekten haz duyuyorum. Bunu söylerken de, bize yapılan yardımların temamiyle yerine masruf olduğu kanaatini beslemekte bulunduğumuzu ifadede tereddüt etmiyeceğim.Türkiye'deki Amerikan Askerî Misyonunun Genel Kurmayımızla ve Millî

030 01 60 373 8

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Savunma Bakanlığımızla tam bir aheng içinde çalışmakta olduğunu ve hassaten Misyon Başkanı General Arnold'un bu işi büyük ciddiyet ve alâka ile yürütmekte ve bizim otoritelerimizle en samimî şartlar içinde işbirliği yapmakta olduğunu müşahededen bahtiyar bulunuyorum.

Memleketini burada liyakatle temsil etmekte bulunan Büyük Elçisi Mr.Wadsworth de de bu vadide sarfeylemekte oldukları gayretten dolayı müteşekkirim.

Amerika Birleşik Devletlerinin Memleketimize, iktisaden kalkınması için, yaptığı yardımlar da yine tam yerine sarf edilmiş ve bu kalkınma işinde mühim neticeler vermiştir; bunu da memnuniyetle arzederim.

Atlantik Paktı camiasına katılmamız üzerine, biraz evvel General Lechères'in dediği gibi, vaziyetin daha da sarahat kesbedeceğini ve ordumuzun teçhiz ve teslihi işinin artan bir sürat ve ehemmiyetle ele alınmasını temine yarayacak şartların bu suretle hasıl olacağını ümid etmekten de ferahlık duymaktayım.

Bizi haklı taleplerimizde destekleyeceğini burada temin etmiş olmasından ötürü Mareşal Slim'e de teşekkür ederim.

Amerika, Fransa ve İngiltere ile beraber olarak, insanlık gayelerinin tahakkukuna çalışmak Memleketimiz için gerçek bir bahtiyarlıktır. Demokratik ideallerin ve müşterek medeniyetin korunmasında Türkiye kendisine düşen vazifeyi tamamiyle yerine getirecektir.

Atlantik Paktına girişimizle ilgili tatbikat meselelerini gözden geçirmek üzere buraya gelen sayın misafirlerimize bu münasebetle bir muhtıra vermiş bulunuyoruz. Bu muhtıradaki dileklerimizle kendilerine fazla talepkâr görünmüş ve adeta bir pazarlık yoluna girmek istiyormuşuz hissini vermiş olmak gibi bir üzüntü içindeyiz. Hemen söyliyeyim ki biz bu işi asla pa-

030 01 60 373 8

... 3

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

zarlık mevzu yapmak istemiyoruz. Zira Türk Milleti bu dünyada yaşayan milletlerin en haysiyetlileri kadar kendi haysiyetine düşkündür.

Bununla beraber, taleplerimizde ifrata varmış olmak endişesini gideren ve bizi bu hususta teselli eden bir şey vardır ki o da şudur: Türk ordusunun teslihi tâbiri yalnız Türkiye'nin değil bir kül halinde bütün Atlantik camiasının teslihi manasına gelir. Bu ifadeyi izah sadedinde, müsaade ederseniz, Türkiye'nin takviyesindeki ehemmiyet üzerinde biraz duracağım. Kendileriyle beraber hareket etmekle iftihar duyduğumuz üç Büyük Memleketin selahiyetli temsilcilerinin aramızda bulunması bu düşüncelerimi onlara doğrudan doğruya bizzat açıklamama imkân veriyor. Ben bu fırsattan faydalanmak isterim. Memleketimiz, bugün talim ve terbiye görmüş bir buçuk milyon mıkdarında ihtiyat askere maliktir. Fiilen silâh altında bulundurduğumuz muallem asker mıkdarı da rakamla üç yüz bini çok aşmaktadır. Muazzaf olarak silâh altında adedi otuz bine yakın subayımız vardır. Yetmiş binden fazla ihtiyat subayına da malik bulunuyoruz.

Diğer taraftan stratejik durumu bakımından, Orta Şarkı yani Arap memleketlerini ve Atlantik Paktı camiasının sağ cenahını koruyan bir bölgede yaşamaktayız.

Balkanları yalnız harp halinde müdafaa değil, bu sahayı hedef tutacak bir tecâvüz hareketinin, mütecâvizi cesaretsizliğe düşürerek, önünü almakta da kuvvetli bir Türkiye'nin mühim rolüne burada işaret etmek isterim.

Bütün bu hakikatlerin yanında şunu da hatırlatayım ki bu topraklarda siyasî ve içtimaî gelişmeleri pek müsait ve tek kütle halinde bir millet yaşamaktadır. Bu milletin müdafaa

...

030 01 60 373 8

4

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

iradesinin asla sarsılmaz olduğunda hiç kimsenin en küçük bir tereddüt beslemeye hakkı olmamak lâzım gelir. Denilebilir ki Memleketimiz, adeta, şimalden gelecek taarruzları önlemek ve Akdeniz'e çıkışı kapamak için hâlk edilmiştir;

Bu coğrafî durumu yüzündendir ki Türkiye, tarihi boyunca, bir çok harpler yapmış ve bu toprak parçasını tecâvüzden korumak üzere şimdiye kadar akla, hayale gelmez fedakârlıklara katlanmak zorunda kalmıştır. Memleketimiz iktisadî vaziyetinin inkişaf edememesi, yer yer geniş iktisadî mahrumiyetler hatta sefalet manzarası görülmesi ve yaşama seviyesinin çok aşağa düşmesi bu Milletin kabiliyetsizliğinden değil fakat yaşadığı coğrafî bölgenin zaruretlerinden ve tarihî icaplardan ileri gelmektedir. Bu hakikatın en son delilini Devlet bütçesinin % 50 'sinden fazlasını, yıllardan beri , askerî masraflara tahsis etmekte olduğumuz tebarüz ettirmektedir. Bu ifade üzerinde bir açıklama yapmalıyım: doğrudan doğruya askerî masraflara tahsis olunan millî savunma bütçemizin tutarı 580 milyon Türk lirası raddesinde görülmekte ve bu mıkdar bütçe umum yekûnunun tahminen % 40'ını teşkil etmekte ise de diğer Devlet daireleri de askerî gayretler için , bizim müfredatiyle gösterip isbat etmek durumunda olduğumuz, 200 milyon Lira harcamaktadırlar. Bu parayı da ilâve edince askerî masraflarımıza tahsis etmiş olduğumuz paranın dediğim gibi bütçenin % 50'sini aştığı meydana çıkacaktır.

Millî gelirinin her yıl bu kadar büyük bir kısmını askerî gayretlere sarfeden başka bir Devlet görülememektedir. İkinci Dünya Harbini müteakip her memleket ordusunu terhis etmiş ve sulh devresine girmiş iken biz bu masraflara katlanmağa devam ettik; bu hal senelerden beri böyle devam etmektedir . Bunu sizlere hatırlatmak isterim. Memlekette görülen mahrumiyet, hatta yer yer sefalet manzarasının sebebini başka şeyde

030.01 : 60.373.8

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

aramamalıdır. Durum böyle olmasa idi, Türkiye'nin ekonomik sahada elde edeceği gelişme diğer memleketlere nisbetle daha müsait bir hal arzederdi.

Memleketimin vaziyetinin bu kadar yakından ve hakikatt olduğu gibi görülmesine layikiyle imkân bulunamadığı kanaatini taşıdığımız içindir ki ben bunları size söylüyorum. Bizi bu kanaate sevkeden şey de , vukuuna çok müteşekkir olmakla beraber, bizim Marshall yardımından aldığımız hissenin umumî yekûn üzerinden % 1,1 mıkdarını aşamamış olmasıdır.

Bütün bunlara işaret ettikten sonra bir de şu hakikati ifade etmek isterim : Bu istidat ve efsafa ve bu askerî potentiel'e sahip olan Türkiye'ye yapılacak yardım, müşterek cephenin takviyesi bakımından, başka herhangi bir memlekete yapılacak yardımlardan çok daha yerinde ve çok daha verimli olacaktır.

Size tevdi ettiğimiz muhtırada ifade ettiğimiz şekilde iyi silâhlarla mücehhez 30-35 tümenin dünya sulhü için büyük ehemmiyete haiz olacağına ve garp cephesinin yükünü geniş mikyasta hafifleteceğine inanıyoruz.

Orta Şark meselesinden, Arap memleketlerinin durumundan, Akdeniz emniyetinden bahsediyoruz. Bir an için Türkiye'yi mevcud değil farz edersek o zaman vaziyetin ne olacağı meydana çıkar: o takdirde bütün bu memleketlerin demir perde arkasına geçmiş olacaklarını kabul etmek lâzımdır.

Biz bir Orta Şark Komutanlığının kurulmasında, müessis âza olarak, büyük bir şevk ve gayretle çalışacağız. Fakat şurasını belirtmek isterim ki sadece Türkiye'de, bugün, bu dediğim kuvvet mevcut bulunsa telaşa ve başka bir faaliyete hacet kalmadan Memleketimize civar havali mühim nisbette emniyet

60 373 8

6

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

altına alınmış olur.

Sağ cenahımızın ve arkamızın yani Arap memleketlerinin manzarası meydandadır. İran'ın vaziyetinden bahse lüzum görmüyorum. Arap memleketlerine gelince onlar bir çok devletlere bölünmüşti Bu devletlerin aralarında birlik dahi yoktur. Buna rağmen hepsi bir araya gelebilseler bile onların meydana çıkaracakları kuvvet 2-3 tümeni geçmez . Netice olarak ben şunu diyeceğim : askerî bakımdan, gereği gibi takviye edilmiş bir Türkiye hem Orta Şarkın emniyeti, hem de Orta Şarkda istikrarın sağlanması bakımından başlı başına bir unsur olacaktır.

Biz ordumuzun takviyesi ve teslihi hususunda bazı taleplerde bulunurken yalnız kendi memleketimizin savunmasını istiyor değiliz; aynı zamanda müşterek gayemizi ne suretle en iyi bir şekilde gerçekleştireceğimiz düşüncesini ifade ediyoruz; talebimizin hodkâm bir emele istinad etmediğini düşünerek teselli bulmak istiyoruz.

Kollektif emniyet ve müşterek cephe mevzuları bana mütevasıl kaplardaki suyu hatırlatır: cephenin herhangi bir noktasındaki tazyik diğer noktalarına da bizzarur intikal eder. Kuvvetli bir Türkiye Sovyetlerin, taarruz emellerini tatbike koyacakları zaman daima dikkatle ve ehemmiyetle itibara alacakları bir unsurdur.

Bu ifadelerime ilâve edeceğim iki unsur kalıyor:

Bu Memlekette yaşayan Türk milleti, taarruz vukuu halinde, kanının son damlasına kadar savunmağa azmetmiş ve mütecâvizi tenkil için içi iştiyakla yanan bir millettir. O muharip millet Atlantik Paktı içinde dünya emniyetini, insanların ve milletlerin hürriyetini korumağa karar veren milletlerin, bilhassa, Birleşik Amerika, İngiltere ve Fransa'nın yanı başında yer almaktan müftehirdir.

030 01 60 373 8

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Muhterem misafirlerimizin bu hakikatleri gözönünde tutmalarını ve müşterek cephenin, müşterek gayenin korunmasında pek feyizli bir işbirliği yapacak büyük istidat ve imkânlarla mücehhez bir Memleket karşısında bulunduklarını buradan ayrıldıktan sonra hatırlamalarını dilerim.

Sözlerime son verirken kaydetmek istediğim bir şey daha vardır: Az yardım görelim, çok yardım görelim, yahut hiç yardım görmeyelim, biz tuttuğumuz yolda yürüyeceğiz yani Memleketimizi müdafaaya, müşterek gayeye hizmete sarsılmadan devam edeceğiz.

Bu cihet, bugün iş başında bulunan Hükûmetimizin şiarını teşkil edecektir.

030 01 60 373 8

Kaynak: 14/10/1951 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 60.373..8.

(1952)

U. S. NEWS & WORLD REPORT

WASHINGTON

2412 & N STREETS, N.W.
WASHINGTON 7, D.C.

H.E. The Prime Minister, Mr. Menderes :

Q. Mr Prime Minister, the record of Turkish troops in Korea showed the world that Turkish troops can fight. It also suggests that Turkey will fight even if the attack on an alliance of which she is a part is far-from her frontiers. But many people still ask if Turkey would go to war against a powerful neighbor on her own frontiers if that neighbor attacked an alliance of which Turkey was a part ~~far~~ at a point far from the Turkish frontiers.

Q. Does your Government feel that the U.S. and other members of ~~the~~ NATO should have more forces, land forces, actual troops, stationed somewhere in the Middle East, or is it felt that Turkish forces alone are adequate to meet any initial attack on the Middle East ?

Q. What can your country, the U.S., Britain and other members of the alliance do about the defense of that part of the Middle East which lies to the East and South of Turkey ? Could you discuss the vulnerability or potential strength of this ~~flank~~ right flank of our alliance ?

Q. ~~Mr~~ Do you feel, Sir, that some guarantees should be given by members of the Nato alliance to such countries as Iran, ~~and~~ Iraq and Syria in order to show potential enemies that any attack on these countries, moving around the Turkish flank, could bring world war ?

Q. Do you forsee further military cooperation between Turkey and Greece as a result of NATO ? Could you discuss Turkey's relations with Yugoslavia in connection with Marshal Tito's public suggestion of an alliance between that country, Turkey and ~~Gre~~ Greece ?

18

030	01			132	856	2

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.Başbakan Adnan Menderes'in U.S. News And World Report Dergisi Müdürü Charles Foltz'un suallerine verdiği cevaplar.

BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sual 1 - Sayın Başbakan, Kore'deki Türk kıtalarının hattı hareketi Türklerin savaşmasını bildiklerini dünyaya göstermiştir. Hatta Türkiye'nin bağlı bulunduğu bir ittifaka karşı kendi hudutlarından çok uzakta bir hücum vaki olsa dahi savaşacağını telkin etmiştir. Bununla beraber bir çok kimseler, Türkiye'nin bağlı bulunduğu bir ittifaka karşı, kendi sınırlarına yakın olan kudretli komşusu tarafından, türk hudutlarına çok uzak bir noktada hücum vaki olduğu takdirde Türkiye'nin bu komşusuna karşı savaşa girip girmiyeceğini sormaktadır.

Cevap 1- Türkiye'nin taahhütlerini icabı veçhile yerine getireceğinden şüphe etmemek lâzımdır. Çünkü Türkler dürüst olduğu gibi realistlerdir de. Bu itibarla daima yerine getirebilecekleri nispette taahhüt altına girerler.

030	01			132	856	2

7

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

CUMHURİYET ARŞİVİ

Sual 2 - Hükûmetinizce, Amerika ile Atlantik Teşkilâtının Orta Doğu'da bir mevkide daha fazla kara kuvveti ve seferi birlikler bulundurmaları mı icap eder yoksa yalnız Türk kuvvetlerinin Orta Doğu'ya karşı her hangi bir hücum başlangıcını durdurmaya kâfi geleceği kanaatinde misiniz ?

Sual 3 - Türkiye'nin doğusu ve güneyindeki Orta Şark mıntıkasının müdafaası bahsinde memleketinizle Amerika, İngiltere ve diğer Pakt üyeleri ne yapabilirler ?

İttifakınızın bu sağ cenahının zayıflıklarından veya kuvvetinden bahsedebilir misiniz ?

Sual 4 - Türkiye'nin cenahının kuşatılması suretiyle İran, Irak ve Suriye gibi memleketlere karşı girişilecek her hangi bir taarruzun bir dünya harbine yol açacağını muhtemel düşmanlara göstermek maksadiyle kuzey Atlantik Paktı üyelerinin bu memleketlere bazı garantiler vermeleri kanaatinizce lüzumlu mudur ?

Cevap 2-3-4 Şark'tan Orta Doğu'yu, yani Türkiye'nin cenubundaki bölgeyi, istihdaf edecek tecavüzler/vukuu bakımından Türkiye kilit mevkiinde bulunduğu cihetle kendi hudutları dahilinde sıkı tutunması Orta Şark için bizatihi büyük bir kazanç teşkil eder. Türkiye'nin kendi kuvvetleri ile doğrudan doğruya Orta Şark'ın müdafaasına girişmesi meselesine gelince bunu Türkiye'nin tek başına üzerine alması bahis mevzuu olamıyacağı gibi kollektif bir müdafaa tertibi kuvveden fiile çıkarıldığı takdirde bunun içinde Türkiye'ye düşecek taahhütlerin nispetini şimdiden kestirmek bana mümkün görünmiyor.

Atlantik Paktı üyesi devletlerin kâffesinden bugünkü vaziyette, Orta Şark'ın yani Türkiye'nin cenubunda kalan bölgenin müdafaası için askerî fedakârlıklar hususunda taahhüt istemek doğru olmaz. Eğer Orta Doğu'da gerek siyasî gerek askerî bakımdan zemin hazır bulunsaydı Orta Doğu da şu veya bu şekilde Atlantik Paktına

....

030 | 01 | | | 132 | 856 | 2

8

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

...MÜDÜRLÜĞÜ
...ARŞİVİ

bağlanırdı. Halbuki maalesef bu zemin hazır olmaktan uzaktır. Binaenaleyh şimdilik Orta Doğu'nun müdafaasının Atlantik Paktından ayrı olarak Amerika, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından ve mümkün mertebe Orta Doğu memleketlerini de teşrik etmek suretiyle kurulacak bir sistem halinde temine çalışmak en kestirme yolu teşkil edecektir.

Atlantik Paktının sağ cenahının kuvveti Türkiye dir, ~~[illegible]~~ Türkiye'nin Atlantik Paktına girmesi onun bu Pakt camiasının tecavüz halinde ayakta durabilmesi için elzemdir. Zira Türkiye yıkıldığı takdirde Akdeniz baştan aşağı çökmüş ve Balkanlar da büsbütün açık kalmış demek olur. Orta Şark'a gelince bu bölge kendisini kalkındırmak ve icabında silâhla müdafaa edebilmek hususunda büyük potentiel'lere malik bulunmakla beraber maalesef halen tam bir siyasî kriz içindedir. Bu vaziyette bulunan bir bölgenin yalnız harp halinde değil sulh zamanında da kötü kuvvetlerin istemiyerek tesiri altına düşmesi tehlikesi vardır.

Bunun içindir ki yalnız harp zamanında ne yapılacağını düşünmekle iktifa etmeyip asıl sulh zamanında vaziyetin düzelmesine çalışmak lâzımdır. Açıkça konuşmak ve aynı zamanda yapılacak şeylerin şekli ve zamanı itibarile siyasî kiyaset göstermek ve psikolojik anlayışla mütehalli olmak şartile muvaffakıyet teminine imkân vardır. İran, Irak ve Suriye gibi memleketlere garanti verilmesi, garantiyi verecek devletler arasında bittabi Birleşik Amerika ~~[illegible]~~ ile bulunmanız dediğiniz cihetlerden çok ~~[illegible]~~ faydalı olur. ~~[illegible]~~

030 | 01 | | | 132.856 | 2

....

9.

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Sual 5 - Kuzey Atlantik Paktı Teşkilâtının bir neticesi olarak, Türkiye ile Yunanistan arasındaki askerî işbirliğinde yeni bir gelişme olacağını tahmin ediyor musunuz ?

Mareşal Tito'nun Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan arasında bir ittifak akdi için alenen yaptığı teklif ile ilgili olarak Türk-Yugoslav münasebetlerinden bahseder misiniz ?

Cevap 5 - Kuzey Atlantik Paktı Teşkilâtına girmelerinin bir neticesi olarak Türkiye ile Yunanistan arasında askerî işbirliğinin gelişmeler göstermesini pek tabii bulurum.

Yugoslavya'ya gelince bu devlet, en mühim adımı atmış yani demokratik devletlerin tedafüî ve sulhsever cephesinde işbirliğine fiilen girmiştir.

Yugoslavya'nın gerek kendisini korumak gerek demokratik devletler cephesinin kollektif korunma gayretlerine yardım etmek bakımından imkânları büyük ve cididir. Türkiye, Yugoslavya ile yavaş yavaş daima inkişafa doğru giden münasebetlerini bu devletin izah ettiğim ehemmiyet ve değerinin ışığı altında kıymetlendirmektedir.

030 | 01 | | | 132 | 856 | 2

19

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sual 6 - Kanaatinizce Batının savunması için bir alman ordusunun mevcudiyeti şart mıdır ?

Cevap 6 - Evet.

Sual 7 - Avrupa'nın Akdeniz cenahını müdafaa etmek gayesini güden bir anlaşmaya İspanya'nın dahil edilmesine Türkiye tarafdar mıdır ?

Cevap 7 - Evet.

030 | 01 | | | 132 | 856 | 2

11

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Arşivleme Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

Sual 8 - Türkiye'nin Rusya'ya karşı müdafaanın bir takım savunma bölgeleri komutanlıklarını taksime taraftar olmayıp savunmanın dünyaya şamil bek ve umumi bir komutanlığa verilmesi lehinde olduğunu gösteren bazı yorumları Türk basınında okudum: mesela bu arada Türkiye'nin Doğu ve Güneyinde yapılacak savunma hazırlıklarının ve ittifak teşmilinin münferit bir Orta Doğu Komutanlığına değil General Eisenhower'in Komutanlığına terk edilmesi fikri ortaya atılmaktadır. Bu hususdaki görüşünüzü açıklarmısınız ?

Cevap 8 - Orta Doğu'nun durumunu size anlattım. Orada müdafaa tertibatı bakımından lâzım gelen siyasî hazırlıklar bile ancak başlamıştır. Diğer taraftan Türkiye stratejik ve coğrafî bakımdan doğrudan doğruya Atlantik cephesinin bir cüz'üdür. Binaenaleyh hem bu Pakt Teşkilâtının müdaafa kabiliyetinin hallerdar olmaması hem de Türkiye'nin kendisini en verimli şekilde koruyabilmesi için Atlantik Paktı ile tam bir cephe birliği halinde bulunması icabeder. Esasen Orta Doğu müdafaası işi ile Atlantik Paktı Teşkilâtını karıştırıp Türkiye'yi Orta Doğu'ya doğru kaydırmak bu memlekete karşı diğer Atlantik Paktı üyelerine nisbetle farklı muamele yapmak demek olur. Türkiye Atlantik Paktına resmen girince diğer bütün Atlantik Paktı üyeleri ile eşit hak ve vecibeler tahtında bu Pakt içinde yerini almalıdır. Orta Şark müdafaası meselesi ayrı bir işdir. Nasıl hâlen Atlantik Paktı azası bulunan bazı devletler şimdi ayrıca Orta Şark müdafaası işini hal için ele almışlarsa Türkiye de aynı şerait tahtında bunlarla birlikte bu işi başarmaya çalışacaktır.

030 01 132 856 2

12

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

CUMHURİYET ARŞİVİ

Sual 9 - Kanaatinizce, Türkiye dahilinde silâh imali için Türk fabrika ve tesislerinin arttırılması lüzumlu mudur ? Şayet lüzumlu görüyorsanız Türkiye hangi silâhları sınırları içerisinde imale hazırlanmalıdır ?

Cevap 9 - Hiç şüphe yok ki her memleketin hiç değilse bir dereceye kadar silâh ihtiyaçlarını ve herhalde mermi gibi mütemadiyen eriyip giden malzeme ihtiyaçlarını kendi kudretiyle karşılıyabilecek duruma gelmesi lâzımdır. Bu itibarla Türkiyede de silâh ve mühimmat imali için tesisatın kapasitesinin arttırılması ve yenilerinin tesisi lüzumludur. Esasen mevki itibariyle Türkiye Orta Şark ve Balkanlar için kullanışlı bir imalât merkezi haline getirilebilir.

030 | 132 | 856 | 2

13

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Sual 10 -Sayın Başbakan, kanaatinizce tecavüze karşı tedafüi ittifakın kuvvetlendirilmesi, harbi gayrı muhtemel bulacak bir seviyeye yakın bir zamanda ulaşabilecek midir yoksa kanaatinizce Rusya'nın kuşatılmak korkusu hakiki midir ? Ve Rusya böyle bir kuşatılmayı önlemek için günün birinde hücuma kalkabilir mi ?

Cevap 10- Gayet güzel ve kuvvetli bir hazırlığın harbi imkânsız kılacağını mutlak bir kaide olarak kabul etmek maalesef mümkün görülmüyor. Fakat gayet güzel bir hazırlığın tecâvüze kalkışacak olanları pişman edeceğinde şüphe yoktur. Hepimizin mensup bulunduğu hür dünya camiasının hali hazırda azimle ele almış olduğu görünen tedafüi hazırlıkların, ~~mevcudun~~ muhtemel mütecâvizi harekete geçmekten alıkoyacak veya geçmek gafletini gösterirse mutlak surette pişman edecek seviyeye ne zaman varacağı hususunda sarih mühlet zikrini şahsen muvafık görmüyorum. Fakat diyebilirim ki bu artık bir veya iki senelik bir meseledir. bittabî eğer bugünkü azimle devam edilirse-

Sovyet ricalinin kendilerine karşı teçavüzî emellerle ve kendilerini kuşatmak için bütün bu tertibatın alınmakta olduğunu samimiyetle zannetmelerine imkân göremiyorum. ~~Buna rağmen Rus efkârı umumiyesine yorulmak bilmez bir israrla ve sistematik şekilde bunun aksinin telkinine çalışılması sadece icabında onun hücumda tereddüt göstermemesini temin maksadından başka bir şeye matuf olmaz. Verdiğim izahat~~ Binaen aleyh Sovyet ricâlinin tam kuşatılmak korkusu ile harekete geçmiyeceğini tahmin ~~ettirir mahiyettedir~~ ederim. Bu sözlerimi Rusya'nın harekete geçmesine hiç ihtimal vermediğim manasına almayınız Sadece, harekete geçtiği takdirde bunun sebebinin kuşatılmaktan kurtulmak gibi daha ziyade tedafüi bir maksada matuf

030 01 132 2

14

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

olmayacağını anlatmak istedim. Herhalde mutlak surette söyliyebileceğim bir şey varsa o da şudur: "Fazla hazırlanmaya Rusya'yı bir nevi préventif harekette bulunmaya sevkedebiliriz"diyenler hüsnüniyetle konuştukları takdirde gafil; aksi halde de demokrasi dünyasına karşı haindirler.

030 | 01 | | | 132 | 856 | 2

15

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Sual 11- Öğrendiğime göre Türkiye'ye verilen Marshall yardımının büyük bir kısmı 2500 mil kadar ehemmiyetli yolun inşası için kullanılmış olup daha bir çok yeni yolun yapılması ve mevcut yolların ıslahı planlaştırılmıştır. Yeni yolların açılmasının Türk demokrasisinin, ekonomisinin ve savunmasının gelişmesi üzerine ne gibi tesirler yapmakta olduğunu ve yapacağını söyliyebilir misiniz ?

Cevap 11 - Türkiye aldığı Marshall yardımından şimdiye kadar [illegible] 18.500.000 dolarlık bir kısmını kara yollarının yapılmasına yarayacak malzemenin mübayaasında kullanmıştır. Türkiye dokuz sene zarfında 24.000 kilometrelik bir yol programını sağlamak azmindedir.Bu hususta Amerikan yardımının şimdiye kadarki rolü büyük olmuştur. Bundan sonra da bu yardımın devam edeceğini ümid etmekteyiz. Bu yol şebekesi sayesinde Türkiye'nin en başta savunma ve ekonomisinin büyük gelişmeler göstereceği muhakkaktır. Türkiye'nin en başlıca davası yoldur. Bu sayede hem Türk ordusu daha büyük bir seyyaliyet kazanacak, istihsal büyük merkezlere daha kolay yetişebileceği için inkişaf edecek, sıhhat ve sosyal işler çok daha kolaylaşacaktır.

Sual 12 - Türkiye'nin başka hangi şekilde Amerikan yardımından müstefi olduğunu söyliyebilir misiniz ?

Cevap 12 - Türkiye Amerikan yardımından ayrıca hava alanları, enerji işleri, kömür istihsali ve tarım sahalarında istifadeler etmiştir. Bu suretle hububat sahasında geçen senenin 7.700.000 tonuna mukabil bu sene 10.600.000 tonluk bir artış müşahede edilmiştir. Tarım sahasında şimdiye kadar görülen Amerikan yardımı 46.123.000 dolar nisbetindedir. 1948'de 2.400 olan traktör mıkdarı 1950 sonbaharında 15.500'e çıkmıştır.

.....

030	01			132	[illegible]	2

16

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Türkiye ayrıca Truman Döktrininden millî savunma sahasında da askerî teçhizat ve malzeme bakımından yardım görmektedir. Bu yardım sayesinde Türk ordusu gün geçtikçe daha modern bir hale konulmaktadır.

Türkiye'nin umumiyetle Marshall Planından gördüğü yardım mıkdarı direkt olarak %1,2 endirekt olarak %2,2 dir. Türkiye bu yardımı tamamen kalkınma malzemesi mübayaasına sarfetmekte istihlake hemen hemen hiçbir şey ayırmamaktadır. Bütçesinin % 5o 'sini millî savunmasına harceden Türkiye'nin alacağı yardımın artması gerek Türkiye gerek sulhsever memleketler bakımından faydalı olacaktır.

030 01 132 856 2

17

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Sual 13 - Sayın Başbakan, Türk ordusunun, memleketin eğitimi ve modernleştirilmesi hususunda bir vasıta olarak kullanıldığını işittim. Bu noktayı izah edebilir misiniz ? Mesela, Türk ekalliyetinin askerlik hizmetini ifada gösterdiği isteksizlik hala bir mesele teşkil ediyor mu ?

Cevap 13 - Türk ordusunun eğitim bakımından mümkün mertebe istismarına çalıştığımız doğrudur. Şöyle ki : Askerlerden her nasılsa okuma yazma öğrenmemiş olanlar/la bu bakımdan bilgileri kıt olanlara pratik şekilde yardım edilmekte ve hesap ve makina bilgisi gibi bilahara sivil hayata avdet ettikleri zaman ihtiyaçları olabilecek nispette bilgiler de mümkün mertebe öğretilmeye çalışılmaktadır. Fakat bütün bunlar Türk ordusunun memleketin eğitim ve modernleşmesi bakımından bir vasıta olarak kullanıldığı şeklinde kat'î bir ifadenin istimaline cevaz verecek derecede değildir.

Hadisâtın maalesef kaçınılmaz emri altında gerek bütçemiz ve gerek memleketin ekonomisi bakımından bizim için ağır bir yük teşkil eden kalabalık ordumuzu imkân nisbetinde sulh zamanında dediğiniz bakımlardan işe yarar hale sokmaya çalışıyoruz.

Türkiye geniş bir İmparatorluk iken ekalliyet meselesi bir gaile şeklinde ~~yarım~~ kendisi için bahis mevzuu idi. Fakat o zaman bile askere almak bakımından ekalliyetlerin isteksizlik göstermelerine mahal kalmazdı. Çünkü bunlar askere bile alınmazdı. Şimdi Türkiye, eski Osmanlı İmparatorluğuna nisbeten küçüldü; fakat ~~azık bakımından~~ homogène hale geldi .Her homogène memlekette olduğu gibi Türkiyede de ekalliyetler ~~vardır. Fakat adetleri ekseriyete nispetle çok olmadığı gibi çok şükür Türkiye için bir gaile mevzuu da değildir çünkü herhangi bir Türk~~ vatandaşından farklı muamele görmezler ve binnetice kendilerini ekseriyetten ayrı ve binaenaleyh ona karşı müdafaa durumunda bulunmaya mecbur hissetmezler. Bunlar vatan vazifelerini memnuniyetle ve memnuniyet verici bir şekilde başarmaktadırlar. ... 18

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

Sual 13 - Sayın Başbakan, Türk ordusunun, memleketin eğitimi ve modernleştirilmesi hususunda bir vasıta olarak kullanıldığını işittim. Bu noktayı izah edebilir misiniz ? Mesela, Türk ekalliyetinin askerlik hizmetini ifada gösterdiği isteksizlik hala bir mesele teşkil ediyor mu ?

Cevap 13 - Türk ordusunun eğitim bakımından mümkün mertebe istismarına çalıştığımız doğrudur. Şöyle ki : Askerlerden her nasılsa okuma yazma öğrenmemiş olanlar/bu bakımdan bilgileri kıt olanlara pratik şekilde yardım edilmekte ve hesap ve makina bilgisi gibi bilahara sivil hayata avdet ettikleri zaman ihtiyaçları olabilecek nispette bilgiler de mümkün mertebe öğretilmeye çalışılmaktadır. Fakat bütün bunlar Türk ordusunun memleketin eğitim ve modernleşmesi bakımından bir vasıta olarak kullanıldığı şeklinde kat'î bir ifadenin istimaline cevaz verecek derecede değildir.

Hadisâtın maalesef kaçınılmaz emri altında gerek bütçemiz ve gerek memleketin ekonomisi bakımından bizim için ağır bir yük teşkil eden kalabalık ordumuzu imkân nisbetinde sulh zamanında dediğiniz bakımlardan işe yarar hale sokmaya çalışıyoruz.

Türkiye geniş bir İmparatorluk iken ekalliyet meselesi bir gaile şeklinde kendisi için bahis mevzuu idi. Fakat o zaman bile askere almak bakımından ekalliyetlerin isteksizlik göstermelerine mahal kalmazdı. Çünkü bunlar askere bile alınmazdı. Şimdi Türkiye, eski Osmanlı İmparatorluğuna nisbeten küçüldü; fakat ~~sonradan~~ homogène hale geldi .Her homogène memlekette olduğu gibi Türkiyede de ekalliyetler ~~vazdır. Fakat adetleri ekseriyete nispetle çok olmadığı gibi çok şükür Türkiye için bir gaile mevzuu da değildir çünkü herhangi bir Türk~~ vatandaşından farklı muamele görmezler ve binnetice kendilerini ekseriyetten ayrı ve binaenaleyh ona karşı müdafaa durumunda bulunmaya mecbur hissetmezler. Bunlar vatan vazifelerini memnuniyetle ve memnuniyet verici bir şekilde başarmaktadırlar. ... 18

Kaynak: 0/0/1952 Sayı: Dosya: S3 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.856..2.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
Basın - Yayın ve Turizm Genel Md.
Dairesi Büro Md.
Özel sayı : 3815
Genel sayı :

Ankara: 4/2/1953
ÖZETİ :

Başvekâlet
Hususi Kalem Müdürlüğüne

Ek :

İngiliz basınından 5/1/953 tarihli "Scotsman" gazetesinde (Türkiye ve Orta Doğu Müdafaası) başlığı altında intişar eden makale ile Yunan basınından Türkiye ile ilgili muhtelif makalelerin tercümeleri ilişik olarak takdim kılınmaktadır.

Sayın Başvekilimizin yüksek bilgilerine arzına delâletinizi saygılarımla arz ve rica ederim.

Genel Müdür y.

Sevengil

(Refik Ahmet Sevengil)

Verilen cevaplarda: Daire ve şube adının yazılması:
030 | 01 | | | 103 | 641 | 6

Kaynak: 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6. İngiliz Scotsman gazetesinde Türkiye ve Orta Doğu Müdafaası başlıklı yazı ile Yunan basınından bazı yazıların tercümeleri.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

BAŞBAKANLIK
Basın - Yayın ve Turizm Genel Md.
Dairesi :
Özel sayı :
Genel sayı :

ÖZETİ :

İNGİLİZ BASININDAN:
SCOTSMAN (5.1.1953)

Ek :

Türkler ve Orta Doğu Müdafaası
(Metin)

Türkiye ile Yunanistanın Kuzey Atlantik paktına tam salâhiyetli üye olarak resmen kabul edilmelerinden beri aradan bir sene geçmiş olmamasına rağmen Türkiye'nin diplomatik sahada icra ettiği tesir ,şayanı dikkat bir şekilde genişlemiş bulunmaktadır.

Menfi manada ,ilk defa ayrı bir yol takib eden Devlet İtalyadır.Türkiye ile Yunanistanın Yugoslavya ile yaptığı istişareler Mareşal Tito'ya ,Trieste meselesi üzerinde halen müşkil pesent olan İtalyanlara karşı sert davranmak cesaretini kazandırdı. İtalya,hala ,Türkiye ve Yunanistanın ,askerlerini bir İtalyan NATO Komutanı emri altına vermeği red etmelerinin izdırabı altında kıvranmaktadır.Bundan maada İtalya ,Türkiyenin Orta Doğudatakib ettiği siyasetini dikkatle takip etmektedir. Bu siyaset İngilterenin merkezi Akdenizden ziyade Doğuya karşı gösterdiği muhabbeti endırmaktadır.

Türkiye Dışişleri vekili Fuad Köprülü ,Fransa ,Amerika ve Britanya ile birlikte bazı orta doğu memleketlerinin de iştirak etmek isteyebilecekleri bir orta Doğu müdafaa teşkilatının kurulması etrafındaki projeleri ileri bir safhaya götürmek için geçen sene çok zaman ve gayret sarf etmiştir.

Türkiye Başvekili ile Dışişleri vekili geçen son baharda İngiltereyi ziyaret ettikleri zaman ,Amerika ile İngilterenin denizden ,havadan ve hatta karadan yardım yapacaklarına dair ortada her türlü teminat mevcud olmasına rağmen-ki bu yardım , Akdeniz tarikiyle Türkiye 'ye de teşmil edilebilecektir. -Güney Doğu kanadının tehlikeli bir şekilde açık bulunmasından dolayı duydukları endişeyi ifade etmişlerdir.

Verilen cevaplarda: Daire ve şube adının yazılması ./.

030 | 01 | | | 103 | 641 | 6

Kaynak: 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6.

CUMHURİYET ARŞİVİ

Köprülü ,Suriye ile İrakı ikna edebilmek için çok gayret sarf etmiştir. Arkasında bin senelik bir mazisi bulunan Türk diplomasisinin dahiyane meharet ve olgunluğu ile Köprülü, Kahire üzerinde de nufuzunu kullanmağa çalışmıştır.Fakat burada karşılaşılan müşkilât,daha ziyade General Necib idaresinin kendisine pek güveni olmamasından ve Vaft partisinin "Koyu milliyetçi" lerine hükümet tarafından tavizkâr sözler söylenmesinden ileri gelmektedir.

Hatta ,Köprülü ,Tahrana bile ,imkân hasıl olduğu zamanlarda, icab eden şeyi fısıldamaktan geri kalmamıştır. İranın,kendisine komşu olması hasebiyle Türkiye'nin ,ne sebebten ileri gelirse gelsin bu memleketin dertleri ile alakadar olmamasına imkân Yoktur. Şarka aid bir sabırla Köprülü ,Tahrandaki Sefirini Başvekille ve ona müessir olabilecek kimselerle daimi bir temas halinde bulundurmuştur.

Henüz İngilizlerin kulağına hoş gelmemekle beraber ,Türkiye İranın iştiraki olmaksızın hiç bir Orta Doğu müdafaa teşkilatının tamam sayılamayacağını ileri sürmüştür. Bu gün ,Beyaz Saray'ın bu mülahuza etrafındaki kanaati şudur: Dr. Musaddık ,memleketinin polis ve ordusunu fiilen imha ettiği için ,bu sahadaki faidesi az olabilir.Bununla beraber ,Türkiyenin böyle pek makbul olmayan bir teklifte bulunabilmesi ,hususi ehemmiyeti haiz bir keyfiyettir. Daha Doğuda ,bütün ecnebi memleketlere şüpheli bir nazarla bakıldığı Afganistanda ,Türkiye ,uzun zamandanberi samimi ve hususi siyasi münasebetler tesis etmiş bulunmaktadır. Türkler, senelerdenberi Afganistan diplomatlarını okutmuşlar ve Afgan Hükümetine müşavirler göndermişlerdir.

Afganistanın da Orta Doğu müdafaa teşkilatına iştirak etmesi için bu güne kadar Türkiyenin bir teklifte bulunduğuna dair ortada bir haber yokse da ,Pakistan hakkındaki fikirleri kat'idir. Bu, İngiltere için gayet nazik bir mesele teşkil etmektedir. Çünki Türkiye ,memlekette iktidar değiştiğinden beri ,Hindistan ile Pakistanı ,İngiliz Milletler Camiasına dahil olmaları keyfiyetinin ,onların herhangi bir memleket blokuna veya askeri bir çerçeveye bağlı bulunmaları manasına gelmediği hakkında iknaya çalışmaktadır.Tabiidir ki, İngiltere'nin ,bu memleketleri Orta Doğuda vazife almaya çağırmasına imkân hasıl olmamıştır.

030 01 103 641 6 ./. 3

Kaynak: 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6.

-3-

Fakat ,hür dünyanın müdafaa sisteminde bir gedik meydana getiren ve Hayber Geçidine varan İndus saha ve vadisi ile Hindu kuş ve Hind okyanusunun sıcak denizlerine giden orta Asya yolları ,hep Pakistan hudutları dahilinde bulunmaktadır.

Türkiye ,bu mesele hakkında Karaşi hükümeti ile konuşabilir, fakat hiç bir İngiliz yüksek komiseri ,bunun hakkında en ufak bir imada dahi bulunamaz.Çünki İngiltere Birleşik krallığı Pakistanın müdafaa işlerine teknik yardımlar yaparken ,alacağı mevkii bizzat kendisinin tayin etmesi hususunda memleketin serbestçe takip edeceği hattı harekete bir müdahele sayılabilecek böyle bir teklifte bulunamaz.

Türk diplomasisinin bu kadar büyük bir dikkat ve basiretle çalışmış olması ,onun ,kendine has karakteristik vasfını göstermektedir. Türk diplomasisi âcil muvaffakiyetler peşinde değildir.Buna mukabil son derece dikkatli,anlayışlı ve dirayetlidir. Onun,bütün ümitsizliklere ve o zamanki yanlış anlaşılara rağmen NATO teşkilatına girmeğe muvaffak oluşu ,bu diplomasinin becerikliliğine delalet ettiği gibi Orta Doğu cenahının emniyeti için de ümit verici bir keyfiyettir.

---

030 | 01 | | | 103 | 641 | 6

4

Kaynak: 4/2/1953 Sayı: Dosya: F11 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 103.641..6.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL [illegible]
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, 30 Mayıs 1953 tarihinde Sovyet Rusya Hariciye Nazırı Ekselans M.Molotof tarafından Türkiye'nin Büyük Elçisine okunmuş ve tevdi edilmiş olan, metni aşağıda münderiç beyanata ittila kesbeylemiştir :

" Son zamanlarda Sovyetler Birliğinin komşu devletlerle münasebetleri meselesi ile meşgul olan Sovyet Hükûmeti, diğer meseleler arasında Sovyet-Türk münasebetlerinin durumuna da dikkat atfetmiştir.

Bilindiği gibi, 1925 tarihli Sovyet Türk Muahedesinin müddetinin sona ermesi ile alâkalı olarak, Sovyet-Türk münasebetlerinin tanzimi meselesi bir kaç sene evvel iki devlet mümessillerinin resmi görüşmelerinde mevzuubahis edilmişti. Bu görüşmelerde Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Türkiye'ye karşı bazı toprak iddiaları ve aynı veçhile Sovyet Hükûmetinin , Sovyetler Birliği emniyetine Karadeniz Boğazları cihetinden gelebilecek tehdidin bertaraf edilmesine müteallik mülâhazaları da yer almış bulunuyordu . Türkiye Hükûmeti ve içtimaî mahafili bunları teessürle karşılamış ve bu da Sovyet-Türk münasebetleri üzerinde tesirini göstermekten hali kalmamıştı.

İyi komşuluk münasebetlerinin idamesi ve barış ve emniyetin tarsini namına Ermenistan ve Gürcistan Hükûmetleri Türkiye'ye karşı toprak iddialarından sarfınazar etmeği mümkün telâkki etmişlerdir . Boğazlar meselesinde Sovyet Hükûmeti bu mesele hakkındaki eski noktainazarını yeniden gözden geçirmiştir ve Sovyetler Birliğinin Boğazlar cihetindeki emniyetini Sovyetler Birliği için olduğu gibi Türkiye için de kabule şayan şartlar altında temin etmeği mümkün addetmektedir.

030 01 61 376 17

Kaynak: 30/5/1953 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.376..17.Sovyet Rusya Hariciye Bakanı M. Molotof'un Türk-Rus ilişkileri hakkında beyanatına dair.

DEVLET ... CUMHURİYET ARŞİVİ

Bu suretle , Sovyet Hükûmeti Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı hiç bir toprak iddiasında olmadığını beyan eder . "

Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti , Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı hiç bir toprak iddiasında bulunmadığını mübeyyin Sovyetler Birliği Hükûmetinin yukarıda mezkûr beyanatını memnuniyetle kaydeder .

Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti bu beyanatta atıf yapılan iyi komşuluk münasebetlerinin idamesi ve barış emniyetinin tarsini arzusu Türkiye'nin daima beslediği ve beslemeğe devam edeceği arzuya tamamen tekabül ettiğini beyan eder .

Buğazlar meselesinin , Sovyetlerce de malum olduğu veçhile , Montrö Mukavelesi ahkâmına tabi bulunduğunu Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti bu münasebetle tebarüz ettirmek ister .

030 01 61 376 17

2

Kaynak: 30/5/1953 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 61.376..17.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S5

Milano'da münteşir " Corriere Della Sera " adlı tanınmış gazetenin hususi muhabiri M. Tomaselli'nin Başvekilimiz Adnan Menderes ile 2 Ocak'ta Istanbul'da yaptığı mülâkatın metni bu gazetenin 6 Ocak nüshasında yayınlanmıştır.

" Ortaşark'ta vaziyet endişe verici tehlikelerden âri olmayan bir veçhe arzetmekte berdevamdır. " Başvekil Adnan Menderes'in bana verdiği çok uzun ve mühim mülâkatın nihaî hükmü budur. Adnan Menderes'in kendi Hariciye Nazırı Ethem Menderes ile ayni soyadını taşımasına rağmen, ohunla arasında bir akrabalığı olmadığı umumiyetle bilinmemektedir.

Türkiye'ye gelişimin ertesi günü, aydınlatıcı bir görüşme ile son haftaların mühim hadiseleri ve Türkiye Cumhuriyetinin cenup hududunda bulunan hassas mıntıkadaki karışık meseleler hakkında Başvekil'in düşüncelerini öğrenmeği çok arzu ettiğimi kendilerine haber vermiştim. Bu teşebbüsümü ciddiyetle takip eden Sefaretimiz Hükümet Başkanının beni Istanbul'da kabul edeceğini bildirdi.

Sayın Menderes, beni Vilâyette kabul etti ve çok nazik davrandı. Daha sözlerinin başında, beynelmilel ahval ve kendi memleketinin yakın dost ve düşmanları karşısındaki vaziyeti hakkında açık ve sağlam fikirleri olan bir devlet adamı karşısında bulunduğum hissini edindim.

Günün en mühim hadisesi Eisenhower doktrininin ilânı olduğu için ilk suaiimi bu mesele hakkında sormaktan kendimi alamadım. Başvekil bana şu cevabı verdi : " Başkan Eisenhower'in bu son programı Birleşik Amerika'nın Bağdat Paktına gösterdiği alâka ve desteğin mantıkî ve tabiî bir neticesidir. Filhakika, Paktın gerek hazırlanması, gerek kaleme alınması sırasında Washington, Ortaşark için bir inkişaf, emniyet ve sulh eseri olan bu Pakta destek olmuştur. Bunu müteakip Birleşik Amerika Pakt Tenkilâtının iki komisyonuna iştirak etmiştir. En nazik bir sırada, geçen Kasım'da Bağdat'ta İran, Irak, Pakistan ve Türkiye arasında yapılan toplantıdan sonra,

Kaynak: 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6. Milano'da yayınlanan Corriere Della Sera gazetesinin muhabiri M. Tomaselli'nin Başbakan Adnan Menderes ile İstanbul'da yaptığı mülakatın metni

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

S5

Amerikan Hükümetinin Paktı ve onun Ortaşark'taki azalarını desteklemesi müteakip safhayı teşkil eder. Başkan Eisenhower'in bu son planı ise Amerikan siyasetinin Bağdat Paktı istikametindeki hayırlı inkişafının yeni ve mühim bir safhasıdır. Bu projeyi büyük bir memnuniyetle karşılamamak elden gelmez. Bu münasebetle NATO'nun, son defa Paris'te şahit olunduğu gibi, Ortaşark problemlerini gittikçe artan bir dikkatle takip etmesini mesut ve hayra alamet bir husus olarak işaret etmek isterim. "

Konuşmasının bu safhasında Menderes, tehlikenin Ortaşark'tan henüz yok olmadığını söyledi ve şunları ilâve etti : " Ortada bunu isbat eden vakalar mevcuttur : Mısır'ın hareket tarzı; hiç te huzur verici haberler alınmayan Suriye'nin vaziyeti; olduğu yerde durmakta devam eden Filistin meselesi ve nihayet hepsinin üstünde bütün bu vakıalardan faydalanan Rus nüfuzunun inkişafı. Bu meselelere radikal ve nihaî bir hal şekli bulunması ise Amerika'nın Bağdat Paktı azası olarak hareket etmek arzusunun derecesine bağlıdır. "

Başkan Eisenhower'in teşebbüsü hakkında Türk Hükümetinin ilk resmî tavrını belirten bu beyanattan evvel, Sayın Menderes Ortaşark'a ait bütün meselelerle alâkalı diğer suallerime de cevap vermek nezaketinde bulundu. Yapılan tahliller geniş olduğu için ve bütün konuşma harfiyen aksettirilemeyeceği cihetle, başlıca cevapları birkaç paragfraf halinde telhis edeceğim :

Rus hulûlü : Sayın Başvekil ideoloji bakımından Rus hulûlüne pek ehemmiyet atfetmiyor. Çünkü ona göre, hulûlün bu veçhesi tamamile nazarî kalmağa mahkûmdur ve Ortaşark milletleri üzerinde bir tesir yapamıyacaktır. Hakikî hulûlün şekli tamamile başkadır. Rusya, bu hassas mıntıkaya uzun zamandanberi hazırlanmış olduğu ve tahakküm siyasetinin bir kısmını teşkil eden planları tatbik etmektedir.

030 01 132 860 6

2

Kaynak: 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.

Bundan sonra dünyanın biribirine hasım iki bloka bölünmüş olduğuna işaret eden Menderes şunları söyledi : " Rusya'nın Ortaşark'a nüfuz etmesi gayet vahim bir vakıadır. Çünkü bu vaziyet hür dünyanın emniyetini tehdit etmekte, Avrupa'yı cenuptan çevirmeğe ve Şimalî Afrika milletlerinin, hayat seviyelerini yükseltmeğe değil, onları Moskova'nın hamiliği altına almağa matuf bulunmaktadır. "

Suriye : Burada Sovyet hulûlünün mahiyetini açıkça belirten hususî bir misal görmekteyiz. Başvekil demiştir ki. : " Şunu bilhassa belirtmek isterim; Suriye'de olup bitenler, yani bu memleketteki bir takım dahilî politika tertipleri ne tabiidir, ne normaldir, ne de Suriye'nin menfaatlerine uygundur. Suriye milletinin bizim dostumuz olduğuna ve Bağdat Paktını kuran devletlere karşı bir itimatsızlık beslemediğine de eminim. Fakat başlarındaki idarecilerdir ki bu Paktı siyasî bir tazyik vasıtası haline sokmağa çalışmaktadır. Bu halin neticelerine gelince : Suriye'nin hattı hareketini çok nazik şu iki cepheden mütalaa etmek gerektir : Birincisi, bu hal Türkiye'nin ve binaenaleyh Atlantik müdafaa hattının yanıbaşında bir Sovyet üssünün kurulmasına müncer olmaktadır. İkincisi, alev almağa pek müsait olan bu mıntıkanın tam ortasında bir tahripkâr faaliyet merkezi yaratılmaktadır. Bu iki hedef gayet aşikârdır : Birincisi Türkiye'yi meflûç hale sokmak, onun müdafaa kuvvetini bertaraf etmek ve Ortaşark'ta tehlikeli bir boşluk vücude getirmek; ikincisi, Ortaşark'ta ve ötesinde derinliğine Sovyet nüfuzunu yaymak için bir merkez kurmak hedefi güdülmektedir. "

Bağdat Paktı : Türkiye Başvekili bu Paktın yapıcılarından biri ve onun müdafiidir. Menderes'e göre, dünyanın iki bloka ayrılması vakıası ve Ortaşark'taki vaziyet nazarı itibara alınırsa, bu ittifak meşru menfaatlerini, istiklallerini ve hürriyetlerini müdafaya kararlı memleketlerin birleşmesini temsil eder. Başvekil dedi ki:

030 01 132 860 6

Kaynak: 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

" Ziyaret edeceğiniz Pakt azası diğer memleketlerde de ayni intibaı edineceğinize eminim. " Bu Pakt, emperyalist ve egoist hedeflerin tahakkukuna bir engel teşkil ettiği için, bu emelleri besleyenler tabiatile ona karşı bütün imkânlarını kullanarak mücadele etmektedirler.»

Filistin meselesi : " Ortaşark'ta sulh ve nizamın kurulmaaı isteniyorsa, bu meselenin nihaî bir hal tarzına bağlanması kati bir zarurettir. Şimdiye kadar bu uğurda girişilen teşebbüslerin muvaffakiyete erişmemesi çok kimsenin zihninde bu meselenin halledilemez bir mesele olduğu yolunda yanlış bir kanaatın uyanmasına sebebiyet vermiştir. » Sayın Menderes bu hususta şu açıklamada bulundu : " Kanaatıma göre, meselenin halledilmesinin lâzımgeldiğini söylemek kâfi değildir. Onu halle matuf sistem ve vasıtaları bulmağa azimli olmak lâzımdır. Halbuki şimdiye kadar mülteciler, sular, tazminat vesaireye müteallik meseleler gibi ancak kısmî ve müteferrik meselelerin halli ile meşgul olunmuştur. Alâkalılar meselelerin bir bütün olarak tetkiki için bir araya gelmeli, azimle hareket etmeli ve hukukî mülahazaları siyasî icaplarla telife çalışmalıdır. Bunun için hazırlık mesaisi yapılmalı, böylece umumî bir hal şeklinin temelleri atılmalıdır. Fakat bütün bunlar sessiz sedasız ve neşriyat yapılmaksızın yürütülmelidir. Herşeyden evvel bilhassa akilane hareket etmek elzemdir. "

Menderes bana, içten geldiği belli olan bir sempati ve hararetle, İtalya'dan da bahsetti ve iki memleket arasındaki dostluğun hakikî ve sağlam temellere dayandığını, çünkü her ikisinin de hür dünyada müşterek bir role sahip olduğunu, mühim bir temas noktasını da iktisadî münasebetler teşkil ettiğini söyledi ve şunları ilâve etti : "son zamanlarda Türkiye'nin kalkınma gayretlerine iştirak etmek üzere, memleketimize İtalyan sanayicileri geldi. Onların yaptıkları

030 | 01 | | | 132 | 860 | 6

Kaynak: 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.

BAŞBAKANLIK ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

işlerle bizim tam memnuniyetimizi mucip olduklarını müşahede etmekle bahtiyarım. İtalyan Sanayi ve Tekniği burada hakikaten şayanı şükran müsbet neticeler vermiştir. Fakat biz bunu sadece bir başlangıç telâkki etmekteyiz. Türkiye, son yıllardaki yatırımların azameti sebebile, halen bazı tahditlerin ihdasını icap ettiren geçici müşkillerle karşılaşmaktadır. Fakat eminim ki, yakın bir istikbalde ticarî sahada da yeni ve daha büyük mübadele imkânları tahassül edecektir. "

Adnan Menderes, kendisinden ayrılırken, Atlantik Konseyinin Aralık ayındaki toplantısına örnek bir şekilde riyaset ettiğini belirttiği Hariciye Nazırımız Martino hakkında çok dostane sözler söyledi.

030 01 132 860 6

Kaynak: 2/1/1955 Sayı: Dosya: S5 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 132.860..6.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

24.2.1955

Bağdat Paktı
Metni

Türkiye ile Irak arasında Karşılıklı
İşbirliği Andlaşması

Türkiye ile Irak arasında mevcut dostluk ve kardeşlik münasebetlerinin daimî bir inkişaf halinde bulunması hasebiyle ve iki memleket arasındaki sulh ve emniyetin bütün dünya milletlerinin ve bilhassa Orta Doğu milletlerinin sulh ve emniyetlerinin ayrılmaz birer parçasını teşkil eylediğini kabul eden ve Türkiye Cumhuriyeti Reisicumhuru ile Kâjeste Irak Kralı arasında Ankara'da 29 Mart 1946 da akdedilen Dostluk ve İyi Komşuluk Andlaşmasını tamamlamak maksadiyle hareket ederek ve bunun her iki memleketin haricî siyasetlerinin esasını teşkil ettiğine kani olarak,

Ve yine Arap Birliği Devletleri arasındaki Müşterek Güvenlik Paktı ve İktisadî İşbirliği Andlaşmasının 11 inci maddesinin, bu Andlaşmanın herhangi bir hükmünün Akit Tarafların Birleşmiş Milletler Anayasasından doğan hak ve vecibelerinin hiç birine herhangi bir şekilde halel getirmeyeceğini veya tesir icra etmeyi tasmim eylemediğini âmir bulunduğunu kabul ederek,

Birleşmiş Milletler Anayasasının 51 inci maddesi gereğince lüzumlu tedbirlerin alınmasını icap ettiren Orta Doğu Bölgesinin sulh ve emniyetinin muhafazası ile ilgili Birleşmiş Milletler âzası olmak sıfatiyle yüklendikleri büyük mes'uliyetleri müdrik olarak,

./.

030 | 01 | | | 35 | 215 | 3

Kaynak: 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.Türkiye ile Irak arasında imzalanan karşılıklı işbirliği antlaşmasının temini.

BAŞBAKANLIK ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye ve Irak bu gayelerin tahakkuku için bir Andlaşma akdi hüzurunda tamamen hemfikir görünmüşler ve bu maksatla aşağıda adları yazılı tam selâhiyetli murahhaslarına tayin eylemişlerdir :

Müşârûn Celâl Bayar, Türkiye Reisicumhuru :

Başvekil,

Ekselâns Adnan Menderes,

Hariciye Vekili,

Ekselâns Profesör Fuad Köprülü

Majeste II. inci Faysal, Irak Kralı :

Başvekil,

Ekselâns Nuri Es Said,

Hariciye Vekil Vekili,

Ekselâns Burhaneddin Başayan

Bu Murahhaslar usulüne uygun selâhiyetnamelerini ibraz ettikten sonra aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır :

Madde. I

Yüksek Akit Taraflar, emniyet ve müdafaaları için Birleşmiş Milletler Anayasasının 51 inci maddesine uygun şekilde işbirliği yapacaklardır. Bu işbirliğinin tahakkuku için ittihaz etmeyi kararlaştıracakları tedbirler aralarında hususî anlaşma mevzuu olabilir.

Madde. II

İşbu Andlaşma yürürlüğe girer girmez Yüksek Akit Tarafların selâhiyetli makamları I. inci maddede derpiş olunan ./.

030 01 35 215 3

2

Kaynak: 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

işbirliğinin tahakkuku ve tatbikini temin maksadiyle alınması gereken tedbirleri tayin ve tesbit edeceklerdir. Bu tedbirler, Yüksek Akit Tarafların Hükûmetlerince tasvibini mütaakip derhal tatbik mevkiine girmiş addedileceklerdir.

Madde. III

Yüksek Akit Taraflar yekdiğerinin dahilî işlerine herhangi bir müdahalede bulunmamayı taahhüt ederler. Yüksek Akit Taraflar aralarında zuhur edecek bütün ihtilâflara Birleşmiş Milletler Anayasası gereğince sulh yolu ile halledeceklerdir.

Madde. IV

Yüksek Akit Taraflar bu Andlaşma hükümlerinin, işlerinden biri tarafından üçüncü bir Devlet veya Devletlerle giriştikleri beynelmilel taahhütlerden hiç birisi ile tearüz teşkil etmediğini beyan ederler. Bu hükümler Akit Tarafların yukarıda maruz beynelmilel taahhütlerine mugayir değildir ve mezkûr beynelmilel taahhütlere mugayir oldukları şeklinde de tefsir edilemezler. Yüksek Akit Taraflar işbu Andlaşma ile gayri kabili telif herhangi bir beynelmilel mükellefiyet yüklenmemeyi taahhüt ederler.

Madde. V

İşbu Andlaşma Arap Birliği âzası Devletlerden herhangi birisinin veya bu Bölgenin emniyet ve sulhu ile faal şekilde ilgili ve Taraflarca mutlak olarak tanınan herhangi diğer bir Devletin iltihakına açık bulunacaktır. İltihakmamenin ilgili

./.

030 01 35.215.3

3

Kaynak: 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- - -

Devlet tarafından Irak Hariciye Vekaletine tevdii tarihinden itibaren iltihak keyfiyeti tahakkuk etmiş addedilir.

İşbu Andlaşmaya iltihak eden herhangi bir Devlet, Andlaşmaya taraf olan bir veya daha fazla Devletlerle I.inci maddeye tevfikan hususî anlaşmalar yapabilir.

İltihak eden Devletin selâhiyetli mevkii II.inci maddeye göre tedbirler tayin ve tesbit edebilirler. Bu tedbirler ilgili Tarafların Hükûmetlerince tasvip edilir edilmez tatbik mevkiine girmiş addedilirler.

Madde. VI

Âkitlerin adedi tezayüt - ye bulduğu andan itibaren Andlaşmayı alâkadar eden meselelerin görüşülmesinde çalışmak üzere vekiller seviyesinde bir daimî konsey kurulacaktır.

Konsey çalışma usullerini kendisi tayin eder.

Madde. VII

Bu Andlaşma beşer senelik müddetlerle yenilenebilmek üzere beş sene için mercidir. Taraflardan herhangi birisi işbu Andlaşmayı nihayete erdirmek arzusunda bulunduğunu diğer taraflara yazılı olarak, yukarıda muruz müddetlerden herhangi birisinin hitamından altı ay evvel bildirmek suretiyle bu Andlaşmadan çekilebilir. Bu takdirde Andlaşma diğer taraflar için meriyette kalır.

Madde. VIII

İşbu Andlaşma Âkit Taraflarca tasdik olunacak ve tasdiknameler en kısa bir zamanda Ankara'da teati edilecektir. Tasdiknamelerin teatisitarihinden itibaren Andlaşma meriyete girecektir.

./.

030 01 1 35.215.3. 4

Kaynak: 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yukarıdaki hususları tasdik maksadiyle usûlen reçen selâhiyetli murahhaslar işbu Anlaşmayı, her üç metin de aynı derecede mutebar olmak ve ihtilâf halinde İngilizce metin hüküm ifade etmek üzere türkçe, arapça ve İngilizce olarak imza eylemişlerdir.

İki nüsha olarak Bağdad'da 1374 hicri senesinin 8 Receb tarihinde tekabül eden 04 Şubat 1955 Perşembe günü yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti adına	Irak Krallığı adına
Adnan Menderes	Nuri Es Said
Türkiye Cumhuriyeti adına	Irak Krallığı adına
F. Köprülü	Burhaneddin Başaran

35.215.3, 5

Kaynak: 24/2/1955 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..3.

ŞİFRE TEL

Şam Elçiliğine

I-Geçen gün ajanslarda aktedildiği bildirilen Suriye Mısır andlaşmasının hakikaten klâsik manada bir andlaşma mı yoksa bir nevi pinensip kararımı olduğunu bilmemekle beraber Salah Salem'in yapmakta olduğu seyahatin gayeleri malûm bulunduğu cihetle katiyet derecesi ve şekli ne olursa olsun Şam'daki inkişafın menfi ve muzir olduğunda şüphe yoktur.

2-İş'arlarınızdan ve istihbaratımızdan vardığımız netice hali hazır Suriye hükûmetinden müsbet ve müfit bir şey beklemenin mümkün olmadığı merkezinde idi ise de,mezkûr hükûmetin doğrudan doğruya Mısır'ın şuursuz hareketlerine uymasının behemahal önlenmesi gerektiği kanaatındayız.

3-Muhtemelen,şu sıralarda tamamen iş işden geçmemiştir.Yani Suriye-Mısır Andlaşması şeklinde gösterilen kararın Parlâmentoca tasdiki icabedebilir.Bu itibarla şu birkaç gün zarfında Suriye'yi ikaz etmek için azami faaliyeti göstermemiz icabeylemektedir.

4-Derhal gereken en yüksek mercilere giderek,Hükûmetiniz adına aynen aşağıdaki hususları tebliğ edip cevabını istemeniz mercudur:

"Türkiye ile Suriye coğrafi durumları hasebile yekdiğerinde "cereyan eden hadiselerle yakından alâkadar olmak mecburiyetindedirler. "Bu itibarla,Hükûmetim,ajanslarda vukuu bildirilen Suriye-Mısır andlaş- "ması meselesinin mahiyetini öğrenmek ve bu mesele muvacehesindeki duru- "munu Suriye Hükûmetine resmen bildirmek zaruretini duymaktadır.

"Salah Salem'in yapmakta olduğu seyahatle takip etmek iste- "diği gaye açıktır.Önleyemediği Türk-Irak ittifaknamesine diğer Arap "devletlerinin,bilhassa Suriye,Lübnan ve Ürdün'ün iltihakını önlemek "için onların harici siyasetini kontrol altına alacak bir andlaşma vücu- "da getirmek istemektedir.Bu maksada erişebilmek için Mısır Hükûmeti "tazyik,tehdit,yalan haberler neşri,halkı Hükûmetlere karşı isyana teş- "vik rüşvet ve saire gibi ne kadar merdut ve gayri ahlâki usuller varsa "hepsine müracaat ettiği gibi Türkiye'ye karşı da doğrudan doğruya has- "mane bir tavır almaktan çekinmemektedir.Arap aleminin istiklâlinden dem "vuran Mısır ricalinin hakikatte istediği bu âlemin kendi kontroluna ve "keyfine kayıtsız şartsız tabi olmasından ibarettir.

"Bu Türkiye'ler karşısında arap âleminin muhtelif rükünleri- "nin kendi istiklâl ve hareket serbestilerini muhafaza etmek hususunda "neler yapacaklarının tesbiti kendilerine ait bir husustur.Ancak halen "Mısır'ın giriştiği yolsuz faaliyetlerin doğrudan doğruya Türk-Irak

3- 030 01 64 400 7 ./.1

Kaynak: 0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7. Suriye-Mısır Antlaşması mahiyeti hakkında, Şam Büyükelçiliği'ne çekilen şifre telgraf

"ittifaknamesine ve Türkiye'ye müteveccih bulunması muvacehesinde Hükû-
"metim azami şekilde hassas ve faal olmak mecburiyetindedir.

"Ajanslarda ilân edilen Mısır-Suriye Andlaşmasının şekli
"ne olursa olsun,eğer hakikaten böyle bir andlaşma vuku bulmuşsa bunun,
"Mısır Hükûmetinin yukarıda tahlil ettiğimiz faaliyetlerine Suriye Hükû-
"metinin de iştirak etmesinden başka bir manası olamaz.Bu kararın,Suri-
"ye bakımından kat'i ve nihayi olmamasını temenni ederiz.Aksi takdirde
"Suriyenin Türkiye'ye karşı hasmane bir tavır takınmak hususunda Mısır'
"inkyad ettiği manası çıkacaktır ki bunun muvacehesinde Türkiye'nin Sur
"ye'ye karşi siyasetini yeniden gözden geçirmek mecburiyeti hasıl olabi
"lecektir.Türkiye uzun ve müşterek hudutla bağlı bulunduğu Suriye'ye
"karşı en dostane ve hayırhahhane his ve niyetlerle muttasıftır.Fakat
"onun açıkça hasmane bir tavır almasına karşı bigâne durması veya müsa-
"mehakâr davranması beklenmemelidir.

"Hükûmetim vaziyet hakkında tenevvür etmek istemektedir.

5-Bugün Ankara'daki Fransa Büyük Elçisine Başvekil Muavini ile kâtibi Umumimiz,Fransa'nın Suriye'de,Türkiye Irak ittifaknamesi aleyhinde gösterdiği faaliyetlerden şikâyet ettikten sonra kendisine, Hükûmetine bildirmesi ricasile hülâsaten aşağıdaki hususları beyan eylemişlerdir.

Fransa Hükûmeti münbit hilâl meselesiyle nev'ima "hypnotiser" olmuş görünüyor.Bu mesele ile hiç bir alâkası olmayan Türkiye-Irak ittifaknamesine karşı menfi bir durum almış bulunuyor.

Halbuki bu andlaşmayı geniş zaviyeden mütalâa etmek lâzım gelir.Bununla kasdedilen şey Fransa'nın da bir rüknü bulunduğu hür memleketler müdafaa cephesinin cenup kanadının emniyete alınmasıdır.Binaen aleyh bu andlaşmanın kuvvetlenmesi ve inkişaf etmesi hususunda Fransa'n müsbet olmaması doğrudan doğruya müşterek emniyet sistemimizin aleyhine çalışması demektir.

Türkiye-Irak andlaşmasının tahakkuku sırasında Fransa'nın malûmatdar tutulmamasından şikâyet ediyorsunuz.Her kes kadar Fransa da malûmatdar tutulmuştur.Süratle inkişaf eden ve evveliyatı sizce de malûm olan bir hadisede bundan fazlasının yapılması istenemezdi.Kaldı ki, malûmat itası hususunda kusur edildiği farzolunsa bile bunun bu kadar mühim bir işde Fransa'nın müsbet davranmaması gibi neticeleri vahim olacak bir hareketi hiç bir veçhile makul ve mazur göstermesine imkân yoktur.Şimdi meselenin ne olduğunu ve mahiyetini iyice bildiğimize göre artık şüpheli davranmamız için hiç bir sebep mevcut bulunmaması icabede

Salah Salem'in Şam'ı ziyaretinden sonra tahaddüs eden köt vaziyetin imkân nisbetinde tashihi bakımından Fransa'nın mühim tesiri olabilir.Bu itibarla Şam Hükûmeti nezdinde onu doğru yola sevkedecek

030 | 01 | | | 64 | 400 | 7 ./2

Kaynak: 0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7.

şekilde teşebbüste bulunmanızı talep ediyoruz.

Fransa ile Türkiye'nin münasebetlerinde Suriye durumunun daima büyük tesiri olmuştur.Ne zaman Fransa orada Türkiye'ye muarız bir vaziyet ihdasına çalışmış ise,bu Türk-Fransız münasebeti üzerinde derhal tesirini göstermiştir.İki memleketin münasebatında bir nevi mihenk taşı rolünü oynayan Suriye durumunda,bilhassa bütün hürriyet cephemizin emniyetinin mevzubahs olduğu şu sırada Fransa'nın yapıcı bir rol oynamasını ehemmiyetli telâkki ettiğimizin Fransız Hükûmetince bilinmesini isteriz.

Münbit hilâl meselesi hakkında,Türk-Irak muahedesi münasebetiyle Türkiye'nin Fransa'ya teminat vermesini beklemek asla doğru olmaz.Çünkü bu muahedenin bu işle herhangi bir alâkası olmadığına göre ve Türkiye mazide dahi münbit hilâl meselesini hiç bir zaman kurcalamamış olduğuna nazaran şimdi böyle bir teminata girişmekle Türkiye adeta "qui s'excuse s'accuse" vaziyetine girer.Böyle bir teminatı olsa olsa Iraklılar verebilirler ki bunu da,haber aldığımıza göre Nuri Sait Paşa,Fransız Hükûmetine icabında nakli kaydiyle İngilizlere vermiş bulunuyor.

6-Bugün Suriye'deki vaziyet müttefiklerimizle de sıkı işbirliği halinde olarak,icabında her gün yeni teşebbüslerde bulunmayı icabettirebilecek mahiyettedir.İngiliz ve Amerikan temsilcilerinin bu şekilde hareket etmelerini buradaki sefaretlerinden rica ettik.

Sizin de onlarla esasen yaptığınızı bildiğimiz gibi, en sıkı şekilde temasa devam etmeniz ve teşebbüslerinizi ayarlamanız lâzımgelmektedir.

Diğer tarafdan siyasi teşebbüslerinize muvazi olarak gerek Suriye gerek bütün Arap efkârı umumiyesini zaman zaman aleni beyanatla tenvir ve takviye etmeniz çok faydalı olabilir.Bu bakımdan bizim,Amerika'nın ve İngiltere'nin durumları,günlük inkişaflara göre başka başka olabilir.Yani meselâ muayyen bir zamanda İngilizlerin veya Amerikalıların aleni beyanat yapmaları bir nevi müdahale şeklinde tefsir edilip aksi tesir yapabilir.Bazı hallerde aynı şey bizim için de varit olabilir.Bu itibarla mahallinde bulunan sizlerin psikolojik bakımdan münasip zamanlar hakkında bizi tenvir etmeniz faideli olur.Beyanatla kastettiğimiz,daha ziyade hükûmetlerce,yani merkezlerden yapılacak beyanatlardır.Mahallinde sizin beyanat yapmanızı şayanı tavsiye bulmanız takdirinde peşinen bizimle istişare etmeniz mercudur.

Hariciye

030	01			64	400	7

3

Kaynak: 0 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 64.400..7.

DEVLET ARŞİVLERİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

AL MISRI BUREAU
48, West 73 rd Street,
NEW YORK 23 NY
5,Temmuz I955

Sayın Reisicumhur.

Mısır dahilinde ve haricinde bulunan selahi,ettarcsiyasi, entellektüel ve dini liderlerin talebine binaen ve onlar arasında Mısır hali hazırdaki vaziyetile yakından ilgilendirmenizi hörmetle istihram ederim ve bilgi kabilinden Mısır vaziyetine ait notu leffen takdim ederim. Raporlar halkla ilgili liderlerin noktai nazarlarını ve memleketin vaziyetini samimi bir şekilde ifade etmektedir. Raporların iktifaetmekte olduğu bilgi Hariciye Vekâletinin Orta Şark'taki siyasetin yeniden tetkik etmek lüzumuna dair kıymetli delildir.

Sayın Reisicumhur, Mısırdaki beynelmilel vaziyetin, mutehassıs sıslar tarafından doğru olarak takdir edilmediği kanaatindeyim. Bu, bir taraftan, dahildeki siyasi ve iktisadi vaziyetin vahametinden diğer taraftan, bugüne kadar Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetin candan müzaheretine mazhar olmuş olan bir rejimin tarafsızlık ifade eden ve Amerika aleyhine olan beyanatlarından istidlâl edilmektedir.

Mütedil unsurlardan müteşekkil ve başlarında General Necib'in bulunduğu subaylara ve teşkilât esasiye kanununa müstenit yeniden bir demokratik hayatın tesisini sabırsızlıkla isteyen halkın büyük ekseriyetine karşı gelerek hükûmeti deviren yarbay Nasır'a yardımın devamı için Amerika Birleşik Devletleri Mart I954 tarihinde karar vermiştir. Yarbay Nasır'ın diktatörlük rejimini ve onun totaliter bünyesini kabul etmekle beraber, Kahire'deki bar...

030 01 5 53 3

./..

Kaynak: 5/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23. Mahuroud Abonl Fatlı'nın Mısır Cumhuriyeti ile ilgili yazısı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Amerikalı memurlar parlâmenter bir idareye avdet edildiği takdirde Süveyş kanalı meselesi üzerinde bir anlaşma ihtimalinin ortadan kalmasından korkmakta ve sosyal ıslahat ve ekonomik plânların meyvalarını vermeleri için lüzumlu olan muvazenenin devamına olacağını zannetmekte idiler. Aynı zamanda Batı İttifakı çerçevesi dahilinde alınmak üzere Orta-Şarkta kollektif emniyet sisteminin tesisinde Mısır'ın önderliği ele alacağına dair verilmiş gizli bir vaad mevcuttu.

Amerika Birleşik Devletlerin Yarbay Nasır'ın sevinç, sadakat ve idarecilliğine ehemmiyet verilmesinin ve haddinden fazla itimat etmelerin başlıca mesuliyeti diktatör idaresi hakkında verilen yanlış ve noksan bilgilere aittir.

Yirmi bin Müslüman Kardeşlerin tevkifinden ve bunların liderlerinden altı kişinin idamından bir kaç gün sonra Amerika'nın Mısır'daki Elçisi, H.E. Zeffersem. New-York Times'de neşredilen bir beyannatında Yarbay Nasır'ın halk tarafından sevilip desteklendiğini bildirmiştirki, bu gayet manidardır.

Süveyş meselesi halledilmiş, fakat askeri idarenin sağlamlığı hayali olup bunun kendisi yalnız ve yalnız ordusu ve şiddetle temin edilmektedir.

Para yatıracak yabancılardan itimatları olmaması yüzünden iktisadî gelişmelerinin büyük bir kısmı kâğıt üzerinde yapılan plânları aşmamıştır.

Askeri Rejim halk tarafından sevilmediği gibi sağlam temellere de istinat etmemektedir; bunun neticesi olarak Batı devletlerine siyasi bakımından yakından teşriki mesaide bulunacağına dair vermiş olduğu sözü tutmamış olduğu gibi bunun aksine olarak son zamanlarda Amerikan aleyhinde ve bitaraflık politikası kampanyasına başlamıştır. Böyle hareket etmekle halkın sevgisini

./..

030	01			5	27	23

Kaynak: 5/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23.

...ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

kazanmağa çalışmaktadır; çünkü yanlış veya doğru, halk bureji-
min yaşamasındaki mesuliyeti İngiltere Amerika Birleşik devlet-
lerine yüklemeğe meyyaldırlar.

Sayın Reisicumhur, benimle teşriki mesaide bulunan
liderler İngiltere'nin Başvekili Sir Anthory Eden'e hitaben
yazmış olduğum mektupda arzetmiş olduğum gibi, mevcut diktatörlük
rejimini devirmek için Batı Devletlerinin yardımını talep etme-
dikleri gibi bu yardımın yapılacağını ümit etmiyorlar,. Böyle
bir hareket milli hasiyete ve beynel milel kaidelere aykırıdır.
Böyle gadder bir siyasi rejimi mutlaka yıkılacağına katiyetle
emin bulunmaktayız. Aynı zamanda memleket manefii bu rejimin
ecelile ölmesini emretmektedir; en ufak bir karşagalık olmadan
rejimin kendiliğinden yıkılması memleketi neticesi çok feci olan
neticelerden koruyacaktır ki bunlardan yalnız memleketin en
tehlikeli unsurlarını olan komünistler istifade edecektir.

Mamafih, Mısır'ı hali hazırdaki dotaliter idareden kur-
tarmak için dışarıdan yardım istemediğimiz gibi, haklı olarak
bütün yabancı devletlerin ve hususile Orta Şark'ın refah ve
saadetile yakından ilgilenen milletlerin, her hususta Mısır ve
Arap Cemaatı için olduğu gibi bu sahadaki beynelmilel teşriki
mesainin teessüsü bakımından tehlikeli olduğunu ispat etmiş
olan rejimin temadisine yardımcı ve prestiğini artıracak
doğrudan doğruya veya dolaysile her hangi bir harekette bulun-
mamalarının istemekte haklı olduğumuzu arzederim.

Bu, hususile Arap dünyasında ve Orta Şarktaki menfaat-
ları Mısır menfaatleri ile kabili telif olmayan Amerika Birle-
şik Devletlerinden beklemektedir; Şimdi hususile serveyiş ihti-
lafı halledildikten sonra Şimali Afrika'nın siyasi vaziyeti
daha valist bir şekilde ele alınmıştır. Mazide, Amerika

./..

030 | 01 | | | 5 | 27 | 23

Kaynak: 5/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Birleşik Devletlerin Avrupalı müstemlekeci devletlerin siyasetlerine iştirak etmesi dolayısiyle Orta Şarkla yakından ilgilenmemişti. Amerika'nın menfaati olup ilgilenmiş olduğu yerler, Amerikan yardımlarından Amerika Birleşik Devletlerinin Orta Şarkta askeri rejimlere gösterilen müsaharete nazaran daha az faydalanmışlardır; ekli olarak sunduğumuz notlarda bahsetmiş olduğumuz Suriye hadiselerinde olduğu gibi.

Memleketi kasıp kavurmakta olan feci siyasi ve iktisadi vaziyetler ve polis devletinin haiz olmuş olduğu gayri beşeri vasıflar karşısında, insan haklarının ve hürriyetinin bu müdeiii olan Amerika Birleşik Devletleri Nasır'ın diktatörlüğüne yardımı kesmelidir. Askeri rejiminin rüşvet ve tazyikle Arap devletleri arasında fesat sokmağa ve bunun neticesinde Arap rönesansının temel taşı olan Arap Birliğini yıkmağa muvaffak olduğunuda, Amerika Birleşik Devletleri ayrıca göz önünde bulundurmalıdır.

Rejim, Arap-İslam Cemaatının siyasi akidelerine muhalif komünist taraftarı olan bitarafsızlık doktrinini kabul etmekle milli menfaatleri enternasyonal sahada ciddi bir tehlikeye sokmakta ve dolayısiyle Mısır komünistleriyle Rusya siyasetine manen yardım etmektedir. Mısırdaki komünizm hakkında tam bir rapor sunulmaktadır; sunulan bu raporda da görüleceği veçhile Yarbay Nasır'ın komünistlik taraftarı olan siyasetinin tamamiyle Amerika Birleşik devletleri aleyhine tevcih edilmiş çantajlardan neşet etmemesi ihtimal dahilindedir. Diktatörlük rejiminin bitaraflık siyasetini gütmesinin asıl sebebi, Irak-Türk andlaşmasından fazla diktatörlük klinliğine gizlice kabul etmiş olan komünistlerin nüfuzunun olması ihtimal dahilindedir.

./..

030 | 01 | | | 5 | 27 | 23

Kaynak: 5/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Müsaadenizle, bir defa daha, Mısırlı liderlerin Batı-Doğu Soğuk Harbinde oynamakta oldukları rolü açıklıyacağız. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bir üyesi olarak, Mısır sulh sever bütün devletlerle sulh ve sukûn içinde, hür olarak yaşamağı ve Birleşmiş Milletler Anayasası gereğince kendisine düşen vazifeleri yapmağı arzu etmektedir. Mısır halkı, Arap milletlerinin milli menfaatlerına ve muhtariyetlerine karşı hariçten yapılacak her hangi bir hareket ve tazyika karşı muhaliftirler. Asker müstekit idarecilerine karşı Batı Devletleri tarafından yapılmakta olan yardımdan dolayı Mısır Milleti Batı Devletlerine halî hazırda dargındır. Mamafih, Mısır Milleti hepsinden fazla komünizme karşı muhalefette olup, Askeri rejiminin, ümitsiz bir şekilde Amerika Birleşik Devletlerinin nüfuzunu elde etmek gayesile, oynamakta olduğu tehlikeli komünist taraftarı oyundan müteessir bulunmaktadır,

Vaziyetin vahametine binaen, Orta Şark meselesinin yeniden tetkikinde, Mısır'ın vaziyeti öncelikle tetkik edilmelidir. Amerika Birleşik devletleri diktatör rejime karşı ilgisiz hareket etmekle veyahut memlekette normal ve meşru hayatın yeniden teessüsünü tavsiye etmekle vaziyetin düzelmesine yardım edebilir. Amerika Birleşik Devletleri bu şekilde hareket etmekle hem Mısır-Amerikan dostluğuna ve hemde stratejik merkezi Mısır'ın olduğu şüphe olmıyan Orta-Şark milletleri arasında ahenkli bir teşriki mesainin teessüsüne büyük hizmetleri dokunacaktır.

En derin hörmetlerimi sunarım sayın Reisicumhur.

Sayın Duright Dr. Eisenhower
Amerika Birleşik Devletleri
Reisicumhuru
The White House
Washington D.C.
U.S.A.

Saygılarımla
Mahmoud Abonl Fatlı

| 030 | 01 | | | 5 | 27 | 23 |

Kaynak: 5/7/1955 Sayı: Dosya: A4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 5.27..23.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(13.3.1956)

MUHTIRA

Birleşik Amerika Hükûmetinin, Mr. Randall ile yapılan son görüşmelere de mevzu teşkil eden, Türkiyenin karşılaştığı ekonomik problemler ve müşküller ve bunların ne suretle halledilebileceği hususundaki görüşleri 13 Mart 1956 tarihli muhtırada açıklanmaktadır.

Bu muhtıra, Türkiye'nin sulh cephesinin müdafaası bakımından giriştiği gayretlerin desteklenmesi ve bunu teminen iktisadî sahada maruz bulunduğu müşküllerin bertaraf edilmesine yardım edilmesi hususunda büyük dost ve müttefiki Birleşik Amerika'ya yaptığı müracaatın dostane bir şekilde ve açık kalplilikle mütalea edildiğini göstermesi itibarile, hiç şüphesiz ki, teşekküre şayandır.

Filhakika, bu müracaata cevap teşkil eden 13 Mart tarihli muhtırada ileri sürülen teklif ve imkânlar Türkiye'nin maruz bulunduğu müşkülleri bertaraf etmeye yeter derecede olmasa bile, Amerika'nın askerî ve iktisadî sahada şimdiye kadar yapmış olduğu yardımları daima şükranla anmak lazım gelir. Zira yardımlar devam ettiği müddetçe Birleşik Amerika'nın "iyi" bir dost ve müttefik olarak kabul edilmesi ve herhangi bir sebeple ihtiyacımız bulunan yardımları sağlayamaması halinde de "kötü" bir dost ve müttefik addedilmesi asla varit olamaz.

Birleşik Amerika'ya olan şükran borçlarımızı burada bir kere daha eda ettikten sonra, muhtıranın, Türkiye'nin açıkça ortaya serdiği davalar ve maruz bulunduğu müşküllerin Birleşik

030 01 62 380 4

-4-

./..

Kaynak: 13/3/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..4.Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik problemler hakkında Birleşik Amerika Hükümetinin görüşlerine ait muhtıra.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Amerika tarafından layiki veçhile kavranamadığı intibaını tevlid etmekte olduğunu kaydetmek isteriz.

Filvaki, Mr.Randall ile vaki temaslar da dahil olmak üzere, şimdiye kadar yapılan çeşitli görüşmelerde defaatla açıklandığı üzere, Türkiye, iktisadiyatının muhtaç bulunduğu maddeleri, lüzumlu ve kâfi miktarlarda temin edememek yüzünden tahaddüs etmiş bir buhrana maruz bulunmaktadır. Mezkûr ihtiyaç maddeleri stokları, evvelce de arız ve amik izah olunduğu üzere, tamamile tükenmiş bulunmaktadır. Ekonomik buhranı gidermek için mezkûr maddelerden acilen ne miktarda ithalat yapmak zaruretinde bulunduğumuz, bütün esbabı mucibe ve müeyyidesile Ankara'daki Amerikan İktisadî Misyonuna bildirilmiş bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlarımızın ne suretle karşılanabileceğini tahlil eden bahis mevzuu muhtırada dört imkân ileri sürülmektedir:

1- 1955-56 Yardımından henüz kullanılmamış bulunan 12,5 milyon doların serbest bırakılması,

2- İçinde bulunduğumuz Amerikan malî yılı zarfında Türkiye'ye, mütevazi ölçüde, munzam bir yardımda bulunulması,

3- Zirai istihsal fazlalarının sürümüne ait Kanuna müteniden Türkiye'ye bir tahsis yapılması,

4- Türkiye'nin Beynelmilel Para Fonu ile istişareye geçmesi.

Bu noktalar hakkındaki mütalaalarımız şöylece ifade olunabilir:

A- Yukarıda maruz 12,5 milyon dolarlık son tranş, ihtiyaçlarımızın ancak bir cüz'üne tekabül eden malûm ve mütevazi bir keyfiyettir.

030 | 01 | | | 62 | 380 | 4

2

./..

Kaynak: 13/3/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..4.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

B- Bu yıl içinde mütevazi ölçüde munzam bir yardım yapılması derpiş edilmekle beraber, bu hususta ne miktar ne de zaman bakımından sarahata gidilmemekle keyfiyet istikbale muzaf ve mahiyeti meçhul bir imkân hüviyetini irae etmektedir.

C- Ziraî istihsal maddeleri tahsisi kararı şüphesiz ki teşekkürü muciptir. Mamafih, bu maddelerin temininin iktisadî müşküllerin hallinde ancak mütevazi bir rol oynayabileceğini de kabul etmek iktiza eder. Diğer taraftan hangi nevi surplus maddelerinin tahsis listesinde yer alacağı da üzerinde durulacak bir cihettir.

D- Son olarak, Beynelmilel Para Fonu ile istişare etmek keyfiyetine gelince, Türkiye bu teşekkül ile zaman zaman istişare ve temaslarda bulunmaktan fariğ olmamıştır. Şimdiye kadar edinilen tecrübeler, bu temaslardan süratli ve müspet neticeler istihsal edilebileceği hususunda nikbin olmaklığımızı mümkün kılmamaktadır. Bundan başka, Para Fonunun müzahereti sağlansa bile, ihtiyaç maddeleri ithalinin ve tükenmiş stoklarımızın yerine konulması gibi bir meselenin bu tarikle halledilebileceği de aslâ varidi hatır olamamaktadır.

Maamafih Para Fonu ile geçen sene Haziran ve Eylûl aylarında yapılan temaslardan sonra bu defa yeniden bir istişarede bulunmak maksadiyle bir heyetin memleketimize daveti derpiş edilebilir.

./..

030 01 62 380 4

3

Kaynak: 13/3/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..4.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yukarıdaki mütalealar Birleşik Amerika Büyük Elçiliğinin muhtırasında mündemiç başlıca noktaların tahliline matuf bulunmaktadır. Bu muhtıranın vardığı netice hakkındaki görüşlerimizin de hakiki dost ve müttefikler arasında cari olması lâzım gelen açık kalplilikle ifadesi gerekir:

Türkiyenin mühim bir iktisadî buhranla karşılaştığı bir devrede Birleşik Amerikaya munzam bir yardım temini mevzuunda yaptığı müracaat ikinci defa olarak red cevabı ile karşılaşmaktadır.

Böyle bir cevabın, yardım mevzuunu büyük bir hassasiyetle takip etmekte olan Türkiye umumî efkârında derin bir inkisarı hayal tevlit edeceğinden şüphe edilemez. Amerika Hükûmetinin bu müşkül vaziyeti takdir edeceğini ve maruz bulunduğumuz iktisadî güçlüklerin tam manâsile nüfuz edilemediğini sandığımız noktaları hakkında da sarih bir bilgiye sahip olmak gayesile, bu mevzudaki müşterek tetkiklerin daha da derinleştirilmesini lüzumlu göreceğini tahmin ediyoruz.

İşbu mülahazalara binaen, Türkiye Hükûmeti vaziyetin açıklanması zamanını tayin edinceye kadar, Amerika Büyük Elçiliğinin bu muhtırası ile müteakiben aramızda cereyan edebilecek muhaberatın muhtevasının mahrem tutulmasına itina olunması lüzumlu görülmektedir.

030 01 62 380 4

Kaynak: 13/3/1956 Sayı: Dosya: E4 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 62.380..4.

T. C.
BAŞVEKALET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : .....

ACELE TELSİZ

Sayın Reisicumhurumuza

I- Tahran'a vardığım zaman orada havayı çok endişe verici mahiyette buldum:

Pakistanlılar, İngilizler'e, hem Komonvelt den çıkacaklarını, hem de Bağdat paktını terkedeceklerini-yahut kendilerini pakttan atacaklarını-söylemiş vaziyette idiler. Iraklı ve Iranlıları, aşağı yukarı aynı havaya kapılmış buldum. Bunların arasında mutedil konuşanlar bile: "İngilizleri Bağdat Paktından çıkarmasak bile, ya İngiltere ile ittifakımızı yahut Bağdat Paktını bir müddet için yani İngiltere Orta Şarkta iadei itibar edinceye kadar, buz dolabına koyup dördümüz arasında iş birliği yapalım, vaziyet düzelince yine iş birliğine avdet ederiz diyorlardı.

2- İlk iş olarak bu havayı yatıştırmağa çalıştım: İngilizlerin öyle kolaylıkla vazgeçilebilecek ve geçici bir telâşla bozuşulacak müttefikler olmadığını ve her halde bizim buna asla muvafakat edemiyeceğimizi etraflı şekilde anlattım. "Amerikalılar İngilizlerle Mısır işinde ihtilâfa düştüler, Fakat İngiltere yi Nato'dan atmağa teşebbüs etmedikten başka onlarla dostluk ve iş birliklerine asla halel getirmediler." dedim."

"Biz de İngilizlerle ittifakımızı devam ettirmek istiyoruz. Fakat onlar Mısır'da giriştikleri hareketle Orta Şark'ta o derece antipati yarattılar ki, bu bakımdan Bağdat Paktını 'compromettre' ettiler" dediler.

Bu antipatinin mühim kısmının Nasır ve Mısır propagandası neticesi olduğunu anlattım. Macaristan'da Hunharca tecavüze devam eden Ruslarla İngilizlerin Mısırdaki müdahelelerinin aynı şekilde muamele göremiyeceğini bu derece cezri davranmakla bizi de kaybedebileceklerini hissettirince yumuşadılar.

3- İngilizler de çok anlayışlı davrandılar. Bu suretle dün neşredilen tebliğe cevaben İngilterenin bugün neşrettiği beyanatın ortaya çıkmasıyle vaziyet çok güzel düzeldi.

030	01			111	701	6

Kaynak: 9/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..6. Başbakan Adnan Menderes'in Tahran ve Bağdat gezisi hakkında Cumhurbaşkanına verdiği malumat.

T. C.
BAŞVEKÂLET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : .....

- 2 -

Tahran'dan ayrılmazdan bir iki saat evvel, önce İngiliz Sefiri sonra da Amerikan sefiriyle-Şehinşah'ın, İskender Mirza'nın ve diğer Başvekillerin de iştirakiyle güzel bir toplantı yaptık.

4- Amerikan Sefirine artık Amerika'nın derhal Bağdat Paktına girmesinin hayati bir lüzum halini aldığını etraflı şekilde anlattık. Sefir şahsen tamamen kani oldu. Hükûmetine de kararlarımızı destekliyerek bildireceği muhakkaktır. Her iki sefire de Bağdat Paktı azalarına yapılan yardımın artırılması suretiyle kuvvetlendirilmesi, Amerika'nın pakta bir an evvel iltihak etmesı lâzım gelip Filistin meselesinin behemahal halledilmesinin bir zaruret haline geldiği anlatılmıştır.

5- Nuri Sait Paşa büyük ısrarla bir gece için Bağdat'a kendisiyle beraber gitmemi istedi. Bunu yapmakla nekadar isabetli hareket etmiş olduğumu Bağdat'a varınca daha iyi anladım. Emir Hazretleri Kasrul Zuhur'a geldi, Görüştük. Sonra aralarında toplanarak görüştükten sonra tekrar geldiler. Dün akşam Iraklılar panik halinde idiler. Bugün için, Mısır leyhinde bazı tezahürat hazırlandığını haber almışlar. Toplantı için müracaat edenlere red cevabı vermişler, fakat bir yandan da Rusların Suriyeye asker, tayyare ve silâh gönderdiği, Boğazlardan Rus gemileri geçtiği, Mısıra gönüllüler gelmekte olduğu yolundaki rivayetler Bağdatta almış yürümüş ve hatta iş başında bulunanlarca da inanılmış hale gelmiş bulunuyor. Metanet tavsiye ettim, bu gibi karışıklıkların vaktiyle ve metanetle önlenmesi takdirinde düzelebileceğini anlattım, bir hayli ferahladılar.

Bu sabah Bağdattan Ayrılacağım sırada Kral Hazretlerini ve Veliaht hazretlerini ziyaret ettim. Kendilerine hayli teminat verdim " Biz daima sizinle beraberiz, emrinizdeyiz, korkmayınız" dedim. Gerek Kral Haz retleri gerekse Veliaht hazretleri Zatı devletlerine ihtiramat ve sevgilerini arzetmemi söylediler.

6- Bağdat Paktı bu badireyi iyi geçirdi. Fakat henüz bulutlar dağılmış değildir. Ruslar Orta Şarkta bir Kore yapmak istiyor gibi görünüyorlar. Binaenaleyh Birleşmiş Milletlerde heyacanı idame ettirmek, Amerika'nın iltihakiyle Paktın kuvvetlenmesini,

030 01 111 701 6

2

Kaynak: 9/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..6.

T. C.
BAŞVEKÂLET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : .....

- 3 -

temin etmek, İran ve Pakistan'a Amerika'dan munzam yardım temin etmek ve siyasi sahada da Filistin meselesini nihayi bir şekle rapt için cesaretle ele almak icabediyor.

7- Şehinşah Hazretleri ve Pakistan Reisicumhuru İskender Mirza Hazretleri de Zatı Devletlerine hürmet, muhabbet ve sevgilerinin bildirdiler.

8- İngiliz ve Amerikan Sefirlerini İstanbul'a davet ettim. Onlara vaziyeti toplu halde anlatacağım ve icabeden tebligatta bulunacağım.

9- Pazartesi Ankara'da olacağım.

Tazimlerimle arzeder, ellerinizi öperim.

Adnan Menderes

Sefire - dahiliye ve Emniyet Teblığı ed. 8.11.956 21,50

030 01 111 701 6

Kaynak: 9/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..6.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

LONDON PRESS SERVICE (L.P.S.)

Her gün intişar eden dünya haberleri, siyaset ve basın yorumları bülteni.

Bülten No. 1177 Cuma, 9 Kasım 1956

İçindekiler

1. Türkiye, İran, Pakistan ve Irak Başvekilleri Tarafından Neşredilen Tahran Tebliği Hakkında İngiltere Hariciye Vekâleti Sözcüsünün Beyanatı.....Sahife 1-2.
2. Nasır'ın İhtiraslarını Rusya Körüklemiştir.....Sahife 2-3.
3. Times'dan: Macaristan Faciası..... ....Sahife 4.
4. Yorkshire Post'tan: Orta Doğuda Bir Hal Çaresi.Sahife 5.
5. Times'dan: Orta Doğuda Bir Hal Çaresi.....Sahife 5-6.

TÜRKİYE, İRAN, PAKİSTAN VE IRAK BAŞVEKİLLERİ TARAFINDAN NEŞREDİLEN TAHRAN TEBLİĞİ HAKKINDA İNGİLTERE HARİCİYE VEKÂLETİ SÖZCÜSÜNÜN BEYANATI

Londra 9(L.P.S.) Tahran'da aktetmiş oldukları toplantıyı müteakip Türkiye, İrak, Pakistan ve İrak Başvekilleri tarafından neşredilmiş olan tebliğ hakkında dün gece Hariciye Vekâletinin bir sözcüsü şu beyanatı vermiştir:

"Majeste Kraliçe Hükûmeti Orta Doğu'da zuhur eden çok vahim durum karşısında Bağdat Paktı müttefiklerinin duymakta olduğu endişeyi tam bir anlayışla karşılamaktadır. Hükûmet bu bölgede umumi bir ateşin çıkmasını önlemek için yegâne çarenin Mısır ile İsrail'i ayırmaya matuf girişilen hareket olduğuna kanidir.

Majeste Kraliçe Hükûmeti İrak, İran, Pakistan ve Türkiye Hükûmetleri tarafından girişilmiş olan teşebbüsü takdirle karşılamaktadır. Bu hükûmetlerin gerek münferiden ve gerekse müştereken ifade etmiş oldukları görüşler, Mısır'da askerî harekâta son vermek kararı üzerinde çok müessir olmuştur. Erken bir hal çaresinin şekli hakkında dört Hükûmetin ifade etmiş olduğu dostane ve yapıcı tavsiyeleri İngiltere Hükûmeti büyük bir dikkatle ele almış olup Bağdat Paktının Orta Doğu

030 | 01 | | | 35 | 215 | 13 ./...

Kaynak: 9/11/1956 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..13. London Press Service'de yayınlanan Türkiye, İran, Pakistan ve Irak başkanları tarafından neşredilen Tahran Tebliği hakkında İngiltere Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün beyanatı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Üyeleri tarafından formüle edilmiş olan tekliflerin kendi görüşlerine uyduğunu ifadeden İngiliz Hükûmeti bahtiyarlık duymaktadır. Filestin meselesinin hallina gelince Majeste Kraliçe Hükûmetinin bu hususdaki görüşleri malum olup 9 Kasım 1956 günü Başvekilin Guildhall'da yapmış olduğu konuşmada bunlar beyan edilmiştir.

Majeste Kraliçe Hükûmeti uzun zamandanberi muallakta kalmış olan Orta Doğu meselelerinin halli için artık vaktin müsait olduğu kanaatindedir. Bu meselelerin hallinde Bağdat Paktı üyesi memleketleri faydalı ve yapıcı bir rol oynayabileceklir. Majeste Kraliçe Hükûmeti bu hususta işbirliği sayesinde Bağdat Paktı ittifakının bir hayli takviye olunacağına inanmaktadır."

NASIR'IN İDDİALARINI RUSYA KÖRÜKLEMİŞTİR

Londra 9(I.P.S.) Dün Lordlar Kamarasında konuşan Lordlar Kamarası Başkanı Lord Salisbury şöyle demiştir: "Mısır ile İsrail arasında uzun zamandan beri devam edegelen ihtilâf sadece toprak kavgasına mebni değildir. Bunun sebebi daha mühim ve daha meş'umdur: bu halen dünyanın büyük bir kısmını sebirlemekte olan kanserin yeni bir tezahürüdür. Kanaatimce Orta Doğunun ıztırabı sihhatsiz bir şekilde tahrik edilmiş olan milliyetçilik ruhundan ileri gelmektedir ki Mısırda bu milliyetçilik tabii bir şekilde gelişmeyerek Sovyet Rusya idarecileri tarafından siyasi bir alet olarak kullanılmak için telkin edilmiştir."

Ateş kesildi diye müşkilâtların sona erdiğinin zannedilmemesi lâzım geldiğini, Rusyanın yeni ve tehditkâr hareket tarzından maada, gerek Birleşmiş Milletler ve gerekse başka herhangi bir Hükûmet için Orta Doğuda devamlı bir sulh temeli kurulmasının kolay olmayacağını, Rusyanın Rusya dışındaki milletleri sözde "yabancı istismarcılara" ve bilhassa sözde "batılı istismarcılara" karşı daha sabırsız bir hale sokacak bir propagandaya girişmiş olduğunu beyan eden Lord Salisbury

./...

030 | 01 | | | 35 | 215 | 13

Kaynak: 9/11/1956 Sayı: Dosya: A41 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 35.215..13.

İSTANBUL İLİ

Şifre ve Önemli İşler
Kalemi
Özel :
Genel : 9602

Eki :

/ 1956

Özü:
Yıldırım

ŞİFRE

Sayın Adnan Menderes

Başvekil
İstanbul

I - Şifre telgrafınızı dikkatle okudum.

Madde 1 - Tahran toplantısına iştirakiniz ve ondan sonra Bağdat'ı ziyaretiniz çok isabetli olmuştur. Sabık mühitlerde yaşayan insanlar çabuk tesir altında kalıyorlar.

Madde 2 - Mevcut havayı nazaran konuşmalar muvaffakiyetle neticelenmiştir.

Madde 3 - İngiliz ve Amerika Sefirlerine vaziyetin izahı da tamamen yerinde bir harekettir.

Madde 4 - Ethem bey size izah etmiş olacaktır. Hüsrevin tayyare ve gemilerle nakliyat meselesi bir şeyden ileri gitmemiştir.

Madde 5 - Reis Aisenhower'in teklifi üzerine İsrail hükûmeti ,kuvvetlerini eski yerine çekmeyi kabul etmiştir. İşgal olunan sahaya, Birleşmiş Milletlerin polis kuvvetlerini yerleştirme kararı da tatbik edilmek yolundadır.

Madde 6 - İşlerin Tahran Kararına uygun bir istikamet alarak görülmektedir. Bence bugünkü halile Mısır meselesindeki vahamet atlatmış veya geçmek üzeredir.

Madde 7 - Pazartesi teşrifinizi bekleyeceğiz. Muhabbetle gözlerinden öperim.

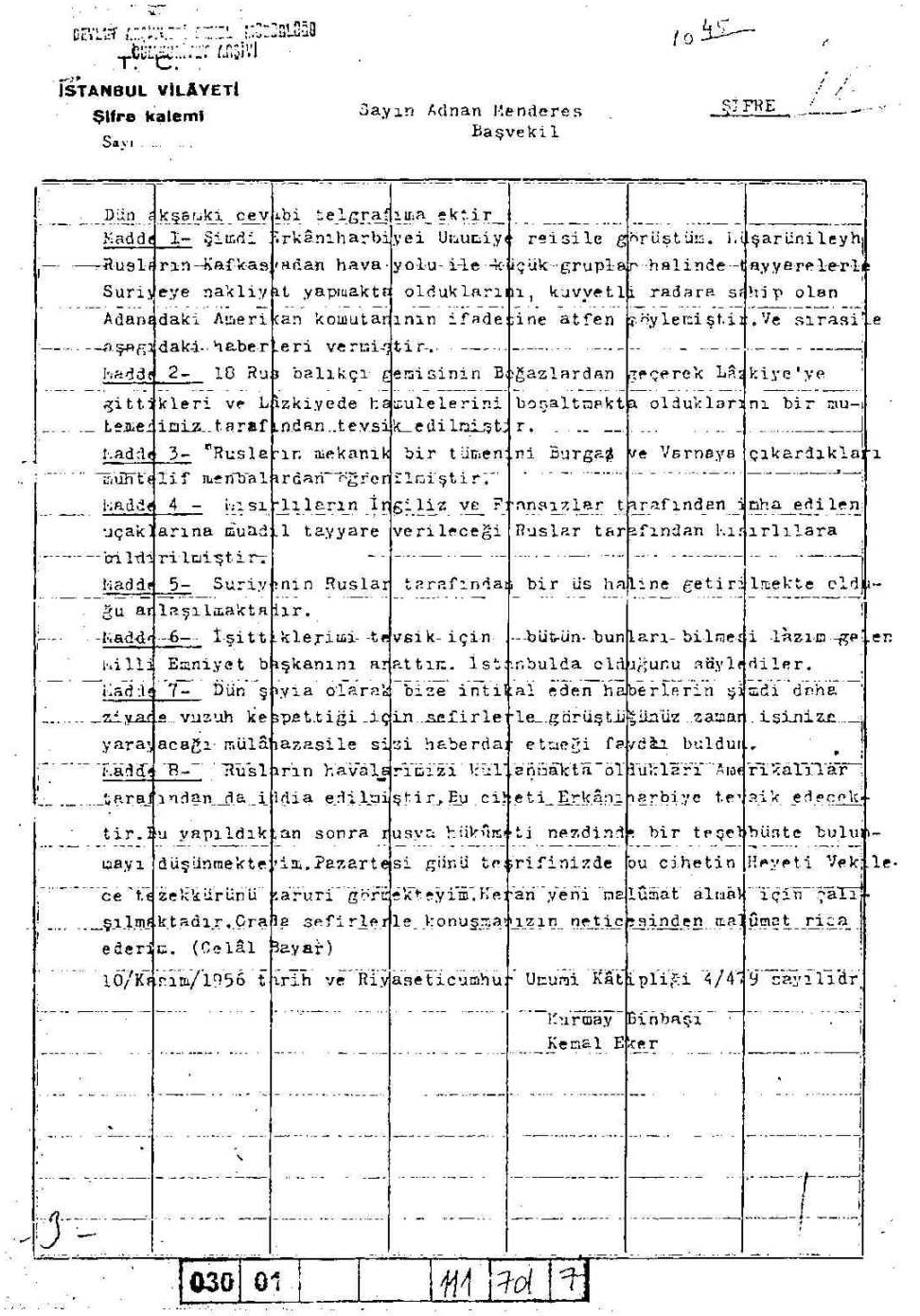
II- 10/Kasım/956 tarih ve 4/362 sayılıdır.

CELÂL BAYAR

- 1 -

030 01 111 701 8

Kaynak: 10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..8. Başbakan Adnan Menderes'in Tahran toplantısına iştiraki ve Bağdat ziyareti hakkındaki şifrenin Cumhurbaşkanı tarafından alındığına dair şifre,

T. C.
İSTANBUL VİLÂYETİ
Şifre kalemi
Sayı

Sayın Adnan Menderes
Başvekil

1045

ŞİFRE

Dün akşamki cevabi telgrafıma ektir
Madde 1- Şimdi Erkânıharbiyei Umumiye reisile görüştüm. Müşarünileyh Rusların Kafkasyadan hava yolu ile küçük gruplar halinde tayyarelerle Suriyeye nakliyat yapmakta olduklarını, kuvvetli radara sahip olan Adanadaki Amerikan komutanının ifadesine atfen söylemiştir.Ve sırasile aşağıdaki haberleri vermiştir.
Madde 2- 18 Rus balıkçı gemisinin Boğazlardan geçerek Lâzkiye'ye gittikleri ve Lâzkiyede hamulelerini boşaltmakta olduklarını bir mutemedimiz tarafından tevsik edilmiştir.
Madde 3- "Rusların mekanik bir tümenini Burgaz ve Varnaya çıkardıkları muhtelif menbalardan öğrenilmiştir.
Madde 4 - Mısırlıların İngiliz ve Fransızlar tarafından imha edilen uçaklarına mukabil tayyare verileceği Ruslar tarafından Mısırlılara bildirilmiştir.
Madde 5- Suriyenin Ruslar tarafından bir üs haline getirilmekte olduğu anlaşılmaktadır.
Madde 6- İşittiklerimi tevsik için bütün bunları bilmesi lâzım gelen Milli Emniyet başkanını aradım. İstanbulda olduğunu söylediler.
Madde 7- Dün şayia olarak bize intikal eden haberlerin şimdi daha ziyade vuzuh kesbettiği için sefirlerle görüştüğünüz zaman isinize yarayacağı mülâhazasile sizi haberdar etmeği faydalı buldum.
Madde 8- Rusların havalarımızı kullanmakta oldukları Amerikalılar tarafından da iddia edilmiştir,Bu cihetı Erkânıharbiye tevsik edecektir.Bu yapıldıktan sonra Rusya hükûmeti nezdinde bir teşebbüste bulunmayı düşünmekteyim.Pazartesi günü teşrifinizde bu cihetin Heyeti Vekilece tezekkürünü zaruri görmekteyim.Keyfen yeni malûmat almak için çalışılmaktadır.Orada sefirlerle konuşmalarının neticesinden malûmat rica ederim. (Celâl Bayar)
10/Kasım/1956 tarih ve Riyaseticumhur Umumi Katipliği 4/479 sayılıdır

Kurmay Binbaşı
Kemal Eker

030 | 01 | | | 111 | 701 | 7

Kaynak: 10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..7. Suriye'nin Ruslar tarafından bir üs haline getirilmekte olduğuna dair gönderilen şifreler.

11/11/95-6

533

10 Kasımda lütuf buyurduğunuz mesajinizi aldim.

1. Ruslarin faaliyetleri hakkindaki malumata ben de muttali olmuştum. Dün, Ingiliz ve Amerikan Sefirleriyle burada ayri ayri yaptiğim görüşmeler sirasinda bütün bu malumati kendilerine nakledip nazari dikkatlerini ehemmiyetle çektim. Bu vaziyet karşisinda sakit kalmamizin ve derhal icap eden bilcümle ihtiyati tedbirleri almamamizin imkansizliğini kendilerine izah ettim. Yapilabilecek şeyler hakkinda Hükumetlerinin mütalaasini acilen bildirmelerini ve derhal müzakereye girişmemizi ehemmiyetle talep ettim.

Müttefiklerimize verdiğimiz umumi mahiyetteki bu (alert) işaretinden sonra, gerek re'sen alabileceğimiz tedbirler gerek onlarla müştereken yapabileceğimiz şeyler hakkinda, Rus faaliyetlerine dair peyderpey alinan malumatlara göre burada çalişmalar yapiyorum. Neticelerini yarin arzedeceğim.

2. Vaziyetin şu 3 cepheden mütalaa olunmasi gerektiği kanaatindeyim :

a) Ruslarin havalarimizdan tayyareler geçirmeleri. Bu delilleri ile sabit olunca derhal protesto etmemiz ve buna ilaveten, belki de, Birleşmiş Milletlere resmen kaber vermemiz icap edecektir.

b) Ruslarin Suriye'de üslenmeleri. Bu hususta sakit kalmamiz doğru olmayacak. Fakat neler yapabileceğimizi müttefiklerimiz le birlikte kararlaştirmamiz isabetli olur zanniindayim.

c) Ruslarin Iran 'a tecavüzü takdirinde ne yapacağimiz. Bu hususta müttefiklerimizle istişare etmek lazim geliyor.

3. Yukarida arzettiğim 3 meselenin Nato Konseyinde görüşülmesinden ziyade Amerikan ve Ingiliz müttefikleriyle ~~ve icabi nisbetinde SHAPE ile birlikte ele alinmasi iyi olacak~~ çünkü Nato Konseyinde şimdiye kadar cereyan eden müzakereler, işin akademik münakaşalarla sürüncemede kalmasini ve hatta mesela Iran'a tecavüz bahsinde tehlikeli çekingenliklerin meydana gelmesini intaç edecek mahiyette görünüyor. Bittabi icap eden zamanlarda ve gereken nispette, Nato Konseyinde bu mevzulara temas edilmesi daima mümkündür.

030 | 01 | | | 111 | 701 | 7

2

Kaynak: 10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..7.

4. Yarın Heyeti Vekileyi toplayıp vaziyeti orada da toplu olarak mütalaa etmemiz faydalı olabileceğini düşünüyorum.

4- Bu meselelere bir yazılı münasebetle bulunmaya ne lüzum görüyorsunuz bulunmak elinizde yazılı olarak Adnan Menderes

11 Kasım 1956

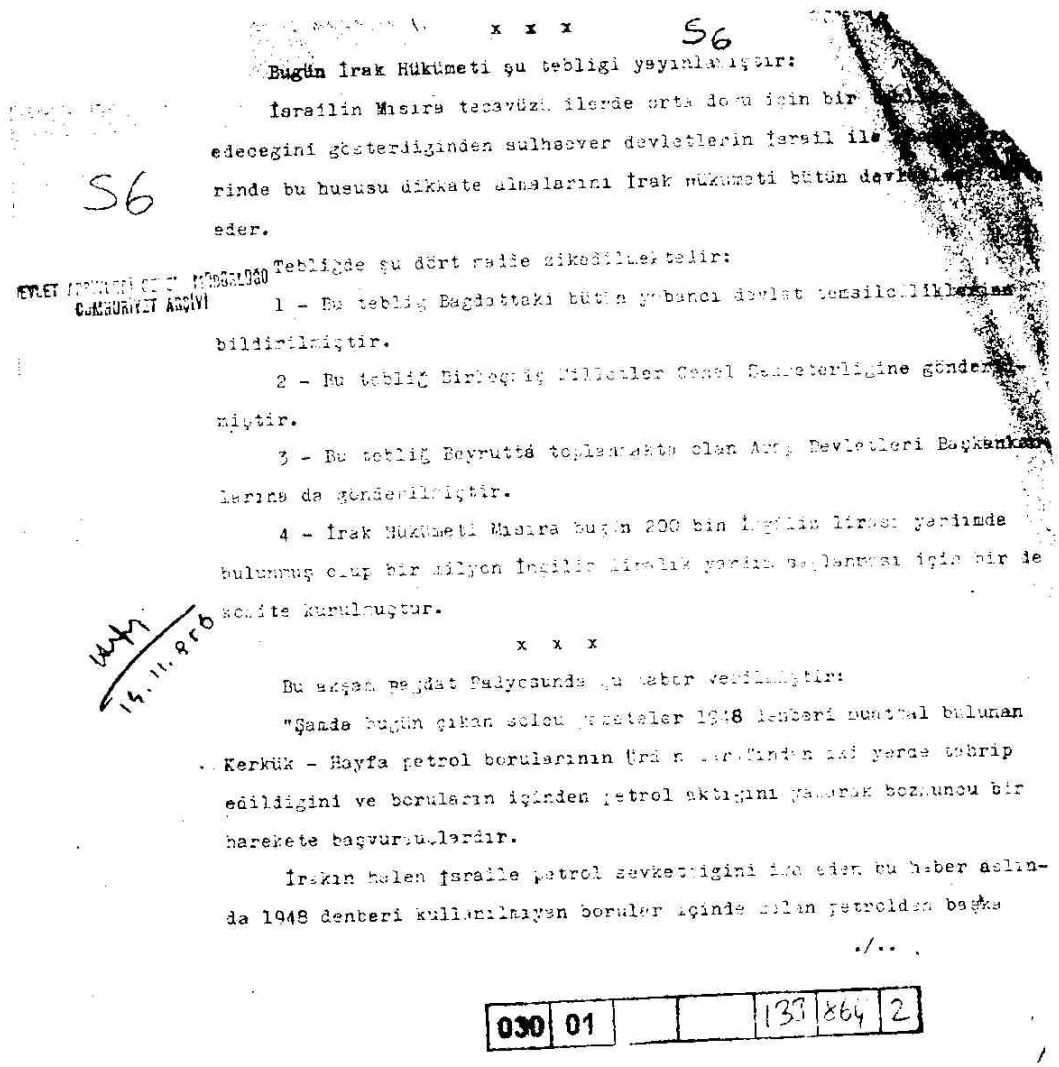
Başka bir münasebetle
Kalemce elverişsiz

Yazılı cevapla ilgilenmiş

030 01 111 701 7

3

Kaynak: 10/11/1956 Sayı: Dosya: İ Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 111.701..7.

x x x

S6

Bugün İrak Hükümeti şu tebliği yayınlamıştır:

İsrailin Mısıra tecavüzü ilerde orta doğu için bir [illegible] edeceğini göstereceğinden sulhsever devletlerin İsrail ile [illegible] rinde bu hususu dikkate almalarını İrak hükümeti bütün dev[illegible] eder.

Tebliğde şu dört nokta açıklanmaktadır:

1 - Bu tebliğ Bağdattaki bütün yabancı devlet temsilcilikl[illegible] bildirilmiştir.

2 - Bu tebliğ Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine gönder[illegible] miştir.

3 - Bu tebliğ Beyrutta toplanmakta olan Arap Devletleri Başkanlık[illegible] larına da gönderilmiştir.

4 - İrak Hükümeti Mısıra bugün 200 bin İngiliz lirası yardımda bulunmuş olup bir milyon İngiliz lirasına yardım toplanması için bir de komite kurulmuştur.

x x x

Bu akşam Bağdat Radyosunda şu haber verilmiştir:

"Şamda bugün çıkan sabah gazeteleri 1948 beri kullanılmayan Kerkük - Hayfa petrol borularının Ürdün sınırından açık yerde tahrip edildiğini ve boruların içinden petrol aktığını yalan ve bozuncu bir harekete başvurmuşlardır.

İrakın halen İsraile petrol sevkettiğini ima eden bu haber aslında 1948 denberi kullanılmayan boruların içinde bulan petrolden başka

./..

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

14.11.956

030 | 01 | | | 133 | 864 | 2

Kaynak: 14/11/1956 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..2. Irak Hükümeti'nin, İsrail'in Mısır'a saldırısı üzerine verdiği tebliğ.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

birşey olmadığı cihetle durum İrak Hükümeti tarafından Suriye nezdinde protesto edilmiş ve bu gibi haberlerin Arap Aleminde aleyhinde bir cereyan uyandırmak maksadından başka bir şey olm[illegible] belirtilmiştir.

x x x

Bağdatta çıkan Bagdat Times'in yazdığına göre resmi bir İrak sözcüsü İrakın arap hükümetlerinin dikkatini çekerek bir üçüncü dünya harbine sebep olacak hareketlerden kaçınmalarını tavsiye etmiştir. Bu sözcü Türkiyenin Nato üyesi olması dolayısiyle Natonun arap hudutlarında bulunduğunu bu sebeble Rusların herhangi bir şekilde arap memleketlerine Bilhassa Suriyeye nufuzu Nato tarafından bir tehrik olarak nitelen edilecektir. demiştir.

x x x

030 01 133 864 2

Kaynak: 14/11/1956 Sayı: Dosya: S6 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 133.864..2.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
TÜRKİYE CUMHURİYET ARŞİVİ

RİYASETİCUMHUR
UMUMİ KÂTİPLİĞİ

Özeti :

MÜLÂKAT PROSEVERBALI

Sayın Reisicumhurumuz, 25 Mart 1957 Pazartesi günü saat 17.30 da, mezunen memleketine gitmekte olan Amerika Büyük Elçisi Ekselâns Fletcher Warren'i kabul buyurdular.

Teati edilen mutad nezaket sözlerinden sonra Amerika Sefiri:

- "Vaşington'a hareketimin arifesinde beni kabul etmek hususundaki iltifatlarından dolayı Reisicumhur Hazretlerine şükranlarımı arzederim. Bu suretle Amerika'ya vürudumda Beyaz Sarayla ve Hariciye Nezareti erkânı ile yapacağım temaslarda, bizleri müştereken alâkadar eden mevzuları daha isabetli ve kolay bir tarzda kendilerine izah etmem mümkün olacaktır. Reisicumhur Hazretlerinin her hangi bir telkinleri varsa, emirlerine âmadeyim." dedi.

Reisicumhur - Her şeyden evvel Sayın Büyük Elçiden, Reisicumhur Eisenhower'e selâm ve iyi temennilerimle birlikte samimî dostluk hislerimin iblâğını rica edeceğim.

EİSENHOWER DOKTRİNİ :

Bundan evvel kendileriyle vuku bulan görüşmemizde, (21 Ocak 1957) o zamana kadar cereyan eden hâdiseler üzerinde durmuştum. Şimdi de, o günden bu yana kaydedilen inkişaflara ait intibalarımı zikretmek isterim.

030 01 40 236 11

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Amerika Büyükelçisi M. Fletcher Warren çeşitli konularda yaptığı görüşmenin metni.

...SÎ GENEL MÜDÜR...LÜĞÜ
...NİVE ARŞİVİ

Eisenhower Doktrini tekmil Orta-Şark'ta iyi tesirler yaratmıştır. Bilhassa Suudî Arabistan Kralının Amerika'yı ziyaretinden sonraki hareket tarzı bir hayli değişmiştir. Ve iyiliğe doğru değişmiştir. Riyad'a yaptığı resmî ziyaret esnasında İran Şahı, Türkiye'nin Suudî Arabistan hakkındaki iyi niyetini Kral Suud'a söylemek fırsatını bulmuş, Türkiye'nin komünizme, bolşevizme karşı bütün gücü ile karşı koyan bir memleket olduğunu izah ederek: "Türkiye yıkılırsa sizin ve Arap memleketlerinin çökmesi lâzım gelir. Bu kadar ağır mesuliyetler taşıyan Türkiye'ye karşı neden bigâne kalıyorsunuz ? Neden Türklerle daha yakın bir dostluk politikası takip etmiyorsunuz ?" demiştir. İran Şahının bu ifadesi karşısında Kral Suud iyi bir disposition göstererek, benimle bir temas yapmasının mümkün olacağını beyan etmiştir.

Hâlen Suudî Arabistan'ı resmen ziyaret etmekte olan Lübnan Reisicumhurunun da aynı telkinlerde bulunacağını tahmin ediyorum.

Büyük Elçinin de bildiği gibi, Suudî Arabistan'la aramızda bir ihtilâf mevcut değildir. Bizim temennimiz, kendileriyle münasebetlerimizi kuvvetlendirmektir. Ancak Suudî Arabistan'ın, bizi ve Bağdat Paktı devletlerini Mısır'ın telkinleri çerçevesi dahilinde mütalâa ettiği de bir vakıadır. Kendileriyle karşı karşıya gelmek fırsatı zuhur ederse, anlaşabileceğimizi sanıyorum. Bu fikrime şunu da ilâve etmek isterim: Suudî Arabistan'ın bize karşı daha sıcak ve muhabbetli bir politika takip etmemesinin bir sebebi de, bizim İsrail ile öteden beri normal

030 | 01 | | | 40 | 236 | 11

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11.

münasebetlerimizin devamıdır. İsrail hakkında onlar gibi düşünmemizi istiyorlar. Onlar gibi hareket etmemize tabiî imkân mevcut değildir. İsrail deyince, onlar itidallerini kaybediyorlar.

Amerika Büyük Elçisi - Doğrudur. Hakikat budur.

Reisicumhur - Suriye ve Mısır hakkındaki düşüncelerimi geçen defa uzun boylu izah ettiğimi hatırlıyorum. Mittabi bizim söyleyeceğimiz bir mütalâadan ibarettir: fakat bugünkü disposition'larında kendilerine Eisenhower Doktrininden fayda temin edilirse, daha fazla şımaracakları hatıra gelebilir. Suriye'de, bugün için görüşülüp karar verilecek bir kuvvet görmüyorum. Ya daha çok sola, ya daha sağa kayacaklardır. Sola gitmesi ihtimali çok kuvvetlidir. Her halde Suriye'de bugünkü hayat istikrarını bulmamıştır.

Amerika Büyük Elçisi - Korkarım Reisicumhur Hazretleri çok haklıdırlar.

Reisicumhur - Durumun böyle olmasını istiyorum. Bizde bir darbımesel vardır: "Sular bulanmayınca durulmaz" Ne olacaksa, hakiki rengini görelim. Tedbirlerimizi ona göre alırız.

Nasır hakkında uzun konuşmaya hacet yoktur sanırım. Aklıma gelen şudur: Nasır öyle bir karakterde insandır ki, her hangi bir arzusu reddolunduğu zaman veya "bu işi yapmıyacaksın" dendiği ve yaptığı zaman, uslu oturması için, arkasından bir müeyyidenin geleceğini bilmesi lâzımdır. Bunun arkasından

030 | 01 | | | 40 | 236 | 11

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11.

bir müeyyide geleceğinden emin olmazsa, bugünkü politikasında devam eder ve Yakın-Şark'ın ve bazı Arap memleketlerinin bir suriş elemanı olarak kalır. Nasır hakkında koyduğumuz teşhis budur. Her hangi bir kimse hakkında bu suretle konuşmak eza vericidir. Bundan dolayı cidden ızdırap duymaktayım. Fakat maalesef aklıma başka bir ifade tarzı gelmiyor. Nasır şimdiye kadar lâzım gelen itibarı görmüştür; kendisine kıymet verilmiş, yardım edilmiştir. Bunların hiç birisi kendisi üzerinde bir intibah yaratmamıştır.

Amerika'nın Bağdat Paktı'nın Askerî Komitesine iştirâkinin ilânı, Türkiye de dahil olduğu halde, Bağdat Paktı devletleri ve ona karşı bitaraf temayüllü memleketlerde derin bir memnuniyet uyandırmıştır. Bilhassa Irak'ı takviyesi bakımından gayet isabetli bir hareket olmuştur. Memnuniyetimizi ifade etmekle beraber, bir temennimiz de vardır: Amerika'nın Bağdat Paktı Askerî Komitesine iştirâkinin sür'atle yapılmasıdır.

<u>Amerika Büyük Elçisi</u> - Bunun kısa bir zamanda tahakkukunu ümit ediyorum.

<u>Reisicumhur</u> - Bu realite görülünce tekmil dedikodu ve menfi propagandalar duracaktır. Benim esas temennim, Amerika'yı Bağdat Paktında üye olarak görmektir. Bunun için uzun bir zaman geçmiyeceğini ümit ederim.

| 030 | 01 | | | 40.236 | 11 |

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11.

KIBRIS MESELESİ :

Bizim bir de meşhur Kıbrıs meselemiz vardır. Bildiğiniz gibi Türkiye Radcliffe raporunu dahi müzakere esası olarak kabul etmiştir. Birleşmiş Milletlerde mutedil olmuştur. NATO Umumî Kâtibi Lord Ismay'in aracılık teklifini prensip itibariyle kabul ettiğini bildirmiştir. Yunan Hükûmeti ise başka bir yol tutmuştur: gayesi, bizi aradan çıkarıp, İngilizlerle karşı karşıya gelip konuşmaktır. Veya İngilizleri, kendilerinden başka bir şey olmıyan ihtilâlci Makarios'la müzakereye mecbur etmek istiyorlar. Türkiye'nin, bu işin hallinde açıkta kalmasına katiyen imkân yoktur. Bizim bunda ısrar etmemizin sebepleri malûmdur. Bundan başka, Yunanistan'da olduğu kadar, Türkiye'de de bir efkârıumumiye mevcuttur. Biz Yunanlılarla Kıbrıs işinin bir mesele halinden çıkarılıp halline ve dostane münasebetler idamesine taraftarız. Bu mevzuda Amerikalı dostlarımızın Yunanlılara nasihat edecek durumda olduklarını zannederim.

GEMİLER MESELESİ :

Geçen defaki konuşmamızda bizim deniz kuvvetlerinden bahsetmiştim. Bilindiği gibi, İngilizlerden dört destroyer alıyoruz. Bunları alacağımız için, Amerikalı dostlarımız bize verecekleri dört destroyerin teslîminden vazgeçtiler, vermiyorlar. Türkiye hakkındaki eski kararları devam ederse, ve bu destroyerler bize verilirse, bu, Türkiye için çok büyük bir bahtiyarlık olacak ve bize yapılmakta olan yardımların en büyüğü telâkki edilecektir.

030 | 01 | | | 40 | 236 | 11

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11.

CUMHURİYET ARŞİVİ

Amerika Büyük Elçisi - Bu sözlerinizi aynen Vaşington'daki alâkalılara nakledeceğim.

Reisicumhur - Buna ehemmiyet verdiğimi söylemeye mecburum. Geçen konuşmamızda da söylediğim gibi; bu mesele Büyük Millet Meclisine aksetmiş, Mebuslara söylenmiş ve Mebuslar arasında büyük memnuniyet uyandırmıştı. Bunun bir reaksiyonu olmasını istemiyorum. Şüphe yok ki, bu gemiler bir harp kuvvetidir, fakat bunun bir de moral kuvveti olacaktır. Batum'dan, Hopa'dan itibaren, bütün Karadeniz boyunca ve İskenderun'a kadar uzanan sahillerimiz, açıktır. Türkiye, emniyeti için, donanmasının kuvvetlenmesine ihtiyaç görmektedir. Son zamanlarda, Sovyet balıkçı gemileri şeklinde gemilerin, sahillerimize sokularak nümayiş yapmakta olduklarını halk görmekte ve bundan muzdarip olmaktadır. Dediğim gibi dört gemi büyük bir şey değildir, ancak moral kuvveti büyüktür. Aynı zamanda, Türkiye'de, denizciliği rağbet edilir bir müdafaa kuvveti haline getirecektir. Gayem Türk denizciliğini bir meslek haline ulaştırmaktır.

Amerika Büyük Elçisi - Bu mevzuda mühim bir unsura temas etmeme müsaade buyurulur mu ? Bu dört destroyerin verilmesi takdirinde, Türk Deniz Kuvvetleri için NATO tarafından tâyin edilmiş olan had aşılmış olacak mıdır ?

Reisicumhur - NATO tarafından bize tahsis edilmiş olan kadro, elimizde mevcut kuvvet üzerinden hesaplanmıştır. Türkiye'nin hakiki ihtiyacı üzerinden tesbit edilmiş değildir.

030 | 01 | | | 40 | 236 | 11

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Amerika Büyük Elçisi - Türkiye'nin bu ihtiyacı, NATO'daki Türk temsilicisi tarafından ilgililere duyurulacak mıdır ?

Reisicumhur - Muhakkak.

Amerika Büyük Elçisi - Bu suali sormamın sebebi, NATO tarafından Türk Deniz Kuvvetleri için tâyin edilen çerçevenin bugünkü şekli ile muhafazası halinde, bu mevzuda büyük bir yardımda bulunabileceğimi zannetmediğim içindir.

Reisicumhur - Deniz Kuvvetlerimizin ihtiyacı benim söylediğim gibidir. İcabederse, keyfiyet NATO'da da mevzubahs edilebilir. Büyük Elçi Vaşington'daki selâhiyetli kimseleri bu hususta tenvir edebilir. Şimdiki kuvvet hakiki ihtiyacımıza tekabül etmemektedir. Bu dört destroyerin ilâvesi fazla bir şey değildir. Bunlara ihtiyacımız vardır.

Sayın Reisicumhurun bu ifadelerinden sonra Büyük Elçi teşekkürde bulunarak, durumumuzu yakinen anlayan iyi niyetli bir insan olarak Vaşington'da icabeden temaslarda bulunacağını ve neticelerini avdetinde arzedeceğini söyliyerek veda etti.

Veda sırasında, Sayın Reisicumhurumuz, Maliye Vekilinin bir arzusunu yerine getirmiş olmak için küçük bir meseleye temas etmek istediklerini söyliyerek, Marshall Yardımı mucibince Türkiye'ye açılan kredilerden 30 Haziran 1956 ve 31 Aralık 1956 tarihlerinde vâdesi gelip tediyesi gereken resülmal ve faiz tutarının Türk lirası olarak Merkez Bankasına

030 | 01

Kaynak: 25/3/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..11.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ARŞİVİ
RİYASETİCUMHUR
UMUMİ KÂTİPLİĞİ

Sayın Reisicumhurumuzun ziyaretleri

MÜLÂKAT PROSEVERBALİ

Avrupa'ya gitmekte olan Pakistan Reisicumhuru Ekselâns İskender Mirza 25 Ekim 1957 Cuma günü saat 15.45 de İstanbul'a gelip bir gece kaldıktan sonra ertesi sabah saat 8 de memleketimizden ayrıldı.

İstanbul'da tevakkufu esnasında Müşarünileyhin arzusu üzerine, sayın Reisicumhurumuzla yaptığı görüşmede, aşağıdaki mevzulara temas edildi:

1- Ekselâns İskender Mirza, 19 Mayıs Gençlik Bayramı münasebetiyle memleketimizde yapılacak gösterilere Pakistan'dan iki bando ile küçük bir askerî birlik göndermek teklifinde bulundu. Bunu memnuniyetle kabul eden Reisicumhurumuz, 23 Martta kutlanacak Pakistan Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Karaşi'ye mehter takımımızı ve Harp Okulu borazan takımını yollayacaklarını ifade buyurdular. Ekselâns Mirza, Reisicumhurumuzun bu dikkat ve alâkalarını derin şükran hisleriyle karşıladı.

2- Pakistan Reisicumhuru, Karaçi Büyük Elçiliğimizin 22 Ekim 1957 tarihli ve 76 numaralı şifre telgrafında zikredilen milletlerarası "Exercise Crescent" deniz tatbikatından bahisle, evvelce yollanması mukarrer ve fakat Ortaşark hâdiseleri dolayısiyle gönderilmesinden sarfınazar edilen iki denizaltımızın bu tatbikata katılmalarına büyük ehemmiyet verdiklerini ve şüphesiz durumun

030 01 40 236 16

Kaynak: 25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza ile yaptığı görüşme.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

icabettirdiği şartların takdiri tamamen Hükûmetimize ait olmak üzere bu arzularının is'afı mümkün görüldüğü takdirde, bundan büyük memnuniyet duyacaklarını söyledi. Reisicumhurumuz, Ekselâns Mirza'nın bu talebini müsbet sekilde karşıladılar ve bu hususta alâkadarlara gerekli talimatı vereceklerini ifade buyurdular.

3- Ekselâns İskender Mirza, Hindistan Hükûmetinin İkinci Beş Senelik Plânının tatbiki için Amerika'dan 500 milyon dolarlık bir kredi istediğini, tabiatiyle Pakistan'ın bu mevzuda bir diyeceği olamayacağını, ancak bu kredinin açılmasından evvel Hindistan'ın Pakistan'la mevcut ihtilâflarının peşinen halli cihetinin Amerikalılar tarafından şart koşulması için Hükûmetimizce Vaşington Hükûmeti nezdinde dostane bir telkinde bulunulmasını rica etti. Reisicumhurumuz, böyle bir teşebbüsün yapılması münasip olacağı mütalâası ile, mevzuu Hükûmete intikal ettireceklerini söylediler.

4- Sayın Reisicumhurumuz, Suriye hâdiseleri neticesinde hasıl olan ciddî durumu harita üzerinde Ekselâns İskender Mirza'ya izah ettiler. Bu izahatı not alarak ve büyük alâka ile dinleyen Pakistan Reisicumhuru, noktai nazarımıza iştirâk ettiğini, son inkişaflar muvacehesinde Bağdat Paktı sinesinde her zamandan fazla teşanüdün muhafazasına itina edilmesi lâzım geldiğini, bu yönden Irak Başvekilinin Şam'ı ziyaretini ve oradaki beyanatını hayretle karşılayarak nezdine celbettiği Karaşi'deki Irak Sefirinden hükûmetinin durumunu tavzih etmesini talep ettiğini, Sefirin bu talebine tatminkâr bir cevap getiremediğini söyledi. Suriye'nin ihdas ettiği durum dolayısiyle Kıbrıs'ın Türklerden başkasına

030 01 40 236 16

2

Kaynak: 25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16.

T.C. BAŞBAKANLIK ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜ. 30
CUMHURİYET ARŞİVİ

geçmesi sebeplerine bir yenisinin katılmış olduğunu da kaydeden Ekselâns Mirza, bütün bu düşüncelerini, sayın Reisicumhurumuzun izahatlarıyla birlikte İngiliz Başvekiline anlatacağını ve mumaileyhin reaksiyonunu Londra Büyük Elçiriz vasıtasiyle Hükûmetimize nakledeceğini beyan eyledi.

5- Kendilerince çok mühim olan bir mevzuu da temas etmek istediğini söyleyen Ekselâns Mirza, sözlerine şöylece devam etti: "geçenlerde hariciyeniz bana bir vesika göstердi. Bunda, Türkiye'nin Bağdat Paktı Askerî Komitesinden çekilmesi için, İngiliz Hükûmetinin gayretler sarfettiği kayıtlı idi. Bunu hayretle karşıladım ve Londra'da bu mevzuu da kendilerine açmayı düşünüyorum. Acaba aziz dostum bundan haberdar mıdırlar"?

Reisicumhurumuzun, böyle bir malûmatı ilk defa olarak kendilerinden duyduklarını ifade etmeleri üzerine Ekselâns Mirza şu mütalâalarını ilâve etti: "İngilizler arasıra böyle mânasız fikirlere kapılırlar. Bir aralık, bizim de Bağdat Paktına karşı durumumuzu iki zaviyeden, yani Şarkî ve Garbî Pakistan bakımından mütalâaya kalkışmak istemişlerdi. Kendilerine, beynelmilel taahhütlerde iki Pakistan Devleti tasavvur edilemiyeceğini, zira Pakistan'ın tek ve müttehit bir devlet olduğunu sarahaten anlattım. Türkiye'nin Bağdat Paktı Askerî Komitesinden çekilmesi, Paktı mânasız bir teşekkül haline sokar. Onu en mühim ve kuvvetli bir unsurundan mahrum kılar. Böyle bir düşünce Paktın çökmesi demek olur".

030 | 01 | | | 40 | 236 | 16

Kaynak: 25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16.

... ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Reisicumhurumuz - "Düşünceniz çok doğrudur. Müşterek gayeniz Paktı zaafa uğratmak değil, bilâkis, bilhassa son inkişaflar muvacehesinde, onu daima zinde bir halde tutmak ve daha da kuvvetlendirmektir. Süveyş hâdisesi esnasında İngiltere'nin Bağdat Paktından ihracı için Arap memleketlerinden gelen tazyik el'an hatırımızdadır. Biz, buna rağmen, Paktın kuvvetine halel gelmemesi için bu menfi cereyanlara ehemmiyet vermedik ve İngilizlerin aramızda kalmasına dikkat gösterdik. Şimdi de Amerika'nın Pakta katılmasına çalışıyoruz. Amerika'nın iltihakı sadece Paktın kuvvetlenmesini tamamlamayacak, aynı zamanda müteredditt vaziyetteki diğer Arap memleketlerinin bize katılmaları yolunda kendilerine cesaret verecektir. İngilizleri, bahis buyurduğunuz vaziyete sevketmesi muhtemel sebep ve âmiller hakkındaki mütalâanızı öğrenebilirmiyim" ?

Ekselâns Mirza, şayet aslı varsa, İngilizlerin bu temayülünü anlayamadıklarını söyleyerek, lâtifeli bir eda ile: "her halde Süveyş buhranı esnasında kendilerini aramızda tutmak hususundaki arzumuza mukabele olarak, Türkiye'nin askerî komiteden çekilmesini görmek istiyorlar" dediler.

Reisicumhurumuz, ilk defa olarak muttali oldukları bu haberin üzerinde duracaklarını ifade buyurdular. Sayın Mirza'nın ricası üzerine, keyfiyeti Erkânıharbiyemizden de soruşturacaklarını ilâve ettiler.

F. Berkol

030 01 40 236 16

Kaynak: 25/10/1957 Sayı: Dosya: B Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 40.236..16.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Cevdet Sadıklar

Kahire Büyük Elçisinin Reisicumhur Nasır ile
25.3.1958-de yaptığı Mülâkat Proseverbali

Evvelce benimle temas aramış olan Başkan Nasır'ın Şam'dan avdetinde, Başmabeyincisine telefon ederek ziyaret arzusunu izhar etmiştim . Dün gece saat 9-da beni kabul etti.

Ziyaretten maksadım, müşterek hududumuz teessüs ettiği bu sırada komşu memleket mümessili sıfatiyle ziyaret vecibemi eda etmek ve aynı zamanda münasebetlerimiz hakkında konuşmak imkân ve fırsatını kendisine vermekti . Gerçi, daha evvelce Hariciye Nazırı ve Hariciye Daimî Müsteşarı ile görüşmüş idim ve onların görüşlerini tesbit etmiş ve Yüksek Vekâlete arzetmiştim . Fakat bu hususta en salâhiyetli şahsiyet olan Nasır'ın bizzat kendisini dinlemeği faydalı saydım .

Ziyaretimden son derece memnuniyet ve nazik düşüncemden dolayı tahassüs ifade eden ve beni itinalı bir nezaket ve ikram çerçevesi içinde kabul eden Nasır'ın yanında Devlet Nazırı Ali Sabri bulunmakta idi .

Nasır, şöyle başladı: "Şimdi komşu olduk . Emelimiz dostluktur ve bu dostluğu takviyedir . Aramızda ihtilâflı mesele de yoktur. 1954-te Sayın MENDERES'e bildirdiğim noktai

030 01 127 827 3

Kaynak: 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3. Kahire Büyükelçisi'nin Mısır Cumhurbaşkanı Nasır ile yaptığı görüşme.

DIŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

nazar(eski Mısır Ataşemiliteri Şafei ile) aynen bâkidir ve hattâ daha geniş imkânlar da aramak lâzımdır . Türkiye ile hududumuz, Türkiye'nin Irak ile olan hududundan daha geniştir. Fakat böyle olmasına rağmen ve hududun genişliği nisbetinde dostluğun da geniş tutulması düşünülebilirken Türkiye Irak'a daha teveccühkârdır . Netekim Arap Cumhuriyetini tanımayı da Irak'ın arzu ve talebi dahilinde geciktirdiğini biliyorum .

Diğer yandan, yine ve belki Irak'ın tesiri ile, arapça dili ile neşriyat yapan radyolarınız bilhassa Suriye'ye hitaplarında, Arap Cumhuriyetinin Sovyet Rusya'nın ilhamı ve terbiyesiyle vücude getirildiğini yayınlayorlar ve bizlere hücum ediyorlar . Bu yayınlara mukabele edilmemesi emrini verdim . Hatırlarsınız bana yaptığınız ilk ziyaret esnasında o zamanki Savtülarap radyosundan ve gazetelerimizin neşriyatından şikâyet etmiş idiniz . Onun üzerine emir vermiş ve bu kabil neşriyatı durdurmuştum . O zamandan beri bu emri tağyir etmiş değilim . Diğer yandan, son Şam ikametimde ve Halep seyahatimde söylediğim müteaddit nutuklarda Türkiye'ye tarizkâr en ufak bir telmihde dahi bulunmamağa dikkat ve itina ettim . Bana, radyo neşriyatınız karşısında mukabelede bulunmak hususunda telkin yapan Suriyeliler oldu. İs'af etmedim ve yapmadım . Elbette bunu nutuklarım delâletile müşahede etmiş olacaksınızdır ."

Başkana cevap verdim : Arap Cumhuriyeti ile geniş olan hududumuz nisbetinde dostluğu arttırmak hususundaki arzusunun bizim de ayni mahiyetteki arzumuzla karşılaştığını, Hariciye Vekilimizin Hariciye bütçesi dolayısile Büyük Millet Meclisi

030 | 01 | | | 127 | 827 | 3

2

Kaynak: 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3.

ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

kürsüsünden vâki olan beyanatında, esasen Arap memleketlerine ve Suriye-Mısır İttihadına ve Başkanın şahsına karşı dostane hislerimizi ifade etmiş olduğunu ve bu beyanatın metnini Hariciye Nezaretlerine yollamış olduğumu, aynı beyanatta İttihad meselesindeki tek endişemizin Suriye'nin Birlik sayesinde komünizmden kurtulması ve istikrara kavuşması teşkil ettiğini belirtildiğini zikrettim .

Bu noktada sözümü kesen Nasır : Filhakika mezkûr metnin kendisine ulaştırılmış ve münderecatına memnuniyetle ıttıla hasıl etmiş olduğunu ve bundan mütehassis bulunduğunu söyledi .

Tekrar sözü bana vermesi üzerine devam ettim. Irak ile münasebetlerimize yaptığı telmihe işaret ederek, bu memleketle aramızda bir İttifak Muahedesi mevcut bulunduğunu, taahhüdatına sadakati öteden beri şiar edinmiş olan Türkiye'nin Irak'a ittifak rabıtalarının gerektirdiği tevecciihü olması tabii bulunduğunu, fakat diğer yandan Mısır ile de dostluk münasebetlerimizin mevcut olduğunu, esasen Türk politikasının Arap memleketlerinden hiçbirine karşı müteveccih bir husumet taşımadıktan maada bunların her birile kardeşçe münasebetler idame etmek hedefini güttüğünü, arap dili ile radyolarımızın neşriyatına gelince, bu hususta kendisine yanlış veya mübalağalı malûmat verilmiş olacağını sandığımı, zira Hariciye Vekilimizin Arap ülkelerine müteveccih politikamız hakkındaki beyanatı malûm iken, radyolarımızın bunun aksine neşriyat yapmış olacaklarını tahmin etmediğimi tebarüz ettirdim ve ben, bu defa, Savtülarab'ın neşriyatından şikâyet ettim ve dedim ki:

"Gerçi size ilk ziyaretimin akabinde aleyhimizdeki

030 01 12 827 3

Kaynak: 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3.

T ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

radyo ve Basın neşriyatı durmuştu . Fakat bilâhare ve zaman zaman yine yapılmıştır . Bunu esefle müşahede ettim .

Nasır tekrar sözümü kesti . "Zannetmem . Meselâ ne zaman yapıldı ?" diye sordu . Dedim ki: Meselâ Sayın Başvekilimiz Menderes'ın Paris'te NATO Konferansında bulunduğu sırada ve orada yalnız Türkiye bakımından değil fakat bütün Orta Doğu memleketleri hakkında mevcut komünizm tehlikesi üzerine Garbı ikaza davet ettiği zaman radyonuz müşarünileyhe dair çok çirkin neşriyat yapmıştır .

Bunun üzerine Nasır, o halde emrim hilâfına bir fuite olmuştur . Emrimi teyit edeceğim. Bademe böyle neşriyat olacağını sanmıyorum fakat şayet olursa Basın Ataşenizi derhal Matbuat Müdiriyetine yollayınız ve dikkatimizi çekiniz, dedi ve Nasır şöyle konuşmağa devam eyledi .

Suriye'de komünist nüfuzunun bertaraf edilmesi hakkındaki düşüncenizi anlıyorum . Mezkûr nüfuzun tevlit ettiği tehlikeli durum saikasiyledir ki, üç dört senede yapmağı düşündüğümüz İttihadı, 14 günde yapmak zorunda kaldık. Orada komünistleri tasfiye etmek bir zarurettir . Bunu yapacağım . Suriye'deki mahallî komünistlerden sıkıntımız olacaktır biliyorum . Fakat uğraşarak temizleyeceğim . Yalnız bu elemanların ve bunlara müzahir bazı eşhasın bilhassa Türkiye'den yayınlanan propaganda haberlerini istismar ederek etrafa tesir etmek istedikleri anlaşılmaktadır . Bu psikolojik bir meseledir . Bu gibi propagandaların kesilmesi, benim işimi teshil edebilir. Size misaller vereyim . Türkiye'de Çiçekli gibi sığınmış ve politika yapan Suriyeli adamlar vardır.

030 | 01 | | | 127 | 827 | 3

4

Kaynak: 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3.

ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CÜMHURİYET ARŞİVİ

Bir de Mihailyan vardır . Halep'te adamları varmış . Ayrıca Firzetül Memluk isminde eski Suriye mebuslarından biri vardır ki, bu adam Bağdat'la Türkiye arasında mekik dokumaktadır. Türkiye'de bir serbest Suriye Hükûmeti kurulacağını, Suriye hududunda Türk askerî tahşid edildiğini, Türk Ordusunun Suriye'ye tecavüzü mukarrer bulunduğunu Suriye'ye yayınlayor .

Ben bütün bunlara şahsen inanmadım ve ehemmiyet vermedim. Suriye'deki efkâr üzerinde bu gibi faaliyetlerin tesir ettiği görülüyor, Suriye'deki psikolojik vaziyeti düzeltmek, istikrarı bozan unsurların faydalandığı propagandanın kesilmesi hususunda Türkiye bize mümkün mertebe yardım edemez mi ?

Cevap verdim . Türkiye'nin, iyi komşuluğa münafi olan hareketleri desteklemesi asla mevzuubahs olamıyacağını, esasen kendisinin bunlara inanmamış olduğunu ifade etmekle objektif davrandığını maahaza verdiği isimleri ve malûmatı Hükûmetime arzedeceğimi söyledim . (Sayın MENDERES'e bildiriniz) dedi .

Müteakiben kendisine, Orta Doğu'da son zamanlarda hasıl olan duruma temas ettim. Bu mıntakada esasen précaire bulunmuş olan vaziyetin ahiren nutuklar ve nümayişler ile daha da gayrı müstakar ve tehlikeli bir hale getirildiğini ve bunu endişe ile müşahede eylediğimi söyledim .

Hemen cevap verdi: "Benim nutuklarıma telmih ediyorsanız, teşebbüsü evvelâ ben almadım. Irak-Ürdün Federasyonu kurulunca Kral Faysal'a tebrik telgrafı yolladım. Soğuk bir cevap verdi. Ve Arap Cumhuriyetini tebrik etmedi. Sonra Başayan, Mirjam taarruza geçtiler. Derhal mukabele ettim. Ben kimseye hasım değilim fakat bana husumet gösterene karşı réaction gösteririm . Sonra

030 01 127 827 3

Kaynak: 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3.

ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Suud'un complot'su çıktı. Haşimî Hanedanını devirmek istemem . Zira sonu neye varır ? Fakat hasmane tavırlara ve hakaretlere lâyık oldukları cevabı vermem normaldır . Netekim bence artık nutuklar safhası bitmelidir. Esasen Arap Cumhuriyetinin büyük ıslahata ihtiyacı vardır . Halkın seviyesini yükseltmek lâzımdır . Yeni Cumhuriyetin teşkilâtı da beni çok meşgul edecektir . Sükûnetin teessüsüne ihtiyaç olduğunu takdir ediyorum . Temenni edelim ki buna varacağız . Her halde ben durumu körüklemeyeceğim."

Sonra İsrail'den bahsetti. Bunun kendisi için bir numaralı mesele teşkil ettiğini, Rusya nasıl sizin için en mühim mesele ise, İsrail de bizim için aynıdır, dedi .

Nasır'ın konuşma esnasında, Suriye'de komünistlere karşı şiddetli tedbirler alacağından bahsettiği halde Sovyet Rusya'ya temas etmekten müctenip davranması dikkati çekmektedir Şu husus anlaşılmaktadır ki Nasır, gerçi komünistlere karşı iç politika bakımından şiddetli tedbirler almak kararındadır fakat dış politika sahasında Sovyet Rusya'dan müzaheret görmekte devam arzusundadır ve bu iki işi birbirinden ayırmaktadır .

Nasır, Hükûmetimin Arap Cumhuriyetinden bir şikâyeti olup olmadığını sordu ve varsa, Türkiye'den avdetimde doğruca kendisini ziyaret edip bildirmemi istedi .

Yanından ayrılacağım sırada Sayın Reisicumhurumuz Celâl BAYAR'a ve Sayın Başvekilimiz MENDERES'e selâm ve hürmetlerinin iblâğına delâletimi rica etti .

Saygı ile arzederim.

030 | 01 | | | 127 | 827 | 3

Kaynak: 25/3/1958 Sayı: Dosya: 03 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 127.827..3.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

B/1

Pek sayın Cumhurbaşkanımıza

1- Dün teşriflerinden sonra Amerikan Sefiri ile uzun uzun görüştüm. Benden mülâkat istediğine göre hoş beşten sonra arzusunun ne olduğunu sordum. Görüşme isteme talebinin uzun zamandanberi görüşmemiş olduğunu ifade etti ve etrafta neler oluyor. Zaman zaman görüşürdük ve lutfeder beni tenvir ederdiniz. Epeyce zamandanberi bunu yapamadık işte maksadım budur,diyerek sözü bana bıraktı.

Gülerek o halde şimaldeki büyük komşumuzdan başlıyalım dedim ve malum Vekiller Heyetinde görüşülen meseleyi etrafiyle anlattım Dikkatle not aldı. Bunu bitirdikten sonrak bu izahı neticeye şöyle bağladım :

Kendisinin bize verdiği yazıya yazılı olarak cevap verecek değiliz. Meseleyi bizzat ben kendisiyle görüsecek değilim. Yakında İstanbul'a gidecek olan Esenbel orada kendisiyle buluşup diyecek ki :

Herhangi kültür münasebetleri nev'inden bir temasın yapılabilmesi ticarî, sınaî birtakım muamelelere girişilebilmesi için tasavvur ettiğimiz hükûmetler arası görüşmelere, müzakerelere ve anlaşma imzasına hacet yoktur. Bunu vaziyetin icabına göre şimdi olduğu gibi bundan sonra da pekâla yapabiliriz.

Türkiye Hükûmeti iyi komşuluk münasebetlerinin icaplarını yerine getirmek hususunda arzuludur. Alış veriş münasebetlerini de genişleyen bir ölçüde devam ettirmek tabii seyrinde dahi pekâla mümkündür.

Bundan sonra Mısır ile son zamanlarda harekete gelen dostluk münasebetlerine sözü intikal ettirdim. Ve herhalde Mısır'da neler konuşulduğunu ve bu hususda ne düşündüğümüzü faydalı bulacaksınız dedim ve olanları kısaca anlattıkdan sonra Cumhurreisi Nasır'ın Bağdat Paktına aleyhdar olmadığını hattı hareketimiz ve niyetlerimiz hakkında mazide yanlış zehaplara kapılmış olduklarını şimdi vaziyeti çok daha iyi anlamış bulunduklarını bizzat şahsen kendisinin ve Mısır milletinin Türklere karşı dostane ve kardeşçe hislerle bağlı bulunduklarını kendisinin komünistlikle hiçbir alâkası olmadığını, komünistliğin nasıl bir tehlike teşkil ettiğini herkesden iyi bildiğini ve ancak Garp âleminin kendisine karşı takındığı dürüşt ve haşin tavrıhareket neticesinde muzdar kalarak Ruslarla bazı münasebetlere mecburen girmiş olduğunu tesbit eden ifadelerini ve Ticaret Vekilimize ifade olan fikirlerini Sefire naklettim.

Suriye meseleleri hakkında da birkaç söz dinlemekten memnun olacağını düşünerek son durum ve görüşlerimiz hakkında kısaca izahda bulunduktan sonra göndermiş olduğumuz Tümenin geriye gelmesi için emir verdiğimizi, artık buna küzum kalmadığını, hudut boyunca Suriye'nin içinde derinliğine esaslı hiçbir kuvvet bulunmadığı, diğer taraftan Ürdün'e Suriye'nin askerî bir müdahalesi ve hücumu artık mevzubahis olamıyacağından ve tümenin gönderildiği günlere nazaran bugün vaziyetin çok değişiklik vukua gelmiş bulunduğunu söyledim.

Bu sözlerimin Suriye ile münasebetlerimizde esaslı bir değişiklik olduğu manasına alınıp alınmıyacağını sordu, ben Suriye'nin ve bu bölgenin umumî vaziyetindeki değişikliğe işaret etmek istedim dedim ve Suriye ile münasebetlerimizde esaslı bir değişiklik vukua gelmemiş olduğunu ilâve ettim.

./.

030 01 41 245 13

Kaynak: 0/0/1959 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..13. Başbakan Adnan Menderes'in Amerikan Sefiri ile yaptığı görüşmelerden Cumhurbaşkanına verdiği bilgi..

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İngiliz hükûmetinin İngiliz Sefri vasıtasiyle ve Sefirimiz vasıtasiyle yaptığı Londra konferansı teklifinden ve Amerika'nın bu konferanse müşahit göndermesi ve Mösyö Spaak'ın da müşahit olarak konferansda hazır bulunması tasavvurlerinden bahsettim. Yunanistan'ın önceden hiçbir şart dermeyan etmeden Yunanistan'ın bu kenferanse iştirakini temin hususunda Amerika'nın teşebbüs ve harekete geçmesinin Mr. Dallas'dan İngiliz hükûmetince rica edileceğini anlattım. Bu arada söz Türkiye'nin Kıbrıs meselesi hakkındaki kararına intikal etti. Biz Enosis ile taksimin ikisi Extremi teşkil etmediğini bir taraftan Enosis diğer taraftan taksimin iki Extremi yani iki uç nokta olarak gösterilmesinin tamamiyle hatalı olduğunu, hakikat halde iki ucun bir tarafını Enosis diğer tarafının Adanın toptan Türkiye'ye iadesi teşkil ettiğini söyliyerek mutavassıt çarei hâlin adanın taksim edilmesinden başka birşey olamıyacağını ve bu mutavassıt noktada birleşmenin kat'i bir zaruret olduğu kadar umumî mıntaka ve siyasî mıntakada en uygun şeklin bu olduğunu ve bizim kafamızdan adanın taksiminden başka hiçbir tasavvurun yer bulamıyacağını kat'iyetle belirttim.

Bunun ötesinde diğer sahalarda kayda değer değişiklikler bulunmadığını söyliyerek bahsi burada kapadım.

Kendisinin bir iki küçük meselesi vardı, onları da konuştu. Görüşmelerimizin üzerinde bıraktığı tesirin mevludu olarak pek memnun ve neşeli olarak ve dostluk samimiyet temin atını tekrarlıya tekrarlıya ayrıldı.

2- Yarın sabah Çanakkale'ye hareket edeceğim. Kastamonu seyahatımı gelecek haftaya bıraktım. Muhtemelen yarın akşam olmadığı takdirde yarından sonra sabahleyin İstanbul'da olacağım. Ziyaretimde daha etrafı ile arzederim. Derin hürmet ve tazimlerimle.

Başvekil
Adnan Menderes

030 | 01 | | | 41 | 245 | 13

Kaynak: 0/0/1959 Sayı: Dosya: B2 Fon Kodu: 30..1.0.0 Yer No: 41.245..13.

ÖZGEÇMİŞ:

1981 İstanbul doğumlu olan Yavuz Kanay ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da yapmıştır. 1999 yılında Deniz Lisesi'ndeki öğrenimini tamamlayarak 2003 yılında Deniz Harp Okulu Makine Mühendisliği Bölümünden mezun olmuştur. 2003-2008 yılları arasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığında Branş Subaylığı ve Bölüm Amirliği görevleri icra etmiştir. Halen Sahil Güvenlik Komutanlığı bünyesinde Başçarkçı olarak görevini sürdürmektedir. Yavuz Kanay İngilizce bilmektedir.